SOCIOLOGIA MILITANS

III

ŞCOALA SOCIOLOGICĂ DE LA BUCUREŞTI

Scanned with OKEN Scanner

SOCIOLOGIA MILITANS

XV VOLUME

I
OBIECTUL SOCIOLOGIEI

II
METODE ȘI TEHNICI SOCIOLOGICE

III–IV
ȘCOALA SOCIOLOGICĂ DE LA BUCUREȘTI

V
SOCIOLOGIA GEOGRAFICĂ

VI
SOCIOLOGIA POPULAȚIILOR UMANE

VII
SOCIOLOGIA PSIHOLOGICĂ

VIII
SOCIOLOGIA ISTORICĂ

IX
SOCIOLOGIA ECONOMICĂ

X
SOCIOLOGIA CULTURII

XI
SOCIOLOGIA POLITICĂ

XII
SOCIOLOGIA INTEGRĂRII ȘI A DEZVOLTARII

XIII
SOCIOLOGIA RURALĂ

XIV
SOCIOLOGIA URBANĂ

XV
SOCIOLOGIA SISTEMELOR SOCIALE

demia R.S.R. Filiala Iași
BIBLIOTECA
II 30217
Di II-1869

Scanned with OKEN Scanner

SOCIOLOGIA MILITANS

SERIE ÎNGRIJITA DE POMPILIU CARAIOAN

XV
VOLUME

GHEORGHE POPOVICI, prezentarea grafică

Scanned with OKEN Scanner

330(498)

SOCIOLOGIA MILITANS

Sociologie românească

III

ŞCOALA SOCIOLOGICĂ DE LA BUCUREŞTI

*

SALĂ DE LECTURĂ

ACADEMIA R. S. R.
FILIALA IAŞI
Inv. 113349

BUCUREŞTI ● EDITURA ŞTIINŢIFICA ● MCMLXXI

Scanned with OKEN Scanner

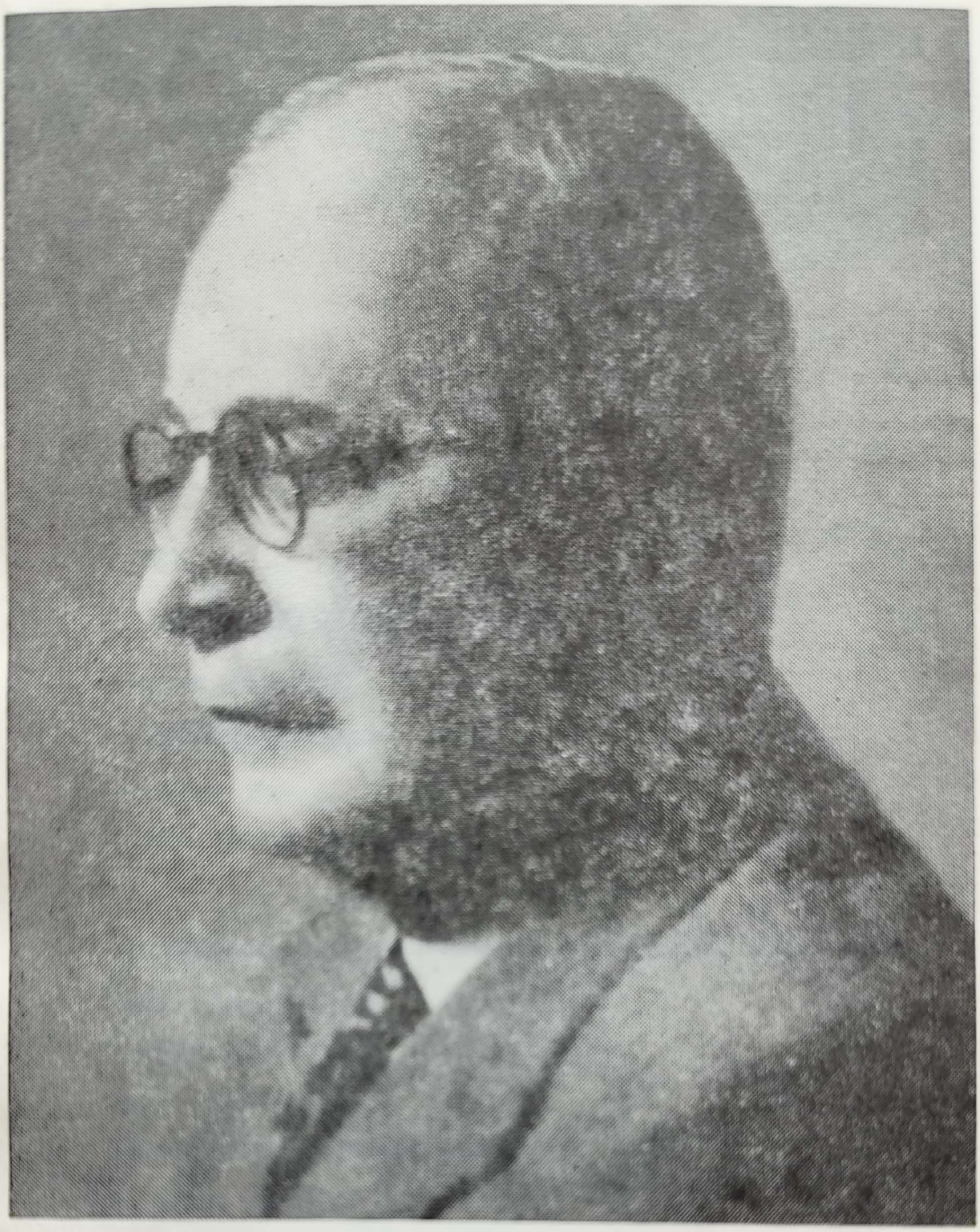

DIMITRIE GUSTI
(1880 — 1955)

După o fotografie inedită din 1939

Scanned with OKEN Scanner

Cuprins

11 Cuvînt înainte de HENRI H. STAHL

* STUDII

COORDONATELE DOCTRINEI

TRAIAN HERSENI

19 **Sociologia cogitans**

HENRI H. STAHL

64 **Învățămintele metodice și tehnice**

OCTAVIAN NEAMȚU

105 **Instrumente ale cunoașterii și publicisticii sociologice**

TRAIAN HERSENI

127 **Atlasul sociologic**

OCTAVIAN NEAMȚU

138 **Organizarea cercetării științifice**

HENRI H. STAHL

147 **Facultatea de științe sociale**

OCTAVIAN NEAMȚU

153 **Serviciul Social**

MONOGRAFII COMPLETE DE SATE

HENRI H. STAHL

171 **Nerej, un sat dintr-o regiune arhaică**

VASILE V. CARAMELEA

180 **Berivoești — studiu de structură socială**

Scanned with OKEN Scanner

MONOGRAFII SUMARE DE SATE

ANTON GOLOPENȚIA

203 **60 sate românești**

MONOGRAFII DE REGIUNI

TRAIAN HERSENI

209 **Despre monografiile regionale**

VASILE V. CARAMELEA

223 **Analize structurale în elaborarea unei tipologii a composesoratelor**

SOCIOLOGIE URBANĂ ȘI INDUSTRIALĂ

LEON ȚOPA

237 **Probleme și cercetări de sociologie urbană**

LEON ȚOPA

257 **Investigații de sociologie industrială**

SOCIOLOGIA ROMÂNIEI

TRAIAN HERSENI

265 **Un proiect de Sociologie a României**

Scanned with OKEN Scanner

Table des matières

AVANT-PROPOS PAR HENRI H. STAHL

* ETUDES

ÉLÉMENTS DE LA DOCTRINE

TRAIAN HERSENI
19 **Sociologia cogitans**

HENRI H. STAHL
64 **Eiseignements méthodiques et techniques**

OCTAVIAN NEAMȚU
105 **Instruments de la connaissance et de la publicistique sociologique**

TRAIAN HERSENI
127 **Atlas sociologique**

OCTAVIAN NEAMȚU
138 **L'organisation de la recherche scientifique**

HENRI H. STAHL
147 **La Faculté des sciences sociales**

OCTAVIAN NEAMȚU
153 **Le Service Social**

MONOGRAPHIES COMPLÈTES DE VILLAGES

HENRI H. STAHL
171 **Nerej, un village d'une région archaique**

VASILE V. CARAMELEA
180 **Berevoești — une étude de structure sociale**

Scanned with OKEN Scanner

MONOGRAPHIES SOMMAIRES DE VILLAGES

ANTON GOLOPENȚIA
209 **60 villages roumains**

MONOGRAPHIES DE RÉGIONS

TRAIAN HERSENI
209 **À propos des monographies régionales**

VASILE V. CARAMELEA
223 **L'analyse structurale et l'élaboration d'une typologie des compossessorats**

SOCIOLOGIE URBAINE ET INDUSTRIELLE

LEON ȚOPA
237 **Problèmes et recherches de sociologie urbaine**

LEON ȚOPA
257 **Investigations de sociologie industrielle**

LA SOCIOLOGIE DE LA ROUMANIE

TRAIAN HERSENI
265 **Un projet d'une Sociologie de la Roumanie**

Scanned with OKEN Scanner

Cuvînt înainte

Fără a merge cu gîndul pînă la înaintaşi prea vechi, care nu au avut decît o vagă contingenţă cu ceea ce este ştiinţa modernă a sociologiei, e suficient să pomenim cîteva nume ca să ne dăm seama că avem dreptul să socotim tradiţia sociologiei româneşti ca fiind deosebit de valoroasă.

Amintim astfel marea însemnătate a precursorului Ion Ionescu de la Brad şi mai ales prezenţa copleşitoare a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea a cărui *Neoiobăgie* poate fi considerată *istorică* prin înrîurirea pe care a avut-o asupra gîndirii multora dintre cei care, de la el încoace, s-au ocupat de trecutul, prezentul şi viitorul vieţii noastre sociale.

Urmaşii acestora ar putea fi de asemenea înşiraţi în lunga listă a celor ce au dus mai departe munca începută, prin lucrări ştiinţifice care s-au situat, mai toate, pe o linie de înaintată democraţie, precum Spiru Haret, D. Drăghicescu, Alexandru Gîdei, Petre Andrei, Alexandru Claudian, Virgil Bărbat, ba chiar de clară poziţie marxistă cum a fost cea a lui Lucreţiu Pătrăşcanu.

Printre aceştia, în perioada dintre cele două războaie mondiale, o poziţie deosebită o deţin cei din grupul celor ce au format «şcoala monografică», creată şi îndrumată de profesorul Dimitrie Gusti, şcoală care se caracterizează prin organizarea siste-

matică a unor campanii de cercetări directe, la teren, a realităţilor sociale româneşti, prin procedeul unor «echipe complexe interdisciplinare».

Aceste echipe, organizate iniţial în cadrul Seminarului de Sociologie al catedrei de sociologie a Universităţii Bucureşti, au cuprins, an de an, un număr tot mai mare de studenţi şi, extinzîndu-se apoi, printr-o reţea de institute de cercetare, distribuite în toată ţara, au reuşit să antreneze într-o muncă colectivă un impresionant grup de oameni de ştiinţe sociale deplin formaţi.

Spre deosebire deci de lucrările personale, oricît de mare le-ar fi valoarea, ale sociologilor care au lucrat izolaţi, pe seamă proprie, prof. D. Gusti se distinge prin faptul că a reuşit să declanşeze o mişcare ştiinţifică de proporţii mari, creînd astfel o adevărată «şcoală».

Prin numărul participanţilor la aceste munci colective, prin numărul mare de publicaţii făcute, prin participarea constantă la Congresele internaţionale de sociologie şi mai ales prin prestigiul personal al prof. D. Gusti, care a deţinut şi calitatea de Preşedinte al Asociaţiei internaţionale de sociologie, «şcoala» a ajuns a fi îndeobşte cunoscută în străinătate sub numele de «şcoala românească de sociologie», încredinţîndu-i-se sarcina de a organiza al XIV-lea Congres internaţional de sociologie, menit să pună în discuţie mondială experienţele sociologilor din ţara noastră, Congres din păcate neţinut, între timp izbucnind războiul.

Participanţii la această «şcoală» obişnuiau totuşi să-i spună mai modest «şcoala sociologică din Bucureşti», deşi cei care lucrau în Institutele din provincie, precum şi cei care nu făceau parte din şcoală, preferau şi ei termenul de «sociologie românească», denumire globală dată ansamblului lucrărilor, vechi şi noi, făcute la noi în ţară, în special în domeniul cercetărilor directe la teren.

Scanned with OKEN Scanner

Dar nu numirea ce se poate da acestor lucrări de monografie sociologică are importanță ; ci faptul că singuri acei sociologi care au colaborat la munca cercetărilor directe, la teren, în rețeaua creată de D. Gusti, au putut să experimenteze, timp de 20 de ani, metodele și tehnicile de lucru ale echipelor interdisciplinare.

În măsura în care se consideră astăzi necesar ca cercetarea directă, la teren, a realităților sociale românești să continue a fi făcută prin echipe interdisciplinare, e normal ca această tradiție a școlii monografice să fie folosită și dezvoltată în continuare. Căci e îndeobște știut că dezvoltarea unei științe nu se obține prin necontenite luări de la început, ci, dimpotrivă, printr-o *continuare critică* a unei tradiții. Zicem «critică» pentru că păstrarea unei tradiții nu se cade a fi o rămînere pe loc, o repetare încăpățînată și obtuză a ceea ce a fost. Mai ales disciplinei sociologiei nu i-ar fi îngăduit a comite o asemenea greșeală, dat fiind că sociologia nu poate fi, decît în măsura în care e o știință mereu «la zi».

Problematica sociologică nu e niciodată altceva decît reflectarea teoretizată a unei problematici sociale reale. Și cum problemele sociale se află mereu în desfășurare istorică, problematica sociologică e datoare să se schimbe necontenit ea însăși.

Ce au creat pe vremuri sociologii de la noi, din țară, aparține trecutului. În ziua de azi problemele sociale reale nu mai sînt cele din vremea dintre cele două războaie. Nu mai avem de rezolvat — și deci de studiat — marea «problemă agrară», grava «chestiune rurală» a relațiilor dintre clasa burghezo-moșierească și țărănime. În ziua de azi, aflați fiind în plin proces de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate, ceea ce ne frămîntă e să cunoaștem aspectele și implicațiile sociale ale marelui efort de industrializare a țării, ale organizării socialiste a agriculturii, să înțelegem destul de adîncit ca să le putem mînui, planificat, marile curente de mobilitate socială care fac ca mase mari de forță de muncă să trebuiască a fi recrutate, profesionalizate, orientate profesional, distribuite

Scanned with OKEN Scanner

echilibrat în sectoarele industriale și agricole și integrate unui mod de viață socială de un tip nou, să participăm la formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor.

Acestea vor fi deci problemele noastre «prioritare» pentru încă o lungă perioadă de vreme și e clar că ele pretind, pentru a fi rezolvate, alte modalități de lucru decît cele din trecut, totuși în continuare pe aceeași cale tradițională a cercetării *directe prin echipe interdisciplinare*.

E ceea ce urmează deci să reținem din tradiția noastră în sensul — aparent paradoxal — al unei duble acțiuni de «păstrare» și «depășire».

Trebuie deci să analizăm cu multă băgare de seamă, cu finețe și deplină obiectivitate, ce rămîne încă valoros din această tradiție, meritînd a fi nu numai păstrat, ci și dezvoltat în condițiile vieții de azi.

Și, deopotrivă, să îndepărtăm tot ce s-a dovedit a fi steril sau de-a dreptul greșit în metodele și tehnicile vechi de lucru, pentru ca pe măsură ce erorile sînt dovedite, ele să nu mai fie repetate, iar lacunele, odată depistate, să fie împlinite.

Reconsiderările critice, trebuie deci să ne folosească drept «învățătură de minte» în dublul sens pe care această expresie o are în limba românească : de învățămînt bun, ce trebuie primit ca atare, și de punere în gardă împotriva unor greșeli făcute.

Analizarea critică a vechii mișcări de sociologie de care vorbim nu este însă o treabă ușoară. Aceasta pentru mai multe motive.

Mai întîi : școala monografiei sociologice are un lung istoric. Configurația ei inițială seamănă prea puțin cu cea pe care a căpătat-o la sfîrșit. Rînd pe rînd, și an de an, colaboratorii acestei școli i-au tot adăugat gînduri noi, au tot schimbat punctele lor de vedere, procedeele lor tehnice de lucru, pozițiile lor filozofice de bază, ba chiar și perspectivele lor politice.

S-au deosebit, de altfel, și între ei ; atît de mult uneori, încît au sfîrșit prin a se afla pe poziții adverse, prinși nu numai în polemici scrise, ci și în luptă deschisă.

Scanned with OKEN Scanner

Ca atare, nu se poate vorbi de o «școală» omogenă, putîndu-i-se da o descriere și o calificare univocă, valabilă uniform pentru toți părtașii ei. Dimpotrivă, este necesar să i se diversifice analiza pe totalitatea liniilor, cîte sînt, și pozițiilor ei, diversificate, atît în timp, cît și pe oameni.

În al doilea rînd : analiza critică a tradiției e o operație dificilă și pentru că ceea ce este mai valoros în experiența acestei școli — adică, după a noastră părere, studiere directă a realităților sociale, cu anume metode de gîndire și procedee tehnice de observare a faptelor sociale concrete — nu poate fi cunoscut suficient de bine prin simpla lectură a ce se află tipărit.

Nu trebuie uitat faptul că, în sînul acestui curent sociologic, s-a aflat totdeauna un grup restrîns de cercetători care au format un fel de stat major, ca să spunem așa, al cercetărilor, mai curînd spus : un laborator de creație sociologică, încercați pe linii uneori contrarii, membrii grupului începînd, de la un anume stadiu de dezvoltare, a lucra potrivit propriei lor inițiative, experimentînd soluțiile care li se păreau a fi cele cu valoare «euristică» mai mare.

Toate aceste experiențe, caracteristice în special ultimei faze de dezvoltare a școlii acesteia de sociologie, n-au apucat însă a fi publicate și nici măcar redactate. Materialul documentar el însuși, atît cît fusese strîns în acest scop și clasat în voluminoase și numeroase dosare, așteptînd folosirea lui științifică, a fost împrăștiat, în criza finală în care a intrat școala, din ce în ce mai grav, o dată cu instaurarea dictaturii regale și apoi antonesciene.

Războiul și seria de evenimente imediate care i-au urmat, de asemenea, nu au fost prielnice unor dezbateri teoretice și tehnice, școala încetînd deci să funcționeze exact în momentul în care mulți dintre cei formați în decursul unor lungi ani de zile ar fi putut să dea măsura capacității lor creatoare.

Iată de ce, în ziua de azi este din păcate prea tîrziu ca întreaga zestre de experiență acumulată să mai poată fi recuperată, mulți dintre cei care ar fi avut

Scanned with OKEN Scanner

un cuvînt greu de spus în această privinţă nemaifiind în viaţă.

De aceea este binevenită iniţiativa de a încerca să se strîngă măcar o serie de «mărturii» de la cei cîţiva rămaşi în viaţă, care mai ştiu cum s-au petrecut rînd pe rînd lucrurile în lunga perioadă dintre 1925 şi 1946 şi care, în tot cazul, pot spune care a fost şi care le este punctul de vedere.

S-a cerut deci unui număr de vechi sociologi să încerce o reconsiderare critică, a propriei lor activităţi, dublată de o memorialistică ştiinţifică, cu privire la şcoala în cadrul cărora au lucrat, unii mai mult, alţii mai puţin, în tot cazul destul ca să-şi fi putut forma o imagine despre ce a fost.

Asemenea reconsiderări autocritice nu sînt însă uşoare şi uneori nici plăcute. Totuşi sînt absolut necesare ; căci au poate mai multă valoare «autocriticile» decît «criticile», oricît de avizate ar fi ele.

Textele publicate în lucrarea de faţă au fost deci concepute ca un material de reflectare pentru toţi cei care vor să poarte o judecată asupra valorii tradiţiei noastre sociologice, pentru a alege din ea ce se va socoti folositor actualei etape de dezvoltare a ştiinţei şi mai ales necesităţilor practice ale construirii socialismului la noi în ţară.

Dacă unii din autorii prezentei lucrări — care redactîndu-şi părerile pe răspundere proprie — au greşit, fie prin prea dură analiză, fie prin prea binevoitoare apreciere, dacă nu s-au putut dezbăra adică de un subiectivism pînă la un punct explicabil, rămîne să se judece de cei ce vor citi paginile ce urmează.

De obicei «memoriile» care se publică aparţin unor persoane «decedate» şi se referă la fapte de mult petrecute. Cele de faţă aparţin însă unor autori care nu au nici o vină dacă mai sînt încă în viaţă şi socotesc, totuşi, de a lor datorie să lase scrise cîteva pagini cu privire la o istorie abia de curînd depăşită.

Dorim ca ele, scrise fiind cu bună credinţă, să fie citite şi judecate tot astfel.

HENRI H. STAHL

Scanned with OKEN Scanner

inv. 113349

Scanned with OKEN Scanner

Sociologia cogitans

TRAIAN HERSENI

Școala sociologică de la București este cunoscută mai ales sub aspectele ei de cercetare colectivă concretă, ca acțiune de cunoaștere, cu ajutorul metodei monografice, a realității sociale românești (sate, orașe, regiuni), de unde și numele ei de școală sau mișcare *«monografică»*. Șeful ei, D. Gusti, personalitate multilaterală, cu o foarte bogată activitate științifică, socială, politică și culturală, este cunoscut în plus ca autor al unei mari culegeri de studii sociale și culturale, extrem de variate și complexe, unificate printr-un titlu fixat *programatic* de către autor: *Sociologia militans: introducere în sociologia politică*, după considerentul că este ceva «ieșit din viață și privește spre viață». Școala însăși, pe urmele și după exemplul «șefului» ei, a profesat consecvent o *sociologie militans*, dar cu o diversitate foarte mare, în funcție de poziția socială și atitudinea politică a fiecărui membru al ei. Școala de la București a avut însă și importante aspecte *teoretice*: o concepție despre natura vieții sociale, despre originea, condiționarea, manifestarea, dezvoltarea și legile ei, ca și despre posibilitățile de cunoaștere științifică a societății în toată complexitatea ei statică, dinamică și cinematică. Este ceea ce D. Gusti numea, spre deosebire de *sociologia militans*, dar ca o fundamentare teoretică indispensabilă a ei, *sociologia cogitans*. Iată ce aș dori să expun cel puțin în cîteva linii esențiale.

Scanned with OKEN Scanner

1. Geneza

Nici un gînditor, oricît ar fi de genial, nu creează un sistem de gîndire științifică din nimic, ci pornește totdeauna, cu necesitate, de la ideile existente, de la stadiul de dezvoltare a gîndirii asigurat de înaintașii săi. Nimeni însă nu ia contact cu acest «stadiu» dintr-o dată, în toată întinderea lui, ci numai cu acele «momente» ale acestuia care îi sînt *accesibile*, începînd cu cele oferite de «locul și timpul» în care se formează intelectual, de învățăturile pe care le primește, de operele care îi stau la îndemînă, de dascălii pe care îi are, de școlile pe care le poate urma. Firește, mintea omului este «liberă» să selecteze din ideile aflătoare, unele contradictorii, numai ceea ce îi apare ca «acceptabil» (în funcție de numeroși factori obiectivi și subiectivi asupra cărora nu putem stărui) și, — dacă simte nevoia și are capacitatea necesară — să elaboreze altele noi, fie prin analiza critică și reorganizarea teoriilor existente, fie prin studiul mai atent sau mai intens al realităților concrete (al fenomenelor sau faptelor). Așa s-a întîmplat și cu D. Gusti, cel care a devenit apoi creatorul Școlii sociologice de la București.

În scurta «autobiografie» *(Lebenslauf)* de la sfîrșitul tezei sale de doctorat în filozofie, susținută și publicată în 1904, D. Gusti arată, în afară de data și locul nașterii (13 febr. 1880, Iași), că a urmat liceul la Institutele-Unite din Iași din 1891 pînă în 1898, cînd și-a dat examenul de bacalaureat. După o pauză de «refacere» *(Erholungspause)*, care a durat un an, în octombrie 1899 a plecat la Berlin cu hotărîrea să studieze «filozofia, în special filozofia socială». La Universitatea din Berlin a audiat prelegerile *(Vorlesungen)* profesorilor și docenților: Dessoir, Dilthey, Paulsen, Simmel, Stumpf și a luat parte, două semestre, la «exercițiile filozofice» conduse de Paulsen. A ajuns însă foarte repede la convingerea că «studiul metodic, adîncit al oricărei științe sociale cere cunoștințe amănunțite de psiholo-

Scanned with OKEN Scanner

gie și economie politică». Din cauza aceasta s-a transferat în 1900 la Universitatea din Lipsca, la care a rămas pînă la obținerea doctoratului în filozofie (1904). Întrucît în răstimp (1901) a ajuns la concluzia că studiul «filozofiei sociale» cere, pe lîngă cunoștințe psihologice și economice, în aceeași măsură cunoștințe juridice, s-a înscris și la Facultatea de Drept. La filozofie a fost cinci semestre membru al Institutului de Psihologie, condus de Wilhelm Wundt, și patru semestre al Seminariilor unite de științe de stat, conduse de Karl Bücher. A urmat cursurile profesorilor și docenților: Bücher, Barth, Friedberg, Fricker, Eulenburg, Lamprecht, Ostwald, Richter, Ratzel Störring, Solm, Vokelt, Wirth și Wundt. Mulțumește în chip special profesorului W. Wundt pentru pregătirea psihologică, filozofică și metodologică pe care i-a asigurat-o și profesorului K. Bücher, de la care a învățat să gîndească științifico-economic.

Din «Memoriu prezentat onor. Minister al Cultelor și Instrucțiunii Publice de Dimitrie Gusti, doctor în filozofie de la Universitatea din Lipsca, doctorand în drept de la Universitatea din Berlin, cu prilejul candidaturii la catedra de istoria filozofiei antice, etică și sociologie de la Facultatea de Litere din Iași, potrivit dispozițiilor respective din „Legea învățămîntului secundar și superior"» (tipărit la Berlin, 1907, 10 pg.), aflăm pentru perioada la care ne referim că «a luat doctoratul în filozofie... în fața comisiunii compusă din Wilhelm Wundt (filozofie și psihologie), președinte, Karl Bücher (economie politică) și Karl Lamprecht (istoria culturii), membri». La seminarul de filozofie din Berlin, condus de Fr. Paulsen în 1899—1900, lucrările la care a participat D. Gusti se refereau la etica lui Spinoza și etica lui Kant. La Lipsca a mai fost un semestru membru al seminarului de filozofie al profesorului Paul Barth (filozofia dreptului și etica lui Kant). La Institutul de Psihologie de la Lipsca a

Scanned with OKEN Scanner

luat parte la lucrările de psihologie experimentală și și-a pregătit teza de doctorat, *Egoismus und Altruismus: Zur soziologischen Motivation des praktischen Wollens*. La seminariile unite de științe de stat, tot la Lipsca, a ținut într-una din ședințele semestrului de vară 1902 o conferință asupra «însemnătății sociale a chestiunii agrare în România" *(Über die soziale Bedeutung der Agrarfrage in Rumänien)*. În același timp a fost membru activ al «Asociației academice filozofice» *(Akademisch-philosofischer Verein)* din Lipsca, unde a vorbit în două rînduri: asupra «Raportului dintre psihologie și economie politică» *(Über das Verhältnis der Psychologie zur Volkswirtschaftslehre)* și asupra «Spontaneității psihice creatoare» *(Über die schöpferische psychische spontaneität)*.

Rezultatele *teoretice* ale acestei perioade din activitatea filozofică a lui D. Gusti sînt consemnate în teza sa de doctorat, *Egoismus und Altruismus*, publicat în „Vierteljahrschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie", 28. Band, 1904. (Folosesc *extrasul*, 59 pg. text, 7 pg. tablă analitică de materii, 6 pg. bibliografia, 2 pag. autobiografia). În «Memoriul» amintit (1907) teza este prezentată de autor ca o «încercare de aplicare a metodei sociologice în tratarea problemelor de etică»; dar în realitate, cum vom arăta îndată, este vorba de o lucrare mult mai complexă, rod al unui efort conștient și declarat încă în 1904 (vezi autobiografia amintită) de a elabora o «filozofie practică» multilaterală, capabilă să cuprindă fenomenele social-umane în integralitatea și unitatea lor esențială. Vom aminti numai ideile și metodele elaborate în acest timp, care vor călăuzi însă întreaga activitate teoretică a lui D. Gusti pînă la sfîrșitul zilelor sale.

Pornind de la critica sistemelor social-filozofice ale lui Auguste Comte și Herbert Spencer (etică și sociologie), care pun un accent deosebit pe problema raporturilor dintre individ și societate, iar în cadrul acesteia, pe egoism și altruism, D. Gusti consideră că problema este artificial construită, pentru

Scanned with OKEN Scanner

că în realitate nu se pune întrebarea dacă omul care voieşte ceva, şi deci acţionează, este egoist sau altruist, ci «care sînt motivele voinţei practice ?». Problema este transpusă astfel pe terenul acţiunii voluntare şi conştiente, deci teleologice, care angajează, prin alegerea care trebuie făcută între diferitele motive, scopuri şi mijloace posibile, întreaga personalitate umană ca for de decizie şi angajare. Conştiinţa individuală nu este însă o realitate de sine stătătoare, ci parte integrantă dintr-o «comunitate spirituală» *(ein Glied einer geistigen Gemeinschaft — op. cit.,* p. 26). Urmînd, ca şi în psihologia voinţei, linia trasată de W. Wundt, în sensul necesităţii întregirii ei cu o «sociologie a voinţei» (mai precis o *Völkerpsychologie*, psihologie colectivă), D. Gusti consideră «formaţiile obiective ale comunităţii», cum sînt limba, mitologia, moravurile, ca o sursă importantă pentru cunoaşterea vieţii psihice omeneşti. În această nouă perspectivă, pe care o preia fără modificări substanţiale de la W. Wundt, indicînd, bine înţeles, foarte conştiincios, izvoarele bibliografice, D. Gusti elaborează treptat, utilizînd de astădată un cîmp foarte vast de inspiraţie, de asemenea indicat în bibliografie, o poziţie personală, cu numeroase aspecte originale.

Ceea ce caracterizează, după D. Gusti, fiinţa umană este *conştiinţa de sine*, fără care n-ar exista nici voinţa practică (voinţa socială) cu afectele ei însoţitoare, pe care le reduce *tipologic* (metoda pe care o va utiliza constant) la trei : iubirea de sine (care nu trebuie confundată cu egoismul, numai o formă degenerată a ei), simpatia (proiectarea propriei vieţi sufleteşti în afară, în lume, dar mai ales în conştiinţa semenilor, deci faimoasa empatie, *Einfühlung)* şi «teama respectuoasă de necunoscut» descrisă de Goethe sub numele *Ehrfurcht,* faţă de ceea ce este mai presus de noi *(Gott),* sub noi *(Welt)* şi pe acelaşi plan cu noi *(Mitmenschen).* Acestea sînt motivele tipice şi în acelaşi timp scopurile fundamentale ale voinţei practice, dar ele nu apar de la început sub forme dezvoltate, ci străbat, conform concepţiilor psihologice evoluţioniste ale vremii, trei stadii sau trepte principale, ca-

Scanned with OKEN Scanner

racterizate, după o terminologie de origine kantiană, prin percepţie *(Wahrnehmung)*, discernămînt *(Verstand)* şi raţiune *(Vernunft)*, adică prin capacitatea crescîndă, ascendentă, de a distinge fenomenele, regulile şi principiile. Iniţial oamenii confundă scopurile şi utilizează numai mijloacele imediate, apoi încep să aleagă mijloacele cele mai nimerite, iar în formele cele mai dezvoltate, ajung să selecteze nu numai mijloacele corespunzătoare, dar şi scopurile cele mai înalte, după o tablă de valori ierarhice. Se ajunge astfel la o «morfologie a voinţei practice» : motivele şi scopurile acesteia sînt afectul iubirii de sine, al simpatiei şi al veneraţiei *(Ehrfurcht)*, în diferite trepte de dezvoltare, de la percepţie la înţelegere pînă la raţiune, complex motivaţional şi teleologic pe care se bazează, după D. Gusti, toate formele vieţii sociale.

În cadrul acestei teorii generale despre motivaţia voinţei practice, D. Gusti acordă o importanţă deosebită *simpatiei*, care se dezvoltă în proporţie directă cu *iubirea de sine*, ca două aspecte corelative, inseparabile, ale *conştiinţei de sine*. Simpatia, orientată spre natură, duce la «apercepţia personificatoare», care se află la originea mitului, iar atunci cînd este orientată spre mediul social, duce la «apercepţia simpatetică», fenomen psihic care se găseşte la baza asocierii şi socialităţii omeneşti. «Apercepţia simpatetică» (prin care se combină *Apperzeptions-Psychologie* a lui W. Wundt cu *Einfühlungs-Theorie* a lui Theodor Lipps) constituie, după D. Gusti, «rădăcina afectivă» *(die Gefühlswurzel)* a limbii şi a moralei, în general a tuturor «impulsiilor» sau «înclinaţiilor» *sociale* El aduce în favoarea acestei teze cercetările, pe atunci de «dată recentă», ale etnologului H. Schurtz *(Altersklassen und Männerbünde*, Berlin, 1902), după care formele primare, originare ale societăţii se bazează pe *simpatie*, în special cea dintre bărbaţii de aceeaşi vîrstă, nu pe relaţiile dintre cele două sexe, deci nici pe familie, fără a nega, firesc, însemnătatea socială a celor din urmă.

Ca o dezvoltare specială a teoriei sale despre motivaţia voinţei practice, D. Gusti se ocupă în conti-

Scanned with OKEN Scanner

nuare de două motivații sociologice mai restrînse, caracteristice numai anumitor sectoare ale vieții sociale: «motivația voinței morale» și «motivația voinței economice».

Voința morală *(das sittliche Wollen)* este o calitate specifică a voinței practice; ea constă în actualizare maximă a acesteia, adică a tuturor înclinațiilor și motivelor componente, așa cum le-am înfățișat mai sus. Idealul etic constă, după această concepție, în realizarea completă a virtualităților psihice normale, dezvoltarea armonioasă a tuturor facultăților specific omenești. Imperativul etic astfel înțeles poate fi formulat în termenii celebri ai lui Goethe (pe care D. Gusti nu uită să-l amintească ori de cîte ori are prilejul): «*Werde, was du bist!*» (să devii ceea ce ești). Odată cu perceperea nemijlocită a activității voinței morale ia naștere conștiința morală; așadar, precizează D. Gusti, personalitatea morală în diferitele ei trepte de dezvoltare. În ultimă analiză, idealul și imperativul etic gustian constă ca omul să devină o personalitate, o ființă rațională activă, capabilă de stăpînire de sine și de integrare conștientă și creatoare în viața socială și culturală, de unde și posibilitatea nelimitată a unui progres moral.

Asupra concepției lui D. Gusti despre motivația voinței economice nu stăruiesc, pentru că ea a fost abandonată foarte repede chiar de autorul ei, ca neinteresantă pentru sistemul de sociologie, etică și politică, pe care începuse să-l elaboreze. El considera în această fază știința economică — pe cînd nu studiase încă marxismul și era puternic influențat de școala psihologică austriacă. (Menger, Wieser, Sax, Boehm-Bawerk), ca și de psihologia economică a lui G. Tarde — drept o știință spirituală care nu poate fi întemeiată decît *psihologic*. «Obiectul psihologiei științifice — susținea D. Gusti — este omul ca specie, așadar *psihicul general*, obiectul științelor spirituale speciale este omul ca individ economic, cultural, politic, social, așadar *psihicul specific*» (p. 47). Treptele de dezvoltare ale «voinței economice» indică stadiile de dezvoltare ale economiei. Ele sînt aceleași

Scanned with OKEN Scanner

ca și ale «voinței morale», cu deosebirea că se referă la trebuințe și satisfacerea lor, la producție și consum, la domeniul intereselor. Importantă pentru dezvoltarea interioară a sistemului său de gîndire este orientarea spre activitățile economice, alături de cele morale, ca manifestări specifice ale voinței sociale, dar mai ales *voluntarismul social* care va fi reținut și dezvoltat în continuare, sub forme tot mai precis conturate, nu însă într-o direcție indeterministă.

«Memoriul» amintit arată că după susținerea tezei sale de doctorat în filozofie la Lipsca, D. Gusti a trecut la Universitatea din Berlin pentru studii economice (cu Gustav Schmoller), dar mai ales juridice și criminalistice (cu Franz von Liszt), terminate printr-un doctorat în drept cu teza *Die Grundbegriffe des Pressrechts* (apărută la Berlin, în 1908). Începînd cu această perioadă, D. Gusti va acorda o atenție tot mai mare în studiile sale, pe lîngă problemele psihologice, etice și economice, celor juridice și politice, pe baza cărora își va construi apoi un «sistem» propriu.

2. Prolegomena

Spre sfîrșitul studiilor sale de doctorat juridic, D. Gusti, cum se vede din «Memoriul» amintit, s-a decis să candideze la «catedra de istoria filozofiei antice, etică și sociologie» a Universității din Iași, pe care o va ocupa într-adevăr, dar numai peste trei ani, în 1910. În acest răstimp, el a publicat a doua sa lucrare importantă pentru elaborarea unei teorii personale, care dezvoltă și completează în chip simțitor, pe un plan mult mai cuprinzător, ideile sale din teza de doctorat în filozofie, în aceeași formă condensată, lapidară, aproape aforistică, atît de caracteristică scrisului lui D. Gusti pînă la moarte (nici una din lucrările lui n-a depășit o sută de pagini). De astă dată mă refer la lucrarea *Sozialwissenschaften, Soziologie, Politik und Ethik in ihren einheitlichen Zusammenhang*, cu subtitlul semnificativ: „*Prolegomena zu einem System*“,

Scanned with OKEN Scanner

apărută în «Zeitschrift für Politik» din Berlin, II. Band, 1909/10 (utilizăm extrasul, 48 p.). Este prima încercare a lui D. Gusti de a schița un sistem unitar de sociologie, politică și etică, în raportul lor cu toate celelalte științe sociale.

Pornind de la modul în care a fost concepută problema raporturilor dintre diferite științe în istoria clasificării lor, de la Platon și Aristotel pînă în vremurile noastre, D. Gusti formulează problema din punct de vedere al sistematicii, pentru a prezenta modul cum o concepe el însuși, pe baza datelor istorice obținute și a propriilor sale eforturi de gîndire critică și constructivă.

D. Gusti este de acord, în linii mari, cu împărțirea care se făcea în acea perioadă între științele naturii și științele sociale (Dilthey, Windelband, Rickert, Xenopol etc.), într-o interpretare foarte puțin personală, respinge însă termenii de științe ale spiritului *(Geisteswissenschaften)* și de științe ale culturii *(Kulturwissenschaften)* în favoarea celui de științe sociale *(Sozialwissenschaften)*, pe motivul că fenomenele spirituale sau culturale sînt *sociale*, mai exact *societale (gesellschaftliche)* prin însăși geneza, esența, existența și desfășurarea lor. Argumentul utilizat este elaborat pe baza concepției enunțate în teza sa de doctorat filozofic, dar într-o formulare nouă, mult mai precisă și mai completă. «Spiritualul nu este de natură societală din cauză că individul trăiește în societate, ci din cauză că societatea trăiește în individ» *(loc. cit.*, p. 28). Individul este de la început o ființă socială, nu pentru că ar fi prin instinct *zonn politikon* sau pentru că această trăsătură i-ar fi înnăscută, ci din pricina că fiecare individ în parte este social în chip nemijlocit, chiar în conștiința de sine, este conștient de identitatea de natură psihologică a sa cu ceilalți indivizi conviețuitori, încît întreaga interdependență socială, «socialul», se găsește în fiecare conștiință individuală complet, ca trăire *(Erlebnis)* și este cunoscut ca atare. În terminologie savantă, de latină medievală, *esse* este în acest caz *percipere*, iar

Scanned with OKEN Scanner

percipere este *esse*. Așa apare conștiința socială, actualitatea socială. Socialul nu este o realitate «obiectivă» în sensul fizicii, o substanță sau forță în spatele indivizilor sau alături de ei, cu atît mai puțin vreo ființă mistică deasupra lor, dar nici o simplă sumă, o simplă asociație de indivizi, ci o «unitate actuală reală» *(eine reale aktuelle Einheit)*, o realitate de un gen special *(sui generis)*.

Primar în această unitate, care îi dă pecetea ei particulară, este *voința socială*; nu se petrece nimic la nivelul societal care să nu-și aibă sursa imediată în acțiunile și relațiile indivizilor «voitori» (înzestrați cu voință și care își desfășoară voința prin aceste acțiuni și relații). Voința este principiul unificator al «socialului», numai ea dă ideilor și sentimentelor, tuturor proceselor psihice umane, puterea de realizare, încît se poate spune pe urmele lui W. Wundt, că ideile și afectele sînt doar conținutul voinței colective, ele nu acționează decît ca motive ale voinței.

Această «unitate actuală» *(aktuelle Einheit)* este teleologico-dinamică : orice voință este orientată, mijlocit sau nemijlocit, spre un scop, este determinată prin scopul propus și înțeleasă mai întîi prin acesta. Fixarea oricărui scop cuprinde însă un moment valoric *(Wertmoment)*, ea este concomitent o fixare de valori. Scopul valorizat *(der bewertete Zweck)* nu este niciodată izolat, el este condiționat național, statal economic, cu un cuvînt «social»; el constituie o parte din sistemul general al scopurilor și valorilor, aflat sub diferite forme în cadrul familiei, națiunii, epocii istorice, al umanității însăși. Scopurile și valorile anticipate de voință constituie deci principiul ei *socializator*. Voința socială, afirmă D. Gusti, constituie chiar esența unității sociale, a actualității sociale; teoretic ea acoperă complet esențialitatea vieții sociale, fără nevoia de a mai adăuga ceva.

Termenul «voință socială» are însă două accepțiuni: 1. voința socială ca fapt, fenomen, obiect, ca ceva devenit, și 2. voința socială ca activitate, desfășurare, proces, ca ceva ce se găsește în devenire. Pe această

Scanned with OKEN Scanner

bază împarte D. Gusti ştiinţele umanistice în două mari categorii : pe de o parte ştiinţele sociale şi sociologia, pe de altă parte politica şi etica. Prima categorie are ca obiect voinţa socială îndeplinită sau realizată, iar ca ţel ştiinţific cunoaşterea ei cauzală ; a doua studiază voinţa socială în desfăşurare, pentru valorizarea ei teleologică. Toate aceste ştiinţe formează laolaltă o unitate epistemologică superioară, un sistem unitar închis.

Voinţa socială este o noţiune generală. Formal ea este o unitate, un întreg real. Unitatea presupune cu necesitate o diversitate, întregul, un număr oarecare de părţi. Deţinătorii voinţei sociale sînt unităţi complexe de voinţă în diferite trepte de socializare, de la forma simplă a vieţii de hoardă, pînă la împunătoarele formaţii sociale reprezentate de naţiune, stat, biserică, umanitate. Unitatea de voinţă cea mai constantă este naţiunea şi organizaţia ei politică, statul. Înlăuntrul naţiunii se formează o reţea foarte variată de unităţi sociale (familii, sate, oraşe, partide, asociaţii, cooperative, fundaţii, instituţii etc.), ca şi în afara ei (organizaţiile internaţionale). Aceste unităţi sociale interne şi externe, axate toate pe naţiuni, produc o nesfîrşită bogăţie de creaţii care pot fi grupate în următoarele categorii : «*spirituale* (religia, mitologia, literatura, ştiinţa, arta etc.), *economice* (economia casnică, urbană, naţională), *politice* (desfăşurarea puterii) şi *juridice*» (p. 30). Este primul text al lui D. Gusti în care fixează tipologic numărul activităţilor sau manifestărilor sociale, aspect important al sistemului său de sociologie. Tot aici enunţă pentru prima oară ideea unor raporturi corelative, *paralele,* (de unde «legea paralelismului sociologic» de mai tîrziu), dintre cele patru activităţi sociale. După D. Gusti, pe modelul lui A. Coste, acestea nu pot fi reduse unele la altele, nici una nu poate fi considerată ca o cauză sau un efect al vreuneia din celelalte, ele există una lîngă alta, numai împreună, într-o interdependenţă esenţială (fiind produse ale aceleiaşi voinţe sociale) şi o interacţiune neîncetată (fiind părţile aceluiaşi întreg), in-

Scanned with OKEN Scanner

diferent de gradul lor relativ de independență și autonomie. Categoriile spirituale, economice, politice și juridice sînt *constitutive* (mai tîrziu nu vor fi considerate astfel decît primele două) pentru orice unitate socială, pentru orice formă de «social» în general. Dintre aceste categorii, cele politice și juridice îndeplinesc funcții *organizatoric-regulative*, prin care se pune o ordine în desfășurarea — altfel anarhică — a opiniilor, pasiunilor și acțiunilor sociale. Rolul acesta îl exercită, de exemplu, moravurile, obiceiurile, datinele, dar mai ales puterea statală și dreptul legiferat. Între puterea politică *(Macht)* și drept *(Recht)* există o interdependență foarte strînsă, de altfel ca și între ele și celelalte activități sociale. Dreptul reglementează, ca drept privat, «momentele» spirituale și economice, ca drept public «momentele» politice, iar puterea politică își manifestă capacitatea ei de constrîngere organizatoare și reglementatoare asupra tuturor «momentelor» spirituale, economice și juridice.

Aceste unități sociale particulare și produsele lor nu sînt decît părți abstracte ale aceluiași întreg concret, părți indisolubile ale unei totalități unitare, *societatea* în ansamblul ei. Se poate spune deci cu Aristotel: *întregul* (social) este cu necesitate anterior *părților* (sociale), cu alte cuvinte : *nil est in intellectu, quod non prius fuerit in societate* (p. 32), ceea ce părea să fie o transpunere arbitrară a unui raport ontologic pe un plan gnoseologic, dacă nu se ține seama de kantianismul lui D. Gusti din acea vreme. Totuși, el este perfect conștient de cele două planuri, pentru că își propune în continuare să treacă de la «real» la «cunoștință» *(Wissen)*, dar de astă dată se referă la epistemologie *(Wissenschaftslehre* = teoria științei), nu la gnoseologie *(Erkenntnislehre* = teoria cunoașterii).

Întregul și părțile sale formează *principium essendi aut fiendi ;* se pune însă întrebarea privitoare la *principium cognoscendi.* Cum se situează științele sociale «în sens larg» (deci inclusiv sociologia) față de realitatea socială ? Unii teoreticieni negau necesitatea sociologiei (Dilthey) sau pe a științelor sociale parti-

Scanned with OKEN Scanner

culare (Comte), unii considerau sociologia ca un *corpus*, ca o enciclopedie a științelor sociale particulare (Durkheim) sau ca o știință socială particulară ea însăși, știința «formelor sociale» și a «relațiilor interindividuale» (Simmel) etc. D. Gusti le contestă — împreună cu F. H. Giddings — pe toate. După el, științele sociale particulare cercetează cauzal «părțile», aspectele particulare ale vieții sociale, pe cînd sociologia cercetează, tot cauzal, «întregul», viața socială în ansamblul ei. Primele sînt *analitice*, folosesc *methodus resolutiva sive analytica*, ultima este *sintetică*, ea utilizează *methodus compositiva sive synthetica*. Independența celor două genuri de științe sociale este însă relativă, raportul exact este de interacțiune. Sociologia se dezvoltă pe baza rezultatelor obținute de științele sociale particulare (economie politică, drept, lingvistică, știința religiei, a artei etc.) pentru că fără o cunoaștere aprofundată a «părților» nu este posibilă nici cunoașterea aprofundată a «întregului». La rîndul lor, științele sociale particulare își întregesc cunoașterea cu ajutorul sociologiei, pentru că nici «părțile» nu pot fi pe deplin cunoscute dacă nu se fixează locul lor în sînul întregului, relațiile fiecăreia dintre ele cu toate celelalte sau, pe un plan și mai general, principiile de bază, cum sînt cauzalitatea, legitatea socială etc. D. Gusti pune la îndoială necesitatea afirmată de A. Comte de a se întemeia o sociologie științifică pe astronomie, chimie și biologie, dar formulează fără ezitare necesitatea ca sociologii să cunoască temeinic principalele științe sociale particulare (el însuși a făcut studii speciale de economie politică, de drept, de etnologie etc.), ca și avantajele pentru toți reprezentanții științelor sociale particulare de a studia sociologia. Dacă lucrurile nu se întîmplă astfel, de vină e, după D. Gusti, sociologia însăși, pentru că «cercetările» ei nu sînt decît un fel de «literatură», care se apropie mai mult de «roman» sau de «filozofia speculativă», decît de știință.

Critica lui D. Gusti la adresa «sociologiei moderne» (din timpul acela) este foarte severă, dacă nu

Scanned with OKEN Scanner

și pe deplin îndreptățită. El pierde din vedere cercetările sociologice de teren desfășurate de mișcarea monografică inițiată de Le Play sau de sociologia etnografică americană, ca și sociologia istorică promovată pe plan mondial de marxism, etc., pe care nu va neglija să le amintească mai tîrziu, pe măsură ce va lua cunoștință mai bine de ele. În orice caz, după D. Gusti din 1909, «sociologia modernă», în goană după generalități «orbitoare», nu ar fi avut o valoare mult mai mare decît «astrologia și alchimia».

Concluzia pe care o trage însă din această situație nesatisfăcătoare (reală sau imaginară, de astă dată n-are importanță) este fecundă și, fără îndoială, plină de consecințe pentru propria sa activitate științifică și pentru dezvoltarea de mai tîrziu a sociologiei românești, pentru că, după D. Gusti, «sociologia nu poate ajunge la o dezvoltare temeinică a cunoașterii decît prin cercetări speciale, pozitiv creatoare, cele *monografice*» (p. 34, subl. noastră). Nu e vorba atît de cercetările de teren pe care le va organiza și conduce mai tîrziu, cît mai ales de înlocuirea «generalităților» cu cercetarea unor fenomene sociale restrînse, prin metode predominant indirecte, în toate aspectele lor principale. Textul care urmează afirmației de mai sus nu lasă nici o îndoială în această privință. În științele sociale particulare, arată D. Gusti în continuare (p. 34—35), astfel de «monografii» îndeplinesc un rol foarte mare. Așa sînt monografiile economice, etnologice, criminalistice, statistice prin care se obțin rezultate excelente. Pentru «*monografiile sociologice*», D. Gusti fixează trei sarcini fundamentale, enunțate în scrierea la care ne referim, din păcate numai «programatic» : 1. cercetarea originii unei instituții sociale (în textul german e *soziales Institut)* după metoda psihologică și evolutiv-istorică ; 2. cercetarea cauzală a stării spirituale economice, politice și juridice a aceleiași instituții (tot *Institut)* după metoda comparativă (mai ales etnologic-comparativă și statistic-comparativă) ; 3. în fine, cunoașterea sintetică a proceselor

Scanned with OKEN Scanner

de dezvoltare, a legității realităților și necesităților sociale.

D. Gusti subliniază, cu drept cuvînt, importanța cercetărilor monografice sub toate formele lor posibile pentru dezvoltarea unei sociologii creatoare, care să depășească în *sintezele* ei datele științelor sociale particulare, prin procedee originale și materiale proprii, cu accentul pe conexiunile dintre diferitele fenomene sociale, pe aspectele globale, de ansamblu, integrale ale unităților sociale.

În afară de tratarea cauzală a proceselor sociale, există posibilitatea de a le privi în lumina realizării, a eforturilor desfășurate pentru atingerea anumitor țeluri. Perspectiva aceasta reclamă alte genuri de științe umanistice, anume politica și etica. Științele sociale particulare și sociologia cercetează obiectul lor ca pe o existență necesară, ca pe o realitate dată, făcînd abstracție de faptul dacă are sau nu vreo valoare, lăsînd la o parte orice fel de apreciere. Dimpotrivă, politica și etica se ocupă de valori. Politica examinează dacă valorile sociale sînt într-adevăr reale și fecunde, dacă sînt întemeiate și valabile, dar mai ales dacă scopurile *posibile*, stabilite de sociologie, sînt și *realizabile*, prin activitatea voluntară a oamenilor și în ce măsură. Ca știință, politica se ocupă mai presus de orice de valorizarea (evaluarea sau aprecierea) «posibilului social». Ea nu se referă, ca sociologia și celelalte științe sociale, numai la fapte, pentru că acestea nu pot întemeia ele singure valorile sociale. Un fenomen social nu este numai trăit și cunoscut, ci și apreciat prin sentiment (sentimentul valoric) și urmărit prin voință (năzuința spre valoare, voința de valoare). Deci faptul că un fenomen *are valoare* se completează cu faptul, tot atît de important, de a i se *recunoaște* sau *atribui* o *valoare* din partea subiectului valorizator, de a fi apreciat ca valoros, formînd în ansamblu *judecata de valoare*, ca o viziune teleologică a acestei relații axiologice.

La rîndul ei, judecata de valoare nu este pur teoretică ; ea tinde spre faptă, spre realizare, este valorizatoare, regulativă, normativă. Apare astfel necesitatea

Scanned with OKEN Scanner

unui *sistem de valori și norme* ca și problema unei valori supreme (a unei norme fundamentale), după care să se evalueze diferitele valori, să se distingă valorile cele mai adecvate pentru atingerea efectivă a unor scopuri tot mai înalte, care pot fi numite, din această cauză, valori *practice*. Valorile normative presupun fenomenele de valoare și cunoașterea acestora, iar cele practice, pe cele normative. De aici decurge un raport bine determinat între științe : științele practice presupun pe cele normative, iar acestea — deci *a fortiori*, cele practice — pe cele teoretice. Politica, știință a valorii voinței sociale, se întemeiază pe științele voinței sociale. Ca știință normativă, orientată spre ceea ce social este posibil și recomandabil să se realizeze, politica ia ca bază de plecare datele sociologiei, știința întregului social ; pe cînd ca știință practică, preocupată de stabilirea mijloacelor optime de realizare a scopurilor, ea se bazează pe rezultatele științelor sociale particulare.

Ca știință *normativă*, politica are de formulat norma politică supremă, conceptul de valoare politică suverană. Unitățile sociale de care trebuie să se țină neapărat seama exprimă trei scopuri tipice : sociale, naționale și umanitare, realizate și realizabile în continuare, fiecare, spiritual, economic, politic și juridic. Cele trei scopuri ale voinței sociale, cele sociale, naționale și umanitare, cu manifestările lor specifice formează, după D. Gusti, o unitate închisă, necesară, armonioasă, expresie a întregului social unitar. De aceea ele nu trebuie să ajungă niciodată în conflict, sînt menite să se dezvolte concomitent, una prin alta, nu una împotriva celeilalte. Acest principiu este *dreptatea politică* și constituie ideea de bază a politicii normative, în același timp, a politicii practice, datoare să ție seama necontenit de el. *Adevăratele* scopuri și interese sociale, naționale și umanitare nu pot fi decît *drepte ;* fără dreptate nici unul din ele nu se poate realiza în chip autentic.

Se pune însă întrebarea dacă există în afară de aceste scopuri relative, altele, absolute, adică valori

Scanned with OKEN Scanner

fundamentale universal valabile, care să valorizeze sau să aprecieze valoric nu numai *mijloacele* în raport cu scopurile sociale, naţionale şi umanitare, cu dreptatea politică, dar chiar *scopurile* înseşi. Problema ţine de domeniul eticii. Ca orice disciplină normativă, etica presupune cercetări teoretice prealabile. Dar dacă politica în calitatea ei de ştiinţă normativă şi practică (ştiinţă a mijloacelor) se bazează pe ştiinţele sociale şi sociologice, *etica normativă* (ştiinţă a scopurilor) ia ca punct de plecare analiza psihologică a voinţei umane. Etica este o sinteză creatoare a unei astfel de analize. D. Gusti utilizează în special rezultatele prezentate în teza sa de doctorat în filozofie, privitoare la conştiinţa de sine şi cele trei afecte însoţitoare ale ei (iubirea de sine, simpatia şi veneraţia) şi lungimea voinţei, care formează împreună personalitatea. Imperativul etic este ca fiecare individ să devină o personalitate creatoare de cultură. Prin activitatea personalităţii, ca şi a unităţilor sociale, naţionale şi umanitare, formate tot din personalităţi, în fiecare din direcţiile actualităţii lor (spirituale, economice, politice, juridice), iau naştere *valorile culturale* spirituale, economice, politice şi juridice ; deci dezvoltarea culturii depinde de dezvoltarea personalităţii. Există o incultură, semicultură şi o cultură completă, după cum personalitatea este virtuală, reală sau maximală. Prin activitatea maximă în serviciul culturii, personalitatea îşi îndeplineşte menirea ei supremă. Valorile culturale obiective, desprinse de creatorii lor, formează o bază independentă pentru noile generaţii de personalităţi, un factor şi o condiţie pentru dezvoltarea acestora. În desfăşurarea deplină a personalităţii se realizează chiar umanitatea, inclusiv «naţionalul» şi «socialul», ca şi cultura integrală. Valorile personalităţii şi ale culturii sînt, după D. Gusti, valorile etice fundamentale. Ca atare sînt absolute, universal valabile. Toate celelalte valori umane, inclusiv cele politice, sînt subordonate axiologic valorilor etice, ideii de personalitate şi cultură, de personalitate creatoare de cultură.

Scanned with OKEN Scanner

Dacă în calitatea ei de știință normativă, etica are de formulat imperativele morale, valorile și scopurile supreme ale oamenilor și unităților sociale, ca știință *practică* ea are sarcina să examineze în fiecare caz politic în parte măsura în care străduințele și valorizările politice sînt conforme cu idealul etic amintit. Se ajunge deci la necesitatea unei *educații* a individului spre personalitate. În chipul acesta etica practică se revarsă — ca și în gîndirea lui Paul Barth — într-o nouă disciplină, de cea mai mare însemnătate, care întregește necesar toate științele sociale, inclusiv sociologia, politica și etica : *pedagogia voinței sociale*, care are sarcina să formeze voința optimă, voința pentru o personalitate integrală, voința pentru o cultură cît mai înaltă și cît mai completă cu putință. De aici va izvorî teoretic interesul lui D. Gusti pentru acțiunea culturală, pentru cultura poporului sau a maselor, pentru ceea ce va numi mai tîrziu *pedagogia națiunii*, întemeiată la rîndul ei pe *știința națiunii*.[1]

În concluzia acestor «Prolegomena« la sistemul său social-științific, D. Gusti consideră că a izbutit să depășească toate contradicțiile mai importante care frămîntau în chip artificial științele din acea vreme, ca cele dintre formă și materie, critic și genetic, inducție și deducție, explicativ și normativ, realitate și normă, teorie și practică, analiză și sinteză, cauzalitate și teleologie, scop și mijloc, întreg și parte, general și particular, unitate și diversitate, abstract și concret etc., ceea ce îl apropie ca «intenție» de gîndirea dialectică, dar fără principiul fundamental al acesteia, care, așa cum a arătat V. I. Lenin, este «unitatea contrariilor» și bineînțeles, fără «materialism». D. Gusti era adeptul tuturor «armoniilor», inclusiv ale celor de clasă și se situa pe deplin conștient pe poziții «eclectice».

Realitatea socială are un aspect static și unul dinamic. Voința socială este cercetată în primul ei aspect, din punct de vedere strict cauzal, de științele sociale și sociologice, în al doilea, ca valorizare și normare teleologică, de politică și etică, domenii în care princi-

Scanned with OKEN Scanner

piul devine cauză, efectul-realizare, efectul devine scop, iar cauza — mijloc.

Ştiinţele sociale urmăresc cunoaşterea cauzală *analitică* a unităţilor şi produselor sociale speciale, — sociologia, cunoaşterea cauzală *sintetică* a voinţei sociale ca atare. Politica se ocupă mai ales de posibilităţile sociale şi de formularea dreptăţii politice, iar etica de scopurile sociale, de valorile şi normele supreme ale colectivităţii. Pedagogia voinţei sociale are ca sarcină realizarea sintetică a valorilor personalităţii şi ale culturii. Ordinea : ştiinţe sociale, sociologie, politică, etică, pedagogie socială formează un şir strict logic, fiecare ştiinţă succedentă este consecinţa logică a celor precedente, fiecare ştiinţă precedentă este premisa logică a celor care urmează. Fără ştiinţele sociale, sociologia este imposibilă ; ştiinţele sociale fără sociologie rămîn neterminate. Politica se bazează pe ştiinţele sociale şi sociologie ; ştiinţele sociale şi sociologia îşi găsesc întregirea lor necesară în politică. Etica reprezintă împlinirea ideală pură a acestui lanţ de ştiinţe, care sînt din nou legate într-un circuit închis prin pedagogia voinţei sociale. Esenţial este momentul *realizării :* actualitatea socială *realizată* cade în domeniul ştiinţelor sociale şi al sociologiei, de normele noilor realizări, posibile şi necesare, se ocupă politica şi etica, iar cînd se realizează şi acestea, în mare parte prin intermediul educaţiei, ele trec în domeniul ştiinţelor sociale şi al sociologiei şi aşa mai departe într-un proces neîncetat dinspre realitate spre idealul de realizat şi dinspre idealul în curs de realizare spre realitatea socială existentă, într-un raport dialectic de astădată real, exact conceput, al devenirii.

În curînd, D. Gusti îşi va întregi sistemul cu noi elemente.

3. Elaborarea

Numit profesor-agregat la Universitatea din Iaşi, D. Gusti şi-a inaugurat cariera didactică la 8 aprilie 1910 cu o prelegere publicată sub titlul : *Introducere la cursul de istoria filozofiei greceşti, etică şi so-*

Scanned with OKEN Scanner

ciologie (București, 1910, 28 p.), considerată de el ca «un fel de profesie de credință academică», în care aduce, față de scrierile anterioare, foarte puține precizări privind sistemul său de gîndire socială, pentru care folosea, la acea dată, termenul de „filozofie practică".

Dezbătînd problema filozofiei practice, iar pentru lămurirea ei, a filozofiei în general, D. Gusti precizează : «nu aparțin nici unei școale filozofice, sînt pentru o filozofie științifică, pentru o filozofie *critică-realistă*, adică pentru o filozofie sintetică-critică a realității, a realității analizate de științele particulare» (p. 9). Se va considera adeptul realismului critic — deci totuși al unui curent filozofic — pînă la moarte.

Este importantă opinia despre raportul dintre știință și filozofie, foarte răspîndită în acea vreme, pentru că în sensul ei a conceput inițial D. Gusti raportul dintre științele sociale particulare și sociologie : «filozofia împrumută de la științe baza experienței, pentru a da apoi științelor particulare prelucrarea principiilor și a problemelor generale și comune» (p. 12), punct de vedere transpus în științele sociale încă de Franklin H. Giddings *(Principes de sociologie,* trad. fr. 1897, p. 29 și urm. Vezi tot acolo p. 26 : «les phénomènes économiques, politiques et culturaux ne sont que des différentiations des phénoménes sociaux»). Conceperea eticii și sociologiei ca filozofie practică l-a condus pe D. Gusti foarte ușor la aceeași concluzie : «Natura și societatea sînt cele două mari fețe ale realității, care formează două mari cuprinsuri ale experienței.. Cu partea fizică a realității se ocupă științele matematice și așa-zisele științe ale naturii, cu partea socială a realității se ocupă științele așa-zise ale spiritului ori sociale. Filozofia științelor matematice și ale naturii formează... filozofia teoretică ; filozofia științelor sociale formează... filozofia practică» (p. 13).

D. Gusti precizează : «Din domeniul filozofiei practice fac parte : întîi, realitatea socială, care este în esența ei voința socială ; apoi, procesul de cunoaș-

Scanned with OKEN Scanner

tere cauzală a acestei realități, care ori este un proces analitic-cauzal — obiectul științelor sociale particulare, ori este un proces sintetic-cauzal — obiectul sociologiei. Științele sociale partioulare și sociologia formează științele sociale explicative. În al treilea rînd, avem procesul de apreciere, de valorizare al realității sociale. Și anume : politica cîrmuiește în aplicarea normei politice realizarea analitică a valorilor sociale particulare, etica formulează valorile și normele absolute» (p. 23).

În privința necesității «monografiilor», D. Gusti își menține opinia și se angajează și mai ferm pe calea lor : «Ne vom păzi în cercetările noastre de toate defectele așa-zisele or cercetări sociologice și etice de astăzi, care sufăr mai ales de două mari defecte : de generalizări și analogii pripite. Pentru aceasta vom inaugura în cercetările noastre *monografiile sociologice și etice*» (p. 24. Subl. noastră). Își exprimă clar și poziția științifică față de «chestiunea țărănească» : «ce interesantă ar fi această chestiune din punctul de vedere sociologic-sintetic !» (p. 26).

Tot în 1910, D. Gusti a publicat în revista «Cultura Română» (VI 1—2, p. 14—28) un material intitulat : *Despre natura vieții sociale*, cu subtitlul : *Dintr-o prelegere publică*, în care aduce cîteva precizări și completări neîntîlnite în scrierile anterioare, unele foarte importante pentru definitivarea sistemului său personal [2]. Aici pune pentru prima dată D. Gusti problema «mediului social», problema «cadrelor» vieții sociale și enunță metoda prin care își elaborează «sistemul», pe baza examenului critic al *doctrinelor sociologice*, considerate ca *unilaterale* și deci neutilizabile decît împreună, prin «sinteza» lor, metodă inaugurată în sociologie de Paul Barth (în *Philosophie der Geschichte als Soziologie*, Leipzig, 1897), care i-a fost profesor și despre care s-a exprimat totdeauna cu multă căldură și recunoștință. În închegarea «sistemului» său, D. Gusti datorează foarte mult lucrărilor lui Paul Barth, dar nu putem stărui asupra acestei probleme.

Scanned with OKEN Scanner

«Condiţiunea determinantă a unui lucru, precum şi elementele esenţiale care îl compun formează *natura* acelui lucru» — susţine D. Gusti, — iar «o societate presupune ca membrii ei să aibă *conştiinţă* de legătura ce-i uneşte» (ea este o «unitate conştientă»). De aici întrebarea «care este condiţia determinantă, care sînt elementele esenţiale ale societăţii ?»

Ca şi în lucrările mai vechi şi tot sub influenţa lui Paul Barth (firește şi a altora), de cîte ori îşi pune vreo întrebare ştiinţifică, D. Gusti începe prin a analiza ce spun *alţii*, deci nu *faptele*, apoi dezbate critic aceste doctrine, pentru a le considera constant ca *unilaterale*, fără însă a elimina vreuna din ele. «Unii zic : societatea este produsul mediului cosmic, al lumii fizice şi organice în care ea se află plasată şi unde trăieşte» — arată D. Gusti, apoi : «Mediul cosmic este numai cadrul în care se desfăşoară viaţa socială şi este *una* dintre multele condiţiuni care influenţează asupra naturii societăţii, dar nu este singura şi nici esenţiala condiţiune». S-a cîştigat deci un «mediu» sau un «cadru», dar, în acelaşi timp s-a deschis perspectiva spre căutarea altor «medii» sau altor «cadre». Recurgînd tot la istoria doctrinelor sociologice, D. Gusti atacă şi problema «cadrului biologic», dar nu o duce pînă la capăt, pentru că nu analizează decît organicismul, care îi îndreaptă atenţia spre natura vieţii sociale. El este conciliant şi cu organicismul : «Şi această teorie... cuprinde o parte din adevăr, deşi nu adevărul întreg. Într-adevăr, o societate este un organism, o organizaţie conştientă». (După P. Barth, societatea este *«ein geistiger Organismus»*, — *op. cit.*, ed. 3—4, Leipzig, 1922, p. 423). Voluntarismul este deci păstrat : «Voinţa este singura forţă originală şi relativ independentă în mediul cosmic, ea este condiţia determinantă a organizaţiei societăţii, este elementul esenţial al societăţii, căci voinţa este fenomenul social cel mai elementar, fără care nu se poate concepe viaţa socială». De unde întrebarea : în ce constă natura voinţei sociale şi de cîte feluri este această voinţă ?

Scanned with OKEN Scanner

Preluînd teza clasică a lui Ferdinand Tönnies (din *Gemeinschaft und Gesellschaft*, Leipzig, 1887), D. Gusti susţine, ca şi acesta, că felurile nesfîrşite de societăţi se reduc la două forme tipice, după natura voinţei sociale : *comunităţi* şi *societăţi propriu-zise*.

La întrebarea : care *elemente* de voinţă *formează* şi *constituie* unitatea socială, *menţin* şi *organizează* constituţia unităţii sociale, D. Gusti dă răspunsul cunoscut din scrierile anterioare. «Categoriile *constitutive* care formează şi constituie structura oricărei unităţi sociale sînt de două feluri : sînt categorii sufleteşti şi economice. Categoriile *regulative*, care menţin şi organizează unitatea socială, care formează *funcţiunea* oricărei unităţi sociale, sînt categorii politice şi juridice». Apar ca elemente *noi* scoaterea activităţilor politice şi juridice dintre categoriile constitutive (vezi mai sus), utilizarea termenilor de «structură», de «categorie sufletească» (în loc de spirituală), de «funcţiune» ale vieţii sociale, care nu sînt originale, dar arată un efort de elaborare a unui sistem cît mai complet posibil.

Tot o noutate, dar numai relativă, pentru că ideea însăşi a fost schiţată, cum am văzut, şi în alte scrieri, este *paralelismul sociologic* formulat de D. Gusti, mai ales sub influenţa lui Adolphe Coste (*Sociologie objective*, 1899). Cele patru activităţi amintite «se afirmă şi se dezvoltă *paralel*, ele stau adică într-un raport de corelaţie între ele, adică nu se poate privi vreuna din aceste patru categorii drept cauză ori efect al vreunei alte categorii, ci fiecare trebuie privită ca o necesitate de existenţă pentru fiecare din ele».

Tehnica barthiană se instalează definitiv. «Din această expunere — declară D. Gusti — reiese cît de *unilaterale* sînt acele teorii asupra naturii vieţii sociale, care în mod arbitrar aleg *una* din categoriile menţionate şi o postulează ca *singura* condiţie determinantă, ca singurul element esenţial al vieţii sociale».

Scanned with OKEN Scanner

Tot o noutate este caracterizarea concepției sale (după ce declarase în același an că nu aparține nici unei filozofii, decît realismului critic) ca un «monism voluntaristic», pentru că reduce tot complexul și toată bogăția vieții sociale la un singur izvor : *voința socială*, de unde precizarea oarecum surprinzătoare, pentru că se identifică doctrina cu realitatea : «Cunoașterea acestui monism social-voluntaristic formează obiectul sociologiei ca știință». (După P. Barth, care devine, după W. Wundt, filozoful care îl înrîurește cel mai mult, uneori decisiv, sociologia este «*die Lehre vom Wesen und von der Entwicklung des sozialen Willens*», — *op. cit.*, p. 145 — ceea ce constituie o exprimare mai corectă a «sociologiei voluntariste», dar, firește, nu și o poziție propriu-zis *științifică).* Concepția după care din «cunoașterea monismului social-voluntaristic... decurge formularea *idealismului social* și postularea *optimismului social*» este tot de origine barthiană, cu toată redactarea ei strict gustiană.

Se poate afirma, în orice caz, că prin mutarea activității sale științifice și publicistice din Germania în România, de la Lipsca și Berlin la Iași, dar mai ales prin trecerea din «cercetare» în «învățămînt», D. Gusti a operat în viziunea lui modificări perceptibile, între care o tendință foarte accentuată spre *eclectism.*

Schimbarea aceasta, desigur inevitabilă, l-a dus pe D. Gusti la ideea de a-și sistematiza cursul de sociologie, ceea ce s-a soldat cu un document foarte grăitor, amestec de idei personale și de doctrine inventariate de istoria sociologiei, tipărit pe o foaie volantă sub titlul : *Introducere în sociologia generală — Curs ținut la Universitatea din Iași — de Dimitrie Gusti,* cu următorul cuprins :

«1. Sistem de științe sociale. A. Clasificarea științelor. B. Necesitatea și însemnătatea studiului științelor sociale. C. Științe sociale explicative și normative. Idee socială și ideal etic-politic. D. Științe sociale generale și particulare.

Scanned with OKEN Scanner

2. Planul cursului. Metoda cercetărilor sociologice.
3. Raportul între teorie și practică. Critica pragmatismului sociologic.
4. Institute. Societăți. Reviste. Dicționare.
5. Literatura științifică sociologică. Însemnătatea studiului literaturii sociologice.
6. Problemele fundamentale ale sociologiei generale.
7. Teoriile unilaterale ale *cadrului* în care realitatea socială se manifestă. A. Sociologia cosmologică : a) Introducere, b) Literatură, c) Problema «mediului natural», d) Critică. — B. Sociologia biologică : a) Introducere, b) Problema «organismului social», aa. Literatură. bb. Expunere. cc. Critică. c) Problema darwinismului social. aa. Literatură. bb. Expunere. cc. Critică. e) Critica sociologiei naturaliste : Negarea posibilității sociologiei. — C. Sociologia psihologică : a) Introducere. b) Literatură. c) Problema solidarității. d) Problema imitației. e) Problema psihologiei colective. f) Critica psihologismului sociologic. D. Sociologia istorică : a) Introducere. b) Literatură. c) Expunere. d) Critică.
8. Critica generală a acestor curente sociologice unilaterale : Confuziune între cadrul cosmic, biologic, psihologic și istoric al realității sociale și între însăși natura ei.
9. Teoriile unilaterale ale *manifestărilor* tipice ale realității sociale. A. Sociologia economică : a) Introducere, b) Problema marxismului. aa. Literatură. bb. Expunere. cc. Critică. c) Problema sindicalismului. aa. Literatură. bb. Expunere. cc. Critică. — B. Sociologia spiritualistă : a) Introducere. b) Literatură. c) Sociologia religioasă. d) Sociologia intelectualistă. e) Critică. — C. Sociologia juridică : a) Introducere. b) Literatură. c) Sociologia neokantiană. d) Critică. — D. Sociologia politică : a) Introducere. b) Literatură. c) Expunere. d) Critică.
10. Critica generală a acestor curente unilaterale sociologice : confuzie între natura realității sociale și între manifestările ei tipice.

Scanned with OKEN Scanner

11. Teoriile sociologice unilaterale, privitoare la *metoda* de cercetat a realității sociale. A. Sociologia obiectivistă : a) Literatură. b) Expunere și critică. — B. Sociologia formalistă : a) Literatură. b) Expunere și critică. — C. Sociologia mecanicistă : a) Literatură. b) Expunere și critică.

12. Natura realității sociale.

13. Voința socială.

14. Rezolvarea antinomiei între individ și societate.

15. Substanță socială și funcție socială.

16. Legea paralelismului sociologic.

17. Patru probleme fundamentale ale sociologiei generale.

18. Prima aplicare a acestor probleme : problema criminalității.

19. A doua aplicare : problema națiunii.

20. Necesitatea monografiilor sociologice.» (Aici se termină reproducerea textului. Am transcris cu ortografia actuală).

Mult mai tîrziu, după ce am fost studentul, apoi asistentul profesorului D. Gusti și conferențiar de sociologie rurală la catedra lui, am avut o discuție cu Mircea Vulcănescu despre modul în care și-a creat «magistrul» sistemul de sociologie. Bazîndu-se pe un text în care D. Gusti se declara «apriorist social» (din cauza concepției sale despre esența socială, simpatetică a conștiinței de sine), M. Vulcănescu susținea că atît «cadrele», cît și «manifestările» au fost determinate tot «apriorist». Cum eu am exprimat unele îndoieli față de această interpretare, ne-am adresat direct «profesorului» și el ne-a răspuns imediat, fără nici o ezitare : «prin critica doctrinelor sociologice». Documentul reprodus — pe care l-am cunoscut ulterior, pe bază de arhivă — este o probă scrisă în același sens.

Programul cursului, nedatat, dar care este de la începutul carierii sale universitare, prezintă în chip clar, într-o formă coerentă, încercarea lui D. Gusti de a elabora un «*sistem de sociologie*» propriu, ceea ce

Scanned with OKEN Scanner

exprimă, neîndoielnic, ataşamentul său iniţial la o anumită filozofie a vremii, care mai considera sociologia ca pe o ramură a ei, fie ca o parte integrantă din «sistemul filozofic», fie ca un «sistem sociologic» (de fapt de filozofie socială), în timp ce reprezentanţii «ştiinţifici», «nefilozofici» ai ştiinţelor sociale, inclusiv ai sociologiei, făceau efortul de a se desprinde de filozofie, considerată ca «subiectivă» şi a-şi întemeia disciplinele pe cercetarea multilaterală a realităţii sociale, de a le dezvolta inductiv, «fără sistem», dar sistematic, prin cunoaşterea şi teoretizarea treptată a faptelor obiective şi numai în limitele acestora. Mai tîrziu, sub efectul cercetărilor monografice şi al şcolii sale, D. Gusti va ezita, fără a se decide vreodată în mod definitiv, între cele două moduri de a concepe sociologia, ca disciplină «*filozofică*» sau ca disciplină «*ştiinţifică*». (Menţionăm faptul că în marxism, datorită filozofiei sale *ştiinţifice*, această alternativă nu se pune, dar ne referim aici exclusiv la poziţiile gnoseologice şi epistemologice la care adera D. Gusti, iar, sub influenţa lui, şi o bună parte din «Şcoală»). În orice caz, D. Gusti a ţinut foarte mult la «sistemul» său şi n-a încetat să-l precizeze şi să-l adîncească pînă la sfîrşitul zilelor sale, chiar dacă în liniile mari el a fost elaborat încă de la începutul activităţii sale didactice şi ştiinţifice. Dacă ne restrîngem la «sistemul de sociologie», vom găsi în toate scrierile sale, în tot decursul vieţii, acelaşi număr de «cadre» (cosmic, biologic, psihologic şi istoric), acelaşi număr de «manifestări» (economice, spirituale, juridice şi politice), iar «legea paralelismului sociologic» ia un caracter din ce în ce mai ferm şi oarecum mai dogmatic. D. Gusti a fost însă mai înainte de toate un *profesor*, iar în această calitate el şi-a revizuit neîncetat ideile, dacă n-ar fi decît din necesitatea de a-şi informa studenţii despre ultimele progrese realizate în materiile predate la cursuri. Se adaugă faptul, tot atît de important, că D. Gusti a devenit ulterior un adept al *cercetărilor de teren*, un şef de şcoală «monografică», al unor

Scanned with OKEN Scanner

ample investigații sociale de tip concret, care nu se puteau desfășura fără numeroase implicații teoretice și metodologice. S-ar putea întreprinde un studiu foarte util despre modul în care și-a elaborat el pe aceste baze, în continuare, «sistemul», pînă la formele mature, prezentate de el în anii 1938—1944 la Academie (vezi în special *Problema sociologiei*, 1940) și în străinătate (vezi mai ales *La science de la réalité sociale*, 1941). Sociologia este înfățișată din ce în ce mai limpede ca *«sistemul de cunoaștere a realității sociale prezente»*, iar «realitatea socială prezentă» este tratată rînd pe rînd, dar în cea mai strînsă corelație posibilă, ca *esență* (voința socială, motivarea activității sociale creatoare), *existență fenomenologică* (unități, relații, procese sociale), *manifestări* (actualitate, valori obiective, reduse tipologic la patru categorii, două constitutive : cele economice și cele spirituale, două regulative : cele politice și cele juridice), *cadre* (geneză, condiții, potențialități, reduse tot tipologic la patru, două naturale : cel cosmic și cel biologic, două sociale : cel psihic și cel istoric), *legea paralelismului sociologic* (raport între voință și cadre, cadre între ele, manifestări între ele), *tendințe și perspective de evoluție socială*, prin care se întrevede «realitatea socială viitoare», de care se ocupă *«Politica»* (sistemul mijloacelor pentru realizarea valorilor și normelor sociale și etice ale realității sociale viitoare) și *«Etica»* (sistemul scopurilor : idealul etic și realitatea socială viitoare). De astă dată «sistemul de sociologie, etică și politică» este pe deplin închegat, încît nu mai comportă nici o dificultate de cunoaștere și înțelegere, afară de apelul direct la textele originale.

Un moment important în evoluția ideilor sociologice ale lui D. Gusti l-a prezentat contactul viu cu noile realități social-politice ale țării noastre de după 23 August 1944, călătoria sa de studii la Moscova, iar în 1946—1947 «un an de activitate în afară de țară» (Franța și Statele Unite), cu toate că nu este consemnat decît parțial în scrierile sale. Se poate afirma cu absolută certitudine că D. Gusti s-a apropiat, în

Scanned with OKEN Scanner

această fază, cu mult interes de *concepția marxist-leninistă*, ca și de mișcarea internațională pentru pace și organizarea unor relații internaționale de colaborare între toate popoarele lumii, înțelegînd cu profunzime că realitățile sociale sînt mult mai complexe decît «sistemele de sociologie», că singura atitudine științifică este reconstituirea neîncetată a cunoașterii după datele realității, niciodată invers.

4. Teoria «monografiei»

Deținem acum toate elementele de bază din care a fost construit sistemul de sociologiei al lui D. G u s t i. (De etică și politică ne ocupăm mai puțin, nu atît din motivul că aparțin altor domenii de cercetare, cît din cauza că ele nu au influențat sub formă *directă* Școala sociologică de la București. În aceste domenii ea a fost foarte «diversă»). Prima expunere completă a teoriei care ne preocupă, aplicată în același timp «monografic», se găsește în *Sociologia războiului*, carte apărută la București în 1915. După cele înfățișate, stăruințele speciale sînt inutile, deci vom proceda mult mai succint.

După D. G u s t i, orice problemă sociologică (a războiului sau oricare alta) cuprinde «trei probleme esențiale și complimentare» : cadrul în care fenomenul social există și în care se manifestă, *manifestările* acelui fenomen și, în sfîrșit, *natura lui*. «Mediul» care determină manifestările unui fenomen social, cadrul lui este alcătuit din patru elemente sau cadre în sens restrîns : «*cosmice* (teren, climă ș.a.m.d.), *biologice* (selecție, rasă ș.a.m.d.), *istorice* (înlănțuire cauzală) și *psihologice* (condiții psihice «atît individuale, ca personalitate... cît și condiții de psihologie colectivă : «sufletul» unei națiuni...» «Toate manifestările sociale... se reduc la următoarele categorii relevante din punctul de vedere sociologic : *categorii economice, spirituale* (în special punctul de vedere moral), *politice* (forța) *și juridice* (drept)».

Scanned with OKEN Scanner

Factorii economici și spirituali formează categoriile *constitutive* ale societății și *substanța* ei ; factorii politici și juridici, categoriile *regulative* și *funcțiunea* ei. Aceste activități sînt inseparabile și ireductibile unele la altele, «ele constituiesc deci un *paralelism*». În sfîrșit, natura societății este *voința socială*. (D. Gusti oferă și o «reprezentare grafică» a sistemului său, pe care însă nu e nevoie să o reproducem).

În studiul său *Realitate, știință și reformă socială*, apărut în fruntea „Arhivei pentru știința și reforma socială" (an. I., nr. 1, 1919), reia problema «sistemului sociologic», dar este vorba exclusiv de «variații pe aceeași temă», care depășesc preocupările studiului de față.

După cum am arătat, teoria sociologică a lui D. Gusti și-a atins în decurs de 20 de ani formularea ei aproape definitivă, care va fi mereu amplificată, îmbogățită, precizată, adîncită, dar care în esența ei va rămîne nedepășită de autor. Însemnătatea ei *istorică* deosebită, principala cauză pentru care am stăruit asupra ei, este faptul că a stat la baza cercetărilor sociologice de teren de tip «monografic» ale Școlii sociologice de la București. Să examinăm deci raporturile «sistemului» cu «monografia sociologică», adică *teoria monografiei sociologice*[3].

Cercetările monografice au început în 1925, dată cînd s-au constituit deci primele rudimente ale Școlii sociologice de la București. Cred că există în această privință unele lucruri de precizat, deși n-aș vrea să depășesc limitele tematicii acestui studiu.

Am văzut în ce înțeles folosea D. Gusti la început termenul de *monografie sociologică*. El nu se gîndea încă la cercetarea directă a satului românesc după metoda monografică, ci numai la tratarea monografică a problemelor sociale, între care și a «chestiunii țărănești», pentru a elimina generalitățile și analogiile pripite, lipsa de consistență a teoriilor sociologice și a da acțiunilor politice (reforme, legislație, administrație etc.) o bază științifică realistă după modelul știin-

Scanned with OKEN Scanner

țelor sociale, politice și economice germane. În țară însă, mai ales la Iași, unde era o atmosferă veche de gîndire socialistă și poporanistă, cu mult înainte de răscoala țărănească din 1907, D. Gusti a fost «contaminat» foarte ușor, oarecum de la sursă, de simpatia intelectualilor progresiști pentru păturile muncitoare.

Este suficient să ne referim la opera, atît de fecundă, a lui Ion Ionescu de la Brad, întemeietorul monografiilor sociale județene din patria noastră, la nenumăratele monografii de sate și orașe întocmite de învățători, preoți, profesori, agronomi etc, la mișcarea inițiată pe tărîm sociologic (nu numai politic) de C. Dobrogeanu-Gherea în favoarea muncitorimii industriale, sau de Spiru Haret, în favoarea muncitorimii agricole, care au luat un caracter de masă, mai ales în preajma marilor răscoale țărănești din 1907, exact perioada de integrare a lui D. Gusti în problematica social-politică a României. Nu este posibil să prezentăm nici enorma literatură apărută în ultimul deceniu al secolului XIX și în primul deceniu al secolului XX privind «problema țărănească», prezența ei este însă un fapt bine cunoscut, încît ne dăm seama fără greutate că ea a format un context intelectual și social pe care nimeni nu-l putea ignora și cu atît mai puțin un specialist în probleme sociologice. Mișcarea aceasta a pătruns treptat și în universități, exact sub forma unor preocupări «monografice». Încă din 1901, se preconiza «cercetarea amănunțită a stării satelor noastre», pe modelul celebrelor «*monografii de familie*» ale lui Fr. Le Play, cu cerința expresă de a fi înlocuite cu «*monografiile satelor*, mai potrivite... cu împrejurările în care trăim...». Țara întreagă a fost apoi «sensibilizată» pentru problema satelor în perioada evenimentelor de la 1907[4]. Din punctul de vedere al sociologiei rurale, faptul cel mai însemnat din această vreme este însă Întîiul Congres Român de științe sociale din 24—27 sept. 1906, cu prilejul căruia s-a încercat să se «oglindească starea noastră socială în prezent», mai ales starea «populației rurale» pe temeiul unei «*vaste*

Scanned with OKEN Scanner

anchete sociale», realizată cu ajutorul unui chestionar trimis autorităților sătești prin Ministerul de Interne. Rezultatele au fost prezentate de G. D. Scraba, în *Starea socială a săteanului* (București, 1907 [5]).

Toate acestea nu puteau să-i scape lui D. Gusti, care era nu numai contemporanul lor, dar și un specialist în problemele sociale. Orientarea lui spre monografiile sătești se datorează deci tradițiilor științifice și culturale românești. «Spiritul monografic» în țara noastră s-a instaurat încă în secolul al XIX-lea prin anchetele rurale și monografiile de localități și județe făcute însă de pe alte poziții decît ale sociologiei, știință care pe atunci era practic ca și inexistentă.

În jurul anului 1925, cînd încep cercetările monografice sub conducerea lui D. Gusti, s-au întîmplat și alte evenimente care dovedesc existența unui «spirit monografic» persistent la intelectualitatea din România pe linia unor eforturi social-științifice mult mai vechi. Nu putem consemna aici decît două «documente», direct legate de tema noastră, dar numărul lor este, firește, mult mai mare.

La 29 mai 1924, economistul George N. Leon (profesor universitar de Finanțe) a ținut o conferință studenților săi de la Facultatea de Drept din Cluj, sub titlul semnificativ pentru discuția noastră: *Monografiile sociale* cu subtitlul. «După metoda lui Le Play», publicată mai întîi în «Buletinul Economic Românesc» (nr. 10 din 1924), apoi în broșură aparte, sub egida Institutului Economic Românesc (București, 1925, 16 p.). G N Leon, care era, ca și D Gusti, un antifascist, un adversar al oricăror forme de naționalism șovin, se referă direct la mișcările studențești de acest gen, care începuseră cu violență în 1922 (de unde așa-zisa «generație de la 22», din care s-au recrutat mai toți conducătorii de mai tîrziu ai fascismului românesc). «Ultimii doi ani de viață universitară — spunea G. N. Leon — au făcut dovada că tinerimea noastră se bucură de un surplus de energie pe care-l risipește cu generozitate pentru scopuri negative. Această împrejurare mi-a dat adesea de gîn-

Scanned with OKEN Scanner

dit și mi-a impus cu tărie întrebarea : ce ar fi dacă timpul care se pierde și energia care se risipește... ar fi utilizate în scopul unei activități pozitive. Și, deodată am văzut înaintea ochilor o armată de tineri universitari cutreierînd țara de la un capăt la celălalt, studiind viața socială a poporului românesc, luminîndu-se și aducînd în același timp lumină în satele acoperite de întuneric». Iar, mai departe : «Conferința de astăzi vrea să fie un îndemn pentru d-voastră la o muncă constructivă. Nu se poate însă construi mai înainte de a cunoaște ; de aceea, în cele ce urmează ne vom ocupa despre felul *cum se poate cunoaște realitatea socială*. Vom vorbi despre *monografiile sociale* ca *metodă de cercetare*, căci cunoscînd *tehnica monografiilor*, fiecare dintre d-voastră va porni la *cercetarea nevoilor adînci* ale poporului românesc» (*op. cit.*, p. 1 ; subl. noastre). Urmează o foarte bună și amănunțită expunere a metodei monografice elaborată de Le Play și numeroșii săi adepți (școala monografică franceză, constituită în secolul XIX, persistentă și activă pînă azi).

În 1924—25 eram student, anul I, la Facultatea de Filozofie din București și urmam, între altele, cursul de sociologie al prof. D. Gusti, încît am fost «martorul ocular» (prea tînăr și lipsit de experiență pentru a fi și «participant») la preocupările paralele cu ale Facultății de Drept din Cluj, pe care le aveau profesorii și studenții de stînga, angajați direct în luptele social-politice ale vremii, de la București. Și aici se punea problema unei orientări *constructive* a studențimii, la fel ca în toate celelalte centre universitare. Studenții de la sociologie erau aproape toți frămîntați de aceste probleme chiar prin studiile lor de specialitate.

În această atmosferă s-au inițiat cercetările monografice ale Seminarului de sociologie condus de prof. D. Gusti. Cine a avut inițiativa ? Prezint al doilea document elocvent din multele care se pot aduce. (Le voi prezenta pe larg într-o lucrare despre «Școala so-

Scanned with OKEN Scanner

ciologică de la București în lumina sociologiei», un fel de «*Soziologie der Soziologie*», în curs de redactare).

Din *Condica de procese verbale* a Seminarului de sociologie al Universității din București (care nu știu dacă s-a păstrat, însă mă refer la extrase publicate în 1932), aflăm ce s-a întîmplat în acea vreme. Prima ședință notată care privește «monografia» este din 8 februarie 1925. În procesul verbal de la acea dată citim: «Se constituie un comitet din sînul Seminarului de sociologie, format din următoarele d-șoare studente: M. Dimitriu, M. Banu, V. Cristofovici și A. Suciu și d-nii studenți: I. Costin, D. Prejbeanu, D. Georgescu, Al. Popescu, G. Popescu-Goicea, C. Constantinescu, G. Dumitrescu, și P. Ionescu, avînd ca îndrumători pe d. profesor Gusti, ajutat de d. asistent Vlădescu-Răcoasa». În ordinea de zi: «formularea unui plan general după care să se poată întocmi orice monografie a unei unități sociale». Ședințele «comitetului» s-au succedat la intervale foarte scurte pînă «se stabilește plecarea în cercetare sociologică la 24 aprilie în comuna Goicea din județul Dolj»[6]. Reiese din acest document că «mișcarea monografică» a fost o *inițiativă colectivă* a studenților de la sociologie, îndrumați de profesorul lor, D. Gusti. Am cunoscut personal chiar în acea vreme pe toți membrii «comitetului» amintit.

Ceea ce susțin aici și sper să pot demonstra pe larg în lucrarea amintită, e că mișcarea sociologică monografică românească nu este opera unui singur om, a lui D. Gusti, ci rezultatul unor vechi tradiții «monografice» inaugurate dacă nu de Dimitrie Cantemir, în orice caz de Ion Ionescu de la Brad și o reacție colectivă a intelectualității progresiste de la noi față de infiltrarea fascismului. Meritul mare, nepieritor al lui D. Gusti este de a fi înțeles necesitatea acestei mișcări și de a-i fi dat o realizare neîntîrziată, datorită pe de o parte intuiției și pregătirii sale științifice superioare, pe de altă parte unor excepționale calități de organizator.

Scanned with OKEN Scanner

5. Şcoala

Marea necunoscută a Şcolii sociologice de la Bucureşti nu este «şeful ei», D. Gusti, cu toate că pînă acum n-a putut fi prezentat cum s-ar fi cuvenit într-o monografie de factură academică, ci chiar «Şcoala». Din păcate, nu este posibil să se lămurească deplin problema nici în cele cîteva materiale prezentate în publicaţia de faţă, deşi este un început decisiv.

N-aş vrea să tai firul în patru (ca pe vremea cînd căutam să-l conving pe D. Gusti de necesitatea lui *aut-aut*, iar el, dimpotrivă, să-mi demonstreze avantajele lui *et-et*), dar sînt convins că au existat mai multe «şcoli Gusti», nu una singură, unele diacronice, altele sincronice. În timp, «prima şcoală sociologică gustiană» este cea de la Iaşi. E suficient să examinăm publicaţia *Din lucrările seminarului de sociologie şi etică al Facultăţii de litere şi filosofie din Iaşi. Director D. Gusti*, Vol. I şi II., Iaşi, 1915, şi principalii autori ai acestor lucrări: Petre Andrei, N. Ghiulea, Corina N. Leon (viitoarea soţie a lui Werner Sombart), Ion Setlacec etc., ca să ne dăm seama de acest adevăr. Un studiu comparativ al operei lui D. Gusti şi P. Andrei ar stabili fără greutate o «genealogie spirituală» foarte precisă, uneori pînă în cele mai mici amănunte, exceptînd rezervele neîntemeiate faţă de cercetările monografice. Şcoala sociologică de la Iaşi a fost iniţiată de D. Gusti şi continuată, fără nici o ruptură teoretică, de Petre Andrei, urmaşul celui dintîi la catedra de sociologie şi etică. Transferat la Bucureşti, D. Gusti a întemeiat «a doua» şcoală sociologică, axată pe «cercetările monografice», nu pe «sistem».

«Şcoala Gusti» din perioada bucureşteană, la rîndul ei, are mai multe ramuri sau articulaţii şi, cu trecerea timpului, mai multe etape. Unii dintre elevii şi colaboratorii săi l-au urmat pe linie *teoretică* şi *monografică* în acelaşi timp, unii numai pe linie *monografică*, teoretic fiind pe poziţii foarte diferite şi chiar contradictorii. D. Gusti a condus în acelaşi timp

Scanned with OKEN Scanner

catedra de sociologie de la Universitate, Institutul Social Român (cu diferitele lui denumiri) și Fundația pentru cultura poporului, care erau instituții cu totul diferite și străine unele de altele, avînd în cadrul fiecăreia alți colaboratori și adepți care n-au aderat neapărat la sistemul său de sociologie și n-au participat la cercetările monografice. Și în cadrul acelorași instituții conduse de D. Gusti nu toți colaboratorii erau și adepții sau elevii săi. Catedra de sociologie, etică, politică și estetică a Universității din București, dintre cele două războaie mondiale, avea în componența ei, afară de G. Vlădescu-Răcoasa, Mircea Vulcănescu, H. H. Stahl, Anton Golopenția și de mine, care eram «gustieni», personalități cu totul străine de el, ca Nicolae Petrescu (conferențiar de sociologie comparată) și Tudor Vianu (conferențiar de estetică desprins ulterior complet de catedră, cu post cu tot). Chiar dintre elevii lui D. Gusti unii erau orientați mai mult spre sociologia *istorică* (H. H. Stahl etc.), alții spre sociologia *generală* (T. Herseni etc.), iar alții spre sociologia *politică* (A. Golopenția etc.), cu numeroase influențe *ne-gustiene*. Institutul Social Român, creat înainte de inaugurarea monografiilor sociologice, avea un caracter mult mai larg și cuprindea în conducerea lui personalități științifice foarte variate, fără nici o legătură de filiație în planul ideilor cu D. Gusti. E suficient să amintim pe C. Bușilă, Al. Costin, M. Djuvara, T. Ficșinescu, G. Ionescu-Sișești, V. N. Madgearu, Duiliu Marcu, O. Onicescu, I. Răducanu, Andrei Rădulescu, C. Rădulescu-Motru, M. Sanielevici, V. Slăvescu etc., ca să ne dăm seama de adevărul acesta. În sfîrșit, la Fundație, D. Gusti era ajutat, în afară de H. H. Stahl, O. Neamțu și alți cîțiva elevi ai săi, de Em. Bucuța, Victor Ion Popa, Apostol D. Culea etc., care, evident, nu fac parte din «Școala sociologică de la București». Este deci nu numai o simplificare inacceptabilă,

Scanned with OKEN Scanner

dar și o mare nedreptate de a atribui «Școlii Gusti» și cu atît mai mult lui D. Gusti singur, așa cum au prezentat unii biografi lucrurile, dezvoltarea integrală a unor instituții cu un profil atît de complex, care s-au bucurat de un număr foarte mare și foarte variat de colaboratori de cele mai felurite formații și orientări. Meritul incontestabil al lui D. Gusti este de a fi organizat și condus cu strălucire aceste instituții care, în lipsa lui, s-ar fi dezvoltat probabil la un nivel mult mai scăzut. S-ar putea spori analiza aceasta, dar deocamdată nu pot face decît să atrag atenția asupra unor probleme care pentru mulți sînt încă necunoscute. Chiar în «echipele monografice» au putut sta alături oameni de formații intelectuale foarte variate, strînși exclusiv de ideea necesității de a lua contact cu realitățile sociale concrete de la noi. Marea masă a «monografiștilor» și cu atît mai mult a «echipierilor» (membri ai echipelor studențești), care veneau, pe baza legii serviciului social *obligator*, de la toate universitățile și deci nu erau elevii lui D. Gusti), n-au aderat la teoria Școlii sociologice de la București, adică la teoria unităților sociale, a voinței sociale, a cadrelor și manifestărilor, a proceselor și relațiilor sociale, a paralelismului sociologic, presupunînd că le cunoșteau, decît din «disciplină organizatorică», prin instructaje improvizate și formulare de anchetă, din nevoia de a avea un limbaj comun în faza de culegere a materialului de teren și de a folosi un principiu unitar de clasificare a lui la nivel strict birocratic, de dosar (faimoasele bibliorafturi ale echipelor).

Amploarea însăși a cercetărilor monografice și diferențierea tot mai accentuată a lor, după cum erau organizate și desfășurate de Seminarul de sociologie, de Institutul Social Român sau de Serviciul Social (Fundație), deci în scopuri didactice, teoretice (fundamentale) sau social-culturale (aplicative), au obligat la o continuă operație de adaptare și deci la diversificare, în timp ce, pentru fiecare direcție, acumularea de experiență metodologică și analiza critică a datelor obținute au dus cu necesitate la noi puncte de vedere, la

Scanned with OKEN Scanner

o lărgire considerabilă a problematicii inițiale, la o atenție crescîndă față de tehnicile de lucru și finalitatea investigațiilor. Spre sfîrșitul celui de-al treilea deceniu apare clar o etapă nouă în desfășurarea monografiilor, care este marcată pe de o parte prin străduința lui Anton Golopenția și D. C. Georgescu de a iniția monografii *operative*, după criterii social-politice de utilitate practică imediată, de genul celor publicate sub redacția lor în volumele *60 sate românești...*; pe de altă parte prin trecerea noastră, a tuturor, la cercetări mai ample, de natură *regională*, cu mult dincolo de orizontul incipient al monografiilor sătești. Nu este locul să analizăm pe larg aceste etape de evoluție, dar ele există și sînt mult mai importante pentru înțelegerea exactă a «Școlii sociologice de la București», decît s-a arătat de obicei în scrierile de pînă acum. S-ar putea analiza cu folos și apariția unei noi generații de sociologi de teren, formată din oameni care n-au fost numai elevii și colaboratorii lui D. Gusti, dar și ai elevilor și colaboratorilor acestuia.

6. Cîteva observații critice

S-ar putea nota foarte multe lucruri cu privire la activitatea lui D. Gusti și diferitele lui relații cu instituțiile, problemele și oamenii din vremea sa, dar nu doresc să lipsesc expunerea mea de o privire critică pe care o consider tot atît de necesară.

După *logica ei internă*, deci fără comparații forțate cu alte poziții, activitatea științifică a lui D. Gusti și prin ea a tuturor gustienilor «puri» apare ca ruptă în două: una teoretică, de cabinet, pe baze exclusiv bibliografice, cu nuanțe filozofice și chiar speculative, alta descriptivă, de teren, orientată spre culegerea de fapte, cu posibilități de generalizare încă insuficient dezvoltate. De fapt, D. Gusti personal n-a făcut niciodată vreo cercetare sociologică de teren, ci s-a mulțumit să organizeze și să conducă pe ale altora, a făcut, cu alte cuvinte, muncă de «dirijor» sau «șef de

Scanned with OKEN Scanner

orchestră», înainte de a fi pus la punct metodologia dirijării și coordonării cercetărilor sociologice colective de tip complex. Elevii care au pornit de la gîndirea lui, dar au făcut cercetări de teren au simțit, firește, avantajele unui „sistem" care le clasifică anticipativ fenomenele și îi ajută să nu piardă din vedere nimic esențial, dar foloasele acestea descresc mereu, pe măsură ce se adîncesc cercetările și sînt înlocuite cu pagube tot mai mari, pînă la completa anihilare a flexibilității și inventivității necesare în munca științifică. Un sistem «neverificat» prin confruntarea cu *realitatea* nu este valabil decît ca o ipoteză de lucru și nimic mai mult. Suverană este *cercetarea*, primatul trebuie acordat *faptelor*. Am fost tot mai mulți cei care pe parcursul cercetărilor, am ajuns la opinia, că «sistemul» nu are nici o valoare în sine, ci numai în măsura în care ajută *cercetarea* și este confirmat de *cercetare*, de unde concluzia inevitabilă pe care o susțin cu toată tăria, că nu *faptele* trebuie ajustate după nevoile «sistemului», ci «sistemele» sînt cele care trebuie modificate neîncetat după *fapte*. Altfel se poate face o formă sau alta de «filozofie», dar nici o formă reală de *știință*. Faptul că un «sistem» are la bază toate doctrinele existente, — cum a procedat D. Gusti, pe urmele lui Paul Barth — prin reținerea a ceea ce poate fi considerat ca adevăr în fiecare din ele, este o garanție foarte precară a valabilității lui, din cauza că întreaga filozofie și știință nu este decît un efort neîntrerupt de cunoaștere a realității, o reflectare tot mai exactă și mai profundă a ei, fără să o epuizeze nici pe departe, ceea ce înseamnă că este necesar să fie mereu completată, mereu revizuită critic, mereu desăvîrșită, mereu depășită. Altfel ne tăiem singuri posibilitățile de promovare a cunoștințelor noastre științifice. Deci, după mine, cercetările sociologice, ca toate cercetările științifice, nu trebuie dezvoltate după un „*sistem*" personal, pur și simplu, ci sub unghiul sistemului filozofiei științifice marxiste, (al materialismului dialectic și istoric), care o fundamentează ca știință (logica, teoria cunoașterii, teoria științei,

Scanned with OKEN Scanner

metodologia), și de datele bine verificate, la nivel *inductiv* mai întîi și numai pe urmă la nivel *deductiv*, existente la un moment dat în domeniul sociologiei. Altfel «punem căruța înaintea cailor».

Putem aminti și numeroasele ambiguități ale sistemului gustian care nu apar neapărat la nivel de «cabinet» (teorie), dar care apar inevitabil la nivel de «teren» (fapte). În afară de «mediul cosmic» sau mult mai precis «geografic», problema cadrelor nu mi se pare de loc lămurită. Esența vieții sociale poate fi voința socială, dar viața socială, inclusiv voința ei, ale cui sînt? Firește ale *oamenilor*, dar aceștia nu sînt numai «spirit» sau numai «suflet». După care criteriu se separă *biologia* lor și chiar *psihologia* lor, pentru a fi trecută la *cadre*, adică la «mediu»? Înseamnă că oamenii se asociază fără corpurile și fără psihologia lor, afară de «voință», care rămîne o «esență» abstractă, străină de orice realitate. *Oamenii* fac parte din societate cu întreaga lor biologie și psihologie, ca elemente constitutive ale ei, încît apare un plan al realității sociale care nu este nici cadru, nici manifestare, ci pur și simplu un grup de ființe umane care trăiesc și își desfășoară activitățile de viață laolaltă. Societatea nu este decît o formă de *coexistență umană*. Cu atît mai puțin se poate vorbi de un *cadru istoric* propriu-zis, pentru că istoria face parte integrantă din societate, este chiar societatea în desfășurarea ei temporală, trecutul care determină prezentul nu dinafară, ca «mediu», ci dinlăuntru, ca «proces», ca *momente* succesive ale aceleiași realități, deci *autodinamic*, nu exterodinamic sau eterodinamic. Faptul însuși că «sistemul» începe cu *cadrele*, nu cu *unitățile și procesele sociale*, nu cu oamenii care se găsesc în relații sociale și care își desfășoară viața zilnică laolaltă în anumite structuri organizatorico-funcționale, rămîne pînă la urmă o simplă viziune de «cabinet». Un spațiu geografic oarecare nu devine «mediu» sau «cadru» decît dacă este locuit de oameni, de vreo colectivitate umană, deci este necesar să stabilim mai întîi existența

Scanned with OKEN Scanner

acesteia, structura și activitățile ei și numai după aceasta ni se pune problema «condiționării cosmice» sau «geografice», dar numai în măsura în care există și are vreo semnificație sociologică. Așadar, în teren cercetătorul științific este nevoit să se supună *faptelor*, să nu se orienteze decît după ele și să nu afirme nimic ce nu purcede direct din ele. Firește, dacă ele, faptele, ne apar organizate în mod natural în «sisteme» (organisme, întreguri, organizații etc.), știința trebuie să le reflecte ca atare. Omul de știință nu este decît «glasul» realității care n-are glas, oarecum «purtătorul ei de cuvînt», mai exact *reflectantul* și *interpretul* ei, cel care transpune subiectiv realitatea obiectivă pe planul conștiinței, al cunoașterii, prin procedee metodologice care asigură validitatea și fidelitatea rezultatelor, adică în fond gradul de conformitate dintre *ideile* elaborate și *faptele* pe care le cercetează. Știința apare deci ca un raport foarte precis între un om care dorește să cunoască o realitate existentă și această realitate care urmează să fie cunoscută. Singura cale de verificare a rezultatelor științifice nu este deci nici ce cred oamenii despre ele, nici așezarea lor în vreun sistem, oricît de coerent ar fi el, ci exclusiv demonstrarea conformității lor (în vreun fel sau altul) cu realitatea.

Fără îndoială că Școala sociologică de la București, prin munca ei complexă de teren, care avea adeseori un caracter cvasiexperimental, mergea cu pași repezi spre această soluție normală, dar ea însemna, *eo ipso*, confruntarea treptată a valabilității «sistemului de sociologie, politică și etică» construit de D. Gusti înaintea cercetărilor de teren printr-o muncă asiduă de bibliotecă, pe baze exclusiv bibliografice (scriere din scrieri), ceea ce nu poate înlocui niciodată realitățile vii, domeniul nemărginit și nesfîrșit al *faptelor sociale* în continuă facere și desfacere, structurare, destructurare și restructurare.

Scanned with OKEN Scanner

În domeniul «activităților sociale», așa cum le concepea D. Gusti și unii dintre noi după el, apăreau mereu fenomene pe care nu știa nimeni unde să le clasifice fără să mărească *numărul* prestabilit al celor «patru categorii». Din cauza aceasta se adăuga artificial cîte o nouă denumire la cele existente sau cîte o nouă diviziune, fără a se promova cu nimic cunoașterea științifică. Fenomenele morale erau clasificate cînd la manifestările spirituale, cînd la cele juridice, de unde termenul de manifestări etico-juridice. Fenomenele administrative se încadrau la manifestările politice, dar nu se știa sigur dacă sînt neapărat politice, de unde termenul tot mai frecvent de «manifestări administrativ-politice». Activitățile economice aveau un caracter mai precis, dar prin manifestările spirituale se înțelegea tot ceea ce nu intra în celelalte trei «categorii»: magia, religia, arta, filozofia, învățămîntul, cultura de masă, folclorul etc., deși ne apărea tot mai stăruitor adevărul că între religie și știință, de exemplu, sau între artă și învățămînt sînt distanțe tot atît de mari ca între oricare din ele și fenomenele economice, juridice sau politice, lăsînd la o parte faptul că majoritatea fenomenelor sociale au un caracter atît de complex, încît simpla desprindere a unor «categorii» nu contribuie cu nimic decisiv la cunoașterea lor. Nici distincția dintre drept și politică nu era bine precizată, încît se punea, de pildă, întrebarea de care din ele ține dreptul constituțional, dreptul electoral sau dreptul administrativ. Pînă în cele din urmă, ne-am învățat să «prindem» direct realitățile și să le «interpretăm» după logica lor proprie, părăsind sau adaptînd fără rezervă ideile luate din sistem după exigențele faptelor, după realitatea însăși. Nu consider însă neapărat evoluția aceasta ca o infirmare a sociologiei gustiene, ci ca depășirea lăuntrică a momentului «sistematic» (în sens de *sistem*) prin momentul nou, creator, al cercetărilor de teren, preconizate chiar în cadrul ei. Ca să apară «rodul» dorit, a trebuit să dispară «floarea» care l-a făcut cu putință.

Scanned with OKEN Scanner

În raport cu sociologia vremii, meritele Școlii sociologice de la București nu pot fi puse la îndoială. Pe plan internațional, ea reprezintă singura mișcare sociologică de la noi care a atras atenția străinătății și a fost prețuită ca o contribuție originală atît pe linie metodologică (făcînd parte dintre primele cercetări *multidisciplinare* de teren, pe plan mondial, cu un orizont mult mai larg decît al sociologiei tradiționale), cît și pe linia rezultatelor științifice (mai ales în domeniul sociologiei *rurale,* dar și al îmbinării cercetărilor științifice cu acțiunile sociale și culturale). Pe plan național, ea a constituit prima încercare de înregistrare și sistematizare teoretică a datelor obținute de diferite curente sociologice în ceea ce au ele valabil și deci durabil, ceea ce a însemnat un efort de trecere de la o concepție *unilaterală* despre societate la o concepție complexă, *multilaterală.* În același timp, ea a conceput și a realizat o sociologie de teren, orientată deci spre *fapte,* în avantajul cunoașterii științifice a realității și în detrimentul speculațiilor filozofice, a analizelor și combinațiilor simple de «idei» și de «cărți». Tot ea a realizat pe scară mare o *sociologie românească* în sensul unei orientări spre problemele sociale de la noi, cu gîndul expres de a servi dezvoltarea societății și a sprijini acțiunile administrative și legislative ale statului, deci de a lega în chip metodic *teoria* de *practică.* Nici aspectele acestea nu sînt încă suficient de lămurite, încît va trebui să revenim. Deocamdată ne mulțumim cu simpla semnalare a problemelor.

Dacă se pune problema unei analize critice a Școlii sociologice de la București în raport cu cerințele *actuale* ale sociologiei românești, rezultatele sînt radical diferite, nu numai din cauza părăsirii «paralelismului sociologic» prin care se excludea programatic materialismul istoric, primatul determinismului economic (al

Scanned with OKEN Scanner

structurii economice a societății), ci dintr-o cauzalitate mult mai complexă, care ne obligă să revizuim lucrurile din temelii. Ne găsim într-o nouă etapă de dezvoltare nu numai a *sociologiei*, ci a întregii *societăți* românești ; s-a realizat trecerea revoluționară de la capitalism la socialism, și se construiește și se dezvoltă multilateral socialismul însuși. Nu e *sociolog* cine își imaginează că o sociologie, care era *progresistă* odinioară prin dinamismul, optimismul și aplicațiile ei, dar care avea totuși un caracter limitat, de clasă, poate fi preluată de actuala noastră orînduire socială. Școala sociologică de la București aparține trecutului. Singura cale de progres a sociologiei românești de acum încolo este desfășurarea ei în conformitate cu nevoile legice ale societății din care facem parte.

Să ne amintim de propriile cuvinte ale lui D. Gusti : «Purtăm o lumină, nu o vom stinge ; avem o conștiință a datoriei de împlinit, nu o vom întuneca ; avem o voință, nu o vom slăbi ; asigurăm pe înțelepții ce ne șoptesc scepticism că nu-i vom asculta. — Vom continua a servi Știința și Țara, cu același desinteres și devotament activ, și cu aceeași credință în înaltele lor destine. — Ne place a pecetlui această promisiune prin două cuvinte ce rezumă sintetic rostul Institutului Social Român și-i formează deviza : *Pro Scientia et Patria*».

Evocăm trecutul ca să întîmpinăm mai îndrăzneț viitorul.

NOTE

1. Vezi comunicarea făcută la Academia Română : *Știința și pedagogia națiunii*, București, 1941.
2. Vezi și studiul meu mai vechi : *D. Gusti, un système de sociolgie, éthique et politique.* În «Mélanges D. Gusti, Archives pour la science et la réforme sociale», XIII-e année, 1936, — apărut și în extras.

Scanned with OKEN Scanner

3. În această privință, vezi și cartea noastră cu același titlu, apărută la București, 1934.
4. M. Ralea și T. Herseni. *Curente ideologice în legătură cu răscoala din 1907.* În «Viața românească», X, nr. 7, 1917.
5. T. Herseni. *Sociologia românească. Încercare istorică,* București, 1940.
6. T. Herseni. *Șapte ani de cercetări monografice.* În «Arhiva pentru știința și reforma socială», an. X, nr. 1—4, 1932, pp. 573—587.

Scanned with OKEN Scanner

Învățăminte metodice și tehnice

HENRI H. STAHL

Nu ne propunem să expunem istoricul cercetărilor școlii românești de sociologie, așa cum s-au desfășurat între 1925 și 1948, repetînd ceea ce se află deja consemnat în tipărituri mai vechi și mai noi, ci vom încerca să expunem cele cîteva învățăminte ce se pot extrage din această lungă experiență și care ni se par a fi încă de o imediată utilitate, într-un dublu sens : mai întîi pentru a ne feri să repetăm unele experiențe de vreme ce ele s-au dovedit a nu duce la bun capăt, și în al doilea rînd, dimpotrivă, pentru a reține, a continua și dezvolta pe cele care și-au făcut proba eficacității.

1. Ideea de bază: sociologia, sinteză a științelor sociale particulare

Dimitrie Gusti, în lucrarea intitulată programatic *Științele sociale, sociologia, politica și etica în interdependența lor unitară ; prolegomene la un sistem* [1], și-a precizat încă din 1909 punctul de vedere cu privire la locul sociologiei într-o clasificare a științelor.

El sublinia că cele mai importante poziții luate, la acea vreme, cu privire la relațiile dintre sociologie și științele sociale particulare, erau : cea a lui A. Comte, care socotea numai sociologia ca fiind legitimă, negînd valabilitatea oricăror altor științe sociale ; a lui Dilthey, care, dimpotrivă, nega sociologia, nerecu-

Scanned with OKEN Scanner

noscînd decît ştiinţelor sociale particulare dreptul la existenţă; şi cea a lui Durkheim, care dorea să constituie sociologia ca pe o enciclopedie sistematică a tuturor ştiinţelor sociale particulare.

De atunci încoace controversa aceasta a continuat, aceleaşi poziţii repetîndu-se, cu oarecare variante, nemai intervenind nou decît încercarea de a găsi sociologiei un domeniu specific de cercetare, cum ar fi de pildă cel al stadiului «formelor» sau al «relaţiilor» sociale, pentru a constitui astfel sociologia ca pe o nouă disciplină socială particulară, luînd loc alături de celelalte.

Poziţia adoptată de Gusti s-a situat însă pe o altă linie, care îşi găseşte pînă astăzi destul de mulţi aderenţi, fără totuşi a fi ajuns unanim adoptată, poziţie care nu recunoaşte sociologiei nici caracterul «pansociologist» comte-an, nici cel de «enciclopedie» durkheimist, nici cel de disciplină socială particulară, în sens simmelian, afirmînd dimpotrivă că ea nu poate fi decît o sinteză a tuturor ştiinţelor sociale particulare.

Gusti preciza astfel, în lucrarea amintită, că «nu trebuie în nici un caz să se facă abstracţie de disciplinele deja existente», urmînd, dimpotrivă, ca ele să fie considerate, în totalitatea lor, sub unghiul de vedere al «interdependenţei lor unitare».

Ştiinţele sociale particulare erau deci socotite ca avîndu-şi deplina legitimitate, însă numai atîta vreme şi numai în măsura în care îşi propun să analizeze cîte un anume aspect specific al vieţii sociale, ca şi cum acesta ar fi acţionat «in vitro», adică rupt de contextul său social. Într-o asemenea ipoteză teoretică şi abstract logică, fenomenele sociale diverse, luate unul cîte unul, urmau să ajungă obiectele unor «ştiinţe pure».

Procedeul acesta de a constitui «ştiinţe pure» este perfect justificat, fiind folosit curent şi în ştiinţele naturii. Astfel, de pildă, fizicienii, cu drept cuvînt, studiază, în cadrul legii generale a gravitaţiei, legile specifice căderii corpurilor, fără a ţine seama de la

Scanned with OKEN Scanner

început de condițiile exterioare în care au loc în realitate căderile. Dar tot atît de justificat este și studiul ulterior, al modificărilor pe care aceste legi abstracte le pot suferi atunci cînd se desfășoară în anumite condiții exterioare, adică în cazul căderii efective a unor corpuri de diferite forme (avioane, parașute, obuze, batiscafe) în medii diverse (atmosferă, apă etc.). Tot astfel legile pure ale fiecărei științe sociale particulare, odată stabilite, urmează a fi «sociologizate», în sensul studierii modificărilor pe care le suportă în cazul cînd, după ce le-am studiat în abstract, trecem la considerarea lor în concret, în condițiile reale ale vieții sociale.

Sociologia ar avea deci funcțiunea, după Gusti și toți părtașii acestui punct de vedere, să ofere științelor sociale particulare prilejul de a ține seama unele de altele, cu alte cuvinte de «intercondiționarea lor unitară».

Poziția aceasta nu implică deci negarea disciplinelor particulare, dimpotrivă, considerarea lor mai întîi în sine și apoi ca părți constitutive ale unei singure științe sociale concrete. Sociologia ar urma deci să crească din sînul însuși al științelor sociale particulare, ca o ridicare simultană a tuturora pînă la nivelul de complexitate al realității concrete, care este una («unitară»), iar nu alcătuită din sectoare etanșe [2].

Cu alte cuvinte, științele sociale particulare ar avea menirea să desfacă realitatea socială în părți constitutive, adică să «analizeze» fenomenele sociale, pe cînd sociologia, dimpotrivă, ar urma să reconstituie unitatea originară, printr-un efort de «sinteză».

2. « Sociologii parțiale » și « sociologia integrală »

Un asemenea program de lucru, urmărind o sinteză a tuturor științelor sociale particulare, mai fusese schițat în 1897 și de către Paul Barth, unul dintre profesorii lui Dimitrie Gusti, care o vedea operată în cadrul unei «filozofii a istoriei».

Scanned with OKEN Scanner

În lucrarea sa *Filozofia istoriei ca sociologie*[3], P. Barth analiza situația în care se aflau științele sociale particulare de îndată ce, părăsind domeniul purei abstracții, încercaseră să-și urmărească fenomenele în condițiile vieții sociale, ceea ce, în concepția lui, corespundea cu condițiile «istoriei» concrete. După a lui credință, se năștea în felul acesta teorii sociologice nu numai «particulare», ci și «parțiale», în sensul că fiecare specialist studia exclusiv fenomenele sociale ținînd de specialitatea lui, fără analiza sistematică, informată și imparțială, a tuturor celorlalte științe sociale, ceea ce ducea la greșeala de a se acorda roluri de «factori cauzatori» ai socialului, rînd pe rînd, cîte unui singur element din cele multe care constituiesc unitatea vieții sociale.

Barth arăta astfel că seria de «sociologii parțiale» elaborate de geografi acordau mediului fizic un rol cauzator, la rîndul lor economiștii considerînd fenomenele economice drept cauză a vieții sociale, juriștii căzînd și ei în greșeala paralelă de a crede că exclusiv juridicul cauzează societatea și așa mai departe[4]. Pe cîtă vreme sociologia, ca știință, ar fi trebuit să fie o integrare a tuturor științelor sociale particulare, cu renunțarea la teoria unei «cauze unice».

3. Sociologia, ca știință a realității contemporane

D. Gusti era de acord cu Barth în ceea ce privește negarea sociologiilor parțiale și necesitatea sintezei lor într-o sociologie integrală, pe care însă nu o vedea operată în cadrul filozofiei istoriei, ci în cel al cercetării prezentului.

Deosebirea este importantă, din multiple puncte de vedere.

Mai întîi, după Gusti, sociologia nu trebuia să continue a fi o «filozofie», de vreme ce avea posibilitatea de a deveni o știință, tocmai prin condițiile optime de lucru pe care le oferă cercetarea prezentului. Căci, dacă trecutul nu poate fi niciodată cunoscut în

Scanned with OKEN Scanner

condiții perfecte, datorită imposibilității de a-l reconstitui în integralitatea lui, dimpotrivă prezentul poate fi studiat, la nevoie, exhaustiv, pînă la completa lui epuizare.

În al doilea rînd, despărțirea sociologiei de istorie i se părea necesară și pentru că nu voia ca noua știință a sociologiei să fie acuzată că încalcă domeniile altor științe sociale particulare, deci nici al istoriei, care își avea propria sa tradiție și un cîmp de cercetare pe care nimeni nu i-l putea contesta : trecutul.

Așadar, sinteza tuturor științelor sociale particulare operată asupra prezentului avea avantajul de a nu contesta nici o disciplină deja existentă și, în plus, meritul de a oferi cercetătorului condițiile excelente de lucru pe care le oferă realitatea actuală, «constatată» cu mijloace mult mai sigure decît cele folosite de istorici cînd «reconstituie» evenimentele trecute.

Sînt deosebit de semnificative pasagiile în care G u s t i își lua distanțele față de «istorie», subliniind cu insistență faptul că, după concepția lui, sociologia nu are a se ocupa decît exclusiv de «contemporan», în oarecare măsură și de «viitor», adică doar de domenii pe care istoria nu le revendica.

Am avut prilejul de a arăta [5] în ce măsură această poziție poate fi contestabilă. Desigur că, limitîndu-se la studiul «prezentului» social, sociologia își rezerva un domeniu pe care nici o altă știință socială nu îl putea monopoliza ; în tot cazul, istoria nu, pentru că sociologia refuza să se ocupe de trecut: celelalte științe sociale particulare, de asemenea nu, pentru că nici una dintre ele nu-și punea drept scop să opereze o sinteză a tuturor celorlalte.

Dar poziția cuprindea în sine și unele dezavantaje, căci se interzicea astfel sociologiei să devină o știință generală a legilor sociale, aceasta pentru bunul motiv că cercetarea «prezentului» nu permite cunoașterea legilor de dezvoltare a fenomenelor sociale. Dorința de a suprinde «dinamica socială» prin analiza unui prezent static este prin excelență utopică, deși analizele statice ale «prezentului», dacă se repetă la inter-

Scanned with OKEN Scanner

vale de timp suficient de spaţiate, pot da unele indicaţii asupra «proceselor sociale» şi vom vedea că acest procedeu de lucru a şi fost folosit în şcoala românească de sociologie. Totuşi, spaţiul temporal astfel determinat rămîne meschin şi insuficient, neputîndu-se cuprinde în el decît întîmplările ivite între două cercetări succesive, nicidecum întreaga viaţă socială desfăşurată de-a lungul veacurilor ce s-au scurs de la originile istoriei umane pînă azi. Nu e locul să revenim asupra unor demonstraţii pe care le-am făcut cu alt prilej; însă putem totuşi repeta concluzia că «legea paralelismului sociologic», căreia i se impută deseori ca fiind o greşeală de bază a concepţiei lui Gusti, este implicaţia obligatorie cuprinsă în premisa poziţiei «sociologiei ca ştiinţă exclusivă a prezentului», de această concluzie neputîndu-se feri decît cel care concepe ştiinţa socială ca sinteză generală, nu numai a ştiinţelor sociale particulare, ci şi a «istoriei».

Odată adoptată această poziţie, de ştiinţă a prezentului, sociologia îşi lua obligaţia de a organiza cercetarea realităţii sociale contemporane, elaborînd, pe de o parte, tehnici de lucru care să permită tuturor ştiinţelor sociale particulare să procedeze la investigaţii directe şi, pe de altă parte, un cadru teoretic care să le uşureze sinteza.

Înainte de a intra în dezbaterea acestei laturi a problemei, să invocăm un alt punct de vedere al lui Gusti, care reprezintă o contribuţie deosebit de valoroasă adusă în sprijinul dezvoltării sociologiei.

Este vorba de încercarea de a supune toate teoriile sociologice unui control experimental, iar nu numai unei analize logice.

Problema s-a pus astfel : ca şi Barth, Gusti critica teoriile sociologice existente pe vremea lui, acuzîndu-le de a fi «parţiale», în dublul sens al cuvîntului : pentru că luau în considerare doar o parte din realitatea socială şi deopotrivă în sensul că fiecare specialist al unei ramuri a ştiinţelor sociale îşi dove-

Scanned with OKEN Scanner

dea «parţialitatea» prin tendinţa de a acorda specialităţii lui un rol prioritar. Este de remarcat faptul că, în cursul său de sociologie, Gusti făcea o enumerare critică a tuturor acestor sociologii parţiale, pe care le cataloga astfel : sociologii geografice, biologice, istorice, psihologice, economiste, juridiciste, culturale şi administrativ-politice, ceea ce îi permitea să facă o expunere cu sens dublu : înfăţişarea teoriilor existente şi simultan o critică a «parţialităţii» lor.

Faţă de toate aceste poziţii aflate în controversă, fiecare susţinînd un punct de vedere care denota o preferinţă nejustificată dată unei anume specialităţi, orice discuţie de pură logică se arăta a fi de prisos, pe bază de argumente neputîndu-se dovedi adevărul nici uneia din ele, îndreptăţită părînd a fi, dimpotrivă, impresia că nici una dintre ele nu cuprinde întreg adevărul, ci doar o parte din el, greşind adică prin «omisiunea» altor adevăruri parţiale, tot atît de justificate.

Soluţia acestui nod gordian al controverselor livreşti nu putea fi găsită decît mutînd dezbaterile de pe terenul verbal pe cel al realităţilor concrete. Cu alte cuvinte, adunînd laolaltă pe toţi reprezentanţii teoriilor sociologice parţiale şi punîndu-i în situaţia de a cerceta coordonat un acelaşi fenomen social, astfel ca argumentele tuturora să poată fi confruntate între ele, faţă în faţă cu o aceeaşi realitate, deopotrivă studiată de către toţi. Considerînd că aceşti reprezentanţi ai diferitelor ştiinţe sociale particulare şi ai diferitelor şcoli de sociologie vor fi oameni de bună credinţă şi că vor asculta cu înţelegere argumentele aduse de contrarii lor, era de nădăjduit ca, laolaltă, să-şi recunoască limitele, căzînd de acord asupra necesităţii de a lua în considerare absolut toate aspectele vieţii sociale, în interconditionarea lor reciprocă şi deci de a constitui astfel sociologia.

Acesta este de altfel şi sensul frazei lui Gusti, deseori fals interpretată : «sociologia va fi monografică, ori nu va fi».

Dezbaterea urma deci să fie urmată şi sociologia

Scanned with OKEN Scanner

constituită, nu prin «disputație filozofică», ci prin experimentare științifică, pe fapte concrete.

Practic, aceasta însemna formarea unei «echipe interdisciplinare» în care să figureze, ca membri, reprezentanți ai fiecărei științe sociale particulare, cărora să li se ceară elaborarea unei sinteze a tuturor punctelor de vedere, potrivit învățămintelor ce se puteau trage din cercetarea directă a concretului social.

4. Valoarea seminarială a cercetărilor interdisciplinare

Inițial, Gusti nu dispunea de colaborarea unor specialiști dornici să participe la o astfel de experiență. A folosit în consecință pe proprii săi studenți, în prealabil antrenați la cunoașterea pozițiilor «parțiale» ale diverselor sisteme sociologice expuse la curs și în amănunt analizate critic în seminarii.

Astfel, în 1925, într-o primă «excursie științifică» la Goicea Mare din Oltenia, care nu a durat decît 5 zile, cei 9 studenți participanți au fost distribuiți potrivit schemei sociologiilor parțiale. Singurul participant al acelei campanii, care a lăsat în scris amintirile sale, spune clar următoarele : «Convins că o cercetare sociologică nu este posibilă decît prin colaborarea specialiștilor, din nefericire la noi încă nedeprinși cu munca în comun, Dimitrie Gusti pornea cu studenții săi, ca să-i formeze, la această muncă, împărțind riguros rolurile : cosmologia, biologia, psihologia, istoria, economia, manifestările spirituale, limba și obiceiurile, literatura și arta, religia și moralitatea, manifestările administrative, manifestările politice» [6].

Chiar după ce la cercetările anuale de peste vară au început a colabora și oameni de știință deplin formați, masa cercetătorilor a continuat să fie alcătuită din studenți.

Subliniem aci rostul pedagogic al unor asemenea cercetări interdisciplinare, pentru formarea specialiștilor în sociologie, în cadrul unui seminar de lucrări prac-

Scanned with OKEN Scanner

tice, căruia îi spuneam pe vremuri a fi un «vas-școală», similar celor care se folosesc pentru formarea navigan-ților, vase care nu transportă nici pasageri, nici măr-furi, ci oferă doar un prilej de educare profesională.

Mai ales în cadrul unei cercetări de sociologie rurală, care poate fi organizată astfel încît întreaga echipă să fie cazată în comun și să ducă o viață de colectivitate închegată, cu regulate ședințe teoretice de discutare a informațiilor strînse peste zi, învățarea sociologiei se poate face în condiții optime. Dacă la aceste cercetări participă, alături de studenți, oameni de știință și pro-fesori ai disciplinelor sociale particulare, conlucrarea cu aceștia permite o informare și o deprindere a mun-cii tehnice ce nu poate fi asigurată altfel. Socotim de aceea că asemenea cercetări interdisciplinare sînt utile, chiar în ipoteza — de altfel prea pesimistă — că nu s-ar solda cu nici un rezultat științific apreciabil. Simplul fapt că studenții au prilejul să ia contact cu realitatea socială și deci să aprecieze singuri valoarea diverselor teorii, atunci cînd sînt confruntate cu practica, este o justificare suficientă pentru ca acest mod de instruire seminarială să fie adoptat și continuat.

În fapt, pe măsură ce acești studenți continuă, an după an, să facă cercetări, pe măsură ce își iau licența și doctoratul și adîncesc cunoașterea tuturor discipline-lor sociale particulare, în direct contact cu reprezen-tanți autorizați ai acestora, ei ajung să fie profesioniști cu o formație pe care nici un învățămînt pur teoretic nu-l poate asigura.

Ne putem da seama de valoarea pedagogică a aces-tui fel de a organiza munca seminarială dacă compa-răm, de pildă, compoziția echipei care a lucrat în 1929 în satul Drăguș cu cea a unei săli obișnuite de semi-nar, cuprinzînd o masă anonimă de studenți sub con-ducerea unui asistent, avînd ședințe reduse la cîteva ore pe săptămînă. La Drăguș, timp de o lună, conlu-crînd de dimineața pînă seara tîrziu, au luat parte 22 de «vechi monografiști», adică de participanți la cam-paniile anterioare, care între timp își luaseră licența, dar continuau totuși a participa la lucrări, cărora li se

Scanned with OKEN Scanner

adăugau 46 de «începători», toți asistați de un număr de 8 profesori, printre care se aflau savanți și experți de talia unor Dimitrie Gusti, Tudor Vianu, Constantin Brăiloiu, Sabin Manuilă, Nicolae Cornățeanu, Mac Constantinescu[7].

Munca coordonată a tuturor acestora, unii debutanți, alții maeștri cu îndelungată formație profesională, poate fi caracterizată și din alt punct de vedere : tuturor celor care luau parte la asemenea cercetări le reveneau, fiecăruia în parte, rosturi și sarcini individuale, avînd deci conștiința că nu sînt simpli executanți, că, dimpotrivă, li se cere o muncă creatoare, pe baza unor inițiative individuale larg solicitate, în dezlegarea unor probleme inedite : pe de o parte verificarea unor teorii clasice, în confruntarea cu realitatea, și, pe de altă parte, cercetarea însăși a realității românești, atît de necunoscută la acea vreme. În asemenea condiții, toți membrii echipei se puteau identifica cu scopul general al cercetărilor, cu sentimentul că nu depinde decît de ei ca monografia să capete o formă sau alta, un conținut mai mult sau mai puțin bogat, potrivit pregătirii și talentului fiecăruia, a capacității lui de muncă în domeniul pe care îl avea în sarcină. Nu era deci nici pe departe vorba de o muncă mecanică, făcută sub autoritara direcție a unui profesor și exclusiv în folosul său, ci de o adevărată colaborare între oameni de știință cu drepturi egale, erarhia stabilită între ei depinzînd exclusiv de capacitatea fiecăruia.

Desigur, nu toți au reușit să creeze ceva nou, să aducă un aport util la dezvoltarea sociologiei și a tehnicilor ei. Am putea spune că au fost doar cîțiva cei care au imprimat cercetărilor pecetea individualității lor, impunînd un punct de vedere propriu, uneori determinînd schimbări radicale în modul de a organiza cercetările, atacînd probleme noi, stabilind moduri originale de gîndire sociologică. Totuși, nimeni nu s-a putut plînge că în sistemul acesta seminarial de lucru

Scanned with OKEN Scanner

s-ar fi pus vreo opreliște capacității creatoare a cuiva sau că nu ar fi avut din partea tovarășilor săi de muncă tot spriijnul dorit.

5. « Sistem sociologic » și « unealtă de lucru »

Prin simplul fapt al experienței căpătate și în special al antrenării în muncă a unui grup din ce în ce mai numeros de oameni de știință, scopul pur teoretic și pedagogic inițial a fost repede depășit, pe măsură ce echipa interdisciplinară se dovedea a fi nu numai o excelentă metodă seminarială, ci și o unealtă eficientă de investigație sociologică.

Cercetările sociologice intrînd în această nouă fază, de mai mare maturitate, — însăși ideea inițială a verificării experimentale a teoriilor sociologice clasice a fost abandonată, accentul punîndu-se din ce în ce mai mult pe ideea cunoașterii realităților sociale românești.

Dar pentru ca echipa interdisciplinară să ajungă a fi un instrument de cercetare științifică, a fost nevoie să i se dea o organizare potrivită.

Cadrul organizatoric al echipei interdisciplinare a început prin a fi preluat de-a gata din istoria doctrinelor sociologice, constituindu-se tot atîtea echipe cîte figurau în inventarul sociologiilor parțiale existente, adică în total opt echipe. Totuși, încă din 1925 echipa colectivă a lucrat *pe probleme*, adică pe realitățile sociale concrete constatate la teren. Schema celor opt echipe a fost deci lărgită, prin subîmpărțire, astfel ca să încapă în ea specialiștii multiplelor probleme reale care necesitau o cercetare specializată.

Luăm ca exemplu tot echipa interdisciplinară din Drăguș (1929) în care au figurat următoarele categorii de cercetători : statisticieni, geografi, biologi, medici, psihologi, istorici, economiști, folcloriști literari și muzicali, filologi, esteticieni, artiști plastici, coregrafi, specialiști ai problemelor culturale, arhitecți, eticieni, juriști, specialiști în probleme de administrație și ai «unităților sociale».

Scanned with OKEN Scanner

Această adevărată mutație, obținută prin trecerea de la preocupările inițiale organizate pe opt capitole teoretice, spre altele, impuse de multiplicitatea problemelor concrete, avea să dea naștere, în continuare, unor noi moduri de a pune problema, despre care vom vorbi îndată.

Deocamdată subliniem faptul că deplasarea obiectivului cercetărilor spre «probleme concrete» nu însemna renunțarea la cele opt puncte de vedere inițiale. Dimpotrivă, ele trebuiau să fie folosite ca unelte de analizare a fiecărei probleme în parte, prin considerarea lor din unghiurile de vedere ale tuturor științelor sociale particulare, concretizate în opt capitole.

Cu alte cuvinte, inventarul teoretic exhaustiv al științelor sociale particulare se transformase într-o unealtă de lucru, de îndată ce se făcuse dovada că oferea o formulă rezumativă comodă, cu valoare mnemotehnică certă, pentru oricare cercetător. De la o singură echipă colectivă organizată pe patru cadre și patru manifestări, lucrînd pe problema unică a „satului" ca unitate, se trecea la o multiplicitate de probleme, deci de echipe, fiecare lucrînd potrivit aceleiași scheme a celor opt puncte de vedere.

Desigur, Gusti personal a căutat să organizeze schema celor opt puncte de vedere sub forma unui «sistem de sociologie». În realitatea faptelor însă, nu «sistemul», ci «unealta de lucru» era cea unanim adoptată de membrii echipei interdisciplinare, ea fiind cea efectiv folosită, «sistemul» ca atare interesînd doar un grup restrîns de «teoreticieni», nicidecum masa cercetătorilor.

Este și lesne de înțeles de ce. De pildă, un folclorist muzical cum a fost C. Brăiloiu nu putea reține din schema Gusti decît ceea ce îl interesa direct, adică analiza contingențelor vieții muzicale cu viața socială, analizată pe schema celor opt puncte de vedere, nicidecum verificarea teoriilor sociologice sau construirea unui nou sistem sociologic. Tot astfel, ceilalți specialiști, economiști agrari, medici preocupați de problemele sănătății și așa mai departe, erau toți

Scanned with OKEN Scanner

de acord să analizeze problema lor ținînd seama de toate informațiile pe care le puteau căpăta din partea tuturor științelor sociale, fără a se simți totuși datori să contribuie la dezbaterea problemelor teoretice cu privire la «voința socială» sau la «teoria paralelismului sociologic». Alții însă, precum de pildă Mircea Vulcănescu, mai puțin interesați de problemele concrete, puneau o deosebită pasiune și pricepere în analiza conceptuală a problemelor teoretice.

Este știut că Gusti a categorisit științele sociale particulare sub forma a două mari grupe: «manifestările» și «cadrele», patru de fiecare, așa cum i s-a părut că rezultă ele din însăși realitatea socială. Dar el nu acorda acestei clasificări un alt sens decît acela de a fi o clară, comodă și logică prezentare a realității și nu se sfia să afirme, la cursuri, că e gata a suprima sau a adăuga acestui inventar de probleme oricare element, dacă realitatea o va impune.

Am mai avut prilejul să citez, în sprijinul acestei atitudini complet refractare oricărui dogmatism, frazele însești ale profesorului Gusti, astfel ca în această privință controversa să nu mai poată exista[8].

Să reconsiderăm totuși «schema Gusti» pe patru cadre și patru manifestări, pentru o cît mai bună lămurire a sensului ei, practic și teoretic. Explicația modului de gîndire al profesorului Gusti a fost următoarea: orice cercetare directă a societății are prin necesitate un caracter «behaviorist» dacă putem spune astfel, datorită faptului că nu se poate observa decît ceea ce este concret și *manifest*. Viața socială nu este un fenomen imediat tangibil, care să poată fi auzit și înregistrat pe bandă de magnetofon și nici văzut și fotografiat. Viața socială rămîne totdeauna latentă, putîndu-se cunoaște doar prin manifestările ei concrete: obiecte, acțiuni și opinii.

O inventariere a acestor «manifestări» se poate reduce la cîteva categorii: în primul rînd e vorba de acțiunile, obiectele și opiniile care intervin în cursul activităților economice (procese de producție, distribuție și consum), apoi de cele care se manifestă cu prilejul organizării sociale, sub formă de norme (juridice și

Scanned with OKEN Scanner

etice), sub formă de creații culturale (limbă, literatură, muzică, artă plastică etc.) și în sfîrșit sub formă de luptă «politică» între diversele clase și categorii sociale, pentru a domina, a deține puterea și dreptul de a administra viața socială.

Fiecăreia din aceste patru «manifestări» îi corespund științe sociale particulare, fiecare analizînd o singură latură a unui fenomen social, care în fond este unic, deși nu poate fi analizat decît prin laturile lui manifeste. (Termenul de «manifestare» este deseori înlocuit cu cel de «aspecte» sau «stări», în terminologia gustiană). Un proces de producție are astfel totdeauna o formă juridică, căci dă totdeauna naștere sau este însoțit de reguli juridice și etice, este simultan un loc de luptă între categoriile sociale care intră în relații de producție, în cadrul unor forme organizatorice, ele sînt de asemenea însoțite și de o anume «cultură».

Realitatea socială, astfel prinsă în «manifestările» sale concrete, nu putea fi însă înțeleasă decît ținîndu-se seama și de celelalte științe particulare, care nu erau propriu-zis «sociale» dar stăteau totuși în legătură cu socialul. Astfel mediul geografic, spațiul teritorial pe care are loc viața socială, înșiși oamenii, ca făpturi biologice și psihice, care conviețuiesc laolaltă, au fost considerate drept «cadre» naturale ale vieții sociale.

Mai greu de înțeles este clasificarea «psihologiei» drept tot un astfel de «cadru», Gusti socotind psihologicul ca nefiind social. Nu mergea pînă la excesul comtean înglobînd psihicul în biologic, dar nici nu acorda psihicului calitatea de manifestare, ci doar pe aceea de factor latent al oricărei manifestări și în plus, ceea ce impunea tuturor manifestărilor să capete un caracter comun, o concordanță care asigura vieții sociale unitatea.

Încă mai greu de înțeles este faptul că nici «istoriei» nu i se dă decît tot locul de «cadru», ceea ce nu devine explicabil decît dacă ținem seama că nu e vorba în schema Gusti de o «teorie de sociologie generală» ci doar de un punct de vedere care se impune cercetătorului de teren, în cursul unei cercetări ; este clar

Scanned with OKEN Scanner

pentru oricine că situaţia de azi e continuarea situaţiei de ieri şi că deci prezentul nu poate fi înţeles decît integrat într-o serie istorică. Sociologia, dacă o socotim o ştiinţă a prezentului, refuză să înglobeze în domeniul său «istoria»; dar nici nu poate face abstracţie de trecut, măcar de cel imedat anterior prezentului. Sociologia prezentului se află deci în faţa unei dileme, care a fost curmată prin teoria hibridă a «cadrului» istoric, satisfăcătoare practic pentru cel care operează investigaţii la teren, dar inacceptabilă pentru teoreticianul care nu aderă la teoria poziţiei «actualiste» a sociologiei.

Nu însă dezbaterea teoretică interesează acum, în analiza valorii metodologice şi tehnice a monografiilor sociologice, ci doar eficienţa practică a schemei de lucru.

Multă vreme, schema care rezuma poziţiile adoptate şi îi da în acelaşi timp o valoare mnemotehnică, a fost cea pe care Gusti el însuşi a folosit-o în lucrarea sa din 1915 *Sociologia războiului* [9], ale cărei «aspecte» erau înfăţişate astfel :

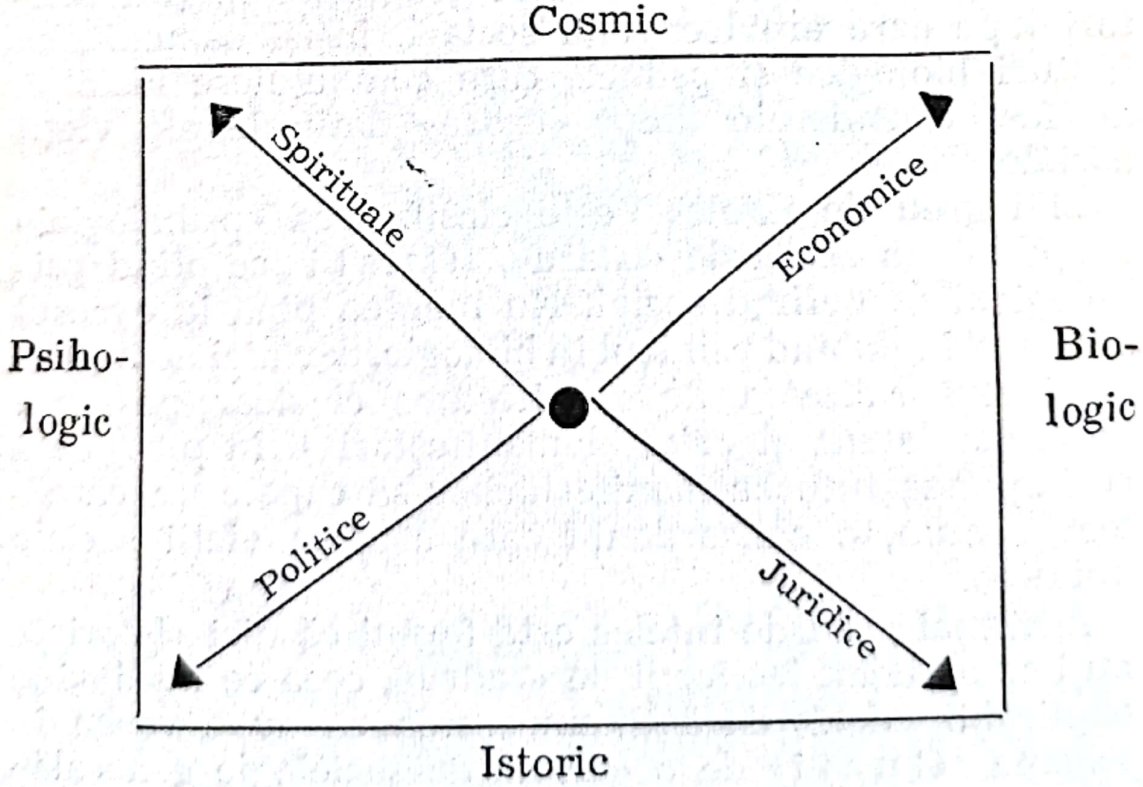

Sîmburele negru din mijlocul cadrului reprezintă natura războiului, liniile pătratului reprezintă laturile cadrului, iar săgeţile reprezintă manifestările războiului.

Scanned with OKEN Scanner

Abia mult mai tîrziu, această primă schemă a fost înlocuită cu cea de astăzi îndeobște cunoscută, în care apare la mijloc «voința socială» ca «esență», precum și teoria «paralelismului sociologic», schemă la a cărei alcătuire contribuția lui M. Vulcănescu a fost substanțială, dar care are defectul de a nu mai fi o unealtă de lucru, ci un grafic teoretic, de altfel foarte contestabil.

Formula operatorie care ni s-a părut unora a fi cea mai utilizabilă, ca schemă mnemotehnică de analiză sociologică, în spiritul unei sinteze a tuturor științelor sociale, poate fi înfățișată sub forma unei «matrice», mai bine zis a unui «tabel cu dublă intrare», în care științele sociale particulare sînt așezate pe verticală și orizontală în felul următor :

		1 2 3 4 5 6 7 8 . . .
Geografia umană	1	
Biologia socială	2	
Psihologia socială	3	
Istoria socială	4	
Economia politică	5	
Antropologia culturală	6	
Științele juridice	7	
Științele ad-tive	8	

Potrivit acestei scheme, în care numerotarea nu are nici o semnificație ierarhică, putînd fi făcută și în ordine alfabetică, se semnalează datoria pe care o are fiecare știință socială particulară (lista lor se poate mări, deși nu vedem ce «categorii» s-ar putea adăuga) de a ține seama de contingențele lor cu toate celelalte.

Un geograf, de pildă, are a-și pune întrebarea dacă și în ce măsură fenomenele pe care le studiază au legătură cu biologia socială, cu psihologia socială, cu istoria, cu economia politică, cu fenomenele de cultură, cu normele juridice și etice, cu luptele politice și formele organizatorice ale vieții sociale.

În felul acesta, cercetarea echipei complexe devine interdisciplinară și nu doar multidisciplinară. Oricine

Scanned with OKEN Scanner

studiază o «problemă», oricare ar fi ea (familie, întreprindere, cooperativă agricolă, opinie publică etc., etc.) este dator să-şi controleze fenomenul trecînd prin ţele tuturor ştiinţelor sociale particulare, aşa cum ar trece o suveică, rămînînd ca realitatea ea însăşi să răspundă dacă o corelaţie poate sau nu poate fi stabilită între fenomenul studiat şi celelalte ştiinţe sociale particulare.

6. Cercetări «multidisciplinare» şi «interdisciplinare»

Cercetări *multidisciplinare* se mai făcuseră şi înainte de investigaţiile şcolii româneşti de sociologie şi de altfel ele se continuă şi astăzi, constînd în cercetări efectuate de mai mulţi specialişti, lucrînd fiecare pe cont propriu, potrivit teoriilor şi tehnicilor lor speciale, rămînînd ca publicarea rezultatelor să se realizeze prin conectarea tuturor redactărilor parţiale, într-una singură, finală, antologie a tuturor viziunilor parţiale purtînd asupra aceleiaşi realităţi.

Cercetarea, aşa cum o concepea însă şcoala românească de sociologie, trebuia să fie *interdisciplinară*, în sensul că diverşii cercetători, specializaţi în anume probleme, trebuiau să formeze o singură colectivitate de muncă, atacînd simultan aceeaşi problemă, controlîndu-şi necontenit punctele de vedere, rezultatele şi opiniile, procedînd deci încă din faza analizei conceptuale a problemei şi a elaborării uneltelor de lucru, la pregătirea sintezei finale. Muncă deci simultană, pe o aceeaşi problemă, dusă în paralel, cu discuţii critice permanente, seară de seară, pe materialul strîns peste zi.

O asemenea modalitate de lucru atrăgea însă după sine cîteva consecinţe importante.

7. Sociologizarea ştiinţelor sociale particulare

Ca să poată lucra împreună, colaborînd la o aceeaşi problemă, confruntîndu-şi părerile, verificîndu-şi unii prin alţii teoriile, este necesar ca toţi colaboratorii să

Scanned with OKEN Scanner

admită, de la început, încadrarea lor într-o concepție sociologică, adică să admită ipoteza că toate aspectele vieții sociale formează un «întreg» social, o unitate globală, structurată, astfel ca fiecare latură a vieții sociale să fie studiată ca «latură» a întregului, ca parte componentă dintr-o structură, avînd deci nu numai o valoare în sine, «întrinsecă», ceea ce se putea studia în cadrul închis al fiecărei discipline particulare, ci și o valoare «pozițională», determinată de poziția ocupată în contextul structural al întregului, ceea ce nu se mai putea face decît în cadrul unei sociologii.

Cu alte cuvinte, pentru ca să fie utilizabil într-o cercetare sociologică interdisciplinară, specialistul unei anume discipline sociale particulare trebuia să accepte sociologizarea disciplinei lui, adică să o dezvolte în sensul racordării ei cu alte discipline pînă la formarea une «discipline de graniță».

În felul acesta, întreaga serie de științe sociale particulare urma să capete aspecte cu totul altele decît cele inițiale : geografia devenea o geografie umană, biologia — o biologie socială, demografia — o sociologie a populației, istoria — o istorie sociologizantă, economia politică, dreptul, științele culturii și cele «camerale» și administrativ-politice, tot atîtea discipline mixte, sub forma unor sociologii economice, sociologii juridice, sociologii a culturii, sociologii politice și sociologii administrative.

Acest lucru ni se pare a fi esențial : în echipele interdisciplinare, spre deosebire de echipele multidisciplinare, nu trebuie să intre, ca membri ai colectivului, geografi, biologi, istorici, psihologi, economiști, folcloriști, etnografi etc. decît în măsura în care sînt simultan *și sociologi*. Adică ei trebuie să fie experți într-o anume ramură specializată a științelor sociale, fiind totuși în stare de a o concepe în ansamblul tuturor celorlalte discipline particulare, considerate nu în juxtapunerea lor, ci în reciproca lor condiționare.

Specialiștii care au lucrat în asemenea campanii de cercetare sociologică au adăugat deci profesiei lor de bază o pregătire nouă, suplimentară, de caracter

Scanned with OKEN Scanner

sociologic, fiecare din ei ajungînd să vadă din ce în ce mai limpede locul pe care disciplina lui o deținea în sinteza sociologică.

Fără îndoială, nu în cadrul mongrafiilor românești au fost create aceste «științe de graniță», căci necesitatea de a studia realitatea în toată complexitatea ei a fost simțită de toți oamenii de știință ai acestui veac, astfel că «științele de graniță» își au o lungă istorie, foarte bogată în rezultate, care au fost cunoscute și de către sociologii români și de specialiștii științelor particulare care lucrau cu sociologii. Ceea ce trebuie însă subliniat — și ceea ce nu se întîmplă încă în mod curent în actualele forme de organizare a echipelor interdisciplinare pe care le organizează savanții din Occident — este necesitatea ca în echipele de investigație sociologică să nu fie admiși decît practicanții unor asemenea științe de graniță, adică abia după ce fiecare dintre ei și-a «sociologizat» îndeajuns propria lui specialitate pentru ca un limbaj comun să poată fi adoptat de către toți co-echipierii.

Sînt totuși cîteva discipline sociale particulare care, căpătînd o dezvoltare originală în cadrul cercetărilor românești, merită a fi subliniate și continuate. Ne îngăduim să amintim contribuția importantă adusă de folcloristul Constantin Brăiloiu la întemeierea unei concepții de sociologie a creațiilor de artă populară.

Iată propriile lui cuvinte, lămuritoare pentru ce a putut să însemne pentru un folclorist, azi mondial recunoscut ca unul dintre cei mai de seamă, contactul cu sociologia și încadrarea sa într-o echipă interdisciplinară : «asociat unei echipe de sociologi, folcloristul muzical s-a văzut pus în fața unei probleme neprevăzute. Circumscris în strîmtul domeniu al unui sat și pus în slujba unor noi cerințe, sarcina sa, în adevăr, își schimba înfățișarea. Înainte scopul său fusese, pe de o parte, să determine stilurile melodice țărănești, alegînd, pentru a le păstra spre analiză, întruchipările lor socotite a fi cele mai pure, și, pe de altă parte, să delimi-

Scanned with OKEN Scanner

teze aria de răspîndire a acestor stiluri, acoperind o întindere teritorială cît mai largă cu putinţă. Străduindu-se acum să îmbrăţişeze totalitatea manifestărilor muzicale ale unui mediu restrîns, fără a ţine seama de însăşi natura lor, i s-a vădit curînd că această schimbare de intenţie va atrage după sine în mod necesar o reformă a metodei sale. Condiţionarea faptelor artistice avînd de aci înainte, în intenţia sa, întîietate asupra faptelor ele însile, ancheta, în acelaşi timp extensivă şi selectivă pe care o făcea de obicei, trebuia să facă loc unei investigaţii intensive şi impersonale, ferindu-se de antologizare şi amestec. Căci nu mai era vorba să se exploreze arta ea însăşi, ci de a pătrunde în modul de comportare spirituală a unui complex social dat, aşa cum se înfăţişează el observaţiei»[10].

Nu se cuvine să aduc aci propria mea mărturisire cu privire la sociologizarea istoriei şi la tehnica «arheologiei sociale» pe care m-am trudit să o creez, despre care las altora dreptul de a-şi spune părerea. Reţin numai simplul fapt al unor încercări de a lărgi inventarul ştiinţelor sociale de graniţă prin sociologizare, care constituie una din caracteristicile muncilor făcute de către cîţiva din Şcoala românească de sociologie.

8. Experimentarea şi sociologizarea tehnicilor de anchetă

Mult mai numeroşi au fost acei care au colaborat la crearea şi punerea la punct a unui complex de tehnici de observaţie şi analiză a realităţii prin contact direct, în cadrul unor anchete organizate interdisciplinar. În această privinţă, experienţa Şcolii româneşti de sociologie nu poate fi — şi nici nu este — contestată. Ceea ce este explicabil, ţinîndu-se seama de numărul mare al participanţilor, de lungul şir de ani puşi în slujba aceluiaşi ţel şi proteica gamă de fenomene supuse anchetelor.

Scanned with OKEN Scanner

Este necesar însă să scoatem în relief un fapt, mai puțin cunoscut îndeobște: se spune curent că școala noastră de sociologie a fost în primul rînd «rurală», avînd doar «satul» ca obiect de cercetare. Aceasta nu constituie decît o parte de adevăr. Desigur, majoritatea cercetărilor au fost efectuate în sate. Dar nu trebuie să se uite că a existat încă din 1929 o școală de asistență socială [11], lucrînd pe probleme urbane, în al cărui corp profesoral figurau masiv sociologi din școala G u s t i, că eleve ale acestei școli de asistență socială participau la campaniile de peste vară și că întreaga această muncă era dusă sub egida directă a Institutului Social Român.

Anchetele de sociologie a «familiei», a «grupurilor», a «delicvenței juvenile», a «handicapaților» sociali au necesitat punerea la punct a unor tehnici de lucru altele decît cele care puteau fi folosite în mediul rural, în special fiind vorba de tehnicile așa-numite «de porte à porte» (vizitarea de către anchetatoare a tuturor familiilor dintr-un cartier) și ale «case-work»-ului (a cercetării exhaustive a unor «cazuri») care necesitau punerea la punct a tehnicilor de «convorbire», individualizată și în grup, interdisciplinar purtată de către o echipă în care figurau nu numai anchetatori sociali, ci și medici, psihologi, juriști și activiști sociali.

Experiența căpătată în aceste cercetări cu scop concret, de intervenție socială, a fost din plin folosită și în cercetările rurale, în special în ceea ce privește tehnicile luării contactului cu informatorii și ale purtării unor convorbiri adîncite, tehnică socotită a fi mult mai eficientă decît așa-numitele «interviuri», pe formular cu răspunsuri precodificate, care se practică uneori în mod atît de abuziv în ziua de azi.

Nu e locul să dăm informații tehnice cu privire la această problemă. Să considerăm însă, în general, condițiile în care s-a putut duce munca de elaborare a tehnicilor de lucru în echipele interdisciplinare.

Subliniem mai întîi faptul că, întocmai cum inițial au fost luate în considerare toate «teoriile» sociologice,

Scanned with OKEN Scanner

tot astfel s-a ţinut seama şi de toate «tehnicile» de anchetă existente.

Cercetări sociologice prin investigaţie directă se mai făcuseră şi înainte de crearea echipelor interdisciplinare în cadrul Şcolii româneşti de sociologie. Era şi firesc, pentru că dezvoltarea societăţii capitaliste pusese pe tapet o serie întreagă de probleme grave, care nu puteau fi ignorate şi care depăşeau sfera preocupărilor de teorie generală. Astfel, pauperismul clasei muncitoare a dat prilej unor cercetări în medii muncitoreşti, de felul celei, astăzi clasice, a lui Fr. Engels despre «Situaţia clasei muncitoare din Anglia», pentru elaborarea căreia se folosise nu numai compulsarea de documente, ci şi contactul direct, prin vizite, convorbiri şi participare a celui care ancheta viaţa reală a celor anchetaţi. În acelaşi sens, se adaugă seria de monografii privitoare la muncitorime, de felul celor alcătuite de Buret, Villermé şi mulţi alţii, care au toate caracter «sociologic» în sensul că analizează situaţia clasei proletare din toate punctele de vedere, considerînd problema ca fiind «globală», adică necesitînd considerarea ei din multiple puncte de vedere: economice, sanitare, nivel de viaţă, moravuri, psihologie etc. Tehnicienii acestor cercetări au folosit în consecinţă procedee diverse pentru a-şi ajunge scopul, printre care şi tehnica «concretă» aşa numită de către teoreticianul şi practicianul ei, Valdour, tehnică de observare prin participare directă, legată teoretic de poziţia «sociologiei înţelegătoare».

Monografii prin anchetă directă mai fuseseră făcute şi de către Le Play şi şcoala lui, care puseseră la punct o tehnică de analiză socială prin alcătuire de «bugete familiale», înglobate de altfel în mici monografii ale mediului geografic şi social. Tot astfel, în Anglia şcoala lui Patrick Geddes crease aşa-numitul «Social Survey», de analiză a oraşelor şi hinterlandurilor lor, în scopul unei acţiuni de «urbanism» şi «sistematizare teritorială», interesant şi prin faptul că folosea tehnica echipelor multidisciplinare, cuprinzînd economişti, geografi, medici şi arhitecţi.

Scanned with OKEN Scanner

Tot astfel, tehnici de anchetă la teren creaseră și școlile de asistență socială dezvoltate în America, care dispuneau și de excelentul manual *Social Diagnosis* al lui Mary Richmond.

Nu mai puțin trebuiau ținute în seamă tehnicile elaborate de către folcloriști, etnografi și antropologi culturali, precum și seria întreagă a celor puse la punct de către toate curentele de științe sociale particulare.

Nu e locul a face aci istoricul acestor tehnici. Reținem doar afirmația că toate au fost supuse sistematic unei verificări practice.

Ca exemplu, să luăm cazul bugetelor de familie. Toți cercetătorii acestei probleme, atnuci cînd lucrau în mediul rural, trebuiau să depășească o dificultate majoră : bugetul e un bun instrument de analiză, utilizabil pentru studiul unor fenomene economice de stil capitalist, în care toate faptele esențiale pot fi traduse cifric, în valori monetare, stabilindu-se balanța veniturilor și cheltuielilor. Într-o gospodărie țărănească însă, întemeiată încă pe o economie cvasi-naturală, prea puțin influențată de piață, în care producția avea drept scop în primul rînd acoperirea nevoilor de hrană ale familiei, bugetul nu se dovedea utilizabil. S-a încercat deci, mai întîi, folosirea a două bugete deosebite, unul potrivit sistemului bănesc, altul celui natural. Ulterior însă, au fost supuse unei experimentări sistematice tipurile de bugete propuse de diverși teoreticieni ai problemei : bugetele sociologice ale lui Le Play, bugetele «țărănești» ale lui Ciaianov, cele mixte ale lui Laur, precum și cele ale lui Engel. Într-un cuvînt, toate tehnicile pe atunci cunoscute au fost folosite astfel că nu a rămas nici una care să nu fi fost analizată și perfecționată, în sensul că și în acest domeniu punctul de vedere fiind tot cel al unei sinteze, s-au putut deseori stabili procedee care să permită observarea intercondiționată a tuturor aspectelor vieții sociale.

Uneori au fost aplicate și tehnici inedite, care rezultau din însăși această poziție teoretică. Am putea cita

Scanned with OKEN Scanner

astfel tenacele efort de a se ajunge la evaluări numerice a fenomenelor sociale, nu numai pe calea statisticii, ci și pe cea de cvantificare scalată a fenomenelor calitative, folosindu-se atît tehnicile observării exhaustive, cît și cele ale eșantionării.

De exemplu : în analiza gospodăriilor, la alegerea celor ce trebuiau supuse observației se ținea seama de «tipul» lor socio-economic, așa cum rezultă din ancheta statistică globală. Dar inventarierea obiectelor figurînd în zestrea gospodărească mergea pînă la statistica lor exhaustivă, cu analiza economică a fiecărui obiect în parte, mod de fabricare sau procurare, eventual preț, credințe legate de el, mod de folosire, rost în viața socială a grupului etc.

Preocuparea stabilirii unui eșantion reprezentativ a mers pînă la adoptarea tehnicilor create de Brăiloiu pentru selectarea unui grup de «informatori», ale căror cunoștințe și opinii puteau fi supuse unui tratament matematic, foarte pretențios, metodă de analiză a «opiniei publice» și a «cunoștințelor colective» care a fost folosită și pentru alte domenii ale culturii populare, într-un sens ce constituia pe acea vreme o inovație, deseori nedepășită nici în ziua de azi [12].

Tot astfel, premergătoare în domenii tehnice a fost și folosirea fotografiilor aeriene în probleme de «arheologie socială», înfățișate încă din 1932 în cadrul unei expoziții.

Dar să lăsăm acest aspect al problemei, pe care un manual de metodologie și tehnică a investigațiilor sociologice ar putea să-l descrie și să-l ilustreze în mod mai util.

9. Centrarea investigațiilor sociologice pe «probleme»

Din cele spuse pînă acum, a rezultat că, de fapt, cercetarea monografică s-a centrat, încă de la început, pe «probleme», o bună bucată de vreme, tinzîndu-se la epuizarea integrală a tuturor problemelor existente într-o anumită unitate socială restrînsă.

Scanned with OKEN Scanner

O cotitură metodologică a fost însă făcută de îndată ce s-a ajuns la concluzia că nu interesa, pentru cunoașterea realităților noastre sociale, atît imaginea totală a unor sate sau unor regiuni, cît depistarea problemelor esențiale, dătătoare de seamă, fie pentru a semnala unele laturi critice ale vieții sociale, fie pentru a surprinde tendințele de dezvoltare ale unor procese sociale în curs.

Experiența a arătat că ori de cîte ori cercetarea purta asupra unui sat care nu permitea studierea unei probleme interesante, teoretic sau practic, ale cărei forme și cauze să poată fi analizate, monografia nu putea depăși stadiul unei simple descrieri, fiind în primejdie să rămînă o simplă sociografie, iar nu o sociologie.

Istoria doctrinelor ne învață de altfel că aceasta este regula constantă : problematica sociologică nu este niciodată altceva decît teoretizarea unor probleme sociale, sociologia avînd deci totdeauna un caracter acut de «critică socială», cu tendințe de «prospecțiune» și planificare viitoare, servind deci nu numai pentru înțelegerea vieții sociale, ci și pentru dirijarea ei conștientă.

De aceea, desigur, la început sub sugestia bănățeanului A. Golopenția, Institutul Social Banat-Crișana a socotit necesar, în 1934, să părăsească tipicul stabilit în primii ani de către școala din București, atacînd nu monógrafia completă a unui sat întreg, ci doar o singură problemă concretă, analizată totuși multilateral și în cadrul unei cercetări sumare a satului. Astfel, sociologii bănățeni au atacat problema «depopulării» Banatului [13], care într-adevăr se înfățișa sub aspecte foarte primejdioase.

Ruperea decisivă a firului tradițional al mongrafiilor sătești a fost făcută însă în 1939, cînd au fost organizate cercetările în 60 de sate, preocupările centrîndu-se numai pe o serie de probleme, strîngîndu-se de către 850 studenți un material omogen care a putut fi prelucrate statistic și apoi interpertat în lumina unor monografii sumare ale satelor respective.

Scanned with OKEN Scanner

Rezultatele au fost de altfel redactate și parțial publicate sub titlul general de *60 sate românești, cercetate de echipele studențești în vara 1939,* cu subtitlurile indicînd «problemele» studiate, care au fost următoarele :

1. Populația
2. Situația economică
3. Starea sanitară și starea culturală
4. Contribuții la tipologia satelor românești
5. Clădiri și gospodării.

10. Trecerea de la monografii de sate la monografii de regiuni

Punerea la punct a modului de organizare a echipelor și a tehnicilor de cercetare avusese loc în cadrul unor monografii sătești, adică purtînd asupra unei aglomerații restrînse, considerate drept «unitate».

Studiile de ansamblu, general valabile pentru întreg satul, cum sînt de exemplu cele de geografie umană, de demografie, de istorie, de economie, de drept și administrație, dublate de studii pe probleme, adică diferențiate temporal, ecologic și în «spațiul social», se topeau toate într-un singur ansamblu final, care, cel puțin teoretic, ar fi trebuit să ne dea o imagine clară a unității sociale studiate.

Desigur, era vorba mai mult de un deziderat decît de o realizare efectivă, mulțumitoare. Încă din primele campanii, cercetătorii și-au putut da seama că, chiar în cazul cînd o «monografie a satului» ar fi fost dusă pînă la perfecta ei realizare, valabilitatea sa teoretică ar fi fost totuși restrînsă.

O monografie adîncită îți permite să atingi un grad de precizie care altfel ar fi cu neputință. Ea poate fi de aceea asemuită cu un microscop, foarte util anatomistului atîta timp cît vrea să studieze în amănunt secțiuni practicate în diferite organe, dar care nu îl dispensează de studiile de fiziologie, făcute pe ansamblu. După cum ar fi absurd să crezi că supunînd ana-

Scanned with OKEN Scanner

lizei la microscop, felie cu felie, întreg trupul uman, vei ajunge la înţelegerea a ce este acest trup, tot astfel monografierea completă a tuturor satelor din ţară ar fi reprezentat o muncă nu numai cu neputinţă de realizat, dar şi inoperantă ca instrument ştiinţific.

Profesorul Gusti a nutrit cîtăva vreme nădejdea că va putea organiza monografierea tuturor satelor din ţară, în această privinţă socotind cîte echipe, lucrînd cîţi ani, ar fi fost necesare. Dar elevii lui, şi în special Anton Golopenţia, arătau din ce în ce mai clar că sînt şi alte căi de a putea generaliza constatările, continuînd totuşi a folosi şi monografiile integrale, însă doar ca «şcoală» şi ca mod de «ilustrare» în amănunt a concluziilor unor cercetări organizate astfel, încît să depăşească limitele strîmte ale unui singur sat. Condiţia era însă ca monografia, din integrală, purtînd asupra întregii «unităţi sociale a satului» şi mergînd pînă la epuizarea subiectului, să se restrîngă la cîteva «probleme», mai modeste, dar esenţiale, şi mai precis circumscrise.

Au fost elaborate în această privinţă mai multe metode şi au fost făcute experienţe diverse, pe care profesorul Gusti le-a acceptat, dînd şi în această privinţă dovada sincerei sale străduinţe de cunoaştere ştiinţifică, fie chiar obţinută pe alte căi decît cele iniţial prevăzute.

La redactarea monografiei Nerejului s-a ridicat o astfel de problemă. Satul acesta, studiat mai mulţi ani în şir, s-ar fi arătat a fi un sat oarecare, fără prea multă originalitate, dacă nu ar fi cuprins şi problema organizării sale răzăşeşti, aceasta însă de o surprinzătoare noutate. Nerejul a fost ales, din întreg ţinutul Vrancei, după o prealabilă cercetare a regiunii şi anume tocmai pentru că, fiind mai retras decît oricare altul, păstra aceste forme răzăşeşti deosebit de clare şi într-o înfăţişare extrem de arhaică. Dar, după studierea lui, rămînea totuşi deschisă problema verificării gradului în care putea fi socotit ca dătător de seamă pentru toate celelalte sate vrîncene. A repeta cerceta-

Scanned with OKEN Scanner

rea în toate, ar fi fost cu neputinţă. Se putea însă încerca o altă cale, anume, de a face o «monografie sumară» a tuturora, cu scopul, precis limitat, al controlării asemănării sau neasemănării lor cu satul Nerej, pentru a se determina astfel aria geografică în care «tipul Nerej» se putea reîntîlni. Cu alte cuvinte, s-a ales calea «satului pilot», restul satelor din arie fiind studiate doar sumar, folosindu-se în acest caz convocarea, timp de o săptămînă, la Bîrseşti, a cîte unui învăţător şi unui director de Cămin Cultural, pentru ca, sub pretextul unei «şcoli de bibliotecari» care a ţinut 8 zile, să se ceară informaţii scrise de la fiecare om, pentru fiecare sat, cu privire la acele probleme care fuseseră socotite esenţiale pentru «tipul Nerej».

Aceeaşi metodă a «satului pilot» a fost aplicată şi în alte regiuni, de pildă la Drăguş, pentru studiul întregii Ţări a Oltului, şi la Runcu, pentru studiul părţii de nord a judeţului Gorj.

De fiecare dată însă, cu tehnici deosebite. La Drăguş au fost folosiţi 30 de cercetători, fiecare din ei cutreierînd regiunea pentru a studia cîte o anume problemă. La Runcu, cei care au plecat în regiune au fost înşişi cei care făcuseră monografia satului pilot.

În aceeaşi străduinţă de a studia o întreagă regiune, s-a încercat cu deosebită eficacitate şi cu o altă tehnică, anume renunţîndu-se la «satul pilot» iniţial şi procedîndu-se direct la monografierea sumară a tuturor satelor de pe Dîmbovnic (1938) de către o singură echipă.

De îndată însă ce Şcoala de sociologie a putut dispune de o serie mai mare de echipe, s-a pornit simultan la studierea unor anume probleme în 60 de sate, socotite a fi reprezentative, cu ajutorul aşa-numitelor «echipe studenţeşti». Studiul avea în principal un caracter statistic, făcîndu-se totuşi şi «monografii sumare» putînd servi drept cadre de referinţe pentru o mai corectă interpretare a cifrelor statistice.

În sfîrşit, sub o altă formă, aceeaşi idee de a cuprinde un spaţiu teritorial mai mare, spre a-l studia în ansamblu, dar de data aceasta şi pentru a proceda

Scanned with OKEN Scanner

la documentarea necesară unei acțiuni de sistematizare regională și de echipare teritorială, a luat forma așa-numitelor «plăși model».

Plășile model erau la acea vreme un mod de experimentare a eficienței organizării sanitare, în cuprinsul lor ținîndu-se sub o deosebită supraveghere mersul stării de sănătate a populației și efectele diferitelor procedee de muncă sanitară. Potrivit concepției școlii noastre de sociologie, care afirma că problema sănătății unei populații nu poate fi înțeleasă și mînuită decît ținîndu-se seama de contextul social în care trăiește populația (mediu geografic, activități de muncă economică, nivel cultural și de educație sanitară, organizare administrativă a acțiunii medicale etc., etc.) și profitînd de prezența unui mai mare număr de echipe care puteau fi plasate într-o singură plasă, s-a formulat ideea de a organiza «plăși model» din punct de vedere sociologic. Studiindu-se complexul de situații locale, se putea ajunge la un plan de acțiuni locale, pornite simultan pe mai multe linii, mobilizînd întreg grupul de tehnicieni de toate specialitățile precum și membri ai corpului didactic existent, pentru o acțiune colectivă, interdisciplinară, de studiu și de muncă. Puse sub directa supraveghere a profesorului G h. B a n u, din aceste acțiuni plănuite nu au fost realizate decît primele etape, desființarea legii Serviciului Social oprind acțiunea. Nu e însă mai puțin adevărat că putem data de atunci cele dintîi studii de documentare în materie de sistematizări teritoriale făcute la noi în țară.

11. Trecerea de la studiul «prezentului» la studiul istoric al proceselor sociale

Cercetarea unui fenomen social neputîndu-se termina într-o singură campanie de lucru, a fost necesar să se organizeze reveniri, fie în colectiv, fie a cîte unui singur om sau a unui grup restrîns de cercetători. Dar la reîntoarcerea tîrzie pe locul unor vechi cercetări se

Scanned with OKEN Scanner

constată totdeauna sensibile schimbări, funcționale și structurale, care se impun atenției cercetătorilor, precizîndu-se astfel o nouă preocupare metodologică, dînd naștere și unor noi tehnici de lucru.

Am schițat argumentele care fac ca cercetarea prezentului să întîmpine greutăți în privința analizei proceselor sociale. Desigur, existența unei lupte dintre «tradiție» și «inovație», fenomenele vechi și noi coexistînd în prezent, oferă oarecare posibilități de a studia procesele sociale. Deseori, între generațiile bătrîne și cele tinere există un decalaj care de asemenea îngăduie surprinderea unui aspect al problemei dialecticii sociale. Așa-numitul «cadru istoric» contribuie la rîndul lui la lămurirea problemei, mai ales prin faptul că studiul cadrului istoric se transformă obligatoriu într-un studiu de istorie socială propriu-zisă. Teoretic ar fi trebuit ca «trecutul» să nu fie studiat decît în măsura în care era imediat anterior prezentului, și deci în simpla sa calitate de «cadru condiționant». Dar acest «trecut imediat» el însuși nu era decît continuarea unui trecut mai îndepărtat, care se cerea de asemenea cunoscut și studiat. Cercetarea de teren se completa deci cu cercetări de arhivă și o tehnică originală de istorie socială putea să fie constituită, în cadrul sociologiei, în măsura în care modul de organizare a teritoriului sătesc, peisajul rural, în special sistemul său de lotizări, economice și juridice, permitea reconstituirea, pe căile unei «arheologii sociale», a trecutului.

Dar acest aspect al problemei nu a constituit o preocupare decît a unui grup restrîns de cercetători. În schimb, revenirea la intervale mai mari de timp asupra unor fenomene sociale, a căpătat de aceea o dezvoltare mai mare, generalizîndu-se. Este suficient a semnala că în satul Nerej s-au operat reluări a cercetărilor, necurmat între 1929 și 1939. În Drăguș de asemenea, din 1929 și pînă la sfîrșitul campaniilor, de dinainte de război, iar în Runcu, studiat mai întîi în 1930, ultima cercetare s-a făcut în 1946.

Scanned with OKEN Scanner

În felul acesta, studiul proceselor sociale a ajuns să constituie o problemă de bază a oricăror cercetări, introducîndu-se astfel în viziunea monografiilor o dimensiune nouă, cea a dialecticii temporale, trecîndu-se astfel de la o viziune, de la una «statică» la una «dinamică», care credem că urmează și de aci înainte a fi avută în vedere, prin acceptarea concepției materialismului istoric, sinteză nu numai a tuturor științelor sociale particulare, dar și a istoriei ca atare, depășindu-se astfel, în claritate și eficiență, concepția gustiană.

12. Faza ultimă de dezvoltare a cercetărilor: programul din 1948

Așadar, o destul de lungă perioadă a fost închinată pregătirii uneltelor de lucru, atît metodologice cît și tehnice, la care au lucrat nu număr restrîns de sociologi, de diferite specialități, formînd nucleul permanent al acțiunii monografice, mereu înconjurați de alții, fie profesori, fie tineri studenți care nu stăruiau în cercetare. După această perioadă pe care obișnuiam să o numim «eroică», a urmat o alta, «administrativă».

Au fost create în această fază cîteva Institute Sociale Regionale și în special au fost antrenate în acțiune «echipele studențești», restrînse ca număr de membri, dar numeroase, ca unități răspîndite în țară.

E de la sine înțeles că, în aceste condiții, organizarea și mai mult încă, modul de a concepe cercetările, precum și țelurile care puteau fi propuse, au suferit schimbări esențiale.

Mai întîi: grupul cel vechi al sociologilor din primii ani a preluat pe seamă proprie conducerea unor cercetări, fiecare din ei imprimînd acțiunilor pe care le conducea pecetea propriei lui preocupări. Unii au pus accentul, în continuare, pe o acțiune de pionierat, adică de dezvoltare a tehnicilor de lucru, atacînd probleme noi sau, dimpotrivă, adîncind una din problemele care îi preocupaseră încă din cadrul monografiilor clasice. Alții au continuat a repeta *ad litteram* for-

Scanned with OKEN Scanner

mula cea veche a «monografiei sătești integrale», spre deosebire de alții care au transformat-o într-o cercetare regională. În sfîrșit, cîțiva au folosit existența numeroaselor echipe distribuite pe teren pentru a le folosi ca instrument de lucru în cercetarea coordonată la centrul a cîte unei probleme care interesa în special pe cei din grupul care asigura coordonarea.

Dacă avem în vedere dezvoltarea la scară națională, cuprinzînd un număr foarte mare de executanți și un număr, destul de apreciabil și acesta, de conducători de cercetare, înțelegem că era firesc să se ivească această diversitate de moduri de a concepe și executa cercetările, cele mai multe dintre ele foarte depărtate de ceea ce fuseseră echipele monografice inițiale.

În opinia noastră publică a stăruit însă, și în bună parte mai stăruie și astăzi, imaginea «monografiei sociologice» a unui sat, analizat pe «cadre și manifestări», așa cum fusese înfățișată în publicații și mai ales în manualele de școală folosite în liceu pentru învățarea sociologiei. Este o părere azi încă general răspîndită că Școala românească de sociologie ar fi fost o școală a «monografiei sătești» și cei care vorbesc de ea stăruie în analizarea «teoriei» elaborate de profesorul Gusti, atacînd cu deosebire teoria «voinței sociale» și a «paralelismului sociologic». Cei care au participat la cercetări pînă în ultimii ani sînt însă de părere că mulți dintre acești critici, care vorbesc despre «monografii», sînt în întîrziere cu cîteva decenii, înfățișînd despre ele o imagine care fusese depășită de înșiși cei care o creaseră.

Ar fi, deci, mai potrivit să se analizeze stadiul final la care se ajunsese, să se înțeleagă felul în care monografia s-a diversificat în așa măsură încît «școala» dispunea în cele din urmă de o serie de «doctrinari» și «executanți» ai ei, care poartă fiecare în parte propria lor răspundere cu privire la felul lor de gîndire; ceea ce îi lega totuși pe toți într-o «școală», erau două idei de bază: necesitatea de a studia realitatea socială, pentru cunoașterea și dirijarea ei planificată, și necesitatea de a studia această realitate cu ajutorul

Scanned with OKEN Scanner

unor echipe complexe sau, în lipsă, ţinînd măcar permanent seama de aportul pe care îl aduce, în cercetarea sociologică, prezenţa efectivă a punctelor de vedere a tuturor ştiinţelor sociale.

Aceasta şi este, de fapt, esenţa Şcolii româneşti de sociologie, ideea de bază, elaborată de profesorul G u s t i şi admisă de toţi cei care au lucrat în cadrul organizatoric creat de el, indiferent dacă admiteau sau nu «aparatura teoretică» pe care a crezut bine să o dea ca veşmînt ideii de bază.

Este drept însă că o «teorie» se poate studia şi înţelege citind doar cîteva texte. Pe cînd studiul «şcolii» necesită o lungă cercetare analitică a tuturor lucrărilor efective făcute de către membrii ei, ceea ce constituie o sarcină mult mai grea şi din păcate azi aproape cu neputinţă de realizat.

Căci nu trebuie uitat că «şcoala» a încetat efectiv să lucreze în preajma celui de-al doilea război mondial, înainte ca membrii ei să fi avut timp să facă dovada gîndurilor care îi mînaseră pe calea diversificării. Reluat în urmă, de îndată ce lucrul a fost cu putinţă, învăţămîntul sociologiei şi înseşi lucrările investigaţiei sociologice au încetat apoi cu totul, o dată cu reforma învăţămîntului din 1948.

La acea vreme, grupul central al celor avînd destulă experienţă şi ştiinţă de carte ca să poată purta numele de «sociologi», abia atinsese, în genere, vîrsta maturităţii ştiinţifice : între 35 şi 40 de ani. Se poate deci spune că nucleul de oameni de ştiinţă şi «instrumentul lor de lucru», format din reţeaua de executanţi organizaţi în institute şi echipe, deci întreagă această formaţie de muncă ştiinţifică, a încetat să lucreze exact în momentul cînd devenea posibil ca punctele lor de vedere să se concretizeze în lucrări efective.

O imagine ceva mai corectă a acestei ultime faze de dezvoltare a Şcolii româneşti de sociologie mai poate fi azi cunoscută, credem, doar prin analiza ultimului plan de lucru elaborat în anul 1948 pe care ne vom permite a-l înfăţişa, în liniile lui mari.

Scanned with OKEN Scanner

Profesorul Gusti are şi de data aceasta meritul de a fi înţeles dezvoltarea spre un curs nou al «şcolii» şi a-i fi dat un cadru organizatoric potrivit. Pe vremea cînd era preşedinte al Academiei Române, a luat iniţiativa de a crea un Consiliu Naţional de Cercetări Ştiinţifice, care cuprindea printre altele şi planul unei «Comisii de cercetări sociale pe teren prin Institutul Social Român», funcţionînd în cadrul vechii «Comisii pentru cunoaşterea vieţii poporului român» a Academiei.

După o expunere de motive care apăsa pe ideea «Atlasului Sociologic», scop final al tuturor cercetărilor de teren, este înfăţişată o schemă de organizare a centrelor care urmau să preia această sarcină.

La acea vreme era încă în fiinţă următoarea reţea de institute şi grupe locale de cercetare :

O centrală la Bucureşti : Institutul Social Român.

În Muntenia, oficii de cercetare în judeţele Ilfov, Brăila, Prahova, Argeş şi Teleorman.

Oltenia avea de asemenea oficii în judeţele Dolj şi Mehedinţi.

Moldova avea centre la Iaşi, Galaţi şi Bacău.

Bucovina, cîte un oficiu la Suceava şi Cîmpulung.

Transilvania avea oficii la Cluj, Sibiu, Blaj, Sighişoara, în plasa Câmpeni, la Deva-Petroşani, Făgăraş şi Năsăud.

Banatul dispunea de Institutul Social Banat din Timişoara, de un oficiu la Oraviţa şi altul la Lugoj.

Crişana-Maramureş avea oficii la Arad, la Oradea, la Sighet şi Satu-Mare.

Dobrogea, în sfîrşit, avea de asemenea oficii la Constanţa şi Tulcea.

În toate aceste 30 de centre existau cercetători cu experienţă, de diverse specialităţi, care luaseră parte la cercetările anterioare, dinaintea războiului.

Planurile de lucru elaborate de aceste centre ne dau o viziune surprinzător de deosebită de ceea ce fusese pe vremuri «monografia sătească». Intervenise între timp maturizarea şi diversificarea de care am amintit, formată în ultimii ani şi care acum se cristalizase pe

Scanned with OKEN Scanner

deplin, în special pe linia dorinței de a pune știința sociologiei în slujba nevoilor reale ale societății aflată acum în plin efort colectiv de construire a socialismului. Ideea îmbinării «cunoașterii» cu «acțiunea» domina de data aceasta în mintea tuturora, temele alese pentru a fi supuse studiului fiind toate determinate de interesul imediat al «problemei» sociale respective și de posibilitatea de a contribui la cunoașterea realității în vederea unei munci de planificare și de conducere științifică a acțiunii politice.

Nu vom putea da lista completă a acestor teme de lucru, așa cum a fost tipărită în «Buletinul informativ, științific și administrativ» al Academiei Române, vol. I, nr. 1, București, 1948, publicat sub îngrijirea președintelui consiliului, D. Gusti, și secretarul general al consiliului, Traian Săvulescu. Citirea atentă a acestui text este însă obligatorie pentru oricine vrea să vorbească în cunoștință de cauză.

Ne vom mărgini să dăm o prelucrare statistică a acestor teme, care se ridică la numărul de 89, și să ilustrăm fiecare categorie de teme cu cîteva exemple, mai grăitoare.

Institutul Central	15	teme
Muntenia	10	„
Oltenia	4	„
Moldova	9	„
Bucovina	4	„
Transilvania	19	„
Banat	11	„
Crișana-Maramureș	12	„
Dobrogea	5	„
Total	89	teme

Aceste 89 de teme pot fi clasate astfel :

Cercetarea unor întregi regiuni	34
Monografii de orașe	32
Monografii de sate	8

Scanned with OKEN Scanner

Monografii de întreprinderi	3
Monografii de centre miniere	4
Studiul unor muncitori forestieri	1
Studiul muncii femeilor	1
Analiza procesului de învăţământ	1
Analiza unor probleme de sănătate	3
Analiza unor probleme administrative	1
Analiza unor relaţii cu minorităţi naţionale	1

Rezultă, cît se poate de clar, că «mongrafiile sătești» căzuseră la acea dată pe un plan cu totul secundar, reprezentînd mai puţin de 10% din întregul program de lucru. Dominau, dimpotrivă, două mari probleme: analiza unor întregi regiuni și monografierile de oraşe, închinate cercetărilor de sociologia muncii.

Cu titlu de exemplu, dăm cîteva asemenea teme de «probleme» concrete, care se cereau studiate spre a fi rezolvate.

«O regiune rurală de lîngă Dunăre, de sate agricole compacte, vechi și de colonizare, de sate cu și fără Ferme de stat, cooperative și obștii agricole, de sate cu și fără moșii expropriate în 1944 și de sate cu terenuri inundabile care pot fi puse în valoare».

«Galaţii, ca centru urban al Moldovei de Sud și ca port pe Dunărea maritimă (regiunile de pe Bistriţa, Siret și Prut, și aşezate pe căile ferate și şoselele care duc la Iași pe care le deservește)».

«Problema moţilor: Munţii Apuseni, cu specială privire asupra căilor de comunicaţie care ar putea străbate masivul».

«Regiunea carboniferă a Petroșanilor și satele din care provin muncitorii».

În ceea ce privește problemele de sociologie industrială, se află publicat acolo un plan complet pentru «Cercetarea de sociologie integrală a întreprinderilor»,

Scanned with OKEN Scanner

plan foarte amănunțit, care parțial își mai păstrează valoarea și în ziua de azi, deși este prea puțin cunoscut, citat fiind mereu doar planul cel vechi, redactat de către I. Setlacec.

Concluzii

Putem deci reține din analiza evoluției gîndurilor care au frămîntat «Școala românească de sociologie» în perioada dintre 1925 și 1948 cîteva concluzii, în sensul sublinierilor acelor experiențe care s-au dovedit fructuoase și merită să fi reanalizate, actualizate și continuate.

Schematizăm aceste rezultate astfel :

1. Cercetarea realităților sociale trebuie întemeiată teoretic.

2. «Teoria sociologică» folosită de școală, dovedindu-se incomplet satisfăcătoare, urmează a fi înlocuită cu o concepție care să asigure nu numai sinteza tuturor științelor sociale particulare, inclusiv istoria, potrivit unei scheme științifice. Cu alte cuvinte, potrivit concepției materialismului istoric, care recunoaște societății calitatea de «structură dublă» (infra și suprastructură), aflată în necurmat proces de dezvoltare istorică.

3. Necesitatea de a reține și folosi în continuare tehnica de lucru a echipelor interdisciplinare, ai căror membri să reprezinte punctele de vedere specializate ale tuturor științelor sociale particulare, ridicate la rangul de «discipline de graniță», adică puternic sociologizate, integrate în sînul aceleiași concepții teoretice de bază, a materialismului istoric.

4. Necesitatea de a folosi în continuare echipele interdisciplinare atît ca unealtă pedagogică seminarială, cît și ca unealtă de cercetare a realității sociale.

5. Centrarea cercetărilor pe «probleme», alese potrivit unui dublu criteriu : importanța practică imediată și valoare teoretică fundamentală.

Scanned with OKEN Scanner

6. Îmbinarea «cunoașterii», cu «acțiunea», cercetarea științifică servind ca bază pentru un plan de acțiune.

7. Necesitatea de a organiza o rețea de centre de cercetare acoperind întreaga suprafață a țării, condusă central de un for metodologic.

8. Folosirea diferențiată a diverselor modalități de organizare a cercetărilor, după cum se potrivesc cu fenomenele studiate, numărul și calitatea echipelor de care se poate dispune.

Aceste diverse modalități pot fi schițate astfel :

A. Monografierea integrală a cîte unui sat, cartier sau oraș, cu scop pedagogic.

B. Monografierea unor probleme, analizate în cadrul unei monografii sumare, servind drept cadru de referință.

C. Monografierea unei regiuni, pornindu-se de la un «sat pilot» :

a. prin convocarea unor localnici din fiecare sat al regiunii ;

b. prin trimiterea unor cercetători izolați, fiecare studiind cîte o problemă, pentru a o compara cu informațiile obținute în satul pilot ;

c. Prin cercetarea sumară a satelor din regiune de către echipa care a alcătuit monografia satului pilot.

D. Monografierea unei regiuni fără a se porni de la un «sat pilot».

E. Studierea unor «probleme» cu ajutorul unei numeroase rețele de echipe răspîndite judicios pe suprafața țării.

F. Studierea unor circumscripții teritoriale administrative în vederea lucrărilor de sistematizare teritorială și organizare socială a vieții locale.

Evident aceste «concluzii» sînt sumare și ar fi desigur necesar ca ele să fie supuse unei largi discuții

inv. 113349

Scanned with OKEN Scanner

metodologice. Care însă nu s-ar putea face decît în cadrul unui for avînd sarcina să coordoneze munca științifică a tuturor institutelor, centrelor, catedrelor și laboratoarelor astăzi existente, formînd din toate un singur «colectiv de muncă interdisciplinară».

Post scriptum

Studiul de față a fost redactat în cursul lunii mai 1969. Soluționarea deziderateloг, pe care le formulam atunci, a devenit posibilă prin înființarea, în 1970, a Academiei de Științe Sociale și Politice, pusă sub președinția tov. prof. univ. Miron Constantinescu.

Această Academie, prin Secția sa de Sociologie și în strînsă colaborare cu alte 9 secții, închinate fiecare unei anume discipline sociale particulare, are astăzi posibilitatea de a îndruma cercetările sociologice în condiții superioare celor care au existat între cele două războaie mondiale. E de semnalat în primul rînd faptul că sociologia, într-o țară socialistă, capătă o pondere deosebită, fiind socotită ca unealtă utilă în conducerea științifică a societății. Se lucrează deci astăzi «operativ», adică cu scopul precis al utilizării cercetării ca metodă de documentare asupra problemelor «prioritare» ale țării, ușurîndu-se astfel legarea teoriei de practică, sau mai clar spus, între oamenii științelor sociale și organele de decizie ale Statului.

În al doilea rînd, baza teoretică pe care se lucrează astăzi este comună tuturor cercetătorilor, sociologia marxistă ridicînd astfel nivelul cercetărilor sociologice la rangul științific cel mai înalt.

În al treilea rînd, Academia dispune nu numai de o serie de unități de cercetare în directă subordonare, ci și de o rețea în coordonare, pe care adică le diriguiește din punct de vedere metodologic, în rezolvarea unui plan unitar.

Scanned with OKEN Scanner

În felul acesta, s-au asigurat sociologiei românești posibilități largi de dezvoltare, cărora nu urmează decît să li se adauge efortul creator al noilor generații de sociologi, pentru ca vechiul ideal de punere a științei în slujba națiunii să fie îndeplinit, în condițiile făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate.

NOTE

1. D. Gusti. *Sozialwissenschaften, Soziologie, Politik und Ethik, in ihrem einheitlichen Zusammenhang: Prolegomena zu einem System.* 1909—1910.
2. Mircea Vulcănescu formulează astfel această idee: «nu se exclude în cursul cercetării nici măcar considerarea fiecărei manifestări în planul propriu al disciplinei sale speciale. Cu o condiție însă: ca o dată analiza tehnică terminată, faptul social să fie restituit întregului din care face parte». *(Dimitrie Gusti, profesorul,* în «D. Gusti și școala sociologică de la București», 1937).
3. Dr. Paul Barth. *Die Philosophie der Geschichte als Soziologie. Erster Theil. Einleitung und kritische Übersicht.* Leipzig, 1897. Este de avut în vedere mai ales această ediție primă, iar nu cea, mult dezvoltaă dar în în același timp lipsită de unele capitole, din 1922, care este a patra, tot la Lipsca apărută.
4. Aceste științe «particulare» și «parțiale» sînt clasificate de către P. Barth astfel: «die biologische Soziologie», «die individualistische Geschichtsauffassung», «die kulturgeschichtliche Auffassung», «die politische Auffassung der Geschichte», «die ideologische Geschichtsauffassung», «die ökonomische Geschichtsauffassung». Deci: biologie, etnologie, cultură, politică, economie și teoria personalității în istorie.
5. H. H. Stahl. *Sociologie concretă și istorie.* În „Revista de filozofie", anul 1968, nr. 4.
6. M. Vulcănescu. *op. cit.*
7. H. H. Stahl. *Școala monografiei sociologice.* În: «D. Gusti și Școala sociologică de la București», 1937.
8. H. H. Stahl. *Unealta de lucru a «modelului» sociologic creat de D. Gusti.* În «Sociologia militans», București, vol. II, 1969.

Scanned with OKEN Scanner

9. D. Gusti. *Sociologia militans*, 1934.
10. C. Brăiloiu. *La vie musicale d'un village ; recherches sur le répertoire de Drăguș (Roumanie, 1929—1932).* Paris, 1960.
11. Care și-a avut propriul său organ de publicitate, «Asistența Socială», revistă apărută între 1928 și 1938.
12. H. H. Stahl. *Anchetele de opinie publică și folclorul.* În «Revista de Etnografie și Folclor», anul 1966, nr. 3.
13. Institutul Social Banat-Crișana. *Ancheta monografică în comuna Belinț.* Timișoara, 1938.

Scanned with OKEN Scanner

Instrumente ale cunoaşterii şi publicisticii sociologice

OCTAVIAN NEAMŢU

1. Expoziţia sociologică

În concepţia lui D. Gusti, expoziţia este un instrument de cunoaştere ştiinţifică, în măsură să exprime imaginea complexă, completă a timpului şi să devină «un fel de forţă creatoare de stimulări de pace şi prosperitate», oferind modelul unei civilizaţii comune tuturor oamenilor şi tuturor popoarelor în specificul lor, şi ilustrînd marea idee a comunităţii în Umanitate. O asemenea lucrare — spunea el — reprezintă o armonie, o sinteză, o fuziune a trecutului, care dispare, cu experienţa nouă care abia începe ; ea contribuie la apropierea între popoare, favorizînd schimbările internaţionale.

Dar marile expoziţii moderne sînt şi prilejuri pentru importante activităţi ştiinţifice internaţionale : în 1937, cu ocazia Expoziţiei de la Paris, au avut loc peste 300 congrese ştiinţifice internaţionale.

Gusti îşi propunea să ilustreze, prin expoziţiile internaţionale pe care le-a organizat, capacitatea creatoare a poporului român ; să propage, prin conţinutul expoziţiilor, ca instrumente de cunoaştere reciprocă ştiinţifică şi de înfrăţire între popoare — şi ideile sale despre organizarea păcii.

Acestea au fost principii care l-au călăuzit atît în organizarea expoziţiei româneşti de la Paris, în 1937, cît şi în organizarea celei de la New York, în 1939.

Scanned with OKEN Scanner

O mare expoziție, astfel concepută, putea fi — după părerea lui Gusti — nu numai un prilej de anticipări, ci și un mijloc de comprehensiune și de conciliere, care sădește germenii muncii, ai creațiilor constructive, purificatoare, binefăcătoare; o lecție practică de filozofia istoriei, caracterizată printr-o luptă pașnică, limitată la rivalități estetice și la competiții intelectuale, industriale și comerciale; o mare sinteză a eforturilor muncii și științei, cu realizări fecunde; o școală a optimismului sănătos, cu o mare experiență de echilibrare a tendințelor opuse, prin încrederea comună în progresul social și moral indefinit.

Comisariatul General al organizării participării României la Expoziția internațională de la Paris, condus de D. Gusti, și-a început activitatea încă din luna aprilie 1936. Cea dintîi preocupare a sa a fost aceea de a lămuri, prin Apelul adresat tuturor forțelor intelectuale, științifice, artistice, tehnice din țară, opinia publică românească asupra însemnătății acestei mari Expoziții, a cărei temă principală era arta și tehnica în viața modernă, cum și îndatorirea noastră — spunea Gusti — de a ne prezenta la această manifestare, cea mai mare, organizată de la război, cel puțin la nivelul celorlalte țări participante.

În acest sens, numeroase manifeste au fost trimise direct autorităților culturale și instituțiilor interesate, sau difuzate marelui public, prin presă și radio; apeluri au fost adresate fiecărei categorii de creatori, de al căror concurs, alături de acel al oficialității, buna reușită a străduințelor Comisariatului avea negreșită nevoie: pictori, sculptori, scriitori, arhitecți, artiști decoratori, legători, editori etc.

Paralel cu această activitate, Comisariatul General a trecut la realizarea celei de-a doua probleme care se impunea: planurile Pavilionului. Plecînd de la nevoia ca ele să reprezinte, în raport cu spiritul manifestării, cea mai fericită formulă de arhitectură modernă, bazată pe motive românești, s-a instituit un concurs, avînd două etape: una de idee și alta de realizare,

Scanned with OKEN Scanner

în urma căruia s-au ales planurile lui Duiliu Marcu.

Academia Română a sprijinit şi ea acţiunea lui D. Gusti.

O listă întocmită la 11 martie 1938 de către Cancelaria Academiei Române, arată că la lucrările tipărite de Comisariatul General al Pavilionului României la Expoziţia internaţională de la Paris 1937, sub auspiciile Academiei Române, au colaborat :

I. *Membri ai Academiei Române :* 1 N. Iorga 2) Ioan Nistor, 3) S. Mehedinţi, 4) Th. Capidan, 5) Dr. Gr. Antipa, 6) Ion Simionescu, 7) Dr. G. Marinescu, 8) Gh. Ionescu-Siseşti, 9) N. Vasilescu-Karpen, 10) Petru Bogdan, 11) Dim. Voinov, 12) Tr. Săvulescu, 13) L. Mrazec.

II. *Membri corespondenţi ai Academiei Române :* 14) S. Lambrino, 15) Const. Motaş, 16) Petre Sergescu, 17) Ing. Ion Ionescu, 18) Ioan Ciurea.

III. *Alţi autori români :* 19) G. Oprescu, 20) Dr. D. Danielopolu, 21) N. Cornăţeanu, 22) Pr. Veniamin Pocitan, 23) V. Mihăilescu, 24) G. K. Constantinescu, 25) N. Gavrilescu, 26) R. Vlădescu.

IV. *Autori străini :* 27) Paul Desfeuilles, 28) Jacques Lassaigne, 29) E. Beau de Loménie.

Din lista bogată a lucrărilor elaborate, în acei ani, pentru expoziţiile de la Paris (1937) şi New York (1939), amintim : *Histoire des Roumains,* vol. I—V, de N. Iorga ; *La vie scientifique en Roumanie,* Science pure ; *La vie scientifique en Roumanie,* Science apliquée ; *La Dobroudja ; La Transylvanie ; L'organisation de l'Institut Agronomique* de Gh. Ionescu-Siseşti ; *Le pays et le peuple roumain* de S. Mehedinţi ; *L'art du paysan roumain de* G. Oprescu ;

Scanned with OKEN Scanner

La vie rurale en Roumanie ; Modern Roumanian Literature de B. Munteanu ; *Albumul* doamnei Enăchescu, cu prezentarea în planșe colorate a portului țărănesc din România ș.a.

După părerea lui D. Gusti, în istoriografia expozițiilor celebre, care s-au organizat, în cursul anilor, la Paris, expoziția din 1937 avea să ocupe locul de frunte, deoarece ea își propunea de a oferi lumii «sinteza cuceririlor culturale pe care generațiile tuturor țărilor le-au săvîrșit pînă acum», «bilanțul civilizației universale de azi». La acest bilanț, fiecare națiune era chemată «a-și de obolul și a arăta astfel măsura sforțărilor ce le face pentru progresul culturii». În felul acesta — spunea Gusti în notele sale pentru o conferință la radio (manuscrisul se află în *Arhiva D. Gusti)* — expoziția din 1937 oferea spectacolul, instructiv și rar, al societății spirituale a popoarelor lumii, al examenului de conștiință națională, al gradului de cultură în care se găsesc și al rangului pe care participanții îl ocupă în crearea vieții culturale mondiale. În acest cadru, el își propunea, și a și izbutit, ca «Pavilionul României să fie o probă strălucită de vitalitate, energie și speranță națională», și să arate lumii întregi «grația și forța, adevărata forță specifică națiunii române, care are a-și spune cuvîntul în cîmpul muncii creatoare de valori universale» ; pavilionul avea să exprime — în intenția lui Gusti — tendințele poporului român, un inventar al prezentului dar și un program de viitor.

Concepția lui D. Gusti cu privire la funcția științifică a expoziției nu s-a format abia în împrejurarea specială a pregătirii celei din Paris (1937) [1]. El a studiat și expozițiile internaționale pe care le-a vizitat din perspectiva expoziției sociologice. În notele sale pentru prezentarea Expoziției coloniale din Vincennes (1931), el precizează : «văzusem și studiasem de aproape expozițiile importante din ultimii ani» : expoziția culturală cehoslovacă din Brno și aceea internațională a presei din Colonia, expoziția internațională din Barcelona și cea de igienă din Dresda. El era deci în

Scanned with OKEN Scanner

măsură să compare aceste manifestări între ele și să le confrunte cu propria sa concepție despre expoziția sociologică, în conținut, în scop și în mod de prezentare.

Fidel sie însuși, fidel gîndirii sale, D. Gusti își propunea, la acea epocă, să îmbine într-o expoziție sociologică viitoare nu romantismul autosatisfacției cu amorul propriu, ci «idealismul realist» și «realismul idealist», cu «realismul critic», care să facă posibilă o sinteză și un simbol a virtuților celor mai profunde ale țării, într-o viziune de ansamblu a producției naționale integrale.

Atît în 1937 la Paris, cît și în 1939 la New York, D. Gusti a izbutit să realizeze expoziția sociologică preconizată teoretic și realizată parțial în expozițiile anterioare pe care le-a organizat cu Seminarul de sociologie, apoi cu echipele studențești, precum și prin Muzeul satului românesc (în 1936).

Iată o scurtă enumerare a muzeelor și expozițiilor sociologice organizate de Gusti și colaboratorii săi : muzeul din comuna Fundul Moldovei, organizat în 1928 cu echipa de cercetări monografice, în una din sălile școlii din sat ; tot în 1928 se organizează la București, în sala Seminarului de sociologie, de către Mac Constantinescu, ajutat de monografiștii H. H. Stahl și I. Sulea-Firu ș.a., primul muzeu public cu caracter sociologic, în care se expun materiale culese în cursul cercetărilor monografice de la Nerej-Putna (1927) și Fundul Moldovei-Bucovina 1928) ; exponatele din acest muzeu au fost utilizate în standurile românești din Expoziția internațională de la Barcelona (1929), unde Seminarul de sociologie de la București a obținut medalia de aur ; în 1929, tot în sala Seminarului de sociologie se amenajează o «Odaie drăgușană», cu piesele aduse din satul Drăguș ; expusă în anul 1930, la Expoziția de igienă din Dresda, «Odaia drăgușană» a monografiștilor lui Gusti obține medalia de onoare ; apoi exponate culese în satul Runcu-Gorj sînt expuse la Tokio (1931) ; începînd din anul 1934 și pînă în anul 1938 Gusti organizează, an de an, expozițiile echipelor studențești

Scanned with OKEN Scanner

de cercetare și acțiune socială și publică, pentru fiecare din ele, și cîte un catalog, așa cum făcuse și pentru expozițiile monografice din 1928 și 1929 ; cu echipele studențești, D. Gusti creează, în 1936, Muzeul satului românesc, primul muzeu sociologic în aer liber din lume, (precizarea «în aer liber» este necesară, deoarece primul muzeu sociologic «în sală» fusese creat, așa cum s-a arătat, în 1928, în sala Seminarului de sociologie din București). Pavilioanele României la expozițiile internaționale din Paris (1937) și New York (1939), ca și standurile Locuinței rurale expuse la Paris (1937), Londra și Belgrad, reprezintă forma cea mai înaltă în care și-a concretizat Gusti concepția sa despre expoziția sociologică.

Mai amintim că în 1932, în cadrul unei expoziții a Institutului Geografic al Armatei, Gusti expune o serie de aerofotograme, procedeu inedit, introdus în metodologia cercetării sociologice de Școală română de sociologie și experimentat în unele cercetări monografice.

De un succes remarcabil s-a bucurat și standul României la expoziția europeană a locuinței rurale, organizată în așa-numita anexă Maillot a Expoziției Internaționale de la Paris (1937), stand a cărui realizare Gusti o încredințase lui H. H. Stahl, care folosise această împrejurare ca să ilustreze concepția românească de cercetare și acțiune social-culturală bazată pe cunoașterea realităților sociale pe care o aplica Fundația, sub conducerea lui Gusti și a elevilor săi. Standul României la «Exposition européenne de l'habitation rurale»[2] era împărțit în două secții, și anume : 1. prezentarea, pe baza cercetărilor monografice, a situației de fapt a locuințelor rurale din România și 2. prezentarea acțiunilor întreprinse de Fundație, prin Căminele culturale și prin Echipele studențești, pentru ameliorarea stărilor constatate, precum și prezentarea unor acțiuni întreprinse de Ministerul Sănătății în această direcție.

Centrul spațiului rezervat standului românesc era ocupat de macheta Muzeului Satului, inaugurat cu un an mai devreme la București [3].

Scanned with OKEN Scanner

Concepţia sociologică originală de cunoaştere şi acţiune socială oglindită în standul românesc al locuinţei rurale a impresionat în mod deosebit. El făcea cunoscută, la nivelul unei expoziţii internaţionale, dar la proporţiile reduse ale unui stand, şi concepţia despre «Muzeul satului model», cu instituţii, gospodării, terenuri pentru demonstraţii agricole şi zootehnice etc., enunţat de Fundaţie în catalogul din 1937 al Expoziţiei (din martie 1937) al Echipelor studenţeşti [4], şi proiectat a se construi la Bucureşti, în apropierea Muzeului Satului Românesc.

Succesul Pavilionului român de la Expoziţia din New York (1939) n-a fost mai prejos decît cel obţinut, cu doi ani mai devreme, la Paris.

D. Gusti a realizat construcţiile româneşti din Expoziţia Mondială de la New York (1939) cu arhitecţii G. M. Cantacuzino şi Octav Doicescu. Într-o conferinţă rostită la radio, la 31 august 1939, despre această grandioasă operă românească, arhitectul G. M. Cantacuzino spunea: «La Expoziţia internaţională din New York s-a pus pentru România problema publicităţii pe un alt plan: acela al sincerităţii. ...România n-a fost prezentată prin statistici uluitoare, ci prin forme gîndite. Acesta a fost principiul de bază al programului elaborat de Profesorul Dimitrie Gusti şi tema iniţială dată tuturor colaboratorilor săi. Din această cauză s-au exclus fotografiile şi fotomontajele, precum şi textele prea lungi ori cifrele greu de controlat. În afirmarea României la New York, fiecare obiect e o mărturie a posibilităţii creatoare româneşti».

Academia Română l-a sărbătorit pe D. Gusti pentru realizările obţinute la Expoziţia din Paris (1937). Într-una din şedinţele ei, Al. Lapedatu, preşedintele Academiei — se spunea într-un document pe care-l rezumăm —, a ţinut să facă, înainte de a intra în ordinea de zi a şedinţei, «elogiul activităţii pe care d. profesor D. Gusti, membru al Academiei Române, comisar general al Pavilionului României, a

Scanned with OKEN Scanner

dezvoltat-o cu prilejul participării Țării noastre la Expoziția Internațională de la Paris».

«E bine și obștesc cunoscut, a început cuvîntarea sa d. președinte L a p e d a t u — se spune în documentul amintit — că participarea și marea pasiune a d-lui G u s t i pentru afirmarea a tot ceea ce este fapt românesc, la care se adaugă străduințele colaboratorilor pe care d-sa și i-a asociat, au izbutit să creeze la Paris una dintre cele mai reușite participări străine, cu prilejul Expoziției Internaționale de anul trecut. Pavilionul nostru a înfățișat strălucit țara și a pus în lumina cea mai frumoasă numeroasele virtuți și creații ale poporului românesc. Academia Română ține să sublinieze aceste mari merite și se alătură, călduros, mărturiilor de simpatie și felicitărilor pe care d. profesor G u s t i le-a primit.

«Dar în afară de această biruință, d. profesor G u s t i a mai făcut, — a spus în continuare președintele Academiei Române — încă un serviciu culturii românești : publicațiile pe care d-sa le-a imprimat în limba franceză și distribuit în cadrul acestor manifestări. Ele au prezentat lumii științifice și publicului străin fețele cele mai de seamă ale vieții, culturii și economiei românești».

Cu acest prilej, — în răspunsul său — D i m i t r i e G u s t i spunea că tot ceea ce a căutat să realizeze la Paris nu a fost decît din dorința de a-și îndeplini datoria pe care o avea acolo față de țară și de cultura românească. El făgădui apoi să facă, într-una din ședințele viitoare ale Academiei, o amplă expunere a concepției și tuturor aspectelor participării noastre. Pînă atunci, înfățișează Academiei publicațiile editate de Comisariat, în care distinge patru grupe : 1) monumentala operă de sinteză pe care o realizează cele cinci volume ale *Istoriei Românilor*, datorită lui N. I o r g a, una din cele mai adînci și complete oglindiri științifice a trecutului nostru, despre care specialiștii francezi și întreaga presă străină au vorbit în termenii cei mai elogioși ; 2) grupa celor șase

Scanned with OKEN Scanner

lucrări scrise de membrii Academiei Române și editate de Comisariat ; 3) douăsprezece lucrări de prezentare generală a celor mai caracteristice realități și instituții autohtone ; 4) grupa publicațiilor pregătite și imprimate pentru pavilion de Direcția Presei din Ministerul Afacerilor Străine.

Astfel, cu sprijinul Academiei Române, preciza Gusti, s-a putut inaugura o eră nouă în acest domeniu, destul de sărac pînă în prezent, al publicațiilor de propagandă ; improvizarea grăbită de altădată a fost înlocuită cu studiul documentat și judicios, așa încît fiecare aspect și problemă românească au fost afirmate pe temeiul celui mai bogat aparat științific posibil. În chipul acesta, sprijinul Academiei Romîne a înlesnit nu numai o operă de cultură, ci și una de înalt patriotism românesc.

Dar elogiul cel mai frumos adus lui D. Gusti pentru opera științifică și de propagandă națională realizată prin Expozițiile internaționale rămîne articolul scris de N. Iorga, în «Neamul Românesc», sub titlul : *D. Gusti și Pavilionul României la Paris*, din care reproducem :

«Aflu prin ziare că profesorul Dimitrie Gusti, creatorul Pavilionului României la Expoziția de la Paris, este serios bolnav și că-i va trebui cîtva timp de odihnă.

«Aceasta se datorește ostenelilor grele și necontenite pe care de multe luni de zile le-a cheltuit pentru a face din această participare a României la marea întrecere a țărilor și națiilor pe terenul economic și cultural ceea ce, după asigurarea tuturora, a ajuns să fie : o mîndrie națională. (...)

«Sarcina era deosebit de gingașă. Francezii au anunțat o expoziție pur industrială și mecanică, în care erau să apară descoperirile și dovezile de capacitate în domeniul către care merge astăzi grija tuturora. Calitățile de spirit nu erau avute în vedere, acelea prin care se impuneau odată realizările naționale.

Scanned with OKEN Scanner

«Ce și cît produce fiecare, — aici era punctul de greutate. Doar dacă se permitea, pe alăturea, ce se poate admite ca distracție pentru a se atrage lumea și a se scoate măcar ceva din atît de marile cheltuieli. (...)

«D. Gusti a știut să împace amîndouă tendințele, dînd și cea mai practică vedere de total a bogățiilor țării (...), dar (...) pe lîngă aceasta a adaos, cu vădirea însușirilor noastre de artă, larg și variat semănate în cadrul unei încîntătoare arhitecturi, nici folclorică, nici modernă, acea grație a cărei taină o avem, făcînd și din „restaurantul românesc" locul de adunare a tot ce lumea internațională de la Paris are astăzi mai ales.

«E o datorie a i se arăta, urîndu-i însănătoșirea, toată recunoștința la care pentru munca și sacrificiul său are dreptul».

Comunicarea făgăduită academicenilor, «ampla expunere a ideologiei și a tuturor aspectelor participării noastre», la Expozițiile pe care le-a organizat, a fost ținută de D. Gusti nu «într-una din ședințele viitoare ale Academiei», ci cîțiva ani mai tîrziu.

El pregătea un studiu amplu despre sociologia expozițiilor, care să includă și o bună parte din ideile sale despre ceea ce el numea «o publicistică a națiunii», în înțelesul de propagandă, difuzare, informare, publicitate cu privire la problemele națiunii. În cursul pregătirilor, el a modificat acest plan inițial al său de a elabora o comunicare despre sociologia expozițiilor, și a cuprins o bună parte din aceste idei sub titlul *Știința și Pedagogia Națiunii aplicate. Contribuții la o publicistică a Națiunii*, lucrare rămasă neterminată, și în care-și propunea să se ocupe nu numai de participarea României la Expozițiile internaționale din Paris (1937) și din New York (1939), ci și de participarea noastră proiectată pentru cel de-al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie din București, problemă care a format, în 1948, obiectul unei comunicări separate, la Academia Română [5].

Scanned with OKEN Scanner

În acțiunea de cercetare și acțiune socială îndrumată de Gusti, expozițiile au avut o funcțiune de informare cu dublu rol. Ele informau intelectualitatea din România despre scopurile și metodele de lucru ale echipelor studențești; ele informau de asemenea opinia publică despre realitatea socială din statele studiate. Nu este întîmplător, deci, că în februarie 1936, cea de-a II-a expoziție a Echipelor de lucru la sate conduse de Profesor și de colaboratorii săi a fost amplu comentată, sub ambele aspecte amintite, și în special sub acela al informațiilor adunate de cercetători cu privire la stările social-economice din satele în care s-a lucrat [6].

O bună parte din materialele expuse, material fotografic și date social-economice și culturale, s-a păstrat în cele patru cataloage care au însoțit aceste expoziții de lucru.

În cursul campaniilor de cercetare și de acțiune socială la sate, Gusti și colaboratorii său utilizau toate mijloacele care le stăteau la îndemînă ca să lămurească opinia publică și s-o cîștige activ în favoarea mișcării social-culturale pe care o inițiase. Atît în timpul verii, cînd echipele se aflau în sate, cît și la întoarcerea lor, cînd se sistematizau rezultatele în vederea expozițiilor și a studiilor, Profesorul și colaboratorii săi prezentau comentarii la posturile de radiodifuziune, îmbinînd lămuririle despre metoda originală aplicată cu prezentarea situațiilor și a intervențiilor de remediere încercate. Asemenea considerente au avut ca rezultat și întocmirea amplelor cataloage de expoziție amintite, care nu sînt niște simple ghiduri, care să ne îndrumeze pașii prin săli și standuri, ci conțin date care ne poartă pînă în largul satelor în care au lucrat echipele. Fiecare din cele patru cataloage ne oferă de asemenea un material de informare bogat cu privire la compoziția echipelor și programul lor de lucru. Ele ilustrează și prin alcătuirea lor concepția lui Gusti, care pretindea ca cercetarea să ducă la acțiune, iar acțiunea să fie bazată pe cercetare. De aceea în fiecare catalog întîlnim informații despre realitatea socială din satul unde s-a lucrat și explică ac-

Scanned with OKEN Scanner

țiunile întreprinse de echipă, care au avut în permanență în vedere ansamblul vieții sătești. Catalogul expoziției din anul 1938, care încheie așa-zisa perioadă a voluntariatului din istoria echipelor studențești (în 1939, acestea urmau să funcționeze pe baza legii Serviciului social obligator de cunoaștere și acțiune socială la sate) oferea o privire de ansamblu asupra acestei perioade care se încheia și care pregătise, ca o experiență prealabilă, pe cea calitativ superioară următoare.

2. Muzeul satului românesc

Dimitrie Gusti a conceput Muzeul satului românesc ca o lucrare de sine stătătoare, permanentă, de o mare importanță științifică și educativă.

Așa cum a afirmat în repetate rînduri, Muzeul saturului românesc a fost gîndit de el ca un mijloc de cunoaștere sociologică, încorporat în ansamblul instrumentarului inedit utilizat de inițiatorul monografiei sociologice în investigarea universului social. De aceea, el a considerat Muzeul satului românesc ca un rezultat firesc al tuturor campaniilor de monografie sociologică a satelor românești, inițiate în 1925, precum și al activității echipelor studențești de cercetare și acțiune social-culturală și economică, inițiată în 1936.

Într-un articol publicat în «Sociologie românească» (an. I, nr. 5, 1936), D. Gusti arăta că, «prin firea lucrurilor», în cercetarea științifică a satelor sînt unele lămuriri și informații care «nu pot fi înfățișate în slovă scrisă», deoarece «oricît de meșteșugite ar fi ele, cuvintele scrise nu izbutesc să ne dea icoana deplină a vieții unui sat». Întîmpinînd asemenea dificultăți, el a căutat «să împlinească această lipsă prin alte mijloace», utilizînd în cercetarea sociologică noi instrumente de cercetare, ca : filmul sociologic, înregistrările sonore, fotografia, expoziția, muzeul.

În lumina unor asemenea idei, D. Gusti caracterizează Muzeul satului românesc, muzeu sociologic, astfel : un mijloc de a înfățișa exponatele în așa fel, în-

Scanned with OKEN Scanner

cît din ele să se desprindă o permanentă lecţie vie şi intuitivă, menită să atragă atenţia opiniei publice şi să pună în circulaţie gînduri, probleme, lămuriri cu privire la viaţa socială. Drumul parcurs spre această ţintă majoră, atinsă în 1936, prin organizarea Muzeului Satului Românesc de la Herăstrău, a început în 1928, cu expoziţia sociologică organizată într-una din sălile de clasă ale şcolii primare din satul Fundul Moldovei, şi a mers, ascendent, pînă la «Odaia Drăguşană», instalată în una din sălile Seminarului de sociologie din Bucureşti, şi de acolo la Barcelona, Tokio, Paris, New York, aşa cum s-a arătat mai sus.

Răspîndirea, pe toată întinderea ţării, a Echipelor studenţeşti i-a dat lui D. Gusti posibilitatea să culeagă, cu ajutorul competent al tinerilor săi cercetători, instruiţi anume prin «Curierul echipelor studenţeşti» şi în şcolile de pregătire, asemenea exponate, care să ofere o imagine reală globală a României din deceniul al patrulea.

«Repetiţia generală» a viitorului Muzeu, din 1936, al Satului Românesc a fost expoziţia din 1935 din Parcul Libertăţii, unde au fost montate, cu exponate contemporane selectate de cercetătorii din echipele studenţeşti, 25 de încăperi ţărăneşti din satele în care s-a lucrat, reconstituite cu obiecte autentice. Reuşita acestei expoziţii a generat convingerea că «pentru a fi bine înţelese, obiectele trebuie să fie aşezate în Muzeu, aşa cum sînt ele în realitate, nu între pînze, ci într-o casă adevărată ; nu în standuri, ci în bătătura omului», că «ne trebuie cu orice chip un muzeu în aer liber, în care standurile să fie case întregi ţărăneşti, ele însile piese de muzeu, casele la rîndul lor fiind aşezate astfel, ca să închipuiască un sat adevărat».

Satul românesc din inima Capitalei a putut fi realizat în numai şaizeci de zile, deoarece tineretul din echipele studenţeşti şi conducătorii lor, trimişi să aducă la Bucureşti exponatele pentru Muzeu, adică gospodării întregi, au mers pe un teren cunoscut, studiat în cursul campaniilor de lucru, şi cu ajutorul meş-

Scanned with OKEN Scanner

terilor săteni, uneori chiar al acelor care duraseră construcţiile selectate, au reuşit să le demonteze, să le transporte şi să le refacă pe cei peste 45 000 mp. ai Muzeului, în mai puţin de două luni.

«Casele ne-au venit în 56 de vagoane, care au transportat o cantitate totală de 470 564 de kilograme — relatează Gusti —. Nu erau simple bîrne care se puteau arunca de ici, de colo, ci fiecare parte era un obiect de preţ, care urma să fie mînuit cu grijă. Majoritatea lor erau bîrne sculptate, ba chiar, cum a fost cazul cu Biserica de lemn din Maramureş, bîrne cu preţioasă pictură pe ele. Noroc că cei care au desfăcut casele şi cei care le-au construit la Bucureşti au fost înşişi meşterii satelor. Din fiecare sat au sosit sătenii cei mai pricepuţi la asemenea treburi. Numărul lor a fost de 130. Şi, cum lucrurile erau urgente, le-am adăugat mîna de lucru din Bucureşti, zidari, vopsitori, dulgheri, ridicători de schele şi salahori. Pînă la sfîrşit, se perindaseră prin şantierul nostru 1 046 lucrători, numai pentru ridicarea gospodăriilor ţărăneşti, fără să socotim pe aceia întrebuinţaţi în construcţia unei săli centrale de Muzeu, în formă de clopotniţă, cu arhondaric, şi nici pe lucrătorii municipiului care au organizat drumurile, lumina etc. Socotiţi pe zile de lucru, aceşti muncitori au lucrat 5 729 zile, iar adăugînd şi cele 3 900 zile ale sătenilor meşteri, totalul s-ar ridica la 9 659 de zile de lucru, adică la vreo 25 de ani şi 250 de zile».

Iar în încheiere se precizează :

«Numai datorită unei pregătiri de peste zece ani am putut construi în mai puţin de două luni *Muzeul Satului Românesc*, pentru care altfel ar fi fost nevoie de mulţi ani».

Sublinem faptul că, în 1936, Dimitrie Gusti şi colaboratorii săi şi-au propus să realizeze, şi au realizat, în Muzeul satului românesc, un *sat*, aşa cum era el în acei ani «în adevăr». Cu alte cuvinte, nici cei care au condus lucrarea, şi nici cei care au adus exponatele, nu au căutat nici pitorescul, nici vechiul, nici curiozităţi ţărăneşti, ci adevărul sociologic al perioa-

Scanned with OKEN Scanner

dei, ca să-l oglindească aevea, cu alte mijloace decît ale cuvîntului, și anume cu expresivitatea expunerii muzeistice.

Ca să confirme meritele tinerilor săi colaboratori în realizarea Muzeului satului românesc, D. Gusti fixase, la intrarea fiecărei gospodării din Muzeu, o plăcuță, pe care, pe lîngă indicațiile referitoare la gospodărie (a cui a fost, din ce localitate etc.), se afla înscris și numele cercetătorului din echipele studențești care a ales-o și a adus-o.

Din 1936 și pînă azi, Muzeul satului românesc a fost vizitat de milioane de oameni din țară și de peste hotare, simpli turiști, dar și oameni de știință, care apreciază nu numai valoarea incomparabilă a capacităților poporului român, ci și inițiativa lui D. Gusti și a colaboratorilor săi de a realiza un asemenea instrument de cunoaștere și informare sociologică.

Împrejurarea aniversării, în 1966, a 30 de ani de la crearea de către D. Gusti a Muzeului satului românesc, a fost însoțită de publicarea unor informații, prezentări și comentarii valoroase în legătură cu problema muzeului sociologic în concepția și activitatea Școlii sociologice de la București [7].

Dar programul gustian privind utilizarea muzeului ca instrument de cunoaștere sociologică nu a fost epuizat prin crearea Muzeului satului românesc. «Și, de aceea — spunea Gusti în 1936 — Muzeul din anul acesta, care înfățișează satul așa cum este el astăzi în adevăr, va fi completat în anul viitor printr-un al doilea muzeu, al satului-model. Acolo ne vom pune problema înființării a ceea ce ar trebui să fie satul românesc, dacă o cultură puternică și luminată ar porni să crească în toată țara, așa cum am dori-o, și așa cum încercăm să o ajutăm pe toate căile ...».

În continuarea acestei declarații anticipatoare, D. Gusti arăta că satul-model, pe care intenționa să-l construiască alături de muzeul satului românesc din 1936, avea să fie un îndemn la muncă pentru idealul social al echipelor studențești, al programului său cultural, ca o imagine a realității sociale viitoare pen-

Scanned with OKEN Scanner

tru a cărei înfăptuire el și colaboratorii săi se străduiau de peste un deceniu.

Satul-model, preconizat a se construi lîngă Muzeul satului românesc din București, nu a fost realizat. Dar, parțial, el a fost construit, în alte împrejurări decît cele muzeistice, la Dioști, în județul Romanați.

3. Filmul sociologic

Literatura despre filmul sociologic, așa cum l-a conceput D. Gusti, nu este bogată. De aceea, o prezentare a filmelor sociologice realizate sub îndrumarea lui poate fi utilă și unui viitor cercetător al istoriei filmului românesc, și unui viitor realizator în domeniul filmului sociologic, dar și sociologilor înșiși.

Sub călăuzirea științifică a lui D. Gusti s-au realizat următoarele filme: *Drăguș* (1920), *Șanț* (1936). La realizarea acestor filme au lucrat efectiv operatorii I. Barbilian și Tudor Posmantir, precum și: H. H. Stahl, Emanoil Bucuța, Paul Sterian, N. Argintescu-Amza, D. C. Georgescu și A. Golopenția. Filmul *Drăguș* a fost film mut, filmul *Șanț* a fost sonorizat, cu ilustrația muzicală făcută de C. Brăiloiu. În călătoria sa din 1946, 1947, întreprinsă în Franța și Statele Unite ale Americii, Gusti a luat cu sine filmul *Șanț* și l-a prezentat cercurilor științifice cu care a luat contact și în fața cărora a ținut prelegeri.

În 1936 s-a lucrat un film despre Muzeul satului românesc; această peliculă ne oferă azi o imagine a Muzeului așa cum a fost el în faza inițială, în epoca înființării lui.

Din dispoziția și după indicațiile lui D. Gusti, T. Posmantir, operator cinematografic, și G. Macarie, consilier tehnic, au lucrat, în septembrie 1938, un film cu privire la realizările echipelor studențești de cercetare și acțiune socială, pe baza unui

Scanned with OKEN Scanner

proiect de scenariu elaborat de Anton Golopenția. Acest film urma să fie proiectat în cadrul celui de-al XIV-lea Congres internațional de sociologie, prevăzut a se ține la București în 1939. În același scop, s-a lucrat un film care ilustra metoda de instruire și educare aplicată în școlile speciale pentru formarea cadrelor menite să conducă echipele de cercetare și acțiune socială ale Serviciului social din România. La data cînd scriem acest studiu, filmele acestea n-au fost identificate în Arhiva națională de filme, deși existența lor în țară este certă.

Filmul despre realizările echipelor studențești de cercetare și acțiune socială, amintit mai sus, a înregistrat informații relevante asupra unui important număr de echipe studențești, răspîndite pe toată suprafața țării. Amintim că în Banat la Rudăria și Prigor cei doi realizatori ai filmului (T. Posmantir și G. Macarie) au fost însoțiți în lucrările lor și de sociologul belgian G. Jaquemyns, venit în România să cunoască metoda de cercetare sociologică a școlii lui D. Gusti.

În 1937, H. H. Stahl și Const. Brăiloiu realizează, tot în cadrul activităților științifice ale Școlii sociologice de la București și tot împreună cu T. Posmantir și G. Macarie, un film cu privire la obiceiurile de iarnă în zona Fundul Moldovei (Bucovina).

Menționăm, în fine, înregistrarea pe peliculă a echipelor de dansuri populare, cu dansurile respective, de la Congresul din 1944 al căminelor culturale; această peliculă conține materiale folclorice cu o deosebită valoare științifică și educativă.

Filmul sociologic reprezintă o inovație în domeniul filmului științific. Concepția gustiană despre filmul sociologic poate fi dezvoltată creator în condițiile contemporane de dotare tehnică și măiestrie artistică ale cinematografiei românești, pînă la specializarea în scopul unei realizări superioare, a unor scenariști, regizori și operatori, în acest domeniu atît de important pentru cunoașterea societății românești contemporane.

Scanned with OKEN Scanner

În 1934, D. Gusti scria, în legătură cu un asemenea obiectiv ştiinţific, dar şi artistic, major: «În planul Institutului Sociologic Român stă, pe lîngă crearea unei sociologii româneşti filmate, şi aceea a unui muzeu sociologic al României». În 1936, prin crearea Muzeului satului românesc s-au pus începuturile Muzeului sociologic al României. Consider că, la etapa actuală de înflorire a ştiinţei în România, se poate începe şi realizarea unei monografii sociologice filmate a României contemporane.

Măiestria lui D. Gusti încorporase — aşadar — în arsenalul de instrumente al monografiei sociologice, încă din 1929, alături de fotografii, desene, planşe, diagrame statistice, aparate de înregistrat muzica, dotări tehnice pentru cercetări antropologice şi sociologice de laborator etc., pe care cercetătorii săi le foloseau încă din 1925, şi filmul, într-o modalitate şi funcţionalitate nouă, care avea să intre în rîndul filmului ştiinţific sub denumirea adecvată amintită, pe care i-a dat-o, în 1934, creatorul său.

Filmul *Drăguş*, cel dintîi dintre filmele sociologice realizate de Şcoala sociologică de la Bucureşti, impresionează şi azi, nu numai prin valoarea conţinutului, ci şi prin originalitatea concepţiei şi forţa revelatoare a imaginilor înregistrate, în organizarea dată lor de gîndirea sociologică a autorilor. La această operă, cea dintîi de acest gen din lume, pe primul plan se situează nu atît tehnica cinematografică, încă rudimentară în acea epocă la noi, ci capacitatea de a oferi, în mai puţin de două ore, o viziune unitară de ansamblu a întregului social investigat cu ajutorul obiectivului cinematografic. Sociologul Paul Sterian, criticul de artă N. Argintescu, regizorii primului film sociologic din lume şi operatorul I. Barbilian; sociologul H. H. Stahl şi Dr. D. C. Georgescu care au realizat un al doilea decupaj al filmului *Drăguş*, se cuvine să fie citaţi în istoria filmului ştiinţific, împreună cu profesorul lor, D. Gusti, ca autori ai uneia dintre inovaţiile cele mai fecunde în acest domeniu de mare viitor.

Scanned with OKEN Scanner

În literatura de specialitate, filmul sociologic este caracterizat ca o lucrare realistă, fără actori, fără acțiune propriu-zisă, fără studio și text : o monografie sociologică sintetizată în imagini vizuale rapide, în care seria de imagini cinematografice este luată corespunzător cu planul de cercetare sociologică, care conferă filmului unitate și o viziune socială închegată. În stilul său sugestiv și mobilizator, creatorul filmului sociologic scria în 1934 că flmul sociologic nu oferă numai documente, ci exprimă forme sociale de viață, și că în el «simplele elemente documentare, luate pentru o demonstrație cu totul științifică, se transpun pe planul emoțional, și filmul devine un adevărat poem rustic și patetic de grup, pentru că, deși filmul nu are, după formula obișnuită, nici personaje și nici acțiune propriu-zisă, el prezintă totuși un interes dramatic, un suflu și o frăgezime nouă, o poezie spontană care produce vibrații de viață originală, adevărată, mișcîndu-ne tocmai prin profunda ei valoare omenească și românească».

Nu am citat numele realizatorilor primului film sociologic din lume numai pentru a onora, așa cum se cuvine, premergătorii, ci și pentru a pune în evidență faptul că, în mod necesar, genul acesta de film nu se poate realiza decît pe baza înțelegerii sociologice a fenomenelor din viața socială. Utilizînd filmul în cercetarea sociologică, D. Gusti și elevii săi nu și-au propus să realizeze o lucrare cinematografică de «efect», în care să adune curiozități etnografice sau folclorice ; de asemenea, utilizarea filmului în studiul monografic nu s-a limitat nici la simpla ilustrare peisagistă a vieții unității sociale studiate ; valoarea filmului *Drăguș* (1929), precum și a filmului *Șanț* (1936) constă în viziunea unitară a întregului social investigat pe care o oferă. Realizatorii celor două filme (H. H. Stahl și T. Posmantir) nu au urmărit să dea un reportaj al unor evenimente ocazionale izolate, și nici un documentar asupra unor împrejurări întîmplătoare sau senzaționale, disparate, ci și-au propus, și au izbutit, să cuprindă într-un film *oglindirea, în imagini*

Scanned with OKEN Scanner

sistematic organizate, a ansamblului condițiilor de viață și activităților umane, din satul studiat, în întrepătrunderea și interdependența lor indisolubilă. Caracterul reprezentativ, semnificativ, esențial al imaginii este asigurat de studiul sociologic al fenomenelor. Filmul sociologic *Drăguș* s-a realizat concomitent cu cercetarea sociologică a satului, și a urmat planul cercetării sociologice, care a devenit, în împrejurarea dată, scenariu. Filmul *Șanț* (1936) dispune de mijloace tehnice de filmare superioare celor de la Drăguș, dar se realizează tot ca o înregistrare a fenomenelor studiate de echipa studențească și de echipa monografică a Institutului Social Român, condusă personal de D. Gusti, în sat.

Conținutul filmărilor era stabilit de sociolog, ca și asamblarea lor. În cercetarea sociologică filmul reține, viu, ceea ce nu se poate păstra și cunoaște decît cu ajutorul lui.

În domeniile proprii lui, filmul este utilizat în cercetarea sociologică, așa cum folosim analiza chimică și măsurătorile antropometrice în domeniul sănătății, banda magnetică în folclorul muzical și literar, instrumentarul geomorfologiei în studiul condițiilor naturale ș.a.m.d. ; dar, ca monografie sociologică sintetizată în imagini vizuale rapide, capacitatea lui de a oglindi, în ansamblu, întregul social investigat, întrece, incomparabil, posibilitățile oricăruia din celelalte mijloace enumerate, și care s-ar mai putea enumera, limitate, în elocvența lor, numai la aspecte parțiale ale întregului social.

Filmele sociologice din deceniul trei și patru au fost mute ; în condițiile filmului mut nu au fost posibile înregistrări de convorbiri, discuții, ceremonii (înmormîntare, nuntă, aniversări) sincronizate, jocuri, ritmuri în muncă etc. Const. Brăiloiu, participant și el la cercetarea sociologică din satul Șanț, a compus, ulterior, o ilustrație muzicală pentru filmul sociologic *Șanț*, iar versiunea pe care D. Gusti a prezentat-o, în perioada 1946/1947, în S.U.A., era sonorizată. De altfel, în 1937, împreună cu H. H. Stahl,

Scanned with OKEN Scanner

T. Posmantir și G. Macarie, C. Brăiloiu filmează «sincron» obiceiuri din satul Fundul Moldovei, studiat, în 1928, de monografiști.

Dezvoltînd creator frumoasele începuturi amintite, cinematografia științifică din România va putea aborda, cu succes, tema majoră a monografiei sociologice filmate a României contemporane.

NOTE

1. D. Gusti. *Opere.* vol. I. Studiu introductiv de O. Bădina, București, Editura Academiei, 1968.
2. Vezi *Catalogue officiel,* pp. LXXIV—LXXV.
3. O parte din acest stand a fost înfățișată și într-o expoziție făcută la Londra și apoi, de data aceasta de H. H. Stahl în colaborare cu Victor Ion Popa la Belgrad.
4. Vezi *A doua expoziție a echipelor studențești,* pp. 153—158.
5. Ambele lucrări menționate mai sus vor fi publicate în volumele III și IV din D. Gusti, *Opere,* la Editura Academiei, în ediție îngrijită de O. Bădina și O. Neamțu.
6. Vezi Șt. Voicu. *Expoziția Echipelor de lucru studențești,* În «Era Nouă», București, 1936, pp. 101—112.
7. Amintim cîteva dintre aceste articole: importanța sociologică a Muzeului satului românesc a fost arătată de Costin Murgescu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, în interviul său *Un important tezaur sociologic și etnografic* din «Scînteia», an XXXV, nr. 6994 din 29 mai 1968; O. Bădina a publicat studiul *Muzeul satului românesc,* în «Revista muzeelor», 4/1966; revista «Viața economică» (București, an IV, nr. 21, din 27 mai 1966) a consacrat acestui eveniment două pagini, cu articole scrise de arh. I. Baucher, conf. univ. Andrian Gheorghiu, Gh. Focșa, Traian Herseni, și Octavian Neamțu; informații extrem de prețioase, și în bună parte inedite, extrase din documente de arhivă, cuprinde articolul *Dimitrie Gusti inițiator și organizator al Muzeului satului,* publicat de Petre Paliu în revista «Ateneu» (Bacău, an. III, nr. 5 din mai 1966); rezumatul, foarte scurt al comunicărilor făcute de O. Bădina, H. H. Stahl, Gh. Focșa, O. Neamțu, M. Vasilescu și Costin Murgescu în ședința festivă organizată cu

Scanned with OKEN Scanner

ocazia aniversării, s-a publicat în revista «Contemporanul» (București, 3 iunie 1968); numărul 4/1966 din «Revista muzeelor», mai sus menționat, cuprinde, de asemenea, despre Muzeul satului românesc, articole scrise de D. Zderciuc și alții. În momentul de față, orientarea dată Muzeului satului românesc de Gh. Focșa, actualul său director, în dezvoltarea acestei opere de seamă a școlii monografice de la București, este cu precădere etnografică, și nu sociologică.

8. D. Gusti. *Opere*, vol. I, p. 330.

Scanned with OKEN Scanner

Atlasul sociologic

TRAIAN HERSEN

Orice disciplină de teren (știință sau ramură științifică) își pune, mai curînd sau mai tîrziu, problema *cartografierii* fenomenelor pe care le studiază, iar, în cele din urmă, problema întocmirii unui *atlas* de specialitate. Așa au procedat, pe plan mondial, științele economice (geografia economică : agrară, industrială, a transporturilor etc.), climatologia, antropogeografia, etnografia, lingvistica, folcloristica și chiar știința literaturii (geografia literară) și a artei (geografia artei). Prin trecerea ei de la «știință de cabinet» la «știință de teren», sociologia a ajuns inevitabil, prin logica însăși a metodologiei sale noi, la problema aplicării *metodei cartografice* și, în final, la problema unor *atlase sociologice*. Mă refer aici numai la intențiile Școlii sociologice de la București, care, deși au fost enunțate din timp [1], nu au putut fi realizate nici măcar prin punerea la punct a metodei, pentru că întocmirea efectivă a unui atlas sociologic al României cere un volum uriaș de muncă în teren, ceea ce nu se poate face decît în decurs de cîțiva ani, cu un număr foarte mare de cercetători (mai ales atunci cînd lipsesc cercetările și datele de teren *prealabile*, fără de care totul trebuie executat de la început). Totuși, Institutul Social Român, în modul în care a fost organizat la un moment dat, ca «Institut de cercetări sociale al României», era în măsură să realizeze, într-un timp relativ scurt, această operă de mari proporții.

Scanned with OKEN Scanner

Cum concepea Școala sociologică de la București atlasul sociologic al României ? Aceasta este întrebarea la care aș vrea să dau cel puțin un răspuns informativ.

Sociologia, de origine filozofică, adică vechea filozofie socială, intrată sub impulsul lui A. Comte, în etapa ei «pozitivă», era preocupată mai mult de *idei* (ideea de societate, de familie, de națiune, de stat, de evoluție, de progres etc.), decît de fenomenele sociale așa cum se prezintă ele în realitate, adică de *fapte*. Din cauza aceasta, ea nu lua în considerare decît trăsăturile universale și permanente sau etapele fundamentale ale dezvoltării ascendente a societății, la scara istoriei universale, ca *abstracțiuni* desprinse de existența lor concretă, cu toate că aceasta este infinit mai bogată și mai variată și, ceea ce este mult mai important, ea este în alt mod *structurată* (ca *existență*, nu numai ca *esență*). Pentru cei mai mulți dintre sociologii din această categorie, timpul și spațiul, de exemplu, nu sînt decît elemente exterioare, oarecum de domeniul «mediului» : fenomenele sociale se petrec *în timp* și *în spațiu*, dar în *esența* lor nu sînt nici *temporale*, nici *spațiale*, deci în forma lor *pură* trebuie înfățișate fără aceste aspecte. Pentru sociologia de origine empirică (născută din nevoia de teoretizare a datelor statistice, istorice, etnografice etc.), orientată de la început spre realitatea *concretă*, spre înțelegerea, prelucrarea și explicarea ei *științifică*, dimpotrivă, timpul și spațiul fac parte *constitutivă* din fenomenele sociale, acestea sînt, după ea, structurate *spațio-temporal*, sînt chiar fenomene *temporale* (social-istorice) și *spațiale* (socio-geografice), încît chiar dacă se pune problema esenței, ele apar ca fiind de esență spațio-temporală sau, în limbaj mai accesibil, de esență istorico-geografică.

Pentru sociologia filozofică (ar trebui să spunem : metafizică), esența nu se modifică nici în spațiu, nici în timp, ea este eternă, imuabilă, universal-valabilă, pe cînd pentru sociologia cu «picioarele pe pămînt», simpla modificare a spațiului sau a timpului atrage după

Scanned with OKEN Scanner

sine modificări importante, în funcţie de întreg complexul legat ontologic de aceste coordonate (deci nu de timpul şi spaţiul «gol», ci de timpul şi spaţiul «plin», mai exact, existenţa spaţio-temporală în întreg ansamblul ei, în care se încadrează şi existenţa biologică, demografică şi socială a oamenilor), în structura şi funcţiile realităţilor sociale (totdeauna la plural, nu la singular : societăţi, nu societate, familii, nu familie, sate şi oraşe, nu satul şi oraşul etc.). În această ultimă concepţie, *dezvoltarea istorică* a fenomenelor sociale şi *răspîndirea geografică* a lor capătă o importanţă primordială, ele sînt chiar obiectul de cercetare al ştiinţelor sociale, inclusiv al sociologiei, bază reală pentru toate operaţiile ulterioare de generalizare şi teoretizare.

După declanşarea cercetărilor sociologice de teren, ideea elaborării unui *atlas sociologic* a devenit aproape inevitabilă. Era greu de conceput, de exemplu, o «ştiinţă a naţiunii» sau a «patriei», o «sociologie a României», obiective majore ale Şcolii sociologice de la Bucureşti, fără cartografierea fenomenelor şi proceselor sociale. D. Gusti scria : «Astăzi nu ne cunoaştem ţara. Nu ne cunoaştem neamul şi ridicăm ignoranţa la rangul de doctrină în viaţa publică... Este timpul să începem munca temeinică de cunoaştere a ţării. Căci a cunoaşte ţara este cel mai bun mijloc de a o servi. Ştiinţa naţiunii este ştiinţa patriei. Ne trebuie o enciclopedie a satelor şi a oraşelor. Ne trebuie *harta sociologică a României*» [2] (subl. noastră). Ideea l-a frămîntat pe D. Gusti în tot decursul activităţii sale ştiinţifice, cum se poate vedea din *Proiectul pentru cercetări monografice în vederea sociologiei României şi alcătuirea unei hărţi sociologice a României* (de fapt atlas sociologic), prezentat de D. Gusti, din partea Institutului Social Român, în 1947, Consiliului Naţional de Cercetări Ştiinţifice al Academiei Române [3].

La ce ar fi servit un astfel de atlas este uşor de bănuit. Nici un fenomen social nu poate fi lămurit, înţeles şi explicat, cu atît mai puţin surprins în legitatea lui şi prospectat în vederea eventualelor modifi-

Scanned with OKEN Scanner

cări, dacă nu este cercetat în dezvoltare, de la apariție pînă la maturizare și eventual la dispariție; dar un asemenea studiu nu se poate face decît foarte rar, în situații cu totul excepționale, pe un singur caz, dacă n-ar fi decît din cauza că el, fenomenul, durează mult mai mult, uneori cu un decalaj de veacuri, decît cercetătorul și chiar decît cîteva generații de cercetători. De aici necesitatea de a se studia concomitent mai multe fenomene de același gen, aflate însă în faze diferite de dezvoltare, ceea ce practic prezintă «timpul» proiectat în «spațiu», etapele de dezvoltare într-un tablou sincronic, unele arătînd ce au fost altele, iar acestea ce vor fi cele dintîi. Istoria aceasta înfățișată geografic ne obligă însă la o cercetare a fenomenelor în aria lor reală de dezvoltare, deci în răspîndirea lor pe suprafețe mai mult sau mai puțin întinse (după caz). *Harta* fenomenului respectiv, cu diferitele lui faze coexistente de dezvoltare, devine un *instrument de lucru* de prim ordin, nu numai pentru sesizarea problemelor, dar și pentru rezolvarea lor, prin studiul cauzelor care au favorizat sau împiedicat evoluția unora sau a altora dintre ele, deci nu numai un instrument de «cunoaștere», ci și de «acțiune», de «inginerie socială» sau «sociotehnică», după cum ne-am exprima astăzi.

Se adaugă faptul, tot atît de important, că sociologia filozofică a pus accentul — cum am mai arătat — exclusiv pe ceea ce este general, comun, universal în existența fenomenelor, socotind toate celelalte trăsături ca accidentale, întîmplătoare, particulare, individuale etc., deci ca nesemnificative din punct de vedere științific. Orientarea sociologiei (în general a științelor moderne) spre *realitate*, spre existență, nu numai spre esență, a modificat fundamental și această perspectivă. Din moment ce realitatea este foarte variată, ea trebuie înregistrată și cercetată *ca atare*, așadar ca *variată*. Din moment ce ea prezintă trăsături generale (adică mai mult sau mai puțin generale) dar și trăsături particulare (mai mult sau mai puțin particulare) ea trebuie cercetată tot *ca atare*, așadar ca *gene-*

Scanned with OKEN Scanner

rală și *particulară*, ca universală și individuală, constantă și schimbătoare, durabilă și efemeră, necesară și întîmplătoare, esențială și accidentală etc. *în același timp*. Numai astfel ne dăm seama de realitate așa cum este ea. Deci, încă odată, nevoia — deși din alte considerente — de a se studia fenomenele în toată varietatea și deci extinderea lor geografică. *Harta* devine din nou un instrument de neînlocuit al sociologiei, pentru că se informează pe baza ei de gradul de variabilitate al fenomenelor sociale și are posibilitatea de a opera «tipologic» sau «serial» asupra lor, ori a cerceta natura acestei variabilități, cauzele ei endogene și exogene, urmările structurale, funcționale și evolutive asupra fenomenelor înseși. Prin urmare, nu este vorba de o simplă curiozitate, de operații strict «decorative» sau «ilustrative» ale științei. *Metoda cartografică* are un caracter primordial dintre cele mai însemnate, în studiul tuturor fenomenelor desfășurate pe glob, inclusiv al celor social-umane. Antroposfera, sociosfera sau noosfera face parte și ea dintre *învelișurile* pămîntului, fie ca parte din biosferă, fie ca o treaptă superioară complet autonomizată a acesteia, deci după litosferă, hidrosferă, atmosferă și biosferă, cu efecte asupra tuturora și influențe egal de active, deci interactive, din partea lor. Vechea sociologie se definea ca *știința societății*, ca și cum ar exista o singură societate. Noua sociologie se definește ca *știința societăților* sau, mai exact, *știința unităților sociale*, adică a tuturor formelor reale de coexistență sau conviețuire ale oamenilor de pe glob, atîtea cîte sînt și așa cum sînt. O hartă a lor, se înțelege, ar fi de un folos excepțional. Bine înțeles operația este foarte anevoioasă și nu există deocamdată decît foarte puține lucruri în acest sens. Sociologia orientată spre modul acesta de a face știință utilizează deocamdată hărțile și atlasele întocmite de științele învecinate, mai ales cele etnografice și lingvistice. Pe plan național sau și mai restrîns, operația este mult mai ușoară, deci în chip normal deocamdată nu poate fi vorba decît de atlase pe regiuni și țări. (*Atlase*, nu o simplă *hartă*, pentru că fenome-

Scanned with OKEN Scanner

nele sociale sînt foarte numeroase și variate, încît nu pot fi înfățișate toate pe o singură hartă, nici chiar aspectele lor parțiale, care sînt și ele de regulă numeroase și variate, deci este nevoie de mai multe hărți, de o colecție întreagă, așadar de atlase).

Mai este un considerent, tot atît de important, care purcede de astădată din caracterul *militant*, aplicativ al sociologiei gustiene și al sociologiei moderne în general. Prin însăși natura lor, datele sociologiei — știință a societăților omenești prin definiție — servesc nu numai teoriei, ci și practicii, în primul rînd operațiilor de *conducere* și *organizare* a vieții sociale, de *dezvoltare* și *optimizare* intenționată a ei, deci operațiilor *social-politice*, de la nivelul «microsociologic» (familii, sate, gospodării, întreprinderi etc.) îndată ce se depășește orizontul imediat, concret, de intervenție directă prin mijloace personale, pînă la nivelul «macrosociologic» (națiune, stat, organizații internaționale), care, prin însăși structura lor, nu este abordabil decît prin mijloace indirecte, impersonale, de documentare complexă și provenință foarte variată (istorie, geografie, recensăminte, statistici, rapoarte, memorii, anchete, vizite etc.). Pentru genul acesta de operații social-politice, mai ales pentru cele de profil guvernamental, harta sociologică, atlasul sociologic devine un *instrument politico-administrativ*, asemenea hărților de stat-major pentru operațiile militare, firește, după o tehnică proprie, care trebuie învățată cu rigurozitate și practicată cu pricepere și spirit creator.

Pentru planul general al atlasului României s-a luat ca punct de plecare schema sociologică a Școlii gustiene, dar planul acesta urma să fie modificat și îmbunătățit mereu, pînă la adaptarea lui optimă la realitățile și problemele sociale de la noi, după principiul care ni se impunea tot mai stăruitor, că nu faptele trebuie să se «ajusteze» după «planuri» sau «sisteme», ci acestea trebuie să se «ajusteze» după *fapte*. Fiind vorba de un simplu *proiect*, firește faza inițială n-a putut fi depășită. El ar fi trebuit să primească variante

Scanned with OKEN Scanner

socio-istorice, socio-etnografice, socio-politice etc., dar lucrurile s-au oprit aici.

Atlasul sociologic al României urma să înceapă cu hărțile existente ale țării : harta geologică, harta fizică, politică, economică, hărțile istorice etc., după care ar fi urmat serii speciale de *hărți sociologice* pe următoarele probleme principale, detaliate însă mereu, pînă la limitele posibilității și mai ales ale utilității, în funcție de scopurile urmărite :

I. Seria de hărți privitoare la *unitățile sociale,* privite static, dinamic și cinematic, adică în structura, funcțiunile și dezvoltarea lor, deci și ca relații și procese. Astfel de unități ar fi fost satele, orașele, familiile, naționalitățile etc. Fiecare dintre ele ar fi fost prezentată în atîtea hărți cîte ar fi fost necesare pentru înțelegerea exactă a fenomenului. De exemplu, pentru sate : harta satelor după structura lor «ruralistică» (așezarea, formă etc.) : satele compacte, adunate, împrăștiate, risipite etc. ; după ocupațiile de bază : sate agricole, agro-pastorale, silvo-pastorale, meșteșugărești, semi-industriale etc. Pentru orașe : harta acestora după structura lor urbanistică, după funcțiile lor economice, administrative, culturale etc., de la tîrguri pînă la marile centre industriale, terminînd cu capitala.

II. Seria de hărți privitoare la *activitățile sociale* în diferitele lor sectoare și aspecte principale :

1. Pentru *activitățile economice :* hărțile agricole, viticole, pomicole, horticole, apicole ș.a.m.d., hărțile silvicole, pastorale, piscicole, zootehnice ; hărțile meșteșugurilor ; hărțile industriilor pe categorii (mici, mijlocii, mari), pe profiluri (extractive, metalurgice, textile, alimentare etc.), pe gradul de mecanizare și automatizare etc., hărțile căilor de comunicație (terestre, fluviale, maritime, aeriene), ale mijloacelor de transport (tracțiune animală, tracțiune mecanică), ale finanțelor (bănci, cooperative de credit), ale comerțului cu toate formele lui etc.

2. Pentru *activitățile spirituale :* hărțile științei de carte, ale școlilor de diferite profiluri și grade, ale bi-

Scanned with OKEN Scanner

bliotecilor, căminelor culturale, caselor de cultură, universităţilor populare, muzeelor, cinematografelor, ale mass-media, ale abonaţilor la radio, la ziare, etc., apoi : hărţile activităţilor artistice, ale artei populare, ale monumentelor artistice, ale locului de naştere, ale artiştilor, ale răspîndirii cărţilor şi revistelor literare (după gen, limbă, autor, epocă etc.) ; hărţile concepţiilor şi practicilor morale, ale moravurilor, obiceiurilor, datinilor populare ; hărţile folcloristice de tot felul şi unele dintre cele lingvistice (limbile naţionalităţilor conlocuitoare, ale cunoscătorilor de limbi străine etc.).

3. Pentru *activităţile juridice :* hărţile instanţelor de judecată, ale barourilor avocaţiale, ale procuraturilor, notariatelor publice ; hărţile procesualităţii (civile, penale, comerciale, fiscale), hărţile căsătoriilor, divorţurilor, moştenirilor ; hărţile raporturilor de proprietate (de stat, colectivă, de familie, personală etc.).

4. Pentru *activităţile politice :* hărţile împărţirilor administrative, ale instituţiilor administrative ; hărţile relaţiilor diplomatice, ale organizaţiilor internaţionale din care facem parte etc.

III. Seria de hărţi privitoare la *cadrele sociale,* tot pe sectoare, subdiviziuni şi aspecte principale :

1. Pentru *cadrul geografic :* hărţile geofizice, biogeografice, antropogeografice, deci subsolul, solul, reliefuI, hidrografia, climatologia, meteorologia, flora, fauna, canalele de navigaţie, irigaţiile agricole etc.

2. Pentru *cadrul biologic :* hărţile demografice (repartizare teritorială, densitate pe km patrat, apoi după natalitate şi mortalitate, după sex şi vîrstă, creşterea populaţiei etc.) ; hărţile igienico-sanitare (igiena comunală, morbiditate, organizare sanitară, reţea farmaceutică) ; hărţile antropologice (caracterele fizice ale populaţiei : talie, greutate, culoare, indice cefalic etc.).

3. Pentru *cadrul istoric :* hărţile istorice ale instituţiilor, ale formelor economice, politice, culturale etc.

Scanned with OKEN Scanner

pe provincii și epoci ; hărțile monumentelor istorice ; hărțile săpăturilor și descoperirilor arheologice ; hărțile formelor istorice de organizare teritorială, ale drumurilor de altădată, ale relațiilor cu țările învecinate, ale războaielor și alianțelor politice etc.

4. Pentru *cadrul psihic :* hărțile trăsăturilor temperamentale și caracteriale ; hărțile indicilor de inteligență, de dexteritate etc. ; hărțile etnopsihologice ; ale tipurilor de reacție, de comportament, opinie, atitudine, mentalitate etc., deci toate fenomenele de psihologie individuală și colectivă care se pretează la cartografiere.

IV. Seria de hărți *sintetice,* ca cele ale gradului de industrializare, urbanizare, culturalizare, etatizare etc. în care se consemnează și tendințele de *dezvoltare,* formele de viață orientate spre viitor.

N-am evocat decît cîteva exemple, dar oricine își poate da seama fără greutate că orice fenomen social care reprezintă un interes pentru cercetare sau pentru practică poate fi cartografiat și deci integrat în atlasul sociologic al țării, cu singura condiție să nu se prezinte într-un număr prea limitat sau într-un spațiu prea mic, aspecte neadecvate pentru utilizarea metodei cartografice.

Repet, diviziunea hărților pe «activități și cadre» este strict convențională și nu avea nici în ochii noștri decît un caracter *provizoriu.* Urma să se stabilească modalități tot mai potrivite de clasificare în funcție de realitatea însăși, de datele obiective ale cercetărilor, încît nimeni nu se gîndea să rămînă la cele inițiale. Este ușor de imaginat că schimbînd în special optica finalității, de exemplu dinspre teorie spre practică sau invers, se modifică simțitor numărul și profilul hărților, gradul lor de detaliere etc. Dintre noi, Anton Golopenția, de pildă, concepea un *atlas sociologic* ca *instrument de guvernare și administrare ;* deci cuprinsul lui ar fi trebuit să reflecte în primul rînd da-

Scanned with OKEN Scanner

tele necesare conducerii de stat în exercitarea funcțiilor sale politico-administrative pe baze științifice[4]. Alții, cu preocupări istorico-etnografice sau etnosociologice, înclinau și spre un atlas sociologic al formelor arhaice, tradiționale de viață. Eu însumi aș fi dorit un atlas sociologic în scopuri *teoretice*, deci ca *instrument gnoseologic*, pentru punerea și soluționarea mai exactă chiar a problemelor sociologice, pentru promovarea propriei noastre specialități, ceea ce, firește, ar fi putut duce și în același timp asigura, în continuare, foarte multe aplicații practice. Se înțelege de la sine că nu era nici o piedică reală pentru elaborarea unui atlas de tip complex, care să satisfacă toate exigențele amintite. Din păcate, nu a fost vorba decît de *intenții*, încît nu putem aduce alte precizări.

Ceea ce aș dori să mai adaug este că, odată în posesia unui astfel de atlas sociologic, cercetătorul științific, ca și activistul social și cel politic, au foarte largi posibilități de a-l utiliza. Operațiile cele mai fecunde — dacă lăsăm la o parte *documentarea* bogată care ni se asigură pe această cale, asupra căreia nu este nevoie să stăruiesc — sînt cele de *corelare* a diferitelor fenomene. Simpla suprapunere a unora dintre hărți arată aproape de la sine, cu un grad foarte mare de probabilitate, nu numai problema, dar și soluția posibilă. Cînd anumite fenomene economice, spirituale, juridice, geografice, biologice etc. apar constant *împreună*, este semnul că relația dintre ele are o semnificație mai adîncă, deci sîntem în prezența unei probleme dintre cele mai importante, fie în sensul cauzalității sau determinismului, fie în sensul mai larg al unei legități structurale, funcționale și evolutive. Variația concomitentă pe o hartă a acelorași grupe de fenomene dezvăluie aceeași posibilitate și pune deci același gen de probleme științifice, de o importanță excepțională pentru promovarea cunoștințelor sociologice, ca și pentru intervenția eficientă, pe această bază, în desfășurarea proceselor sociale. Nu trebuie să se deducă de

Scanned with OKEN Scanner

aici că știința sau politica se fac «mecanic», pentru că nici cel mai perfect instrument din lume, așadar nici atlasul sociologic, nu poate *rezolva* prin el însuși problemele în locul cercetătorului sau al activistului social. Ca și în radiologie, în care o radiografie trebuie «citită și interpretată» de medic, deci de un specialist, o hartă sociologică trebuie și ea «citită și interpretată» de sociolog, deci de un expert în materie. Altfel se alunecă ori în improvizație, ori în rutină, deopotrivă de străine de *spiritul științific.*

Se mai poate pune problema dacă un atlas sociologic al României ar mai fi azi de *actualitate.* După opinia mea, răspunsul nu poate fi decît *pozitiv.* Un atlas sociologic al țării noastre ar putea deveni un izvor nesecat de documentare științifică, un instrument foarte eficient de cunoaștere și cercetare științifică, în același timp un instrument foarte util de conducere politico-administrativă, de rezolvare a unor probleme de stat cu ajutorul unor mijloace superioare de fundamentare și previziune. Bine conceput și bine realizat el ar fi, fără îndoială, de un folos deosebit pentru teoreticieni și pentru practicieni, în aceeași măsură.

NOTE

1. Vezi T. Herseni și I. Ionică. *Plan pentru atlasul sociologie al României.* În vol. «Îndrumări pentru monografiile sociologice», București, 1940.
2. D. Gusti. *Sociologia monografică, știință a realității sociale.* Studiu introductiv la vol. T. Herseni, *Teoria monografiei sociologice,* 1934, p. 72.
3. Vezi «Buletinul informativ, științific și administrativ...», vol. I, nr. 1, 1948, pp. 164—168.
4. A. Golopenția. *Harta sociologică a Olteniei. Este cu putință o inventariere cartografică a stărilor și problemelor Ținutului Olt ?* În «Vatra», an. VI, nr. 11, 1940.

Scanned with OKEN Scanner

Organizarea cercetării științifice

OCTAVIAN NEAMȚU

Organizarea cercetării științifice pe plan republican în lumina perspectivelor deschise de al X-lea Congres al Partidului Comunist Român pune mai pregnant în planul evidenței atît rolul științei în construcția conștientă a societății socialiste multilateral dezvoltată, cît și necesitatea organizării ei de către statul însuși pentru atingerea acestui rol.

Și cu acest prilej se poate face constatarea că în anii noștri statul socialist înfăptuiește vechi năzuințe și proiecte ale oamenilor noștri de știință din trecut, și le înfăptuiește la un nivel și cu o amploare nici măcar bănuite de ei la vremea lor. Este vorba despre unul dintre proiectele Școlii sociologice de la București, datorat îndeosebi lui D. Gusti, — crearea Consiliului Național al Cercetării Științifice.

Pornind de la convingerea că știința socială trebuie să stea la baza statului modern și dezvoltînd idei exprimate de el încă din 1910 și 1912 cu privire la organizarea cercetării științifice, D. Gusti inițiază în 1918 o acțiune sistematică în acest domeniu, care însă avea să se realizeze mai tîrziu. Pentru ca știința să-și poată îndeplini această funcție socială — arăta D. Gusti —, este necesar să procedăm la organizarea cercetării, începînd cu organizarea cercetătorilor, sau folosind terminologia epocii — începînd cu «organizarea competențelor».

Scanned with OKEN Scanner

Activitatea teoretică și practică, pe care avea s-o desfășoare timp de cîteva decenii, constituie ilustrarea strălucită a unor idei călăuzitoare moderne în domeniul scienticii ca : instituționalizarea cercetării și profesionalizarea sociologiei ; cercetarea colectivă multidisciplinară în științele sociale și extinderea acestui sistem de lucru și în cercetarea din domeniul științelor naturii ; cooperarea institutelor științifice din țară în cercetarea unor probleme de interes comun, precum și cooperarea științifică cu institutele științifice de peste hotare ; introducerea documentării și informării științifice instituționalizate în cercetare și conectarea cercetării românești, pe căile informării științifice, la cercetarea mondială ; difuzarea în masă a științei, ca bază necesară pentru dezvoltarea vieții științifice ; diviziunea națională și internațională a muncii, în spiritul continuității istorice, solidarității general- umane în construirea edificiului unitar și universal al științei. Ideile acestea se găsesc în opera teoretică și practică a lui Dimitrie Gusti nu numai enunțate, ci și dezvoltate, și în cele mai multe cazuri — chiar în formulări contemporane nouă.

Instituțiile și publicațiile pe care le-a creat și condus oferă transpunerea socială a concepției sale avansate în domeniul de mare actualitate al organizării cercetării. Institutul Social Român (cunoscut în cursul anilor 1918—1948 și sub denumirile : Institutul de cercetări sociale al României, Institutul de științe sociale al României), cu secțiile sale care sugerau imaginea «unui tablou prescurtat al umanității complete» ; Consiliul Național al Cercetării Științifice (1945) ; Fundația Culturală (1934—1948) și Serviciul Social (1938—1939) ; cercetările monografice (1925—1955) ;

Scanned with OKEN Scanner

publicațiile «Arhiva pentru știință și reforma socială», «Sociologie românească», «Affaires danubiennes», «Biblioteca de sociologie, etică și politică» și altele sînt numai cîteva din realizările de seamă ale lui Gusti în domeniul organizării cercetării științifice. În scrieri ca: *Ființa și menirea Academiilor* (1923), *Universitatea socială* (1928), *Institutul Social Român* (1929), *Un an de activitate la Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor* (1934), *Serviciul Social* (1939), *Știința și pedagogia națiunii* (1942) ș.a., Gusti dezvoltă teoria sa cu privire la sociologia cercetării derivînd din funcția socială a științei, din rolul științei ca forță esențială în organizarea statului modern.

În anul 1945, din inițiativa lui D. Gusti, se creează, în cadrul Academiei Române, Consiliul Național al Cercetării Științifice, încununare a vechilor lui strădanii în ceea ce privește organizarea cercetării științifice.

Contribuția lui D. Gusti la înființarea și punerea în funcțiune a Consiliului Național al Cercetării Științifice este arătată de I. Sachelarie (în «Buletinul informativ, științific și administrativ», vol. I, nr. 1, 1948, pag. 11—27) într-un document intitulat *Consiliul Național al Cercetării Științifice. Scurtă privire istorică*, din care extragem următoarele:

«Lăsată în umbră după 1937, părăsită chiar cu desăvîrșire în anii de război care au urmat, ideea Consiliului Național de Cercetări Științifice avea să fie reactivată în toamna anului 1944 în sînul Academiei Române de profesorul D. Gusti, pe atunci președinte în funcțiune al acestei instituții, cu o vigoare și cu o tărie grele de germenul apropiatei realizări».

Îndată după actul istoric de la 23 August 1944, D. Gusti, «reclamînd Academiei o înnoire a preocupă-

Scanned with OKEN Scanner

rilor sale, ... a socotit că este acum momentul de a așeza, printre lucrările de frunte ale acestei instituțiuni, înființarea Consiliului Național de Cercetări Științifice și de a-i cere, prin urmare, să pună din nou în discuțiune această problemă».

În ședința din 19 ianuarie 1945, în urma deliberărilor Academiei, s-a adoptat în unanimitate Regulamentul Consiliului de Cercetări Științifice.

Consiliul Național de Cercetări Științifice a primit din partea guvernului un substanțial sprijin material și moral, concretizat prin subvențiile importante acordate și prin participarea la conducerea lucrărilor sale a reprezentanților delegați ai guvernului în comitetul lui de conducere.

Dr. Petru Groza, Președintele Consiliului de Miniștri, a arătat o deosebită atenție și înțelegere pentru noua instituție științifică. La 30 noiembrie 1945, delegația Academiei Române, formată din: D. Gusti, Președintele Academiei, Andrei Rădulescu și G. Oprescu, Vicepreședinți, Gh. Macovei, C. I. Parhon, Traian Săvulescu, S. Stoilov și D. Danielopolu, membri ai Academiei, a fost primită în fața întregului guvern, convocat anume.

Cu acest prilej, D. Gusti a făcut o expunere în care a insistat asupra misiunii Consiliului Național de Cercetări Științifice și asupra problemelor pe care și le-a propus spre cercetare. «Știința se află în mari greutăți — arăta D. Gusti —, deși ea este considerată ca un mare factor de progres și constitutiv al operei de reconstrucție socială și mondială. Nu se poate concepe o societate viitoare care să nu fie bazată pe progresele științei».

După ce a arătat că Academia Română a pus bazele Consiliului Național de Cercetări Științifice cu scopul de a ajuta știința și a o pune în slujba intereselor primordiale ale poporului, el a definit noul organism «nu ca o instituție închisă, ci ca o instituție care deschide larg porțile tuturor oamenilor de știință din țară

Scanned with OKEN Scanner

și care cere colaborarea tuturor oamenilor de știință români». Și D. Gusti încheia cu un apel călduros către toți oamenii de știință și către toate institutele științifice din țară de a participa la cercetarea problemelor stabilite de Consiliul Național de Cercetări Științifice, probleme fundamentale, atît pentru știință, cît și pentru organizarea statului nostru.

Dezbaterile care au urmat au fost încheiate de Dr. Petru Groza care, în asentimentul întregului guvern, a declarat că a decis să se înscrie anual în bugetul statului o subvenție pe seama Consiliului Național de Cercetări Științifice, nu de 500 de milioane cît se ceruse din partea Academiei, ci de lei 1 000 000 000. «Țara noastră se găsește după un război crîncen; Domniile-voastre — se adresa el delegației Academiei — cu mințile luminate, puteți aduce un aport imens la reconstrucția țării noastre... Ceea ce mă bucură pe mine în mod deosebit este că academicienii au venit în mijlocul nostru. Noi trebuie să-i îmbrățișăm pentru că mințile lor luminate vor contribui în mod hotărît la reconstrucția și dezvoltarea țării... Faptul că sîntem acum împreună — Academia Română și guvernul țării — înseamnă că nimeni și nimic nu ne va despărți în munca noastră de a reface această țară, reclădind-o temeinic pe baze nouă».

Într-un interviu acordat ziarului «Scînteia» la 14 decembrie 1945, D. Gusti arată opiniei publice «Ce este Consiliul Național de Cercetări Științifice», spunînd :

«Programul nostru este încă în curs de alcătuire, pentru că toate problemele capitale ale științei și ale necesităților noii organizări sociale și politice de stat, intră, de fapt, în cadrul preocupărilor noastre. Am căutat la început să facem o ierarhie între aceste probleme constitutive ale programului ce avem de realizat, ferindu-ne de simple scheme academice, și pentru moment ne-am oprit asupra următoarelor probleme :

Prima și, desigur, cea mai importantă este cunoaște-

Scanned with OKEN Scanner

rea poporului sub toate aspectele sale de viaţă : biologic (alimentaţia, locuinţe, boli sociale, sifilis, tuberculoză, pelagră etc.), economic (viaţa oraşelor, a satelor, a uzinelor), cuprinzînd şi cercetarea vieţii ţăranului şi a muncitorului. O cercetare ştiinţifică, experimentală şi ale cărei date să fie puse la dispoziţia omului politic, pentru ca omul politic să nu mai recurgă la soluţii improvizate, ci la soluţii bazate pe date ştiinţifice.

Pe lîngă viaţa economică ne interesează cercetarea sub toate aspectele a vieţii spirituale şi sociale.

În strînsă legătură cu cunoaşterea poporului român este cunoaşterea pămîntului românesc.

Avem astăzi aproape 3 milioane hectare de pămînt care sînt degradate, nu pot fi valorificate fie din cauza eroziunii solului vegetal, fie din cauză că sînt terenuri inundabile din lipsă de corectare a rîurilor, cum este şesul inundabil al Dunării, de exemplu. Valorificarea Deltei Dunării, crearea de eleştee sistematice, alimentarea cu apă a regiunilor lipsite de ape uşor accesibile ş.a.m.d. sînt puncte înscrise în programul nostru.

O a treia problemă este aceea a descoperirii materiilor prime, a creării unei industrii farmaceutice româneşti, a obţinerii de substanţe tanante pentru tăbăcirea pieilor, a utilizării fibrelor naturale din stuful Deltei, etc., etc., care formează obiectul de cercetare al comisiunii de chimie pură şi industrială.

O altă problemă care se impune atenţiei cercetării teoretice şi aplicate este problema energetică, cu studii de laborator relative la chimia combustibililor (cărbuni, gaze, petrol etc.), cu planuri privind electrificarea ţării, amenajarea de instalaţii electrice moderne, folosirea apei în agricultură (irigaţii), utilizarea raţională a ligniţilor din regiunea subcarpatică pentru obţinerea unui combustibil brichetat ieftin ş.a.m.d.

O altă comisiune se ocupă cu problema materialelor de construcţie şi refacerea clădirilor. Apoi comisiunea biologică, condusă de d. prof. C. P a r h o n, care va studia biologia vîrstelor, economia organelor interne,

Scanned with OKEN Scanner

modul de desfășurare a tifosului exantematic, problema gușii ș.a.

Consiliul mai are în vedere cercetări asupra fizicii nucleare, tehnicii militare, producției agricole și industriale, sistematizării orașelor și satelor. De asemenea, va publica o mare enciclopedie românească».

La întrebarea: «Cum s-a născut ideea colaborării între toți oamenii de știință?», D. Gusti răspunde:

«S-a născut din necesitatea timpului de azi de a socializa știința. Din necesitatea ca știința să îmbogățească natura și pe om, oferind astfel construcției sociale o bază solidă. Această colaborare este un produs al atmosferei timpului de reînnoire socială».

(Reporter): «Din cele ce ați spus dv., domnule președinte, la ședința care a avut loc la Președinția Consiliului de Miniștri, reiese clar sprijinul pe care guvernul Petru Groza este hotărît să-l dea științei și oamenilor de știință. Cum apreciați dumneavoastră înțelegerea mare pe care o acordă guvernul de astăzi științei și slujitorilor ei?»

(D. Gusti): «Participarea membrilor Academiei Române alături de membrii guvernului la o ședință comună înseamnă într-adevăr un eveniment unic, atît în analele Academiei, cît și în analele guvernelor țării românești, căci pentru întîia oară un guvern a adus această solemnă recunoaștere științei în mod atît de impresionant atît pentru academicieni, cît și pentru intelectualii țării».

(Reporter): «Ce perspective imediate de folosire a contribuției oamenilor de știință români la opera de reconstrucție a țării întrevedeți d-voastră și care vor fi modalitățile de rezolvare?»

(D. Gusti): «Consiliul lucrează prin comisiunile sale, alcătuite, pentru cercetarea problemelor amintite mai sus. La această cercetare vor fi invitate toate institutele științifice de specialitate, precum și toate personalitățile cunoscute din domeniul fiecărei disci-

Scanned with OKEN Scanner

pline în parte. Va fi deci o strînsă coordonare a muncii ştiinţifice româneşti, care altfel este risipită în domenii de cercetare izolate. În această operă de coordonare a străduinţelor ştiinţifice româneşti pentru a găsi soluţiile problemelor de cercetat constă de altfel însăşi esenţa Consiliului.

Institutele rămîn cu deplina lor autonomie şi sînt invitate la lucru în special pentru cercetarea împreună a unor anumite probleme. Ele vor fi pe cît posibil întărite şi dezvoltate din punct de vedere al materialului şi personalului astfel încît prin activitatea Consiliului se va crea şi o nouă posibilitate de funcţionare temeinică a acestor institute».

(Reporter): «Care sînt, după părerea dv., perspectivele ştiinţei româneşti în urma creării acestui consiliu ?»

(D. G u s t i): «Conform regulamentului Consiliului, se prevede cel mai tîrziu la 2 ani o reuniune a tuturor oamenilor de ştiinţă din România, la sediul Academiei Române, în care să se discute, să se studieze situaţia ştiinţei româneşti şi să se facă propuneri în vederea găsirii mijloacelor celor mai nimerite pentru a o dezvolta, astfel ca să poată fi de cel mai mare folos poporului şi statului şi în acelaşi timp să ocupe un loc de prestigiu în lumea ştiinţei universale.

După cum se vede, este vorba de un adevărat parlament al ştiinţei româneşti».

În cadrul Academiei Române, iniţiativa lui D. G u s t i a fost sprijinită îndeosebi de membrii secţiei ştiinţifice. O părere aparte avea E m i l R a c o v i ţ ă, care susţinea că Consiliul Naţional de Cercetări Ştiinţifice trebuie să fie un organism de stat, înfiinţat şi controlat de stat, deci exterior Academiei. Experienţa ulterioară a validat, din punct de vedere organizatoric, ideea lui R a c o v i ţ ă, însă din punct de vedere ştiinţific pe aceea a lui G u s t i. De altfel, însuşi D. G u s t i va fi ajuns la soluţia ultimă numai după ce iniţiativa lui în afara Academiei eşuase în încercările anterioare. Din *Însemnările* publicate în revista «So-

Scanned with OKEN Scanner

ciologia românească» (an. IV, 1942, nr. 7—12, p. 673—675), în care D. Gusti înfăţişează el însuşi istoricul iniţiativei sale, rezultă că gîndul lui fusese ca matca Consiliului Naţional de Cercetări Ştiinţifice să fie Institutul Social Român, după ce în 1933, pe timpul ministeriatului său, încercase să realizeze «Consiliul Interuniversitar», formă primordială a Consiliului. În aceleaşi *Însemnări*, D. Gusti arată că, în conceperea CNCS n-a fost nevoie de imitarea vreunui model străin, experienţa românească fiind bogată în această privinţă, şi chiar pilduitoare pentru alţii.

Oricare ar fi coordonatele în care situăm ideea gustiană, ea rămîne valoroasă şi încă stimulatoare.

Scanned with OKEN Scanner

Facultatea de Ştiinţe Sociale

HENRI H. STAHL

Concepînd sociologia ca o sinteză a tuturor ştiinţelor sociale, Profesorul D. Gusti nu putea fi mulţumit de felul în care se făcea pregătirea atît a sociologilor cît şi a specialiştilor din domeniile ştiinţelor sociale particulare.

În concepţia lui, sociologii trebuiau să fie nu «filozofi» şi nici tehnicieni ai «generalului», ci experţi într-o anume disciplină socială particulară, avînd în plus şi o formaţie sociologică.

Structura organizatorică a învăţămîntului superior de atunci nu îngăduia însă realizarea acestei cerinţe, deoarece nu exista o unitate de învăţămînt, în care studenţii să poată primi informaţiile necesare despre toate disciplinele sociale particulare, specializîndu-se în una din ele, şi sintetizîndu-le pe toate într-o concepţie sociologică.

Într-o oarecare măsură, această lipsă a învăţămîntului superior era pe vremuri suplinită prin faptul că în cadrul Seminarului de Sociologie, atît peste iarnă cît mai ales în timpul campaniilor de peste vară, erau invitaţi să participe activ profesori ai altor Facultăţi decît cea de Filozofie unde catedra de Sociologie îşi avea matca.

O soluţie radicală a problemei, profesorul Gusti a văzut-o în organizarea unei «Facultăţi de Ştiinţe Sociale» după o schemă sociologică ce a părut multora a fi de-a dreptul utopică şi care s-a izbit de refuzul

categoric de a participa al unor Facultăți, de pildă cea de Științe Juridice.

În «Cuvîntul înainte» publicat la volumul *Sociologia militans, introducere în sociologia politică,* din 1934, se află expus planul unei asemenea Facultăți, care merită să fie reconsiderat, problema atunci ridicată avînd încă un caracter de actualitate.

Citim acolo : «Iubirea și grija pentru pregătirea tineretului la înălțimea marilor și gravelor probleme ale timpului, ce-și așteaptă soluționarea, ne îndeamnă să reluăm discuția creării unei Facultăți de Științe Sociale» discuție care a avut loc în deosebite rînduri în cadrul Institutului Social Român și care se va reîntîlni cu toate amănuntele și datele comparative în «Arhiva pentru știința și reforma socială» ca și în «Sociologie românească».

După o expunere a anterioarelor propuneri făcute în același sens și consemnate în istoria culturii europene și americane, Gusti constata că, pentru a se înfățișa un asemenea învățămînt, «mai întîi este de înlăturat tipul școlilor libere cu caracter pur didactic sau tendențios, ele neavînd posibilitatea să facă știință și, fiind închise, nici să dea cultură superioară unui număr cît mai mare de studenți de la alte facultăți, cum sînt facultățile ale căror cursuri pot fi folosite de toți studenții și care sînt producătoare de știință, închinată cercetării Țării».

Este în sfîrșit dată o schemă de organizare a unei asemenea Facultăți, care, după cum se va constata de îndată, punea accentul în special pe studierea fenomenelor economice.

Schema, transcrisă din grafic în text, este următoarea :

I. *Secția științelor economice și financiare*

Economie și finanțe publice

Economie și finanțe private

Organizate de un Institut de înalte studii, comerciale și industriale.

Scanned with OKEN Scanner

II. *Secţia ştiinţelor politice*

Politică administrativă, organizat de un Institut de înalte studii politice şi administrative (cursuri pentru funcţionarii publici)

Consulară şi Diplomatică, organizate de un Institut de înalte studii de drept internaţional.

Jurnalistică, organizată de un Institut de Presă.

III. *Secţia sociologică*

avea o organizare mai complexă, cuprinzînd cursuri din celelalte domenii ale ştiinţelor sociale, toate fiind comune celorlalte două secţii. Şi anume :

Enciclopedie şi introducere în ştiinţele sociale.

Sociologia. Etica socială, Istoria socială, Politica, Psihologia socială, Ştiinţa culturii, Geografia socială, Etnologia, Pedagogia socială şi naţională şi Drept social.

Expunerea acestui program era însoţită de o notă oarecum dezamăgită : «Această Facultate ar trebui să cuprindă şi o secţie juridică. Facultatea de Drept, conservatoare, tradiţionalistă şi poate cîte odată reacţionară, ar considera aceasta ca o scădere a ei. De aceea este bine să rămînă Facultate autonomă, deşi în mod unanim disciplinele juridice sînt considerate astăzi ca ştiinţe sociale prin excelenţă».

Această Facultate, care, după cum se poate vedea, era concepută ca un colectiv interdisciplinar de Institute, urma să acorde trei categorii de titluri : Diplome ale institutelor aplicate secţiilor, Licenţă şi Doctorat.

Dar, după cum remarca profesorul G u s t i, «reformele cele mai necesare sînt însă adesea cele mai greu de intrat în calea realizărilor practice». Într-adevăr, o asemenea Facultate de Ştiinţe Sociale nu a fost realizată.

Totuşi, grupul de oameni de ştiinţă care activau în cadrul Institutului Social Român, după cîţiva ani, şi anume în 1938, au reluat iniţiativa, încercînd să o realizeze măcar sub forma unei «Şcoli libere de ştiinţe sociale».

Scanned with OKEN Scanner

Inițiativa aceasta a pornit, cum spuneam de la cîțiva dintre colaboratorii apropiați ai profesorului Gusti, printre care activi în mod deosebit au fost Tudor Vianu, Mircea Vulcănescu, N. Georgescu-Roegen, Dr. D. C. Georgescu, Anton Golopenția, Mircea Eliade, Nicolae Cornățeanu, Paul Steriam, H. H. Stahl și mulți alții, grupului sociologilor adăugîndu-i-se substanțial economiști și juriști.

Acest grup a elaborat și tipărit următoarele documente :

1. O expunere a motivelor care au dus la propunerea unei astfel de Școli libere, precum și principiile ei.

2. Un proiect de regulament al Școlii libere de științe sociale și politice.

3. Un program detaliat, pe luni și zile, al cursurilor ce ar fi trebuit să se țină în anul școlar 1937—1938.

Expunerea de motive a proiectului specifică, printre altele, următoarele principii, care ni se par a fi deosebit de interesante și semnificative pentru modul în care inițiatorii înțelegeau problema :

Școala liberă de științe sociale «întrebuințează o metodă de instruire creatoare, deosebită de dogmatismul imitativ practicat în școlile oficiale».

«Orientează pe elevi în ansamblul realității sociale și în special al realității românești, deprinzîndu-i să judece direct faptele și teoriile și să mînuiască tehnicile și metodele cele mai potrivite pentru rezolvarea problemelor practice de legislație, administrație, conducere și organizare».

Regulamentul Școlii prevede că ea va fi organizată de către «Societatea Română de Științe Economice și Sociale», absolvirea școlii nedînd alt drept decît de a participa la un concurs final pentru obținerea unei burse de studii în străinătate.

Cursurile urmau a fi predate în două cicluri, a cîte un an, fiecare ciclu cuprinzînd cinci materii, grupate astfel :

Scanned with OKEN Scanner

În anul I :

I. *Metodologia generală și specială a științelor sociale,* curs de 22 lecții împărțite pe 4 subiecte : Tehnica muncii intelectuale și metodologia sociologică (7 lecții) ; Statistica și sociometria (7 lecții) ; Organizația și administrația întreprinderilor (3 lecții) și Procedee de organizare a informației (5 lecții).

II. *Problemele generale ale lumii de azi,* curs de 24 de lecții, de asemenea împărțit pe patru subiecte : Lumea de azi (6 lecții), Soarta culturii în societatea contemporană (7 lecții), Organizarea economică a lumii (7 lecții), Așezarea omului pe suprafața pămîntului (4 lecții).

III. *Tendințele economiei contemporane,* curs de 23 de lecții, împărțite în șase subiecte : Agricultura în statele industriale și agrare (3 lecții) ; Dezvoltarea și organizarea industriei mondiale (3 lecții) ; Piețe, schimburi, prețuri și relațiuni comerciale internaționale (4 lecții) ; Organizarea internațională a creditului (4 lecții) ; Experiențe financiare internaționale recente (4 lecții).

IV. *Evoluția recentă a concepțiilor juridice,* curs de 24 lecții, împărțit în patru subiecte : Evoluția recentă a concepțiilor despre Stat (6 lecții) ; Noțiunea de persoană în dreptul actual (5 lecții) ; Situația juridică a patrimoniului în societatea contemporană (5 lecții) ; Evoluția ideii de obligație în legislația recentă (8 lecții).

V. *Politica contemporană,* cu 13 lecții : Istoria diplomatică (7 lecții) ; Echilibru, pacte de securitate colectivă (6 lecții).

Anul II, care nu a apucat să fie organizat pe un program detaliat, specifica doar în linii mari următoarele teme : structura societății românești contemporane, problemele actuale ale economiei românești, elementele unei așezări juridice românești, politică ex-

Scanned with OKEN Scanner

ternă și internă românească, statele mari și statele vecine interesînd România.

E de la sine înțeles că aceste două proiecte de școli de științe sociale nu mai au azi decît o valoare documentară, pentru o istorie a învățămîntului nostru.

Scanned with OKEN Scanner

Serviciul Social

OCTAVIAN NEAMȚU

În concepția lui D. Gusti, instituția Serviciului Social avea să îmbrățișeze în același cadru, și poate pentru întîia oară pe teren legislativ, cercetarea științifică, acțiunea constructivă practică, și o nouă pedagogie socială a adulților și a tineretului : «Campaniile monografice sociologice ale Seminarului de Sociologie și ale Institutului Social, începute în 1925 și continuate apoi în fiecare an — spunea D. Gusti, în 1941, la Academia Română —, campaniile echipelor voluntare studențești la sate, de șase ani, ca și acțiunea desfășurată de Căminele Culturale la sate și de școlile țărănești, din același timp (...) au făcut posibile temeinicia și necesitatea fiecărui articol din Legea Serviciului Social».

În 1946/47, în prelegerile pe care le ține în S.U.A. la Universitățile din Chicago, Wisconsin, Havard și Yale, D. Gusti sublinia, ca o caracteristică fundamentală a teoriei sale despre sociologie și despre sociolog, că nu este suficient ca sociologul să studieze realitatea socială, ci este necesar ca cercetarea faptelor să fie corelată cu măsuri corespunzătoare educaționale, cu o politică a educației sociale, realizată — în orașe și sate — prin căminele culturale, pentru ameliorarea vieții sociale, și prin școli țărănești și populare pentru dezvoltarea personalității sociale a adultului. Munca de perfecționare socială se bazează — arăta D. Gusti — pe cercetarea sociologică și pe metoda monografiei sociologice, care converg spre coincidența și dezvolta-

Scanned with OKEN Scanner

rea reciproc condiționată a două finalități inseparabile, viața socială și personalitatea umană. De aceea, preciza el, în Școala sociologică de la București, munca practică de perfecționare a vieții sociale, și în special a vieții rurale, dezvoltată ca o importantă mișcare socială, a constituit, chiar de la început, un scop. În lumina unei asemenea concepții, legea Serviciului Social reprezenta, în 1938/39, o confirmare și o instituționalizare, printr-un statut legal, în condițiile epocii, a principiilor sociologice, etice și politice gustiene.

În cursul anilor 1920—1937, prin activitatea asociațiilor culturale conduse de Dimitrie Gusti, s-a definit și s-a verificat o nouă metodă de lucru, cuprinsă sintetic în formula «cunoaștere și acțiune», în activitatea culturală de masă, din păcate, sporadică, dar care a reușit să integreze elemente locale hotărîte a-și pune energia și competența în slujba culturalizării maselor. Serviciul Social a introdus imperativul unei acțiuni instituționalizate ce impunea, în primul rînd, organizarea în fiecare sat și în fiecare oraș al țării a cîte unui Cămin cultural, ca asociație obștească pentru acțiune social-culturală și economică organizată.

Prevederile legii Serviciului Social îmbrățișau diverse laturi ale vieții sociale, iar Căminul cultural apărea ca o unitate de integrare a vieții sociale și administrative locale într-o singură alcătuire și într-un spirit unitar a tuturor acțiunilor și instituțiilor menite să promoveze tendințele de dezvoltare sau transformare pe planul local. Deși ideea unei profunde revoluționări a societății românești era străină legiuitorilor Serviciului Social, ei reducînd acțiunea *socială* la acțiune *culturală*, ceea ce în esență însemna situarea pe poziții reformiste, chiar și atît de limitată această inițiativă răspundea unor cerințe reale. Așa se și explică, în parte, ritmul de creștere a Căminelor culturale, care au ajuns de la 2.308 din perioada 1934—1938, la 3.553 la 31 decembrie 1939, marcînd deci, un spor de 1.245 unități nou înființate în decurs de numai un an (de la 1 ianuarie la 30 decembrie 1939). Era o dovadă con-

Scanned with OKEN Scanner

cludentă că instituția Serviciului Social răspundea unor nevoi culturale reale ale țării. Așa cum era reglementat și mai ales aplicat, Serviciul Social îngăduia o manifestare liberă a inițiativelor locale, — desigur tot în domeniul acțiunii culturale —, în forme locale, cu oameni aleși tot dintre localnici, a căror vrednicie și competență erau îndeobște recunoscute.

Ca să poată răspunde chemării sale culturale, pe plan local, Căminul cultural trebuia să constituie o instituție permanentă și de permanență, cu o activitate completă, generală și continuă, care trebuia îndrumată neîntrerupt de o conducere care să reprezinte o autoritate socială și să fie capabilă să stimuleze forțele creatoare ale colectivității locale.

Încredințîndu-se Căminului cultural însărcinări care priveau ameliorări în cultivarea pămîntului, intensificarea acțiunii cooperației sau dezvoltarea industriei casnice, igiena satului și a locuitorilor, coordonarea operei de educare a tineretului în școala primară și secundară, ca și munca obștească a tineretului, — lucrări pe cît de variate și de multe, pe atît de însemnate și grele, era imperios necesar ca el să fie condus nu numai de oameni cu bunăvoință, entuziasm și energie, ci și pregătiți să-și asume asemenea sarcini noi. Asemene conducători nu se puteau însă improviza, iar alegerea sau desemnarea lor nu putea fi făcută la întîmplare.

Instituția Serviciului Social a beneficiat de un număr mare de conducători care s-au format paralel cu dezvoltarea Fundației Culturale, prin străduințe proprii, cunoscători buni atît ai sociologiei gustiene, cît și ai metodelor de lucru, animați de pasiune creatoare, care au constituit nucleul animator al acestei acțiuni, începînd chiar din momentul hotărîtor al organizării ei pe toată țara.

Ritmul de dezvoltare a Serviciului Social și cerințele de pregătire temeinică a acțiunii lui au impus ca întreaga acțiune de selectare și formare a cadrelor conducătoare să fie îndrumată și realizată potrivit cu principiile și metodele ce au prezidat întemeierea lui.

Scanned with OKEN Scanner

Aceasta s-a realizat prin școlile Serviciului Social, și anume : a) școli și cursuri pentru săteni și b) școli și cursuri pentru conducătorii Căminelor culturale.

Școlile și cursurile pentru săteni au fost de cîteva feluri : 1. cursuri țărănești organizate de Cămine culturale ; 2. școli țărănești organizate de Căminele culturale județene, cu elemente din cuprinsul unui județ, pe o durată hotărîtă și cu internat ; 3. școli superioare țărănești, organizate în localuri special înzestrate, permanente, cu internat și cu programul orînduit pe doi pînă la trei ani.

Dacă sistemul școlilor și cursurilor țărănești a contribuit la formarea unor cadre țărănești pentru organizarea vieții rurale prin Căminul cultural sătesc, cu atît mai necesară devenea o acțiune întregitoare care să dea satelor o conducere culturală locală competentă, elemente locale pregătite a prelua conducerea Căminului cultural sătesc, sau, în ipoteza că acesta era condus de țărani, elemente capabile să exercite, prin autoritatea lor personală, o tutelă luminată și creatoare, asupra desfășurării lucrărilor acestuia. Problema esențială în formarea acestor cadre de conducere era, nu atît instruirea lor teoretică și metodologică, cît formarea capacității intelectuale și morale, care să confere personalității unui conducător autoritatea necesară în sînul colectivității. Conducerea Căminului cultural presupunea așadar, nu numai cunoașterea metodelor muncii culturale, ci, în primul rînd, educație și energie morală, prestigiu și autoritate socială.

Din toamna 1938 și pînă în toamna 1939, au funcționat 436 cursuri țărănești cu bărbați și femei, dintre care 39 au avut un program special pentru femei.

Corpul didactic al cursurilor țărănești a cuprins : 1 489 învățători, 375 preoți, 211 ingineri agronomi, 230 medici umani, 119 medici veterinari, 145 profesori, 79 avocați, 208 agronomi, 57 agenți sanitari, 88 funcționari administrativi, 61 notari, 32 maestre de gospodărie și țesut, 9 moașe etc., recrutați dintre conducătorii locali ai Căminelor culturale, din delegații autori-

Scanned with OKEN Scanner

tăţilor judeţene de specialitate (Camere de agricultură, Servicii veterinare şi zootehnice, circumscripţii medicale), din delegaţii conducerii centrale (maestre de gospodărie, medicul, medicul veterinar şi inginerul agronom al Serviciului Social), precum şi din rîndul altor intelectuali locali sau din cuprinsul judeţului.

Acţiunea de organizare a cursurilor ţărăneşti a cunoscut un progres îmbucurător : faţă de numai două cursuri ţărăneşti cîte au funcţionat în 1935, faţă de 6 în 1936, de 85 în 1937 şi 115 în 1938, cele 496 cursuri ţărăneşti din 1939, pe care le-au frecventat cca. 17 900 săteni şi cca. 3 900 sătence, adică peste 20.000 cursanţi, la un program alcătuit din 3 341 lucrări teoretice şi 8 523 lucrări practice, constituie semnul vădit al unei acţiuni utile, încununată de succes.

În perioada la care ne referim, au funcţionat 8 şcoli ţărăneşti şi şcoli superioare ţărăneşti, cu un efectiv de 17—40 de elevi fiecare, însumînd un total de 263 elevi. Durata lor a variat între 30 zile şi 5 luni, după cum erau abia la începutul activităţii lor sau îşi continuau un program pe doi şi chiar trei ani de pregătire. Sediul a fost ales, în unele cazuri, pe lîngă şcoli de agricultură şi ferme, care înlesneau realizarea lucrărilor practice (Miroslava, Segarcea) ; altele au funcţionat în centre permanente pe care Serviciul Social le-a organizat pentru şcoli superioare ţărăneşti (Poiana—Cîmpina, Făgăraş) ; altele, în sfîrşit, au fost adăpostite în localuri puse la dispoziţie de diferte autorităţi şi instituţii (Năsăud, Medgidia). Elevii au dus o viaţă de internat, urmînd un program riguros, bine întocmit, de educaţie, lucrări practice şi instrucţie. Corpul didactic a fost recrutat din conducătorii locali ai autorităţilor de specialitate (ingineri agronomi, medici veterinari, medici etc.), din corpul de tehnicieni al Serviciului Social (ingineri agronomi, medici, medici veterinari, maestre de gospodărie) şi din corpul didactic şi tehnic permanent al şcolilor respective.

Şcoala superioară ţărănească a fost una dintre realizările cele mai de seamă ale Serviciului Social, iar

Scanned with OKEN Scanner

rezultatele au fost reale. Ea se adresa unor elevi cu o pregătire şcolară mult sub aceea a auditoriului învăţământului superior şi uneori chiar şi neştiutorilor de carte. Cu toate acestea, stilul şi structura ei funcţională se asemănau cu Universitatea mai mult decît cu oricare alt tip de şcoală. În ea se tratau probleme importante ale actualităţii, în modul cel mai competent cu putinţă. S-a considerat că, dacă este bine ca oraşele să transmită maselor populare ceva din cultura lor, ele sînt datoare să transmită nu «cultura generală» şi nici «cunoştinţele folositoare» vulgarizate, ci o cultură superioară (ştiinţă, literatură, artă) singura folositoare culturii poporului, în măsură să satisfacă util şi creator nevoile lui spirituale.

Un aspect nou şi îndrăzneţ în activitatea Serviciului Social îl constituia încadrarea obligatorie a tineretului universitar în munca socială la sate. Iniţial, încercarea lui Gusti de a încadra întregul tineret din România într-o acţiune şi activitate cu caracter spiritual, social şi politic a părut sortită neizbînzii. Cei care vedeau lucrurile aşa dovedeau, însă, fie ignorarea realităţilor sufleteşti ale tineretului românesc, fie nesocotirea experienţei echipelor studenţeşti. Cei peste o mie de tineri din echipele studenţeşti, care s-au distins prin indiscutabile realizări şi printr-o nobilă pasiune, călăuzită de aspiraţii generoase, erau o dovadă despre ceea ce poate da, în munca de îndrumare socială constructivă a tineretului, o activitate susţinută, energică, pregătită, dusă cu hotărîre şi încredere, cu metodă şi tact, şi cu elemente formate în acest scop, selecţionate în chipul cel mai riguros. Nimic nu putea fi mai greşit decît îndepărtarea de la marea lucrare socială de ridicare a ţării a acelora care consideră ca supremă bucurie a vieţii lor şi cea mai mare mîndrie a tinereţii lor, munca pentru înălţarea poporului. La chemarea din 1934 a lui Gusti ca la orice început, au răspuns cîţiva ; chemarea a fost reînnoită, mişcarea s-a adîncit, ţelurile s-au precizat, convingerea în putinţa reali-

Scanned with OKEN Scanner

zării lor a crescut, frumusețea grea a muncii s-a făcut cunoscută, iar numărul participanților s-a mărit, entuziast, an de an, ca să însumeze în 1939, sub legea Serviciului Social, 3210 tineri și tinere, din tot cuprinsul țării.

Cine a cunoscut viața și munca școlilor pregătitoare pentru Serviciul Social al Tineretului, care au funcționat în cursul lunii august 1939, în 31 centre, știe că prezența tineretului universitar acolo era rezultatul unei adeziuni la o acțiune nouă, curată și luminoasă, și nu era urmarea unei constrîngeri pe cale de lege. Disciplina din școlile pregătitoare ale Serviciului Social a fost obținută prin consensul unanim al tinerilor. Este util de remarcat că, în decurs de 30 de zile, timp de muncă, de ascultare, de privațiuni și renunțări, între cei 3210 de echipieri n-au apărut nemulțumiri, sau vreun act de indisciplină. O desăvîrșită colegialitate în muncă a caracterizat activitatea celor 31 școli, care adăposteau, pentru întîia dată tineretul cărturar prin 3.210 reprezentanți ai săi, în acțiunea nobilă de ridicare a satului.

Pentru cei de la Serviciul Social, faptul că o acțiune de educare a tineretului cărturar, ca o întregire și o dirijare spre scopuri sociale a pregătirii universitare și școlare, este nu numai necesară dar și posibilă devenise o certitudine. Universitatea nu epuiza, desigur, posibilitățile creatoare ale tineretului, și, ca urmare, această acțiune nu putea fi lăsată exclusiv în seama ei.

În organizarea activității echipelor, un rol de seamă l-a avut corpul de comandanți ai Serviciului Social, recrutați din foștii echipieri (1934—1938) și pregătiți în școlile speciale, create de D. Gusti și de elevii săi. Integrarea lor în Serviciul Social însemna continuarea muncii lor de echipieri. Ei au constituit un grup valoros de tineri selecționat cu grijă, întemeiat pe experiență și pregătit riguros și cu pasiune. Cei 248

Scanned with OKEN Scanner

de comandanți și comandante reprezentau o colectivitate unitară, formată din 14 specialități, după cum se vede din tabelul de mai jos :

Nr. crt.	Specialitatea	B.	F.	Total
1	Medicină umană	3	8	11
2	Medicină veterinară	11	2	13
3	Agronomie	6	1	7
4	Teologie	43	3	46
5	Litere	26	45	71
6	Educație fizică	7	17	24
7	Învățători	2	4	6
8	Maestre de gospodărie	—	14	14
9	Academie comercială	4	1	5
10	Științe	2	9	11
11	Drept	23	7	30
12	Arte frumoase	2	3	5
13	Academie muzică	2	2	1
14	Farmacie	—	1	1
	Total	131	117	248

Pregătirea școlară a acestor specialiști demonstrează că cei cu studiile încheiate formau majoritatea : licențiați, ingineri, medici, care numărau 178 dintr-un total de 248 comandanți și comandante :

Nr. crt.	Specialitatea	Cu studii terminate	În curs de term.	Total
1	Medicină umană	8	3	11
2	Medicină veterinară	7	6	13
3	Agronomie (ingineri)	4	3	7
4	Teologie	20	26	46
5	Litere	62	9	71
6	Educatori fizici	22	2	24
7	Învățători	6	—	6
8	Maestre de gospodărie	14	—	14
9	Academie comercială	2	3	5
10	Științe	8	3	11
11	Drept	20	10	30
12	Arte frumoase	4	1	5
13	Academie de muzică	—	4	4
14	Farmacie	1	—	1
	Total	178	70	248

Scanned with OKEN Scanner

Misiunea cea mai importantă a comandanților și comandantelor Serviciului Social a fost aceea de a organiza și conduce școlile pregătitoare ale tinerilor obligați să satisfacă prevederile legii Serviciului Social, denumite școli sau tabere pregătitoare pentru Serviciul Social al tineretului sau Tabere S.S.T., arătînd prin aceasta și forma caracteristică de organizare a lor.

Pentru campania 1 august — 1 noiembrie, 1939 a Serviciului Social, numărul înscrierilor, la 19 iunie 1939, după abia cîteva luni de la publicarea legii, era de 4 009 tineri și tinere, dintre care 2 392 băieți și 1 617 fete :

Nr. crt.	Specialitatea	Numărul înscrișilor		
		Băieți	Fete	Total
1	Academia Comercială	136	34	170
2	Academia de Educație Fizică	1	6	7
3	Academia de Arte Frumoase	8	21	29
4	Academia de Muzică și Artă	9	8	16
5	Facultatea de Agronomie	79	7	86
6	Facultatea de Arhitectură	13	8	21
7	Facultatea de Drept	449	69	518
8	Facultatea de Farmacie	22	20	42
9	Facultatea Litere și Filozofie	61	163	224
10	Facultatea Medicină Veterinară	77	7	84
11	Facultatea Medicină Umană	278	77	355
12	Politehnica	100	9	109
13	Facultatea de Teologie	358	4	362
14	Facultatea de Științe	81	80	161
15	Școli superioare textile	114	6	120
16	Școli subingineri și conductori	28	—	28
17	Școli Normale	287	382	669
18	Licee ind. (școli prof. gr. II)	—	331	331
19	Școli de gospodărie	—	115	115
20	Școli medii de agricultură	29	—	29
21	Seminar	6	—	6
22	Asistență socială	—	6	6
23	Școli agenți sanitari	66	—	66
24	Școala de moașe	—	115	115
25	Gimnazii ind. (școli prof. gr. I)	—	151	151
26	Școli cîntăreți bisericești	136	—	136
27	Școli inferioare de agricultură	55	—	55
	Total	2 392	1 617	4 009

Scanned with OKEN Scanner

Din numărul acesta de 4 009 tineri(e) înscriși(e), au împlinit efectiv obligațiunea legii Serviciului Social 3 210 echipieri și echipiere și anume : 1 981 băieți și 1 229 fete ; 3 061 tineri și tinere au urmat lucrările Taberelor Serviciului Social, iar 149 tineri și tinere au fost repartizați în Echipele de cercetări monografice ale Institutului de Cercetări Sociale al României (I.C.S.R.). În tabelul care urmează este arătat efectivul absolvenților și absolventelor în campania 1 august — 1 noiembrie 1939 a Serviciului Social :

Nr. crt.	Specialitatea	Băieți	Fete	Total
1	Academia Comercială	123	26	149
2	Academia Educație Fizică	1	3	4
3	Academia Arte Frumoase	8	15	23
4	Academia de Muzică și Artă	3	8	11
5	Facultatea de Agronomie	69	7	76
6	Facultatea Arhitectură	22	5	27
7	Facultatea de Drept	417	42	459
8	Facultatea de Farmacie	13	14	27
9	Facultatea Litere și Filozofie	54	129	183
10	Facultatea Medicină Veterinară	62	4	66
11	Facultatea Medicină Umană	219	52	271
12	Politehnica	79	4	83
13	Facultatea Științe	38	51	89
14	Facultatea Teologie	279	1	280
15	Școli superioare textile	36	2	38
16	Școli subingineri și conductori	15	—	15
17	Școli normale	271	274	545
18	Licee ind. (șc. prof. gr. II)	—	208	208
19	Școli de gospodărie	—	116	116
20	Școli medii de agricultură	16	—	16
21	Asistență socială	—	4	4
22	Școli agenți sanitari	65	—	65
23	Școli de moașe	—	115	115
24	Școli c!ntăreți bisericești	136	—	136
25	Gimnazii Ind. (șc. pro.. gr. I)	—	151	151
26	Școli inf. de agricultură	55	—	55
	Totaluri	1 981	1 229	3 210
	În școli pregătitoare	1 849	1 212	3 061
	În Echipele monografice	132	17	149

Scanned with OKEN Scanner

Cei 3 210 echipieri și echipiere au fost repartizați în 31 Tabere S.S.T., care au funcționat în diferite centre ale țării.

După luna de pregătire în școlile-tabere, potrivit Legii și Regulamentului, absolvenții și absolventele, organizați în echipe, au plecat pe teren în 128 de sate. Plecarea din tabere a avut loc între 1 și 3 septembrie 1939.

Realizările efective, obținute pînă atunci îl îndreptățeau pe D. Gusti ca și pe elevii săi să spere în depășirea acestora. Într-adevăr, pînă atunci, timp de cinci ani, lucrînd cu 1 615 studenți și 938 tehnicieni, deci cu 2 553 de echipieri, echipele studențești izbutiseră să obțină rezultate impresionante. Recapitularea lor, în pragul primei campanii a Serviciului Social, era dătătoare de nădejdi :

Totalizare pe 5 ani

Statistica generală a echipierilor

I. *Studenți*

Medicină umană	198
Medicină veterinară	170
Agronomie	203
Teologie	215
Educație fizică	115
Drept	112
Cooperație	66
Academia de muzică	14
Litere și filozofie	216
Științe	16
Maestre de gospodărie	200
Maestre de țesătorie și lucru	11
Asistență socială	19
Alte specialități	70
Total general al studenților	1 615

II. *Tehnicieni*

Medici umani (stagiari și de circumscripție)	224
Medici veterinari	136
Ingineri agronomi	178

Scanned with OKEN Scanner

Ingineri silvici	37
Învățători	59
Preoți	31
Diverși	273
Total general al tehnicienilor	938
Total general al membrilor echipelor	2 553

Iată acum și

Totalul rezultatelor celor cinci campanii ale echipelor

I. *Sănătate*

Medicină :

Consultații	340 373
Injecții	133 971
Analize	4 570

II. *MUNCĂ*

a) *Cooperație :*

Cooperative înființate	66

b) *Zootehnie :*

Consultații	71 365
Vaccinări și injecții	272 905

c) *Agronomie :*

Arături model	6 565,97 ha
Platforme de gunoi	1 922
Gropi de nutreț murat	797
Sămînță selecționată	345 vag. și 7 489 kg
Pepiniere	139
Pomi îngrijiți	206 061
Stupi îngrijiți	8 368

d) *Silvicultură :*

Ameliorări	445,98 ha
Împăduriri și regenerarea arboretelor	137,82 ha
Islaz îngrijit	16 316,38 ha

e) *Gospodărie :*

Demonstrații și lecții	51 057

Scanned with OKEN Scanner

f) *Edilitate:*

Şanţuri	504 758 m
Drumuri noi	233 603 m
Poduri şi podeţe	5 520 m
Canalizări	11 643 m
Fîntîni asanate şi construite	1 954
Construcţii (localuri de Cămin, băi populare, grajduri etc.)	421

III. *Minte*

Volume procurate	20 813
Obiecte de muzeu	3 231
Cărţi împărţite	35 637
Piese de teatru	597
Conferinţe	5 628
Şezători şi serbări	3 004
Şcoli	344

Acesta este rodul activităţii a 230 echipe studenţeşti şi anume 12 în 1934, 27 în 1935, 48 în 1936, 74 în 1937 şi 59 în 1938.

De astădată, plecau la drum 3 210 tineri, în 128 echipe, spre 128 sate, dintre care cîteva erau sate unde echipele studenţeşti mai lucraseră.

Campania aceasta dintîi a Serviciului Social mai trebuia să constituie şi o altă mare experienţă, anume munca în plăşile-model, prin concentrarea unui număr mai mare de echipe în aceeaşi plasă, în slujba unui program comun de lucru, întocmit după un plan bine studiat, în raport cu nevoile reale ale plasei, de către Institutul de Cercetări Sociale al României (I.C.S.R.), cu comandanţii Serviciului Social. Ele au fost studiate atent de echipe special instruite, iar materialul rezultat a fost prelucrat de un birou special. Materialul de cercetare, precum şi propunerile pentru cele zece plăşi-model au fost înfăţişate în «Curierul Serviciului Social» din 16 şi 23 iulie 1939, de către A. Golopenţia.

Contactul cu satul a inspirat teze de doctorat şi teme de cercetări, depuse de foştii echipieri pe masa examinatorilor şi profesorilor lor ca izbîndă personală şi ca o pecete de seriozitate şi rodnicie a tinerei acţiuni

Scanned with OKEN Scanner

sociale și culturale a echipelor studențești. Din 1925, cînd au început cercetările monografice, și pînă în 1945, cînd s-a făcut un prim bilanț al activității de cercetare sociologică desfășurată, în primul rînd, cu tineretul universitar, studenții îndrumați de inițiatorul sociologiei monografice și de elevii săi au studiat, integral sau numai parțial, 626 localități din România și au tezaurizat în studii și cercetări, în articole și în volume o bogăție inestimabilă de informații științifice. Lucrarea cea mai de seamă, obținută ca rezultat al efortului lor de cercetare și acțiune, este monumentala operă *60 de sate românești, cercetate de echipele studențești în vara 1938*, anchetă sociologică condusă de Anton Golopenția și D. C. Georgescu, cu un studiu despre starea de atunci a satului românesc de D. Gusti.

Pe temeiul acestor cercetări, Serviciul Social a formulat o serie de propuneri pentru campania de lucru 1939. Dar, la 6 septembrie 1939, deci după abia 6 zile de la instalarea echipelor la sate, munca lor s-a oprit, iar în octombrie 1939 aplicarea legii Serviciului Social a fost suspendată.

Încetarea activității echipelor studențești nu a însemnat pentru Gusti abandonarea preocupărilor sale cu privire la problema tineretului, cu privire la rolul, la funcțiunea tineretului în viața unui popor. Rememorînd, la 20 aprilie 1945, împrejurarea începuturilor din 20 aprilie 1925 ale monografiilor sociologice pe care le îndrumase timp de două decenii, el sublinia, într-un articol comemorativ, legătura indisolubilă între programul de cercetare sociologică și programul acțiunii sociale, și preciza : «Dacă din punctul de vedere logic ambele programe de muncă pentru sat au format totdeauna un întreg indisolubil, din punctul de vedere cronologic ele izvorăsc din ziua de Dumineca Tomii a anului 1925, cînd s-au pus bazele cercetărilor sociologice pe teren, prin crearea și activitatea echipelor studențești monografice». În perspectiva celor

Scanned with OKEN Scanner

două decenii, timp în care activitatea inițială se diversificase și luase o amploare nemaiîntîlnită în cercetarea sociologică, îmbrățișînd aspecte multiple ale vieții sociale, — el sistematizează faptele și arată că echipele studențești de cercetare și acțiune socială, căminele culturale etc. au format toate laolaltă elementele necesare ale unei singure opere unitare de cunoaștere și transformare a vieții sătești. «Munca monografică inaugurată în Dumineca Tomii din 1925 și continuată apoi în fiecare an — spunea Gusti — a depășit curînd caracterul ei pur științific, îmbrățișînd de la început întreaga viață a satului, în vederea transformării ei în mai bine. Organizarea șezătorilor după forme noi (...), înființarea bibliotecilor (...), crearea de cooperative sănătoase (...), întemeierea de dispensare (...), iată atîtea laturi ale activității echipelor monografice, care apoi, toate împreună, s-au închegat în Cămine culturale. Echipele monografice s-au dezvoltat în echipe voluntare studențești (...), care, după cinci ani de activitate rodnică și bogată, au devenit echipele studențești ale Serviciului Social. Dacă 1925 a însemnat începutul, 1938, data cînd a apărut legea Serviciului Social, a însemnat punctul culminant al operei de cunoaștere și de acțiune la sate.»

Valoarea științifică, etică și politică a experienței realizate de Gusti cu instituția Serviciului Social, pe care o condusese din octombrie 1938 pînă în octombrie 1939, fusese apreciată nu numai de numeroși sociologi, dar și de Președintele S.U.A. Roosevelt, care, în audiența pe care i-o acordase la Washington în 1939, a schițat o comparație între opera lui Gusti și propria sa experiență socială din Tennessee Valley din sudul Statelor Unite și a declarat, în concluzie, că el consideră legea Serviciului Social ca una din cele mai avansate legi din lume. În 1945, reamintind această convorbire a sa cu Președintele Roosevelt, el preciza că Președintele fusese impresionat de «marile principii constitutive ale legii Serviciului Social» și anume : «Socializarea științei, pusă în serviciul națiunii prin cunoașterea socială a realităților românești,

Scanned with OKEN Scanner

ce formează baza pentru construcția unei lumi sociale mai bune și mai drepte ; — socializarea tineretului universitar, încadrat printr-un sistem social de educație socială în viața socială românească, creînd astfel solidaritatea sufletească între muncitorul intelectual și cel manual de la sate ; — socializarea țăranului și muncitorului matur în sate și orașe prin școli de tip nou, țărănești și muncitorești, pentru formarea personalității lor ; — în sfîrșit, ca o consecință firească și logică, autoorganizarea satelor și orașelor printr-o autosprijinire și o educație socială superioară, prin Cămine culturale.»

Analizînd opera Serviciului Social după mai bine de treizeci de ani, de cînd a început, și după treizeci de ani de cînd a cunoscut-o, Miron Radu Paraschivescu spunea, pe drept cuvînt, în 1967 : «Astăzi, cînd ne uităm înapoi, putem afirma răspicat că echipele studențești și inițiativa Serviciului Social *nu au fost* (sublinierea aparține lui M. R. Paraschivescu) cîtuși de puțin o organizație susținută de clica marilor capitaliști, moșieri, financiari și industriași, ce călăreau pe grumajii poporului pentru profiturile întreprinderilor lor, ale băncilor și concernelor. Departe de asta, echipele de studenți ale Serviciului Social s-au născut din rîvna unor oameni foarte onești și foarte izolați de partide și bisericuțe oficiale, cum a fost profesorul Dimitrie Gusti, împreună cu un mănunchi de oameni de carte, printre care un artist ca Victor Ion Popa, și de tineri recrutați dintre cei mai destoinici elevi ai săi ; ei îndrăzneau să creadă în ridicarea și salvarea poporului și a țării românești de atunci, prin acțiunea directă și spontană a unui tineret străin de orice arivism...»

Serviciul Social a fost o acțiune amplă, deși de scurtă durată, inspirată de pasiunea sinceră de a contribui la ridicarea satului românesc, mizer și înapoiat. Participanții la această acțiune cunoșteau bine condițiile de viață ale maselor țărănești, erau conștienți de necesitatea unor soluții de ieșire din impasul dramatic

Scanned with OKEN Scanner

al contradicțiilor sociale de la sate, agravate de criza politică internă din acea perioadă ca și de adîncirea tensiunii internaționale. Eforturile depuse s-au irosit, în cele din urmă, în bună măsură din cauză că întreaga concepție a acțiunii a fost nutrită de iluzii reformiste, pe cît de generoase, pe atît de lipsite de realism și luciditate social-politică. Realitatea din acei ani s-a dovedit mai puternică și a frînt, brutal, aripile unor elanuri frumoase.

Scanned with OKEN Scanner

MONOGRAFII COMPLETE DE SATE

Scanned with OKEN Scanner

Nerej, un sat dintr-o regiune arhaică

HENRI H. STAHL

Răspund după multă trecere de vreme, la cererea de a face o prezentare a celor 3 volume *Nerej, un village d'une région archaïque*, apărute în 1940.

În publicistica noastră nu se obișnuiește ca un autor să-și prezinte singur o lucrare. Totuși, pînă la un punct, încercarea poate fi justificată. Mai ales în cazul unei opere colective, cum este aceea a monografiei Nerejului, cel care a condus-o este în măsură să vorbească despre colaboratorii săi, intențiile urmărite, problemele atinse, greutățile întîmpinate de asemenea pot forma obiectul unor mărturisiri. Și nu mai puțin, greșelile și lipsurile pot fi clar văzute de acela pentru care regula îndoielii metodice și autocriticii alcătuiesc un îndreptar statornic.

Satul Nerej din Vrancea făcuse obiectul unei cercetări monografice sub conducerea personală a Profesorului D. Gusti, încă din anul 1927. Din lunga serie de sate astfel studiate, Nerejul era acela de care mă legasem, personal, mai mult, pentru că el mi se părea că rezolvă sau în tot cazul deschidea calea spre rezolvarea unei probleme care o urmăresc încă de la începutul studiilor mele, problema vechei noastre organizări sociale.

Știam, în momentul sosirii mele în Vrancea, doar ceea ce se scrisese în literatura românească despre satul vechi răzășesc. Mi-l închipuiam deci pe atunci, așa cum continuă astăzi încă să și-l închipuie foarte mulți

Scanned with OKEN Scanner

anume ca pe un sat genealogic, născut adică din creșterea organică a unei familii originare, folosind ca atare o devălmășie pe spiță de neam, asupra căreia opera transmisia ereditară. Uimirea mea a fost însă totală, atunci cînd în Vrancea am întîlnit o formă de viață socială inedită, despre care nimeni nu scrisese vreun rînd și nici nu formulase vreo părere, formă de viață care, dacă se adeverea a fi ceea ce părea a fi, era de natură să răstoarne întreaga noastră concepție despre aceste sate răzășești și în consecință, despre întreaga noastră structură socială veche. Am întîlnit, adică, o formă de devălmășie care nu avea nimic familial în ea, nici prin sfera sa geografică imensă, căci o întreagă regiune cunoștea o organizare socială care se asemăna mai mult cu Statul decît cu familia, și nici în alcătuirea sa internă.

Un noroc cu totul deosebit m-a pus și pe calea unor arhive inedite — de atunci de multe ori răscolite de alții — care îngăduiau aflarea de amănunte asupra acestei forme de viață socială, cu atît mai senzațională cu cît era mai recentă, aproape contemporană.

Nerejul deci, așa mi s-a părut cel puțin, putea fi un punct de plecare pentru o întreagă elaborare teoretică ; alternativa era clară : sau faptele vrîncene intrau ușor în teoriile curente sau, dacă nu, teoriile curente trebuiau să cedeze locul altor teorii care să îngăduie mînuirea comodă a realității.

Concluzia la care am ajuns, după ani de zile de îndoială și de continuă reluare a contactului cu Vrancea, a fost aceea că Vrancea dezminte teoriile curente ale istoricilor noștri și, adăugînd un întreg capitol istoriei noastre sociale, deschide acesteia perspective nebănuite.

De aceea, în 1938, cînd profesorul meu, D. Gusti, mi-a cerut să redactez o monografie a unui sat în vederea lucrărilor Congresului Internațional de Sociologie, ce urma să aibă loc la București, am profitat de prilejul ce mi se oferea și, cu o nouă echipă monografică, am plecat iarăși la Nerej, pentru o ultimă confruntare a faptelor cu gîndurile mele.

Scanned with OKEN Scanner

Rezultatul acestei străduinţi sînt cele 3 volume pe care le prezentăm aci.

Materialul adunat trebuia să servească analizei sociologice a unei unităţi sociale : «ceata răzăşească vrînceană». Idealul meu ar fi fost să arăt cum această unitate socială reprezenta un moment de perfect echilibru, în care toate stau în neclintită cumpănă, condiţii geografice de ţară închisă, izolată, adevărată cetate de margine privilegiată ; condiţii biologice, de masă demografică restrînsă, relativ puţin densă, trăind în forme de grupe familiale devălmaşe ; condiţii psihice, de obştie tradiţională difuză ; condiţii istorice de autonomie locală perfectă ; manifestări spirituale de puternic folclor ; manifestări economice de gospodărie casnică închisă, grefată pe autarhie devălmaşă ; manifestări juridice de drept obişnuielnic viguros şi atotstăpînitor ; manifestări administrative, de conducere în democraţie primitivă născătoare a unei confederaţii intersăteşti.

O adevărată societate în miniatură, de caracter arhaic al cărui tablou ne duce cu gîndul la ceea ce poate au fost pe vremuri alcătuirile prevoievodale. O adevărată ţară din înaltul ev mediu românesc, un document din epoca de dinainte de descălecare.

Aci, din înţelegerea acestui fenomen, nădăjduiam să se găsească luminişuri în întunericul trecutului, drumuri sau pîrtii măcar, spre zări cu totul noi.

Şi tot astfel, idealul meu ar fi fost ca să arăt cum această perfectă societate în miniatură, întîrziind pînă în veacul nostru îşi schimbă sensul şi decade în mijlocul unei lumi duşmane : izolarea geografică ajunge a fi un blestem, tradiţia o povară moartă, inertă, autarhia economică o pradă uşoară pentru capitalismul triumfător, mai ales pentru cel care lucrînd în industria forestieră a transformat Vrancea într-un adevărat rai al exploatării «coloniale» ; obiceiul pămîntului, o armă asasină în mîna juriştilor moderni. Şi odată cu destrămarea întregului sistem, urma să se vadă şi decăderea culturală, slăbirea forţei psihice, colective, moartea folclorului, boala şi mizeria cruntă cuprinzînd o populaţie pe vremuri înfloritoare.

Scanned with OKEN Scanner

În analiza acestui proces social, aș fi vrut să spun întreg adevărul : să arăt pricinile și vinovățiile, chiar cînd ele atrăgeau după sine grave învinuiri aduse însăși organizației de Stat a României de la 1864 încoace ! Uneori, pătrunși de durerosul adevăr pe care îl formulam, glasurile noastre, ale tuturor celor care am lucrat în acel sat, au devenit polemice și, după cîte ni s-au spus, supărătoare. N-am avut însă încotro «ori de cîte ori lucrurile atingîndu-se de rădăcina răului, gura noastră grăitoare de adevăruri nu s-a răbdat să nu fie» cum spune Cantemir.

Ce s-a putut realiza din toate acestea ?

În volumul I, se expune mai întîi o teorie sociologică nouă cu privire la răzășie, o spunem fără falsă modestie : am înfățișat acolo cea dintîi teorie coerentă asupra morfologiei și genezei răzășiei. Am înfățișat-o cu gîndul cinstit, ca alții să judece și să ne atragă binevoitor atenția în cazul cînd am fi greșiți. Așteptăm încă.

Cadrul cosmic, datorită contribuției d-lui profesor V. Tufescu, fără a intra în sterpe polemici, corectează și împlinește totuși multe din greșelile și lacunele altor lucrări anterioare, dînd o imagine clară a ceea ce este această regiune naturală a Vrancei.

Analiza modului de așezare a oamenilor în aceste regiuni, îndesirea lor pînă la formarea satelor propriuzise, ni se pare de asemenea o contribuție folositoare la antropogeografia românească plină de sugestii pentru ceea ce d-l Conea numește o «geoistorie românească» și pe care mi-am îngăduit a o numi eu însumi o «arheologie socială». Pornind de la observația că un sistem de proprietate lasă urme pe pămînt, în nenumăratele linii de hotare al căror desen variază după însuși sistemul juridic ce le-a creat și adăugînd și observația că aceste hotare alcătuiesc alveole pe care generații de-a rîndul le cultivă oamenii locului, căpătînd astfel o putere de dăinuire care le fac să supraviețuiască însăși sistemului social care le dăduse naștere, putem în adevăr vorbi de o «arheologie», adică de o urmă materială cu sens istoric și mai mult încă

Scanned with OKEN Scanner

de o arheologie socială, adică de «amprentă» materială lăsată direct de către structura socială trecută.

Am descifrat în volumul I al Nerejului abecedarul acestei arheologii sociale, de la formele cele dintîi ale apropriațiunii pămîntului, petece insulare de stăpîniri, în mijlocul unei imense devălmășii absolute originare, pînă la gruparea lor nucleară, prin aglomerare și pînă în momentul cînd aceste petece insulare sînt înlocuite prin lungile fîșii de pămînt paralele și contigue, care caracterizează răzășiile evoluate.

Lămurirea legilor geografice, demografice, juridice și economice care prezidează această evoluție și a tipurilor diverse morfologice la care ele dau naștere, socotim că constituie principalul aport teoretic cu care contribuie monografia Nerejului la știința socială românească.

În același volum, capitolul cadrului biologic se bucură de o prețioasă contribuție a profesorului F. Rainer, care analizează antropologic populația Nerejului; situația demografică a satului este și ea amănunțit analizată de d-l I. Chibulcuteanu, de la Institutul Central de Statistică, iar igiena locuinței și alimentației prilejuiesc d-lui dr. D. C. Georgescu să adauge studiilor sale anterioare în acest domeniu, un nou capitol.

Partea cea mai mare din paginile volumului sînt prinse însă de studiul istoric al formelor sociale de viață din Vrancea. Este vorba de reluarea unui vechi studiu, tipărit fragmentar în «Arhiva pentru știința și reforma socială», completat și întregit, în care se expune sistematic tot materialul documentar ce a putut fi strîns.

Volumul se încheie cu o analiză a psihologiei colective nerejene în cadrul unei teorii a ceea ce am numit «obștie pe bază de tradiție difuză».

Volumul II este închinat manifestărilor spirituale. O seamă de colaboratori, printre care citățm în rîndul întîi pe profesorul Constantin Brăiloiu, analizează religia, arta, știința și filozofia populară din Nerej. Ca studii mai importante semnalăm monografia asupra ceremonialului de moarte atît de bogat, din acel

Scanned with OKEN Scanner

sat, precum și analiza literaturii populare făcută de d-l I. Cazan.

Volumul III, aproape în întregime cuprinde analiza fenomenelor economice din satul Nerej. Datorită muncii d-lui Ing. agronom Petre Stănculescu și a contribuției medicului veterinar Aurel Mutiu, s-a putut trasa un tablou, pe care-l socotim concludent, atît ca metodă, cît și ca rezultate obținute, al vieții de toate zilele pe care o duc acești «mocani» ai Vrancei.

Analiza vieții juridice prilejuiește o aspră critică a stărilor de lucruri din această regiune. Statisticile juridice ale lui Gh. Serafim demonstrează pînă la evidență «starea de haos juridic intolerabil», în care zace această parte de țară.

În sfîrșit o monografie asupra familiei devălmașe nerejene și una asupra unei gospodării nerejene, scrisă de I. Filip, încheie lucrarea.

Bogat ilustrate, cu fotografii, desene și hărți, lectura tuturor volumelor este destul de ușoară, autorii ei ferindu-se cu bună știință de tot ce ar putea fi aparatură ostentativă.

Și acuma putem trece la o critică a acestor volume. De ce nu ne mulțumesc ele pe deplin? Pentru ce, dacă împrejurările ne vor ajuta să dăm la iveală vreo altă monografie, ea nu va semăna cu aceasta?

Să-mi fie îngăduit a vorbi cu perfectă sinceritate.

Mai întîi socotesc că publicarea materialului în ordinea analitică în care a fost strîns prezintă grave dificultăți. Să arătăm acest lucru.

Sînt membru al Școlii românești de sociologie, nu dintr-o simplă întîmplare, ci pentru că realmente cred că sistemul sociologic al profesorului Gusti oferă o admirabilă unealtă de lucru. A observa științific, ceea ce constituie etapa primă a oricărei cercetări, înseamnă a observa analitic, adică desfăcînd fenomenul de analizat în elementele sale alcătuitoare. Nu-mi pot închipui deci cum s-ar putea face o astfel de analiză care să nu deosebească, rînd pe rînd, toate elementele pe cadre și pe manifestări, 8 la număr! Oricare ar fi fenome-

Scanned with OKEN Scanner

nul social în cauză, el are un spațiu înconjurător, cu un anume conținut geografic, este produsul unui grup de oameni de anume rasă, de anume densitate și structură demografică, avînd anume tradiție și anume mentalitate ; în sînul lui vom deosebi aspecte culturale, economice, juridice și administrative, vom găsi anume structură etc. Ca atare, un cercetător va trebui să ia în seamă rînd pe rînd toate aceste elemente. A scăpa vreunul din ele, înseamnă a face operă incompletă. Dar întrebarea asupra căreia stărui este următoarea : odată făcută cercetarea, analiza în teren, înfățișarea către publicul cetitor trebuie să urmeze aceleași cadre rigide ? Operația de analiză, cu alte cuvinte, trebuie să rămînă pînă la sfîrșit vizibilă ? Sau sistemul cadrelor și manifestărilor este o unealtă care face parte din laboratorul secret al sociologiei ?

Răspunsul poate fi deosebit, după cum deosebite pot fi răspunsurile la altă întrebare prealabilă : Ce urmărește monografia ? Să prezinte descripția unui material autentic ? Atunci cadrele fixe care au servit la strîngerea analitică, pot servi și drept cadre de prezentare. Compartiment după compartiment, cetitorul monografiei ar avea la îndemînă întreg materialul, așa cum a fost el clasat în dosarele de analiză a terenului. Sau poate dimpotrivă, socotim întreaga monografie ca un prilej de a elabora sinteze sociologice, de a formula adevăruri pe temeiul materialului ? În acest caz, studiul urmează a se publica în ordinea logică pe care o pretinde demonstrația pe care o faci. În loc de dosare, urmează a se alcătui un volum, o carte propriu-zisă în care în totul trebuie să urmeze regulile dialectice ale expunerii coerente, arhitectonica unei clădiri a gîndului.

Părerea la care am ajuns este următoarea : o monografie trebuie să fie și una și alta. În primul volum se înfățișează rezultatul sociologic propriu-zis, opera de sinteză, în care elementele de fapt să apară în ordinea necesității demonstrației, iar nu în aceea a culegerii. În altă serie de volume să prezinte, pe cadre și manifestări, materialul brut cu ajutorul căruia s-a elaborat sociologia respectivă.

Scanned with OKEN Scanner

Volumele Nerejului, din păcate, n-au ajuns la acest stadiu de maturitate. Demonstrația începută este permanent întreruptă de blocuri mari de material brut, care nu contribuie cu nimic la lămurirea problemei. Ca să poți citi cu folos cartea, ar trebui un indicator care să-ți arate ce pagini anume ar trebui sărite, ca să prinzi din nou firul demonstrației și să nu te înec în material.

E drept că s-a încercat o triere a materialului. S-au lăsat deoparte capitole întregi : toate documentele istorice, toate textele literare etc. Totuși și ce-a rămas este deseori povară.

Studiul științific presupune totdeauna un imens balast, reziduuri logice. Ești dator de pildă să cauți dacă nu cumva structura geologică n-a influențat fenomenul social. În speță, răspunsul a fost negativ. Nici o legătură nu a putut fi stabilită între geologie și răzășie. Tot astfel, studiul antropologic, ba în anume măsură nici cel demografic nu s-au adeverit a fi în legătură cu obștia răzășească : capitolele respective ar fi trebuit să fie scoase, fără milă, din studiul sociologic. În schimb, ele trebuiau să apară în extenso, la anexă, căci se poate întîmpla, ca alții, mai iscoditori, mai perspicace decît tine să poată găsi legături cauzale, care ție ți-au scăpat, între fenomenul social respectiv și materialul tipărit în anexă și să folosească astfel din plin ceea ce pentru tine reprezintă un reziduu neplăcut.

O a doua critică ce ne-am putea singuri face este că nici măcar din întreg materialul strîns n-am scos totdeauna toată sociologia posibilă.

Capitolul vieții psihice, de pildă, nu este ceea ce ar fi putut să fie, tot din pricina unei greșite concepții de redactare.

Ca să poți face analiza sociologică a unui asemenea fenomen, ar fi trebuit un nou volum de sinteză, care la rîndul lui să folosească, ori de cîte ori era nevoie, întreg materialul din toate cadrele și toate manifestările. Ar fi însemnat însă încă un an de elaborare.

Scanned with OKEN Scanner

Poate că prea grăbiți, am împlinit golul lăsat prin absența unui asemenea studiu, doar prin indicarea, în teoria generală, a ceea ce ar fi urmat să demonstrăm și prin publicarea materialului brut.

Volumele deci sînt inegale ca valoare sociologică și confundă uneori două planuri de preocupări : sociologia propriu-zisă cu pura sociologie descriptivă.

Dar ne mîngîiem cu faptul că, așa cum este, monografia Nerejului reprezintă totuși o încercare de sinteză și în tot cazul cuprinde destul material prețios.

Și mai ales ne mîngîiem cu gîndul că această cea dintîi monografie apărută, nu înșală, deocamdată, prea mult, gîndul profesorului nostru, urmînd ca la a doua monografie să facem un pas mai departe și o operă care într-adevăr să fie o «monografie sociologică». *

* După «Sociologie românească», an. IV (1942), nr. 7—12 pp. 623—627.

Scanned with OKEN Scanner

Berivoeşti
— studiu de structură socială

VASILE V. CARAMELEA

Prezentăm sumar metoda şi rezultatele obţinute în urma studiului nostru asupra structurii sociale a unei vechi comunităţi româneşti, în dinamica ei. Folosim materialul concret oferit de un sat îndelung evoluat, care a pornit de la realităţile sociale, de la economie, de la sistemele juridice, de la modul de viaţă, caracteristice formei sociale a obştei sătești, dezvoltîndu-se pînă la satul contemporan, cu relaţiile sociale agrare cooperativizate şi cuprins într-un proces de industrializare şi de urbanizare, de introducere a modelelor oraşului în configuraţia culturală tradiţională.

Vom înfăţişa mai întîi foarte pe scurt stadiul actual al cercetărilor structuraliste, limitîndu-ne la domeniul sociologiei şi antropologiei sociale. Socotim util aceasta întrucît cercetările noastre de structură socială pe care le prezentăm mai jos, realizate de noi între anii 1934 şi 1947, în cadrul seminariilor de sociologie pentru licenţă şi doctorat şi al cercetărilor Institutului Social Român, vor trebui comparate cu ceea ce s-a realizat mai înainte, concomitent sau mai tîrziu şi de către alţi cercetători în această problemă, sociologi şi antropologi sociali.

În vremea noastră termenul şi conceptul de «structură» a devenit o «modă». Aşa îşi începe capitolul intitulat «Les Structures sociales»[1] din *Traité de sociologie* regretatul sociolog francez Georges Gurvitch. Într-un chip foarte apropiat se exprimă şi culturologul Alfred L. Kroeber, reprezentant remarcabil

Scanned with OKEN Scanner

al școlii antropologice moderne americane întemeiate de Franz Boas. Kroeber consemnează că «noțiunea de structură nu este probabil nimic altceva decît o concesie la modă»[2]. El este totuși unul «din cei ce au contribuit la introducerea „structurii sociale" deși pare că o regretă», cum se exprimă cunoscutul antropolog social francez Claude Lévi-Strauss[3]. Însuși Gurvitch este unul dintre sociologii care au acordat destul de multă atenție problemei «structurii sociale», discutînd-o cel puțin sub aspect teoretic, critic și mai ales polemic.

Cercetările și studiile teoretice asupra structurii sociale, privită ca metodă sau ca problemă în epistemologie, au creat curentul structuralist care a luat, îndeosebi în vremea noastră, o dezvoltare deosebită, mai ales în Anglia, S.U.A. și Franța.

În Anglia este socotit ca cel mai vechi structuralist sociologul Alfred Reginald Radcliffe Brown, recunoscut ca întemeietorul antropologiei sociale engleze în orientarea ei actuală și care a exercitat o influență puternică asupra antropologiei sociale și din multe țări. Totuși nu trebuie uitat pentru contribuția sa nici sociologul Herbert Spencer (1820—1903), care, în volumul I din *Principles of Sociology* (1876), are un capitol (IV) intitulat «Social Structure». Spencer a întrebuințat de altfel și termenul care a creat curentul «funcționalist» căruia i-a consacrat capitolul următor (V), intitulat «Social Functions», din celebra sa lucrare apărută între 1876 și 1890, în trei volume. În *Antropologie structurale*, Claude Lévi-Strauss, care ne-a convins că «antropologia ar fi fost mai avansată dacă cei ce o cultivă ar fi reușit să se pună de acord asupra sensului noțiunii de structură, întrebuințării pe care pot să i-o dea și metodei pe care o implică (p. 333)», scrie în alineatul imediat următor textului reprodus că «termenul de structură socială invocă imediat numele lui A. R. Radcliffe Brown»[10]. Acesta ne-a lăsat mai multe lucrări în care se preocupă de probleme de «structură socială» și de «funcțiune». Menționăm :

On «Social Structure», în «Journal of the Royal Anthropol. Institute», vol. 70 (1940), inclus apoi în *Structure and Function in Primitive Society* (1952), culegere publicată de E. E. Evans Pritchard și Fred Eggoy. De asemenea trebuie menționat capitolul «Social Structure» dintr-o lucrare teoretică a lui Radcliffe Brown, neterminată, pe care antropologul social indian Srinivas a inclus-o în culegerea *Method in Social Anthropology* [4]. Elevii săi, dintre care mai ales Mayer Fortes, ca și alți cunoscuți antropologi sociali englezi, S. F. Nadel, R. Firth, Ed. Leach de exemplu, au adus noi contribuții în problema structurii sociale, depășind uneori poziția maestrului.

Cl. Lévi-Strauss consideră că în S.U.A. însuși Boas ar fi pregătit drumul structuralismului, menționînd de asemenea printre pionierii americani pe Kroeber, pe Ruth Benedict etc. Gurvitch nu este însă de aceeași părere cu Lévi-Strauss în ceea ce privește pionierii și deci istoricul structuralismului în S.U.A. Cei care au adus însă în mod sigur în S.U.A. elemente noi sau au reînviorat metode vechi sînt Lowie și Murdock. Murdock a introdus metoda statistică[5].

Unii dintre elevii acestuia au făcut studii de structură socială corelativ cu structura semantică; de exemplu Paul Friedrich[6].

În prezent este bine cunoscut curentul «structuralismului funcționalist», ilustrat de sistemul sociologic al lui Talcott Parsons, Merton etc. după care structura socială reflectă structura rolurilor pe care indivizii le au în societate[7].

Cel mai puternic însă s-a dezvoltat structuralismul în științele sociale și bine înțeles în antropologie în Franța, datorită celui mai autentic reprezentant actual al lui în antropologia socială și culturală, Claude Lévi-Strauss, discipolilor și adepților lui, Jean Pouillon, F. Greimas, Maurice Godelier, I. Chiva etc., grupați în jurul revistei

Scanned with OKEN Scanner

«l'Homme» și al „Laboratorului de antropologie socială" din Paris. (Collège de France).

Și în Republica Federală a Germaniei găsim preocupări foarte interesante despre structura socială. Astfel poate fi citat H. Fürstenberg [8].

O prezentare critică a structuralismului în toate domeniile în care a fost aplicat, pe discipline, o face Jean Piaget, de la Universitatea din Geneva [9]. De asemenea menționăm lucrarea lui Jean Viet *(Les méthodes structuralistes dans les sciences sociales* Paris, 1965).

Toți sociologii și antropologii menționați mai sus nu sînt marxiști, dar mulți dintre ei folosesc în interpretările lor concepte marxiste de bază ca «infrastructură» și «suprastructură». Fără să le denumească, Marx a făcut profunde analize structurale în *Capitalul.*

În fond, ce este structura socială ? Care sînt trăsăturile ei ? E o realitate socială ? Cum se descrie, analizează, modelează în științele sociale particulare și generale ?

A. R. Radcliffe Brown, al cărui nume s-a spus că trebuie evocat ori de cîte ori ne referim la structura socială, scrie : «Trăsăturile structurale ale vieții sociale dintr-o regiune anumită consistă din toate acele reglementări ce persistă între persoane în relațiile instituționale ce sînt manifestate în acțiunile și interacțiunile care în totalitatea lor sînt dispuse în viața socială». El specifică de asemenea că «structura socială trebuie să fie descrisă prin instituțiile ce determină comportamentul propriu— sau pe cel la care sînt obligate — al persoanelor în diferite raporturi între ele». Radcliffe Brown exemplifică diferența dintre structura socială și organizarea socială astfel : organizarea socială constă în aranjarea persoanelor asemănător gradelor într-o armată, iar unitățile componente, companie, regiment, corp ar constitui structura [10].

S-a scris despre marele antropolog social englez, recunoscîndu-i-se toate meritele, că nu prea ar fi distins *structura* concretă de *modelul* inconștient, abstract,

Scanned with OKEN Scanner

îndărătul realității empirice, deși el vorbește de «forma structurală», ceea ce a determinat pe elevul său M. Fortes, cum spune Gurvitch, să părăsească ideea la care ținea maestrul și să deschidă drumul lui Claude Lévi-Strauss, pentru structurile abstracte. Lévi-Strauss ajunge la concluzii foarte interesante, mai ales că sintezele și elaborările sale teoretice urmează unor cercetări temeinice asupra „sistemelor" de rudenie, pe care își bazează susținerile. El conchide : a) «cercetările structurale au ca obiect studiul relațiilor sociale cu ajutorul modelelor» ; b) «relațiile sociale sînt materia primă întrebuințată la construcția modelelor ce fac evidentă însăși structura socială» ; c) «principiul fundamental este că noțiunea de structură socială nu se raportează la realitatea empirică ci la modele realizate după aceasta» [11]. Ar mai trebui citată lunga definiție dată structurii sociale de G. Gurvitch care, se știe, nu este de acord întru totul și a polemizat chiar cu Claude Lévi-Strauss ; trimitem însă la *Tratatul* său de *sociologie* (vol. II., 1962). O reținem pe aceea foarte scurtă formulată de germanul H. Fürstenberg, după care «interdependența socială relativ continuă și cognoscibilă dintr-o societate dată formează structura sa socială» [12].

●

Studii, cercetări și interpretări structuraliste, diacronice și sincronice, s-au făcut și se fac și în țara noastră.

Prin analizele structurale se urmărește un studiu «mai avansat», cum spune Lévi-Strauss, de sociologie sau de antropologie socială și culturală pentru determinarea unor tipuri, sisteme, pentru cercetări comparatiste pe bază de structuri sociale. Cercetările de acest fel s-au făcut îndeosebi în cadrul Școlii sociologice de la București.

H. H. Stahl consideră, și noi sîntem de acord cu el, mai ales că am experimentat-o «schema Gusti»

Scanned with OKEN Scanner

a Școlii sociologice de la București a celor patru «cadre» și patru «manifestări», drept o schemă de modelare sociologică. Ceva mai mult, ea este «în limbajul de azi, un model de modele, un model abstract de gradul întîi, care ne poate dirigui în elaborarea unor modele de gradul doi». « De fapt, scrie H. H. Stahl, aici stă unul din marile merite ale modelului gustian și care-l autoriză pe Gusti să afirme că «practică o sociologie foarte asemănătoare cu marxismul», în sensul că schema lui recunoștea fenomenului social, calitatea de a fi o «structură globală», extrem de complexă, care nu poate fi înțeleasă decît prin analizarea exhaustivă a tuturor elementelor sale componente, valoarea fiecăreia dintre ele depinzînd nu numai de ceea ce este el în sine, ci și pozițional, adică de locul, ponderea și rostul funcțional pe care îl are în structura totală» [13].

Punctul nostru de vedere teoretic și metodologic mai ales, în urma cercetărilor concrete efectuate, îl vom spune în concluziile studiului despre satul Berivoești. L-am prezentat recent și în lucrarea *Structuralismul în antropologia socială și culturală* (Studii și cercetări de antropologie, 1970, 7, 2, Ed. Academiei).

Cercetarea satului Berivoiești prezintă unele particularităţi faţă de alte monografii gustiene și deci un interes special cel puțin pentru cei ce vor să se informeze despre unele aspecte mai puțin cunoscute ale activităţii și moștenirii Școlii sociologice de la București ca : realizarea unor cercetări sociologice specializate în studierea numai a anumitor probleme — investigaţii inițiate de către unii elevi ai școlii, dar aprobate și îndrumate de prof. Gusti și colaboratorii săi — ; preluarea de către alte discipline sociale și ale omului a metodei cercetărilor complexe inaugurate de sociologia gustiană.

Cercetările făcute asupra satului Berivoești, efectuate în etape, exemplifică ambele aspecte. Este vorba întîi de o investigație între anii 1934 și 1947 din punctul de vedere al sociologiei, a unui singur cercetător și nu a unei întregi echipe, ceea ce se abate de la prin-

Scanned with OKEN Scanner

cipala caracteristică a Şcolii sociologice de la Bucureşti ; ea a fost dirijată însă de prof. G u s t i şi de asistenţii săi. Cercetarea aceluiaşi sat efectuată mai tîrziu, după 1964, prezintă interes îndeosebi pentru cei ce urmăresc influenţa şi moştenirea Şcolii sociologice de la Bucureşti ; de astă dată, satul a fost studiat complex, multidisciplinar, de mai multe echipe, (un „grup de echipe" sau o „echipă de echipe interdisciplinare") de specialişti de formaţie ştiinţifică diferită, lucrînd convergent în problema definirii complexe a omului — ca natură, societate, cultură, ca organism şi comportament, în evoluţia lui, în contextul social tradiţional românesc, milenar, şi în cel al trecerii la viaţa socială, la cultura şi civilizaţia societăţii industriale contemporane.

În al doilea caz este vorba de valorificarea şi dezvoltarea experienţei cercetărilor complexe, experienţă preluată de data aceasta de o disciplină socială mai tînără şi nou admisă în aşezămîntul ştiinţelor sociale şi ale omului în ţara noastră şi în multe ale ţări — antropologia socială şi culturală.

Cercetările complexe de după 1964 nu au fost deci coordonate de sociologie, ci de antropologia socială şi culturală, care, prin investigaţii multidisciplinare, urmăreşte studiul «omului integral în procesul industrializării» — cercetări comparative de structură socială.

Primul volum din monografia complexă a satului Berivoeşti a apărut în anul 1946 [14]. Este o analiză amănunţită şi documentată pe un mai mare număr de surse de informaţie (observaţie directă, trăire şi deci participare, mărturiile bătrînilor satului, documente scrise — texte istorice şi planuri teritoriale etc.) asupra unor supravieţuiri de obşte sătească, formă socială de început a satului vechi românesc, existentă în toată perioada etnogenezei poporului român, a cărei prezenţă pe teritoriul ţării noastre este atestată şi mai înainte la strămoşii geto-daci.

Pe baza acestui complex de izvoare de informaţie directă şi indirectă au fost studiate : organizarea so-

Scanned with OKEN Scanner

cială a obștei de moșneni actuale, volumul și structura cetei sau cetelor de moșneni, activitatea economică, sistemele juridice — drepturile devălmașe măsurate în delnițe, cirici și dramuri —, obiceiul atribuirii unor loturi în folosință individuală a codevălmașilor, a unor ținteri private temporare, a tentativelor de permanentizare a unor stăpîniri individuale abuzive, crearea unor proprietăți private mari. De asemenea tot pe baza acestor surse de date au fost cercetate : obiceiurile, tradițiile, mentalitatea oamenilor caracteristică structurii obștii, procesul istoric al dezvoltării satului de la obștea tradițională, cînd aceasta constituia forma socială a întregului sat, pînă la actualul sat contemporan, cînd obștea tradițională se mai menține uneori doar sub formă de rămășițe din diferite faze ale evoluției ei. A fost interpretat procesul schimbării organizării și structurii sociale pe măsura dezvoltării tehnicii, a activității economice, corelată cu cea culturală, juridică, administrativ-politică a oamenilor.

În aceste cercetări complexe, antropologia socială și culturală este «disciplină pilot», sociologia colaborînd numai pentru studiul aspectelor sociale ale omului. Satul Berivoești a devenit și el «stație pilot» — primul laborator de teren, creat odată cu introducerea, cu recunoașterea formală sau cel puțin cu distingerea, cu autonomizarea și în țara noastră de către etnografie, etnologie, sociologie și alte științe ale culturii, societății și omului, a acestei noi discipline, antropologia socială și culturală.

Pentru că cercetările științifice la Berivoești s-au efectuat în două rînduri și în două optici e greu să separăm azi ce datorăm — în urma atîtor investigații — pe de o parte sociologiei și pe de altă parte antropologiei sociale și culturale, mai ales că aceasta este o moștenitoare și a materialelor, a prelucrărilor și a studiilor realizate în 1934—1947 ; voi face în general uz de texte publicate în baza cercetărilor vechi.

Mă voi folosi de asemenea de recenzii, de reproduceri din lucrările de sociologie și istorie ale unor dascăli ai mei, de un referat al prof. G u s t i despre mono-

Scanned with OKEN Scanner

grafia Berivoești, ca și de textul unei conferințe intitulate *Școala sociologică de la București și cercetarea realității sociale românești** pe care am ținut-o cînd eram doctorand în sociologie, în care am analizat rezultatele cercetărilor personale atît pentru monografia de sat Berivoești, cît și cele din Țara Oltului obținute ca membru într-o echipă de cercetare complexă de regiune, efectuată sub egida Institutului Social Român.

●

Monografia Berivoești a fost concepută în cinci părți, fiecare abordînd cîte o problemă de domeniul sociologiei, care — prin corelație — am socotit noi că pot caracteriza cît de cît, în dinamica ei, viața socială a unui grup uman teritorializat de multe secole într-o zonă de veche locuire omenească, între două «muscele», dintre Cîmpulung și Curtea de Argeș, și cu o istorie legată de aceste două vechi capitale ale Țării Românești.

Primul volum (cel menționat mai sus) al monografiei sociologie, deși contribuie la cunoașterea unei singure probleme — istoria socială, economică, a sistemelor juridice și în diferite varietăți din rămășițele de obște tradițională și respectiv structurile ei sociale, analizează totuși problema în cadrul satului integral, ca totalitate, și în continuă transformare, în permanentă structurare.

* Conferința a fost ținută în cadrul unui simpozion, care s-a bucurat de prezența prof. Gusti, a membrilor corpului didactic al Facultății de litere și filozofie, a unui mare număr de studenți și alți auditori. La același simpozion au mai participat cu comunicări: Pompiliu Caraioan, despre *Dicționarul sociologilor români*, la care lucra de mai mulți ani, Silvia Văraru care a interpretat texte din *Cours de Philosophie positive* al lui Auguste Comte (1798—1857), creatorul termenului «sociologie» (vol. IV, 1840) de la a cărui apariție se împlinise un secol, ș.a. Toate comunicările fuseseră citite și aprobate dinainte de prof. D. Gusti.

Scanned with OKEN Scanner

Problema a fost analizată în 1946, cînd materialul întregii monografii fusese adunat, folosind sistemul de culegere pe «cadre» și «manifestări» ale realității sociale, sistem caracteristic Școlii sociologice de la București. Materialul l-am grupat pe diferite caracteristici, pe diferiți indicatori, l-am clasat, ordonat, regrupat, reclasat, reordonat mereu pe problemele, pe elementele vieții sociale pe care le urmăream în interacțiunea lor, și au fost reportate mereu la totalitate, mai ales cînd studiam funcționalitatea diferitelor instituții sociale sau a unor părți, aspecte, sectoare componente ale fenomenului social global.

În anul imediat următor, în iunie 1947, am putut prezenta, redactat, cel de-al II-lea volum, a doua problemă din monografia Berivoești, susținută ca teză de doctorat în sociologie. (Din manuscrisul acestei teze — ca o relevare a punctului nostru de vedere — prof. H. H. Stahl a reprodus în cursul său de sociologie rurală, ținut la Universitatea din București, tipărit în 1946, 9 pagini și un desen, o reprezentare grafică a unei structuri social-teritoriale care reda schematic două componente în unitatea lor dialectică, structura economică și juridică, reflectată și în «peisajul rural» al Berivoeștilor.)

Dacă am mai adăuga două scheme de structură social-teritorială ale satului Berivoești, date ca exemple într-o mică sinteză a noastră comunicată la cel de al VI-lea Congres internațional de științe antropologice și etnologice (Paris, 1960)[16], cum și o contribuție metodologică în care am argumentat mult tot pe baza experienței de la Berivoești, care a constituit comunicarea noastră la cel de al VII-lea Congres internațional de științe antropologice și etnologice (Moscova, 1964), am cuprinde tot ce s-a publicat din cercetările noastre efectuate în satul Berivoești pînă în 1947 în optică pur sociologică.

Despre cel de al doilea volum al monografiei satului Berivoești, prezentat ca teză de doctorat, D. Gusti a întocmit un referat din care ne îngăduim să extragem cîteva observații care ni se par concludente pentru studiul de structură socială în ceea ce privește concep-

Scanned with OKEN Scanner

ţia Şcolii sociologice de la Bucureşti şi care dau posibilitatea studierii oricărei probleme sociologice, aplicării de tehnici şi metode speciale :

«Teza de doctorat a d-lui Caramelea V. Vasile este o monografie de sociologie istorică întreprinsă după indicaţiile noastre personale şi ale colaboratorilor noştri de la catedră (este vorba de T. Herseni şi H. H. Stahl, — n.n.). Autorul a izbutit să întocmească un studiu foarte documentat şi complet original despre evoluţia organizării sociale a unui sat în răstimp de patru secole, 1532—1947, reconstituind şi analizînd cu multă pricepere fazele de dezvoltare pînă la *structura economică, juridică* şi *socială* de azi. Ca metodă, d. Caramelea porneşte de la analiza realităţii sociale prezente, pe care a putut-o observa direct, pentru a pătrunde tot mai adînc în trecut, folosind pe lîngă amintirea oamenilor şi documentele descoperite din proprie străduinţă, numeroasele supravieţuiri ale organizaţiilor sociale de altă dată... Prin metoda sociologică pe care o aplică în istoria juridică şi socială d. Caramelea reuşeşte pe de o parte să reconstituiască fazele principale ale evoluţiei satului de la formele complexe de azi, spre forme din ce în ce mai simple de altădată, parcurgînd drumul înapoi, dinspre trecut spre prezent, să explice prin cadrul său istoric manifestările săteşti actuale. Este un procedeu care cere multă pricepere şi multă migală, rezultatele obţinute însă sînt dintre cele mai interesante» [17].

Într-adevăr, ca metodă pentru studiul satului contemporan am folosit observarea directă şi indirectă. Pentru perioadele istorice am utilizat documentele scrise, tradiţia orală, am interpretat toponimia şi supravieţuirile.

După ce am caracterizat structura satului contemporan (din 1936) ca totalitate (fig. 1) şi cum se manifestă îndeosebi în latura economică şi juridică, deci în infrastructură şi suprastructură, avînd permanent ca martori şi unele supravieţuiri, procedînd *à rebours* (de-a-ndăratelea) am reconstituit evoluţia acestei unităţi sociale pînă în faza cînd grupul social era foarte omogen

Scanned with OKEN Scanner

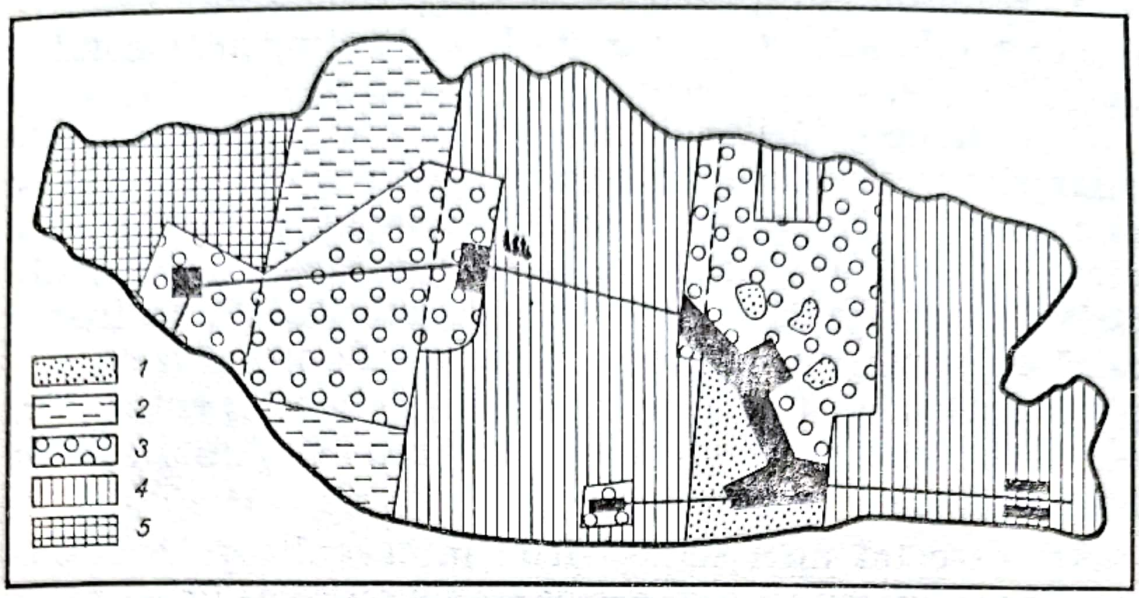

FIG. 1

Schemă de structură socio-teritorială a satului Berivoești cu vestigii de obște liberă și aservită

1. proprietate devălmașă ; 2. proprietate devălmașă pe cote părți ; 3. ținuturi private locurești prin tehnica «închisorilor» ; 4. ținuturi private prin măsurători ; 5. proprietate de stat.

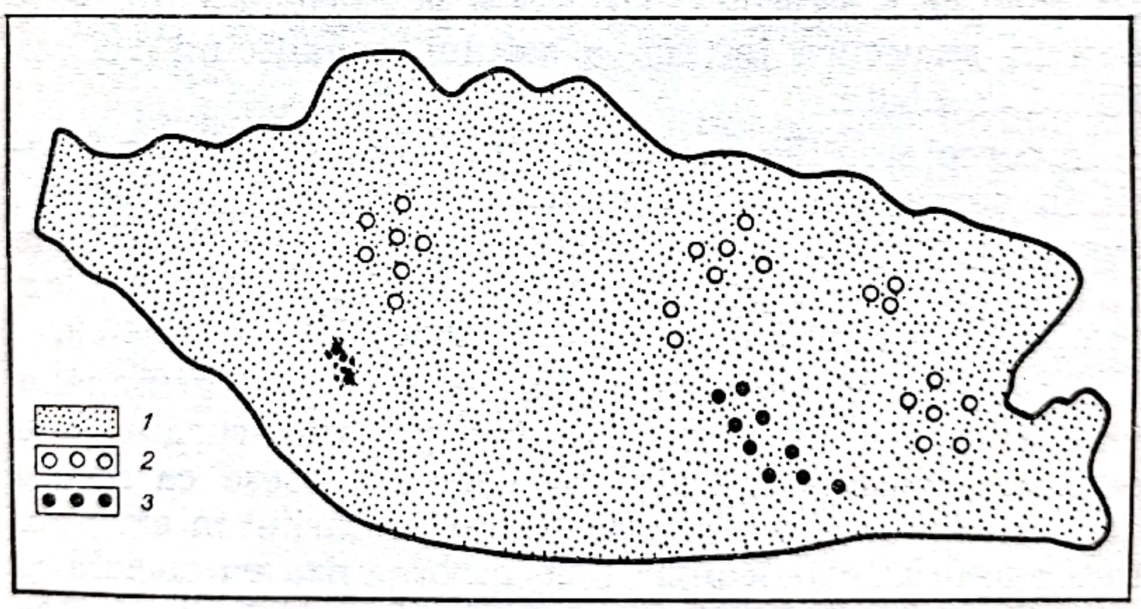

FIG. 2

Schema celei mai vechi structuri socio-teritoriale a satului Berivoești reconstituită. Forma socială a obștei, a cetei care exploata economic teritoriul pastoral și agricol, folosind trei soluții juridice

1. proprietate devălmașă (izlaz, pășune, pădure) ; 2. ținuturi private (fineți, pometuri, culturi) ; 3. ținuturi private (locuri de casă).

Scanned with OKEN Scanner

(fig. 2) trăind în forma cetei de țărani absolut liberi (de exemplu «Drăguș cu ceata lui», la sfîrșitul secolului XV).

Pe baza cercetărilor documentare, a mărturiilor bătrînilor și a vestigiilor, am caracterizat mai întîi faza primară a obștei îndeosebi relațiile economice și cele juridice, cu instituții bazate în special pe o economie țărănească tradițională, în principal de subsistență, în foarte mică măsură pentru piață, pentru schimb. Așa se explică faptul că țăranilor lipsindu-le banii pentru bir, s-a creat pretextul pentru aservirea obștei în cete feudale.

Am cercetat apoi schimbările intervenite prin desfășurarea procesului de aservire feudală a unei părți importante în volumul demografic al satului de atunci, crearea noilor relații de producție, dezvoltarea marilor proprietăți boierești și formarea unor clase sociale rurale în această perioadă ; la fel, schimbările în economie, în sistemul juridic, în categoriile sociale, în stratificarea socială din perioada capitalistă.

Pe baza dovezilor de care am dispus, am eliminat tot ceea ce s-a dezagregat și s-a adăugat, s-a introdus nou în structura inițială a satului, modificînd vechea formă de obște.

În cercetarea diacronică a satului Berivoești, am folosit în succesiunea lor scheme de structură teritorială, pentru a reflecta cît mai intuitiv și sugestiv structurile sociale, îndeosebi prin interrelația și în dinamica lor, componenta economică cu cea juridică și ecologică.

Se știe că activitatea social-economică a grupurilor umane sătești se «reflectă» în «peisajul rural», lasă deci «urme» pe teritoriul pe care-l folosesc ca spațiu de muncă, de așezare etc. Transformările intervenite în structura socială apar clar în organizarea socială și sînt «înregistrate» în structura teritorială, ceea ce înseamnă că putem «citi», în aceasta din urmă «modificările» produse în cea dintîi, că ele «oglindesc» și putem interpreta într-o oarecare măsură diferite moduri de producție, medii de viață, în care noi distingem «structura socială». Se mai știe că planurile teritoriale

Scanned with OKEN Scanner

sînt documente social-istorice şi că ele au putut fi folosite deja în interpretările istorice, sociologice, etnologice. Ele constituie o raportare grafică a structurilor socio-teritoriale de la epoca pentru care s-au executat. Rezultă că putem să ne folosim de astfel de planuri teritoriale pentru prezentarea în succesiunea lor a structurilor sociale «proiectate pe sol», în «peisajul rural», reconstituite pentru diferite faze ale evoluţiei satului. Folosind această metodă a «citirii» în «peisajul rural» cercetători francezi (Marc Bloch, Roger Dion, Gaston Roupnel) iar la noi prof. H. H. Stahl au obţinut rezultate deosebit de valoroase.

În cercetările noastre, ne-am folosit frecvent de vechile planuri teritoriale. Uneori, în lipsa acestora din materialul documentar, a fost nevoie pentru studiul diacronic de structură socială reflectat pe structură teritorială să execut schiţe sau scheme, să fac măsurători cu lanţul pe teren, căutînd vechile semne din documente, sau cu ajutorul bătrînilor, stabilind vechile linii, trasee juridice prin care se delimitau între ele grupuri sociale în stăpînirea zonelor economice ale satului.

În final, am realizat un film al structurilor teritoriale, raportate pe scheme, care redau în succesiunea lor structurile sociale (cel puţin componenta economică şi cea juridică în interrelaţia lor), o reflectare sugestivă şi intuitivă pe grafice a unor probleme, în care noi citim foarte bine structura socială în dinamica ei, în îndelungata evoluţie a satului Berivoeşti (fig. 3—8).

În urma acestei reconstituiri, a acestui «film» de structuri socio-teritoriale, am înţeles mai bine cum s-a produs desfăşurarea în timp a drepturilor diferitelor categorii sociale asupra moşiei satului (fig. 9), ca şi repartizarea şi amplasarea în spaţiu a diferitelor clase, categorii sociale, grupuri sătești (fig. 10), care sînt şi astăzi destul de vizibile prin «urmele», prin «pecetea» pusă în «peisajul rural».

Scanned with OKEN Scanner

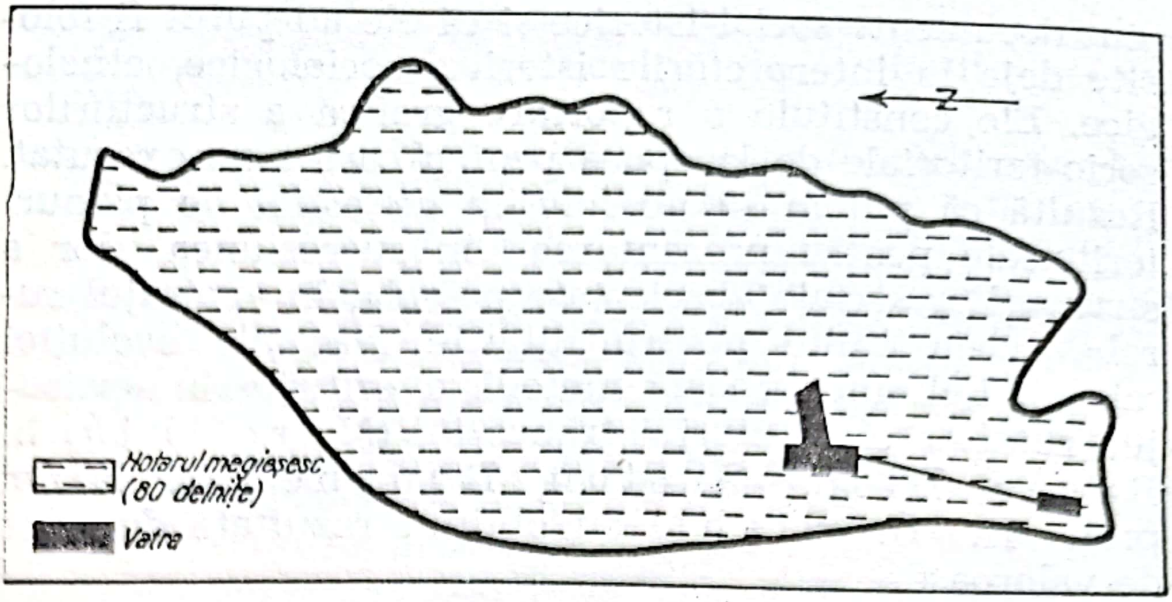

FIG. 3

Schema de structură socio-teritorială, reconstituire pentru faza devălmașă a obștei libere, cu 80 de delințe ideale

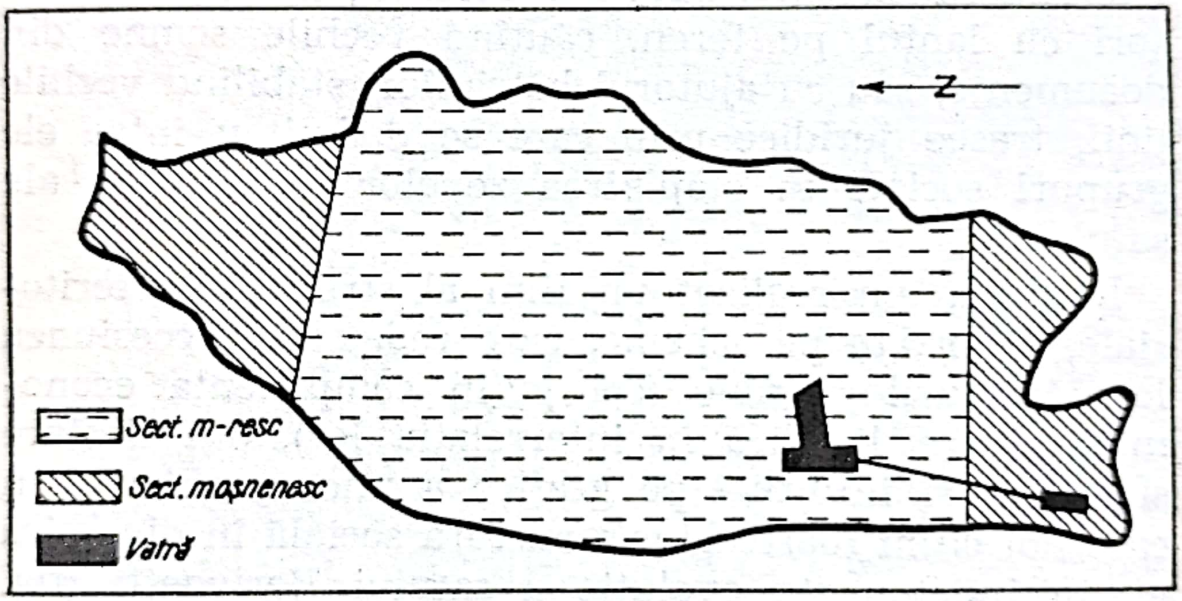

FIG. 4

Alegerea părților de moșie de către feudal (30 de delințe)

Deși noi am prezentat în dinamica ei structura socială, folosindu-ne de mai multe scheme de structură socio-teritorială, pentru a marca mai bine procesul de transformare, se pot distinge patru modele, patru tipuri de structură socială mai stabilă a satului Berivoești :

Scanned with OKEN Scanner

1) structura satului cu economie tradiţională, în principal pentru consumul familial sau gospodăresc, cu relaţii de devălmăşie şi ţineri private sub forma obştei săteşti ;

2) tipul de sat cu structură socială bazată pe relaţii de producţie şi sociale caracteristice feudalismului

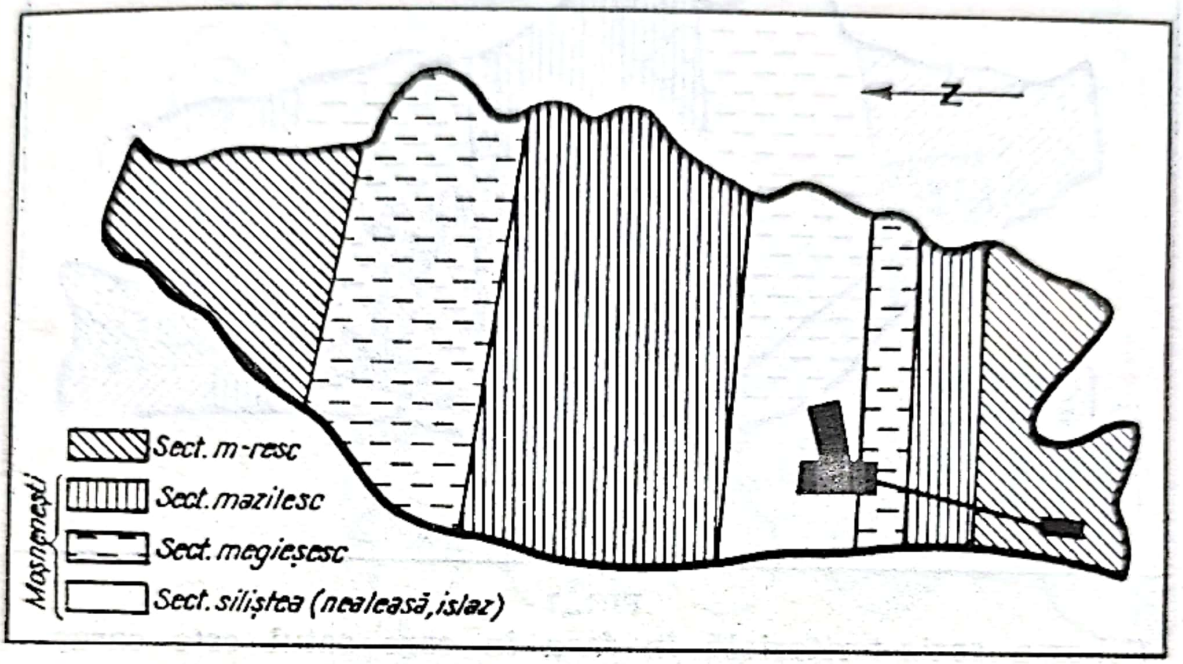

FIG. 5

Schema socio-teritorială a satului după alegerile boiereşti

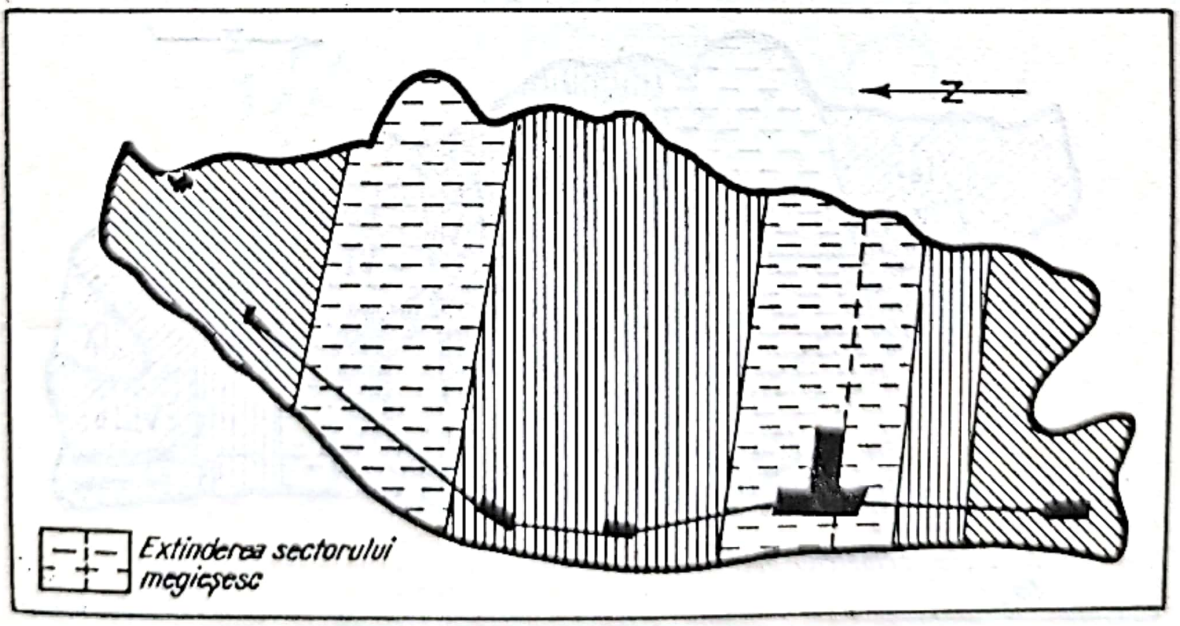

FIG. 6

Schema socio-teritorială după împărţirea satului între moşnenii megiaşi şi moşnenii mazili (20 şi respectiv 30 de delinţe)

Scanned with OKEN Scanner

(satul, fiind mixt, a păstrat și rămășițe ale structurii de obște țărănească liberă) ;

3) structura socială a satului format din mici producători de mărfuri și proprietari capitaliști ;

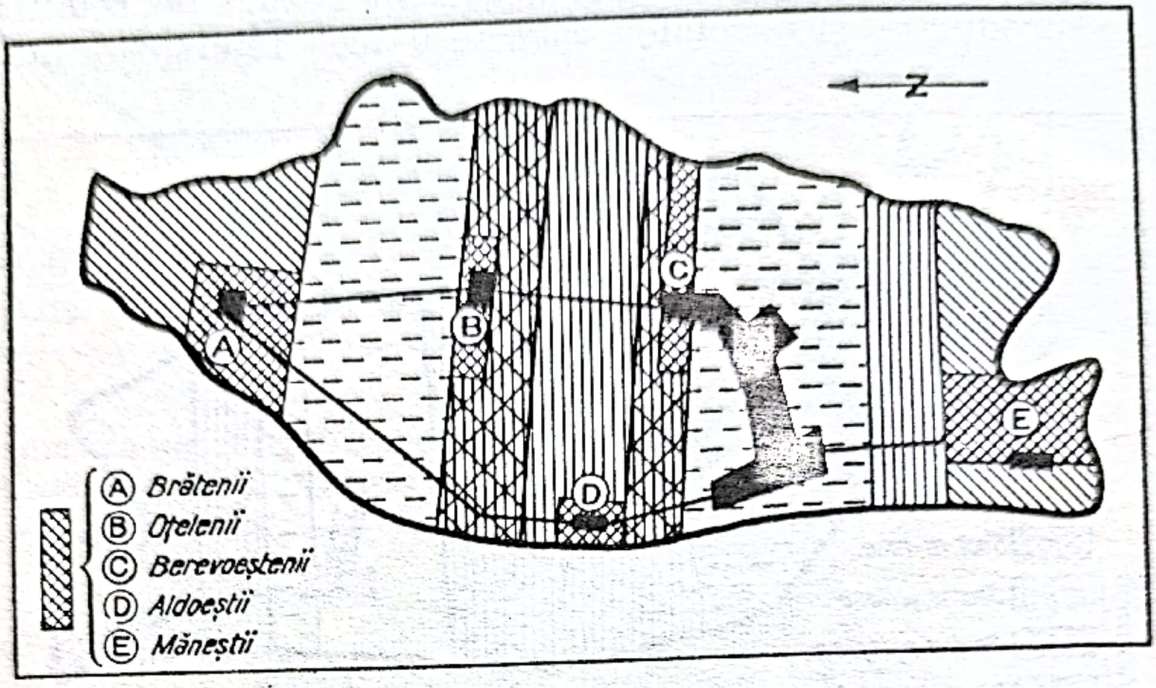

FIG. 7

Schema socio-teritorială în faza în care satul este caracterizat de un mare număr de categorii sociale rurale, create de feudalism și apoi de capitalism

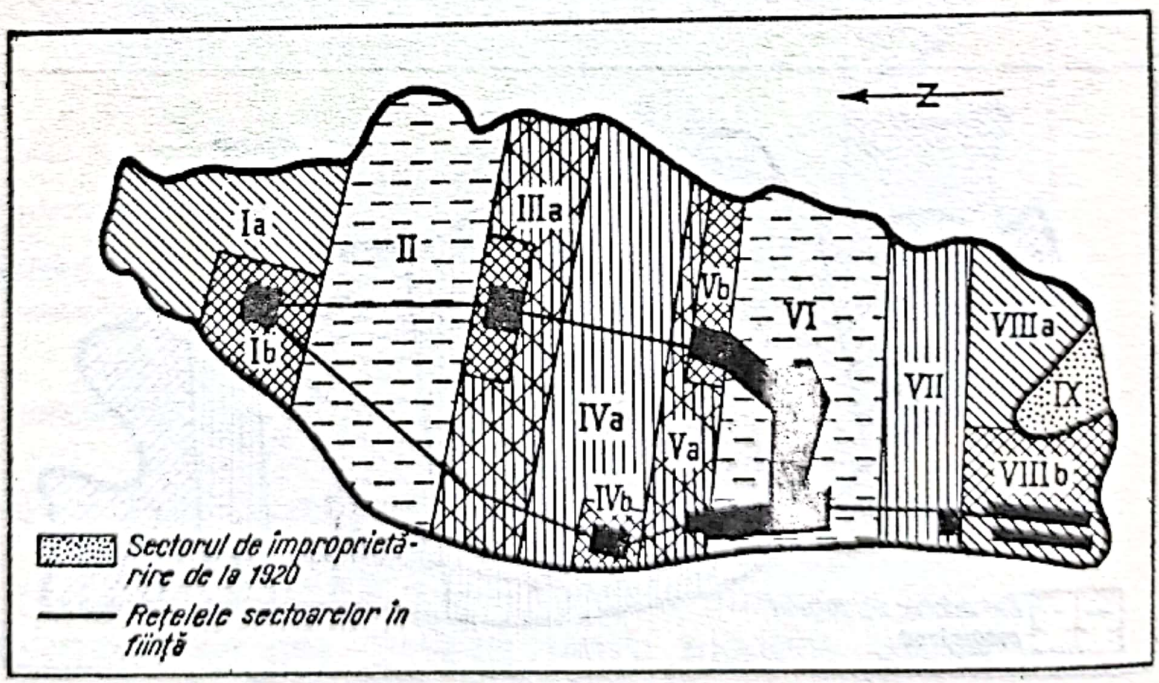

FIG. 8

Schema socio-teritorială a satului după împroprietărirea de la 1920

Scanned with OKEN Scanner

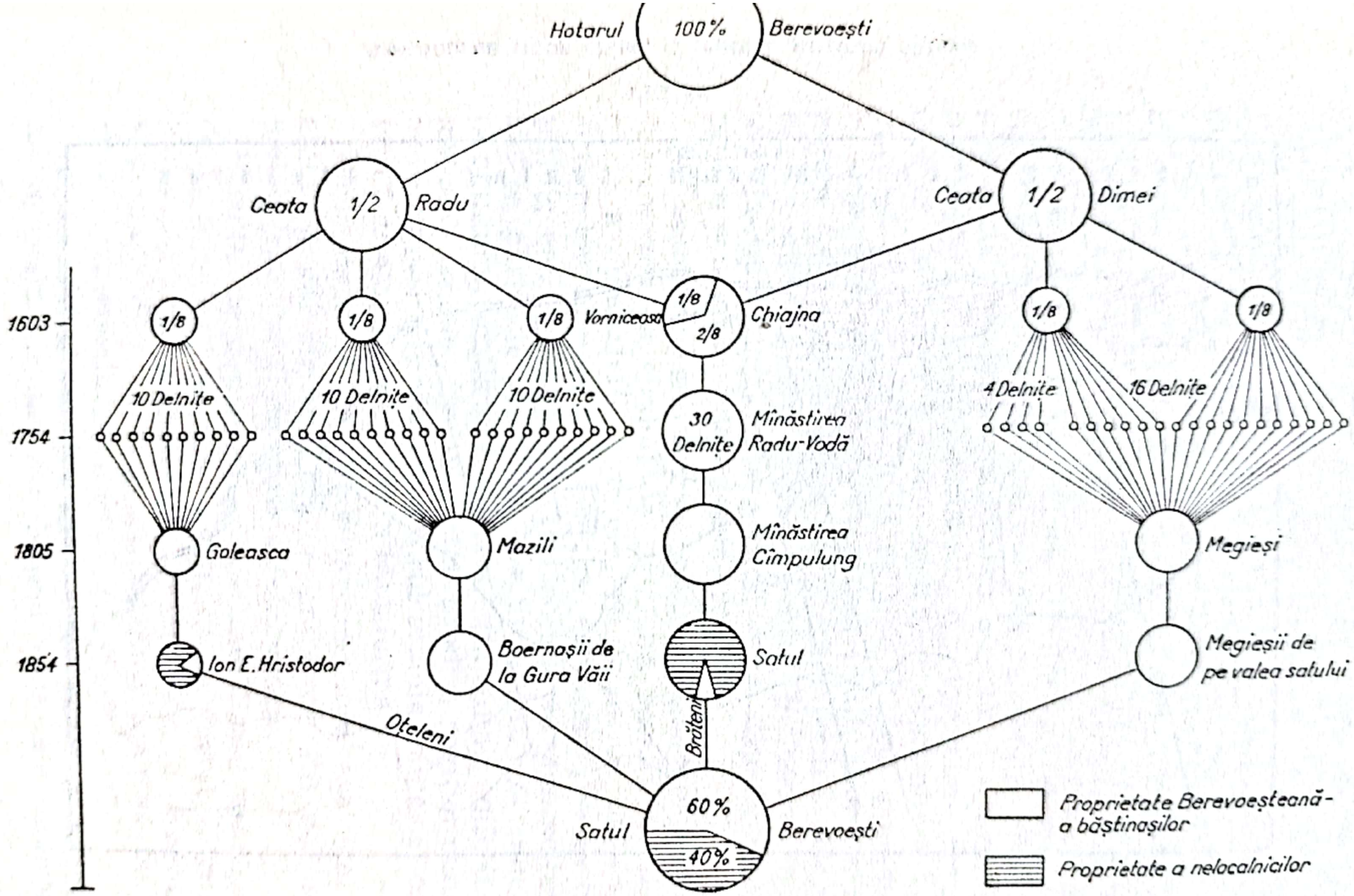

FIG. 9

Evoluția drepturilor băștinașilor și ale nelocalnicilor asupra moșiei satului

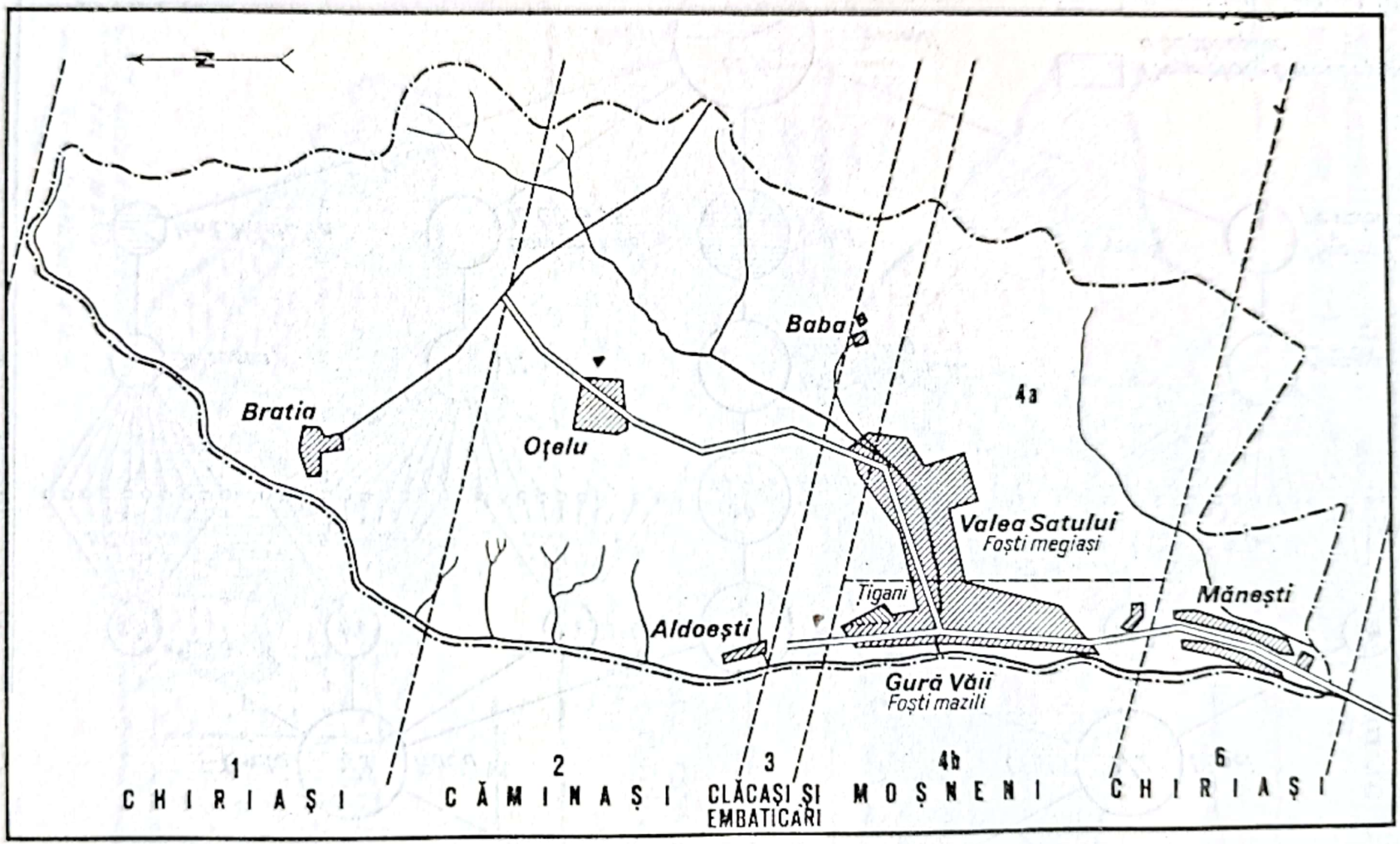

FIG. 10

Amploarea unor clase, categorii, grupuri sătești

Scanned with OKEN Scanner

4) structura satului contemporan cu agricultură cooperativizată.

În vara anului 1939, am participat la cercetările sociologice ale Institutului Social Român în microregiunea Țării Oltului, studiind 68 de sate cu 81 de composesorate. În cadrul acestei monografii sociologice de regiune am făcut interpretări urmărind în perspectivă atît sincronică, cît și diacronică structura socială a celor 81 de composesorate.

În urma acestor cercetări, de sat și de regiune, sub aspect metodologic am conchis că studiul de structură socială necesită observarea directă și indirectă a relațiilor și instituțiilor sociale, o interpretare diacronică și sincronică a fenomenelor, a elementelor care intră în analiza structurală ca și o dibăcie a modelării. Pornind deci de la cercetarea instituțiilor sociale, putem realiza modele abstracte, utile pentru diagnosticarea altor unități sociale, pentru includerea acestora în tipologia unor regimuri, unor sisteme sociale, pentru compararea de «sisteme sociale».

De asemenea, sub aspect epistemologic am ajuns la convingerea că studiul de structură socială ne dă o cheie a cunoașterii, a înțelegerii formelor sociale, a sistemelor sociale, a sistemelor subiacente, economic, juridic etc. ale unei structuri sociale în interacțiunea lor, ca părți ale totalității, ale întregului, oferindu-ne posibilitatea explicării rostului, funcțiunii diferitelor instituții sociale, a rolului, statutului, a poziției persoanelor care-și duc viața în cadrul aceluiași tipar și care, prin activitatea lor, se poate transforma.

Deci, analizele de structură constituie, așa cum au arătat și alți structuraliști, o problemă atît de ordin metodologic, cît și de ordin epistemologic.

Rezultă, de asemenea, că sistemul Școlii sociologice de la București în care am strîns, prelucrat și gîndit materialul, dă posibilitatea modelărilor, a analizelor structurale deci, în scopul comparării tipurilor de societate, regimurilor și sistemelor sociale.

Am spus că după 1964 satul a fost cercetat în optica antropologiei sociale și culturale, care este interesată

Scanned with OKEN Scanner

de studiul structurilor sociale, de analize structurale tot atît de mult, dacă nu chiar mai mult, ca și sociologia.

În primul rînd, antropologia socială și culturală folosește analiza de structuri sociale în studiul comparativ al societăților umane, studiul structuralist constituind criteriul cel mai potrivit pentru comparație.

În al doilea rînd, antropologia socială și culturală utilizează studiul de structură socială pentru ca, în corelație cu studiul culturii și al personalității, să poată caracteriza cît mai bine, mai multilateral, mai profund, mai complex personalitatea individuală și societală, de bază, modală, de statut (Iehudi Cohen, *Social Structure and Personality*, 1965).

Noi am întreprins studii de structură socială, analize structurale în acest dublu scop, adică pentru studii comparative de societăți tradiționale, agricole și industriale și totodată pentru studiul personalității în contextele social-culturale respective. (V. V. Caramelea, *Social structure and Personality*, în «Annuaire roumain d'anthropologie» 1970, Tom. 7, Ed. Academiei).

Am efectuat studii de structură socială folosind echipele de specialiști pentru fiecare componentă, în cadrul cercetărilor interdisciplinare, dar și studii de structură socială efectuate de un singur cercetător. (Gh. Geană et colab., *La famille et la personnalité*, în „An. roum. d'anthrop." 1970, Ed. Academiei).

Fără a împinge lucrurile la extrem, socotim studiul structurii sociale numai ca o problemă în cadrul cercetării «mediului social», iar metodologic ca una din căile importante, eficiente de investigare ; constatăm că analizele structurale sînt în perfect acord teoretic și metodologic cu concepția, cu orientarea integralist dinamică a antropologiei sociale și culturale românești dezvoltată în cadrul Centrului de cercetări antropologice al Academiei, care de altfel a preluat și a valorificat la nivelul ei vechile cercetări sociologice întreprinse în satul Berivoești intre anii 1934—1947, în concepția Școlii sociologice de la București, a profesorului Dimitrie Gusti.

Scanned with OKEN Scanner

NOTE

1. G. Gurvitch, *Traité de sociologie,* Paris, Presses Universitares de France, tom II, ed. II, p. 205.
2. A. L. Kroeber, *Anthropology.* Ed. II-a, 1948, p. 325.
3. Claude Lévi-Strauss. *Anthropologie structurale.* Cap. XV (La notion de structure en ethnologie), Paris, Plon, ed. 1958, p. 304.
4. A. R. Radcliffe Brown. *Method in Social Anthropology.* Ed. Srinivas, The University of Chicago Press, 1958.
5. Murdock George Peter, *Social Structure.* New York, 1949.
6. Friedrich Paul. *Semantic Structure and Social Structure.* În «Explorations in Cultural Anthropology», ed. by Ward H. Goodenough, 1964.
7. Talcott Parsons, *The Social System.* Glencoe, The Free Press, 1951.
8. H. Fürstenberg, *Sozialstruktur als Schlüsselbegriff der Gesellschafsanalyse.* În «Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie», 18, 3, 1966.
9. Jean Piaget. *Le structuralisme.* Paris, 1968, PUF, ed. II.
10. A. R. Radcliffe Brown. *Method in Social Anthropology,* cit., Ch. LV, «Social Structure», p. 169.
11. Cl. Lévi-Strauss. *Anthropologie structurale,* cit., cap. 15.
12. H. Fürstenberg. *Op. cit.,* (Apud Leon Ţopa, *Comentarii cu privire la sisteme sociologice şi structuri sociale.* În «Sociologia militans», Bucureşti, Editura Ştiinţifică. vol I. 1968).
13. H. H. Stahl. *Unealta de lucru a «modelului» sociologic creat de Dimitrie Gusti.* În «Sociologia militans». Bucureşti, Editura Ştiinţifică, vol. II, 1969, p. 17.
14. Vasile V. Caramelea. *Satul Berivoeşti,* I. Obştea moşnenilor, Cîmpulung, 1946.
15. V. V. Caramelea. *Contribution ethnographique concernant les vestiges de la communauté villageoise primitive chez les roumains.* În «VI-e Congrès International des sciences anthropologiques et ethnologiques», tom II, p. 29—32, Paris, 1960.
16. V. V. Caramelea. *Contribution à l'étude de la forme sociale de la communauté villageoise. — Méthode de reconstitution des ses phases.* În «VII-éme Congres International des sciences anthropologiques et ethnologiques», tome III, Moscova, 1964.
17. D. Gusti. *Referat ştiinţific* către Consiliul Facultăţii de Filozofie şi Litere din Bucureşti, pentru teza de doctorat în sociologie... etc., 30 mai 1947 (în ms.).

inv. 113369

Scanned with OKEN Scanner

MONOGRAFII SUMARE DE SATE

Scanned with OKEN Scanner

60 sate româneşti

ANTON GOLOPENŢIA

Ancheta *60 sate româneşti,* din care au apărut pînă acum 2 volume şi vor apare în cursul acestui an încă alte trei, între care două primăvara, iar ultimul în cursul verii, reprezintă o întreprindere ştiinţifică mare a Şcolii Prof. Gusti dinainte de anii de acalmie 1939—1942.

După mai bine de un deceniu de cercetări monografice a cîte unui singur sat, s-a făcut în vara 1938 tentativa de a studia concomitent cele 60 sate din toate provinciile ţării în care lucrau echipe studenţeşti. Intenţia de a compara satul din diferitele provincii ale ţării, obiectiv de căpetenie încă de la începutul cercetărilor monografice, fusese realizată pînă atunci numai prin confruntarea satelor studiate succesiv. De data aceasta întreaga cercetare şi prelucrare este menită să fie un tablou comparativ al satelor din diferitele regiuni ale ţării.

Pasul înainte peste monografia-descriere de unitate socială, realizat prin abordarea complimentului ei firesc : cercetarea comparativă, în mod necesar în destul de mare măsură statistică, a fost dorit şi hotărît de prof. Gusti. Autorul acestei recenzii a urmărit abordarea unor astfel de cercetări comparative care să îngăduie justa exploatare a rezultatelor monografiilor

Scanned with OKEN Scanner

prin studii regionale statistice și cartografice. La fel au dorit această complinire a metodei cercetărilor intensive cu raza mărginită prin cercetări extensive de arie largă toți membrii școlii familiarizați cu statistica sau cu cartografia.

Totuși, autorul acestei recenzii nu a cerut în primăvara lui 1938, cînd se discuta programul de lucru pentru vara acelui an, prof. Gusti decît autorizația de a relua și pune la punct una din vechile monografii de sat. Prof. Gusti a ripostat atunci că trebuie pornit și pe căi noi sugerînd folosirea pentru scopuri de cercetare echipele studențești voluntare ale Fundației Regale ce se vor ocupa de ridicarea satelor.

Istoricul lucrării, adică multiplele colaborări care au fost necesare și peripețiile pe care le-a întîmpinat prelucrarea și tipărirea în urma lipsei sumelor necesare, este prezentat în volumul I. Nu e nevoie să-l reproducem în amănunt.

Materialul a fost cules de echipele voluntare studențești ce lucrau în 60 sate cu ajutorul a 6 formulare (foi de familie, foi de gospodărie, formular demografic, formular de evoluția proprietății, formular de alimentație, formular de stare culturală) și a unei instrucții pentru întocmirea de monografii sumare.

Prelucrată statistic în iarna 1938/1939 și redactată în mare grabă între martie și iulie 1939, această lucrare ar fi trebuit să fie prezentată Congresului Internațional de Sociologie convocat la București la 1 septembrie 1939.

Volumele culese aproape în întregime la 15 august 1939, au rămas în această stare în urma amînării Congresului, a începutului războiului și a desființării Institutului de Cercetări Sociale pînă în toamna anului

Scanned with OKEN Scanner

1941, cînd Banca Națională a României a acordat ajutorul necesar pentru tipărirea lucrării.

Nu credem că este locul să rezumăm și să comentăm aci cuprinsul celor două volume apărute și a celor trei ce mai urmează să fie imprimate. Studiul introductiv al prof. Gusti, din fruntea vol. I, retipărit și în numărul 10—12 al anului III (1939) al «Sociologiei românești» prezintă un tablou al «Stării de azi a satului românesc», bazat pe acest material.

Folosim prilejul pentru a recunoaște diferitele neajunsuri pe care împrejurările le-au impus, iar noi nu le-am putut înlătura.

Întîiul din aceste neajunsuri consistă în faptul că, deși ancheta se intitulează *„60 sate românești"* și deși s-au întreprins lucrări în 60 sate, *aproape fiecare capitol se bazează pe un material cules numai dintr-unele din aceste sate.* Materialul din celelalte sate fie că n-a fost predat fie că n-a putut fi prelucrat, fiind adunat fără grijă. Datorită acestui fapt, rezultatele anchetei nu mai sînt la înălțimea intențiilor. Cititorul găsește date comparative din 60 sate, dar pentru fiecare nu cu privire la toate problemele. Mai bine au fost completate formularele cu privire la alimentație, datorită faptului că mediciniștii echipelor, limitați în genere la munca în dispensar, au avut timpul necesar cercetării. Aproape în toate satele au fost completate formularele anchetei școlare datorită faptului că s-a recurs la colaborarea învățătorilor. În schimb ancheta asupra igienii, stării economice, fărămițării pămîntului, stării și mișcării populației nu dispune decît de materialul din cîte 21—37 sate. Monografii sumare ale satului, potrivit instrucțiunilor primite, n-au redactat decît 16 echipe.

Faptul se datorește împrejurării că nu toți cei 850 studenți echipieri voluntari din campania 1938 aveau

suficient interes pentru cercetările monografice, cu atît mai puțin suficientă pregătire sociologică. Activitatea echipelor urmărind realizări practice, renunțau la cercetare sau o făceau în grabă adeseori chiar echipele bune, ca să-și poată consacra întreg timpul muncii de organizare a satului. Autorul acestei recenzii și-a refuzat, de pildă, în vara 1937 cînd a condus echipa din Căianul-Mic (Someș), plăcerea de a aduna material pentru monografia acestui sat de agricultori cu ocupația anexă a negoțului de ceară, spre a putea reuși la efortul de a construi cu ajutorul localnicilor clădirea cooperativei din sat.

Al doilea din neajunsuri îl constituie faptul că *redactarea rezultatelor s-a făcut pe capitole, date fiecare pe seama altui cercetător.* Astfel, legăturile dintre constatările pe diferitele tărîmuri ale vieții rurale nu sînt făcute în măsura în care lucrul ar fi posibil, în cazul unui număr mai restrîns de redactori. De pe urma acestui fapt, un obiectiv principal al cercetării școlii sociologice a prof. Gusti: arătarea corelațiilor dintre manifestările de diferite ordine ale vieții sociale a fost în oarecare măsură neglijată, în detrimentul confruntării diferențelor ce subsistă între aspectul acelorași manifestări în diferitele sate.

Pricina acestui neajuns se găsește în răgazul scurt dintre terminarea prelucrării (martie 1939) și data Congresului de Sociologie (septembrie 1939). Spre a duce la capăt în termen redactarea și tiparul a fost necesar să se fracționeze materialul întîielor trei volume între 7, iar a celor două volume din urmă între 8 redactori. Aceștia, prinși și cu felurite alte însărcinări în legătură cu pregătirea Congresului Internațional de Sociologie, n-au putut colabora nici pe departe în măsura în care lucrul ar fi fost necesar și, în epoci calme, posibil.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel stînd lucrurile, nu ne sfiim să spunem că ancheta aceasta din 1938, deși bogată în informații asupra satelor românești [...], deși a fost folosită intens (mai ales datele din volumul II, de răposatul prof. M a d g e a r u), umplînd multe goluri ale documentării asupra României rurale, enunță un program și vrea să fie un imbold*.

* După «Sociologie românească», an. IV (1942), nr. 7—12, pp. 629—630.

Scanned with OKEN Scanner

MONOGRAFII DE REGIUNI

Scanned with OKEN Scanner

Despre monografiile regionale

TRAIAN HERSENI

După primii ani de cercetare sociologică a satului (monografii de sate), care pentru cei mai mulți dintre noi n-a fost decît o *școală* a muncii științifice de teren, care nu se poate învăța teoretic nici în cele mai bune universități, a început să se pună tot mai insistent problema cercetării unor ansambluri sociale mai largi. S-au inițiat astfel unele *monografii sociologice regionale*. Voi prezenta în cele ce urmează mai ales experiența mea personală și a colectivului condus de mine în cercetarea sociologică de tip monografic complex a *Țării Oltului* (regiunea cuprinsă între Olt, Munții Făgărașului și Munții Perșani, de la satele Lupșa și Cuciulata pînă la Turnu Roșu, care nu este decît o parte din vechea Țară a Făgărașului, stăpînită odinioară de Mircea cel Bătrîn și alți domni ai Munteniei), efectuată în vara anului 1939, cu o echipă mixtă formată din aproape o sută de cercetători, investigație neterminată din cauza evenimentelor internaționale și nepublicată decît parțial de cîțiva din colaboratorii mei de atunci. Regiunea cuprinde, pe lîngă orașul Făgăraș, așezat pe malul stîng al Oltului, 69 de sate, dintre care Avrigul lui G. Lazăr, Drăgușul lui Ion Codru-Drăgușanu, Lisa lui Gh. Popa-Lisseanu, Cîrța lui Badea Cîrțan etc.

Cunoșteam bine această regiune (pentru că m-am născut și am crescut în ea), începînd cu satul natal (Iași) și satul patern (Hîrseni, ortografiat odinioară Herseni), dar mai ales din cauza că una dintre cele mai intense «cam-

panii monografice» ale Școlii sociologice de la București s-a desfășurat în Drăguș (13.VII.—16.VIII.1929, cu 89 participanți, între care și eu, în 1932 o revenire colectivă și dese reveniri individuale, iar în 1933 o campanie de redactare colectivă, condusă chiar de mine), deci într-un sat din Țara Oltului. Totuși nu m-am decis pentru monografia sociologică a acestei regiuni de baștină după considerații sentimentale, pe care, de altfel nu le contest, ci din nevoi metodologice foarte precise.

În cele trei campanii monografice de la Drăguș am cercetat, între altele : 1. Cetele și jocurile de copii, 2. Ceata de feciori, 3. Clubul Husarilor (vecinătate după numele de familie H u s e a), 4. Cîrciuma lui N. J u r c o v a n, 5. Stîna, — studii publicate de cartea *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș), Unități sociale*, București, 1944. Unele dintre aceste probleme («Clubul» și «Cîrciuma») nu mi-au pus probleme speciale, pe cînd altele (ca cetele de copii și feciori sau stîna) cereau, din cauza caracterului lor tradițional, vechi sau străvechi, chiar și numai pentru simpla lor înțelegere, o perspectivă mult mai vastă, «supralocală», fără a se fi putut preciza în prealabil limitele acestei întinderi. Pentru studiul mai larg al cetelor și jocurilor de copii am făcut apel la concursul studenților mei din cadrul seminarului de sociologie al Universității din București, cu ajutorul cărora s-a strîns, în anii 1934—1936, un material din cîteva sute de sate de pe tot cuprinsul țării, după un chestionar unitar. Cum n-am avut posibilitatea să prelucrez și să redactez rezultatele, materialul a rămas în «arhivă». Păstoritul îl studiasem și în alte campanii monografice (Nerej, Fundul Moldovei etc.), încît am putut publica, pînă în cele din urmă, o carte cu această temă : *Probleme de sociologie pastorală*, București, 1941. Ceata de feciori mi-a pus probleme mult mai grele pentru că, știind cum se înfățișează fenomenul în alte sate din Țara Oltului (ca și din literatura problemei, pentru alte zone), am ajuns la convingerea că nu este decît o rămășiță dintr-un complex de obiceiuri de iarnă

Scanned with OKEN Scanner

cu o semnificație ceremonială foarte veche, legată de *riturile de inițiere* a tineretului masculin (deci mult anterioare creștinismului), la care s-au adăugat multe elemente «lumești», de factură medievală (feudală) și modernă. Deci chiar și numai simpla *reconstituire* a cetelor de feciori cerea o extindere a cercetărilor în întreaga zonă istorico-etnografică pînă la descoperirea tuturor «cioburilor» (după metoda arheologilor) capabile să contribuie prin alăturarea lor la refacerea imaginii integrale a fenomenului din epocile istorice de mult dispărute. M-am decis deci să cercetez aceste organizații juvenile, sat de sat, în întreaga Țară a Oltului, și, la nevoie, în continuare, pînă la obținerea rezultatelor urmărite. Am reușit să execut această cercetare, în colaborare cu soția mea, P a u l a H e r s e n i, în decursul anilor 1936—1938, răstimp în care m-am documentat și cu privire la ceea ce s-a cules și s-a publicat la noi în această problemă. Prelucrarea materialului mi-a cerut alți cîțiva ani, iar pentru interpretarea lui a trebuit să consult o bibliografie istorică, sociologică, etnografică, folclorică și social-psihologică foarte vastă, încît n-am reușit să obțin o redactare finală sub formă publicabilă, decît după 20 de ani, adică în 1956.

Iată un exemplu foarte simplu de cercetare regională pe bază de sat-pilot. Am cercetat ceata feciorilor din Drăguș, ea nu a putut fi însă lămurită pe baza materialului dintr-un singur sat, deci înțelegerea și explicarea ei m-au obligat să extind cercetările în toate satele din împrejurimi și abia așa am putut surprinde întreaga ei semnificație istorico-etnografică, social-psihologică și sociologică. Consider această lucrare ca cea mai bună cercetare sociologică de teren a mea, tocmai din cauza metodei utilizate.

Cutreierînd Țara Oltului, sat de sat, de cele mai multe ori cu piciorul, pe urmele «cetelor de feciori», mi-am dat seama de numeroase probleme sociologice pe care le ridică o asemenea unitate de viață socio-etnografică. M-am hotărît deci să încerc, de astădată

Scanned with OKEN Scanner

cu sprijinul Institutului Social Român, condus de prof. D. Gusti, o monografie sociologică a întregei zone, deci o *monografie sociologică regională*. Voi prezenta pe scurt procedeele întrebuințate.

●

În 1939 eram foarte departe de vremurile «eroice», ale primelor echipe monografice (1925—1926), care urmăreau, la îndemnul prof. D. Gusti, «formularea unui *plan general*, după care să se poată întocmi *orice monografie* a unei *unități sociale*» [1]. Știam cu precizie, pe baza unei experiențe îndelung verificate, că nu există un *plan* pentru «*orice monografie*», ci atîtea *planuri* cîte *monografii* se proiectează și se fac. Am luat ca punct de plecare din nou Drăgușul, deci un *sat-pilot*, adică rezultatele obținute în cercetarea lui. Toți șefii de echipă lucraseră la această monografie, deci veneau cu o mulțime de cunoștințe care priveau, prin extindere, cel puțin parțial, și *regiunea*. Redactarea *colectivă* a monografiei satului Drăguș, chiar în sat, deci «la fața locului», ne-a permis ca toate cunoștințele acumulate de echipieri, clasate de altfel în biblioraf-turi, să devină un bun comun.

Termenul de *sat-pilot* sau cel general de *stație-pilot* este împrumutat, prin extensiune, de la *pilotul* care conduce o aeronavă, un vas maritim etc. și are înțelesul de bază de cercetare care *conduce*, prin rezultatele obținute «intensiv», cercetările care se fac în continuare, în alte localități similare, «extensiv». Conducerea sau pilotarea aceasta se poate face în mai multe feluri, dar esențial este faptul că cercetările «în suprafață» beneficiază de cercetările făcute în «adîncime», în sensul că mare parte din probleme sînt științific selecționate, precis formulate, ipotezele de lucru sînt cunoscute, mare parte din metodele și tehnicile de lucru stabilite, în afară de faptul, tot atît de prețios, al posesiunii unui material comparativ, care servește ca punct de plecare și confruntare.

Scanned with OKEN Scanner

Deci problema inițială a fost să cercetăm în toate satele din Țara Oltului acele probleme sociologice stabilite la Drăguș, care au apărut, în urma cercetărilor întreprinse, ca fiind cele mai semnificative, mai bogate în consecințe științifice, cu o putere mai mare de generalizare și deci de teoretizare.

Metodele principale ale cercetărilor de teren sînt *observația* (inclusiv cea cantitativă sau cantificată) și *inducția* (raționamentul inductiv și numai pe această bază cel deductiv). Deci, spre deosebire de cercetarea monografică a unui *sat,* care strînge, fără nici o discriminare la nivelul culegerii, deopotrivă ceea ce este specific, particular, individual, unic și ceea ce este general, universal, comun, tipic în raport cu alte realități similare, în cercetarea celorlalte sate din Țara Oltului s-au căutat în special acele fenomene care aveau trăsături comune, deci *generalizabile,* cu cele din Drăguș. Firește, nimeni nu era oprit să studieze specificul local al fiecărui sat, dar acesta nu putea să intre în planul monografiei regionale decît ca o «variație pe aceeași temă», ceea ce înseamnă totuși altceva.

Pentru a nu se pierde însă treptat bogăția realității concrete, pentru a nu sărăci la nesfîrșit fenomenele prin procedeul generalizării (procedeu de abstractizare prin definiție), trecerea de la monografia unui sat la monografia unei arii mai largi nu se poate face la întîmplare, decît cu riscul de a nu se mai ajunge la nimic. Satele cercetate în continuare (sau orice alte unități sociale, fenomene sociale, etc.) trebuie să fie efectiv *asemănătoare ;* după regulile clasice ale definiției, ele trebuie să fie de *același gen* cu satul-pilot, pentru că altfel «diferența specifică» îndepărtată, «genul proxim» nu mai apare nicăieri. Din cauza aceasta ne-am propus, după o cercetare prealabilă în teren și o documentare bibliografică cvasi-exhaustivă, să extindem cercetările numai la zona antropogeografică *naturală* și cea etnografică *socio-culturală* a satului-pilot, care, în cazul concret al Drăgușului, era Țara Oltului.

Preocuparea de a nu pierde din trăsăturile reale ale fenomenelor sociale cercetate, fără a întreprinde

Scanned with OKEN Scanner

însă «monografia» fiecărei localități în parte, ne-a dus și la adoptarea altor metode, anume elaborate în acest scop. Am folosit în mod deosebit *metoda tipologică*, nu numai în sensul ei comun, de grupare pe *«tipuri reale»* a fenomenelor, dar și în sensul lui Max Weber (foarte apreciat de noi în acea vreme), al unor *«tipuri ideale»*. N-am neglijat nici *metoda serială*, care constă în așezarea unei mulțimi de fenomene similare, dar neidentice și nici tipizabile, într-o anumită *serie* după *gradul* lor de asemănare și diferențiere *neîntreruptă*, între două *extreme* aflate în realitate. (De exemplu, de la foarte sărac la foarte bogat, cu toate treptele intermediare, după criteriul exclusiv al averii, independent de relațiile de producție, sau, în cazul păstoritului, de la cel cu o singură oaie pînă la cel cu turme întregi, număr de număr etc.). Firește, ori de cîte ori în *serii* apar *«rupturi»* semnificative, fenomenele se așază în *tipuri*.

Experiența monografică ne-a convins din vreme că un sat nu este o colecție de case, gospodării așezate de-a lungul unor căi de comunicație (drumuri, șosele etc.), devenite uliți sau străzi, ci totdeauna un *plus* care aparține *întregului sat*, ireductibil la *părțile* lui componente. Același lucru este valabil, *mutatis mutandis*, și pentru *regiune*. Aceasta nu este o «colecție», un număr de sate așezate într-un spațiu geografic, ci o *unitate* de viață socială care îndeplinește, într-un fel sau altul, (ceea ce rămîne de stabilit) o funcție proprie. Unele regiuni, ca cele antropogeografice, se caracterizează printr-un mediu geografic care imprimă așezărilor și ocupațiilor din cuprinsul lor o anumită înfățișare (sate de munte, de deal, de șes, de vale, de baltă, de mare etc.) și o anumită structură economică și culturală. Alte regiuni, ca cele etnografice, se caracterizează prin port, obiceiuri și datini comune, prin anumite particularități dialectale, altele social-psihologice, etc., pe baza unui trecut comun și a unei cunoștințe comune (comunitare). O regiune social-economică este o unitate de producție, de schimburi, organizată în jurul unui centru economic, al unei întreprinderi

Scanned with OKEN Scanner

de producție etc. Țara Oltului satisfăcea mai multe din aceste condiții ; ea este o unitate social-istorică pe baze geografice și demografice, cu rezultate etnografice și folclorice foarte bine marcate și în același timp o foarte veche unitate agrar-pastorală centrată pe vechea cetate a Făgărașului, apoi a orașului cu același nume, centru administrativ, economic, cultural, etc.

Prin urmare ne-am propus și-am urmărit foarte de aproape nu numai modul în care se «întinde» și se «încadrează» Drăgușul, satul nostru pilot, în regiune, ci și modul în care există regiunea însăși, ca o unitate «superioară», mai cuprinzătoare de viață, cu o putere proprie de înrîurire asupra satelor și a oamenilor dinlăuntrul ei. S-au urmărit relațiile dintre sate, centrarea lor economică, socială, administrativă, relațiile cu orașul, șoseaua națională, calea ferată, etc., cu zonele învecinate, cu țara cea mare în întregime. Pentru fiecare din aceste probleme s-au elaborat planuri, chestionare, formulare etc. speciale, de nivel *regional*.

În 1944, m-am gîndit să utilizez *metoda inversă*, de trecere de la regiune, după ce a fost cercetată foarte sistematic, la monografia *intensivă*, pilotată de astădată de rezultatele de ansamblu, a unui singur sat tot din cuprinsul ei și am întreprins, în fruntea unui colectiv complex, monografia satului Arpașul de Jos care se află tot în Țara Oltului. Cercetarea a fost încheiată, dar nu a putut fi publicată.

Mai tîrziu, în cercetările colectivului de psiho-sociologie industrială din Institutul de Psihologie al Academiei, am folosit un procedeu oarecum similar, de astădată însă pe alte baze teoretice și în alte scopuri sociale. Am pornit la cercetarea zonei și a regiunii Prahova și ne-am oprit pentru o cercetare amănunțită asupra localității Boldești. Am putut astfel întocmi, în colectiv, lucrarea *Schela Boldești, monografie de psihosociologie industrială*. Firește, nu este greu de imaginat și de efectuat nici cercetarea sociologică de tip monografic a unei regiuni fără stație-pilot. Totul

Scanned with OKEN Scanner

depinde de ce anume se urmărește și de forțele de muncă științifică de care dispunem.

În principiu, în elaborarea unei monografii sociologice a unei regiuni se poate porni de la un sat-pilot, ales în așa fel încît să fie cît mai reprezentativ posibil pentru întreaga regiune, sau direct, fără sat-pilot, prin cercetarea regiunii în ansamblul ei, mai ales atunci cînd este fixată în funcție de alte regiuni, ceea ce depinde de intențiile cercetătorilor. În anumite situații speciale, de pildă în cazul cercetărilor de sociologie urbană sau de sociologie industrială, se poate înlocui satul-pilot cu un oraș-pilot sau cu o întreprindere-pilot (de unde necesitatea termenului general de stație-pilot). În sfîrșit, dacă studiul sistematic al unei regiuni, efectuat direct (fără stație-pilot), pune probleme speciale, de interes științific sau de alt ordin, în legătură cu o localitate (rurală sau urbană) sau cu o întreprindere economică (agricolă, industrială, comercială, bancară etc.), eventual o instituție culturală (universitate, politehnică, casă de cultură, teatru etc.) aflătoare în cuprinsul ei, se poate trece la studiul tot monografic, dar mai restrîns, de tip intensiv, al uneia sau mai multora dintre acestea. Succesul nu poate fi asigurat decît printr-o foarte mare elasticitate sau flexibilitate a procedeelor.

Amintim din aceeași perioadă (1939), pentru comparație, în afară de cercetarea Țării Oltului, deci a unei unități antropogeografice și istorico-etnografice, investigația Dîmbovnicului, «o plasă din sudul județului Argeș», deci a unei unități administrativ-teritoriale, întreprinsă de un alt colectiv din Institutul Social Român (la acea dată : Institutul de Cercetări Sociale al României), format din 21 de membri, condus din punct de vedere sociologic de mult regretatul nostru coleg Anton Golopenția, unul dintre cei mai apropiați și valoroși elevi și colaboratori ai profesorului D. Gusti. Cîteva din rezultatele obținute au fost publicate în 1942, încît nu este nevoie să stăruiesc. (Vezi : *Plasa Dîmbovnic — monografie socio-*

Scanned with OKEN Scanner

logică, în rev. «Sociologie românească», IV, 7—12, pp. 413—493. Autori, în ordinea tablei de materii: A. Golopenția, Mihai Pop, Maura Dunăre, Nicolae M. Dunăre, Gh. Retegănul, Roman E. Moldovan, Miron Constantinescu, Teodora Niculescu, Ovidiu Bîrlea, N. Economu, T. Al. Stoianovici). «Tehnica de lucru adoptată a fost cea a cercetărilor succesive, în cursul unor șederi de 8—13 zile în comunele mai însemnate..., a vieții fiecărui grup de sate și de cătune». Studiile publicate și deci la îndemîna cititorilor înfățișează «aspectele mai izbitoare ale vieții din această plasă», socotită ca «reprezentativă pentru o serie de trăsături ale României de sud». Ele sînt precedate de o privire de ansamblu asupra teritoriului, populației, ocupațiilor, activității economice și științei de carte, menită «să comunice datele principale, utile pentru înțelegerea întregei plăși»[2].

Anton Golopenția preconiza monografiile sociologice ca un mijloc științific de informare și documentare a acțiunilor de stat, deci a unor măsuri practice de îmbunătățire a vieții oamenilor[3]. Din cauza aceasta, el a inițiat un nou gen de monografii, numite «sumare», în sens de *operative*, orientate spre problemele cele mai acute ale satelor, realizate cu tehnici «simplificate» și «rapide», în general statistice, pentru a elabora în timp util studiile necesare conducerii de stat[4]. La fel concepea A. Golopenția și monografiile regionale (de plăși, județe etc.).

S-au conturat astfel două direcții principale în studiul regiunilor, una care se îndrepta spre unitățile socio-culturale, de origine social-istorică spontană, cum sînt vechile «țări» sau «ținuturi» (Țara Oltului, a Bîrsei, a Oașului, a Loviștei, Ținutul Vrancei etc.) și care folosea o metodologie foarte complexă și de lungă durată, scontînd rezultate preponderent teoretice, — alta, care se îndrepta spre unitățile administrativ-teritoriale (comune, plăși, județe, municipii) și folosea o metodologie strict necesară și deci de scurtă durată, urmărind în primul rînd rezultate practice, de documentare a

Scanned with OKEN Scanner

forurilor statal-administrative. Cele două direcții urmăreau scopuri diferite și recurgeau deci la metode și tehnici de lucru corespunzătoare, dar nu se excludeau una pe alta. Școala sociologică de la București le-a conceput și practicat deopotrivă pe amîndouă, în funcție de necesitățile de cunoaștere a realităților sociale.

În linii mari, orice monografie sociologică regională începea printr-o cercetare «prealabilă», cu caracter pregătitor. Se întocmea și se consulta întreaga bibliografie a zonei. Se adunau și se interpretau toate datele informative existente, în special cele statistice (de statistică demografică, economică, juridică și culturală). Se făcea apoi o vizită amănunțită a regiunii, deci o deplasare în teren pentru cunoașterea oamenilor, localităților, peisajului social și a problemelor capitale. Abia după încheierea acestor operații se trecea la cercetarea propriu-zisă.

În cazul concret al Țării Oltului — care, din motivele arătate, îmi este cel mai bine cunoscută —, colectivul de cercetare a ajuns la concluzia că aspectele demografice, economice, sociale, juridice, administrative și culturale, de interes sociologic imediat, sînt atît de strîns corelate cu cele geografice, antropologice, istorice, etnografice și lingvistice, încît nu pot fi descrise, înțelese și explicate decît împreună. De aceea, s-a încercat un studiu foarte amănunțit al regiunii din punct de vedere geografic, demografic, antropologic, istoric, etnografic, lingvistic și folcloristic, concomitent cu un studiu, tot atît de amănunțit, al ei din punct de vedere economic, juridic, administrativ și cultural-educativ. Sistemul teoretic al Școlii Gusti, care preconiza cercetările pe «cadre și manifestări», a fost de fapt depășit, nu numai pentru că nivelul regional de perspectivă nu se mai potrivea cu cel sătesc (după cum nici unul, nici celălalt nu se potrivește cu cel național sau cel internațional), dar mai ales din cauză că a fost nevoie să se facă apel la un număr mare de specialiști din cele mai variate domenii de cercetare care nu acceptau decît formal «dirijarea sociologică», încît în realitate își desfășurau munca științifică după logica fiecărei ramuri în parte, fără nici o preocupare

Scanned with OKEN Scanner

specială de coordonare, convergență sau sinteză. În loc să se obțină o «monografie sociologică» a Țării Oltului, cred că s-ar fi obținut mai devreme un șir de monografii de diferite perspective : o monografie geografică, alta istorică, alta lingvistică, alta demografică, alta economică ș.a.m.d, inclusiv una sociologică (în sensul restrîns, de studiu al vieții sociale). Urma, firește, după concepția prof. D. Gusti, care la acea dată era și a colaboratorilor săi imediați, deci și a mea, să se elaboreze abia la sfîrșit «sinteza sociologică», dar, din păcate, cum am mai amintit, cercetările au fost întrerupte din cauza evenimentelor.

De altfel, unii dintre noi începusem să fim sceptici cu privire la această posibilitate. O cercetare interdisciplinară sau multidisciplinară nu poate fi decît o cercetare de acest fel, nu una *sociologică*. Un «sistem de sociologie», oricare ar fi el, nu poate desființa celelalte științe, iar adepții lui, sociologi fiind, nu pot îmbrățișa competent și deci eficient, decît propria lor disciplină și cel mult încă una sau două dintre cele mai învecinate sau înrudite.

De la elaborarea unui «program» de cercetare pînă la *realizarea* lui, distanța este atît de mare, încît nimeni nu poate stabili valoarea științei numai pe această bază. Fără îndoială, «programul Gusti» a fost grandios, dar trebuie să se recunoască fără ocol că el nu a fost înfăptuit integral niciodată.

Personal, am fost foarte preocupat în acea vreme de problema aceasta, dar n-am ajuns la nici o poziție bine conturată. Am oscilat între preconizarea unor monografii pur sociologice, deci fără colaborare cu alte discipline științifice, și întocmirea unor monografii sociologice de tip complex, concepute și pregătite în așa fel, încît punctul de vedere sociologic să fie acceptat și respectat de la început pînă la sfîrșit.

În răstimp am ajuns la concluzia, care mi se pare cea mai realistă, că sociologii trebuie să-și dezvolte propria lor știință, adică sociologia, și să colaboreze în cercetarea realităților sociale complexe cu toate științele capabile să aducă vreo contribuție la cunoaș-

Scanned with OKEN Scanner

terea lor sistematică, fără să le subordoneze și fără să li se subordoneze, așadar pe picior de egalitate, într-o viziune într-adevăr *inter-disciplinară*, de cooperare și întregire reciprocă. În locul vechiului «imperialism sociologic» inițiat de Auguste Comte și continuat de unul din cei mai de seamă sociologi moderni, É. Durkheim, cu întreaga «Școală sociologică franceză», poziție de care s-a lăsat antrenat și D. Gusti, împreună cu «Școala sociologică de la București», azi se impune perspectiva unor «științe unite», chemate să rezolve *împreună*, deci multidisciplinar, ceea ce nu poate rezolva de una singură, adică izolat, niciuna dintre ele. O «orchestrație» sau o «dirijare» rămîne necesară, dar sarcina aceasta nu poate reveni unei «științe» sau unei anumite categorii de specialiști în vreo ramură de cercetare, ci numai acelor oameni de știință care se vor dovedi capabili să depășească viziunea specialității lor, pentru a îmbrățișa perspectiva epistemologică nouă, interdisciplinară în studiul realității. De altfel, probabil că «dirijarea» sau «conducerea» însăși a acestui gen colectiv de cercetare va avea, nu peste mult, un caracter tot *colectiv*, încît nici analogia cu «șeful de orchestră» sau «dirijorul de cor» a celor chemați să organizeze și să conducă cercetările științifice de tip complex nu va mai avea o valoare sau o semnificație deosebită.

Este limpede acum, după trei decenii, ceea ce nu putea fi la fel în 1939, că se merge spre un nou gen de muncă științifică, bazat pe o largă cooperare între diferitele ramuri ale științei și o strînsă corelare a metodelor și tehnicilor de cercetare. Nu este exclusă nici posibilitatea ca funcția aceasta de coordonare și sintetizare a științelor să revină din nou filosofiei, alături de alte misiuni ale ei, legate direct de trăirea conștientă în lume și societate. Clarificarea orizontului științific, intervenită în răstimp, nu scade meritul Școlii sociologice de la București de a fi fost, nu numai pe plan național, dar și pe plan mondial, unul dintre pionierii cei mai hotărîți ai modului colectiv (de echipă)

Scanned with OKEN Scanner

și interdisciplinar (de brigadă mixtă) în cercetarea realităților sociale.

În domeniul monografiilor regionale, sociologia poate contribui la efectuarea lor, în două direcții deosebite, strîns legate una de alta, atît pe linia cercetărilor fundamentale, cît și pe linia cercetărilor aplicative (care de altfel se apropie tot mai mult), fie prin elaborarea unor monografii strict sociologice (studiul organizațiilor și activităților sociale), fie prin colaborarea la întocmirea unor monografii de tip complex (geografice, demografice, istorice, antropologice, istorice, economice, culturologice etc.), în cadrul cărora colectivitatea umană apare totdeauna ca un factor integrator, în calitate de *totalitate*, prin care se constituie și se definesc părțile, și de *unitate de viață*, care realizează toate conexiunile esențiale cu mediul natural și cultural, de viață. Date fiind pe de o parte complexitatea foarte mare a realităților social-umane contemporane, pe de altă parte gradul foarte înaintat de specializare și deci de diviziune a cercetărilor științifice, singura soluție eficientă în problema cunoașterii regiunilor mi se pare azi a monografiilor de tip interdisciplinar. În funcție de țelurile teoretice sau practice urmărite, genul acesta de monografii va putea dezvolta fie aspectele geografice, etnografice, istorice, lingvistice și folcloristice, fie aspectele economice, administrative, juridice, sociale și culturale, fără a neglija însă complet pe nici unul din ele. Fără a fi nici singura «știință monografică», nici «știință conducătoare» (coordonatoare) a celorlalte științe (considerate pe nedrept ca «auxiliare»), sociologia poate aduce în cadrul acestor cercetări interdisciplinare o contribuție foarte însemnată, prin accentul pe care-l pune, datorită profilului ei specific, pe colectivitățile umane ca forme organizate, dinamice și evolutive de viață, ca singura forță activă a istoriei. Experiența românească dobîndită pînă în prezent, în această privință, mă îndreptățește să pun mari speranțe în posibilitatea și utilitatea reluării monografiilor regionale — bineînțeles pe alte baze teoretice și în altă finalitate social-istorică, — dar sînt absolut convins că o simplă

Scanned with OKEN Scanner

repetare a trecutului nu servește la nimic. Se cere o muncă nouă, actuală, pentru elaborarea unor modele de monografii regionale, potrivit necesităților teoretice și practice ale țării noastre. Aceasta este o sarcină obiectivă a sociologilor de azi, care, dacă n-a fost realizată pînă în prezent, nu încape nici o îndoială, va fi realizată neapărat în anii care urmează. Sînt întrunite în acest sens aproape toate condițiile necesare, inclusiv o experiență științifică și deci o tradiție de cercetare pe care nu o au decît foarte puține popoare.

NOTE

1. Vd. T. Herseni. *Șapte ani de cercetări monografice.* În «Arhiva pentru știința și reforma socială», X, 1932, nr. 1—4, pp. 574 și urm.
2. *Plasa Dimbovnic...* În «Sociologie românească», IV. nr. 7—12, pp. 413—414.
3. Vd. cartea sa *Die Information der Staatsführung und die überlieferte Soziologie,* 1937.
4. Vd. Anton Golopenția. *Monografia sumară a satului.* În «Curierul Serviciului social», V, nr. 4. din 2.VII. 1939, p. 7.

Scanned with OKEN Scanner

Analize structurale în elaborarea unei tipologii a composesoratelor

VASILE V. CARAMELEA

Structuraliștii folosesc «analizele structurale» și «modelele» construite în urma acestor analize, pentru realizarea unor «tipologii», caracterizarea unor «regimuri» și «sisteme sociale», compararea diferitelor tipuri de societăți, iar mai recent și pentru studiul mai profund, mai complex, al structurării personalității.

Fără ca să ne intitulăm «structuraliști» sau «numai structuraliști», noi am obținut totuși rezultate, deci o experiență în această direcție metodologică și epistemologică, încă de acum 30 de ani și mai bine, prin cercetările efectuate în cadrul monografiilor sociologice de sat (1934—1947) și de regiune (1939) ale Școlii sociologice de la București.

Analizele structurale, pe care le prezint sub aspectul metodei și folosirii lor în vederea stabilirii unor sisteme, a elaborării unei tipologii, au fost făcute în anul 1939, în cadrul unei cercetări sociologice de regiune întreprinsă în Țara Oltului.

În timpul cînd îmi susțineam teza de licență în sociologie, în iunie 1939, prof. Traian Herseni m-a informat că în Țara Oltului, în care urma să se efectueze în acel an o campanie sociologică regională, se practică o mare varietate de tradiții, obiceiuri, relații sociale instituționalizate, foarte interesante în desfășurarea activității unor unități numite «composesorate», care ar trebui studiate sociologic, solicitîndu-mi colaborarea pentru această problemă. După o scurtă dar temeinică «recunoaștere» pe teren, m-am hotărît să încerc

Scanned with OKEN Scanner

o «tipologie a composesoratelor Țării Oltului», pe baza unor analize structurale așa cum am menționat în fragmentul de lucrare publicat în 1943 în revista «Sociologie românească» [1].

Din lucrarea pe care am realizat-o ca membru al echipei de cercetare sociologică monografică de regiune, am publicat doar două capitole, unul, în 1943, și altul în 1945, care urma să se tipărească în continuarea primului, tot în «Sociologie românească», dar revista încetîndu-și apariția, a fost publicat ca broșură [2].

Ce sînt aceste composesorate și cum s-a pus problema analizei structurale concrete pentru realizarea unei tipologii necesare caracterizării unor sisteme pe baza celor *două modele* construite de noi : «Sistemul juridic consuetudinar genealogic» și «sistemul consuetudinar negenealogic», care nu există în denumirea oficială, nu sînt utilizate de legiuitor sau populație, dar care grupează, clasifică, sistematizează, tipologizează excelent și științific composesoratele ? Citez de la începutul primului fragment al lucrării *O tipologie a composesoratelor Țării Oltului*, tipărit în «Sociologie românească» : «Composesoratele de pădure și pășune din Țara Oltului sînt unități sociale asemănătoare obștiilor de moșneni din Vechiul Regat... care s-au creat din nevoia de a folosi în devălmășie un patrimoniu ce aparținea mai multor indivizi (composesori). Sînt realități sociale cu o existență aparte ; nu se identifică și nici nu se pierd în sat sau în comună. Un composesorat poate grupa în interiorul său numai o parte sau pe toți locuitorii unui sat, după cum, iarăși, poate accepta în devălmășia sa locuitori aparținînd satelor vecine.

Pentru reglementarea relațiilor dintre indivizi, dintre aceștia și comunitate, pentru organizarea multora din aceste unități sociale, s-au utilizat niște sisteme juridice ale locului ...impunînd o anumită structură composesoratelor, născîndu-se astfel un adevărat drept consuetudinar al regiunii.»

Pentru a ne explica «obiceiul pămîntului» în aceste composesorate și marea varietate de cutume, ne-am

Scanned with OKEN Scanner

propus ca pe baza documentelor să studiem geneza lor. Ceea ce am și făcut. Cercetînd originea a 81 de composesorate existente în Țara Oltului am constatat că ele sînt în general — cu excepția unor asociații private mai recent constituite, create în scopul exploatării unei păduri, dar cărora li s-a spus că sînt organizate sub forma de «composesorat» — celelalte, «autentice», sînt toate «rămășițe», «supraviețuiri», «vestigii» aparținînd comunității devălmașe, formă socială inițială a satului românesc arhaic. Ele ne apar însă ca unități sociale aparte în cadrul satului, în diferite epoci istorice, cînd fondul devălmaș trebuie exploatat economic și administrat de grupul sătesc în condiții, în sisteme juridice, deosebite de cel predominant al formației sociale economice în care trăiește colectivitatea sătească. Astfel, deși au o structură și o origine unică, sub aspect istoric social ele au apărut în diferite epoci.

a) Unele au o origine identică cu a obștiilor de moșneni de pe versantul sudic al munților Făgăraș — supraviețuiri ale formei sociale inițiale a satului românesc, devălmășia acestora ființînd din epoca fundării satelor, cu dovezi scrise despre moșia lor din vremea în care voievozii Țării Românești erau stăpînitori ai Amlașului și Făgărașului.

b) Altele au devălmășia confirmată de către principii și principesele Transilvaniei în perioada în care Țara Oltului intrase sub stăpînirea administrativ-politică maghiară și apoi austriacă, prin întărirea proprietății unor familii de «boieri» români (composesoratele de «familie», sau de «boieri»).

c) A treia categorie de composesorate își au confirmarea fondului devălmaș în intervalul delimitat de înființarea și desființarea regimentului 1 grăniceresc.

d) Ultima începe în anul suprimării iobăgiei și durează toată vremea cît s-au executat lucrările de segregare și carte funduară. Prin operații de segregare (separarea părții de moșie a iobagilor de către cea a feudalului) s-au creat composesorate de foști iobagi și unele composesorate mixte (alcătuite din boieri, foști grăniceri și foști iobagi).

Scanned with OKEN Scanner

În unitățile sociale din primele două perioade, participarea indivizilor îndreptățiți la devălmășie se face pe cote părți egale, felii și fîrtare (jumătăți și pătrimi), sau pe părți inegale, luîndu-se ca criteriu, în orînduirea părților, genealogia cu membri legați biologic, consîngeni, ca unii ce descind dintr-un înaintaș comun.

Și în structura composesoratelor din ultimele două perioade găsim un element comun ; pentru exploatarea în devălmășie a unor fonduri colective s-a recurs adeseori la niște sisteme juridice bazate pe cutume.

Mai toate grupurile de urmași ai foștilor iobagi continuă să se folosească de obiceiurile practicate de ascendenții lor. Aceste obiceiuri sînt : *fumul, heiul, familia, locuința, gospodăria, numărul casei.* Apoi, obiceiul prin care sînt admiși în devălmășie numai aceia care : au suportat o cotă parte din totalul unor sarcini comune, cei care au *car și vite,* o anumită *confesiune.* Uneori s-au dat îndreptățiri la parte pe criteriul *descendenței în linie masculină.* Alteori s-a atribuit dreptul după *starea civilă a pretendentului de parte* (celibatarii și văduvii primeau o jumătate de drept).

În general nu pot beneficia de aceste obiceiuri decît acei care-și au originea într-un fost iobag, sau, dacă composesoratul e grăniceresc, într-un fost grănicer.

Obiceiurile acestea sînt obligatorii pentru toți ; nerespectarea lor este sancționată cu eliminarea individului din sînul colectivității, tradusă în fapt prin radierea lui de pe tabelul de îndreptățiți la exploatarea economică a composesoratului.

Memoria socială conservă faptul că foștii iobagi lucrau la grofi sau la stat «după poartă». «Ca să nu lucreze toți cîte 3 zile pe săptămînă, ne spunea un bătrîn din Arpașul de Jos, se așezau cîte cinci, șase inși într-o curte, căci se lucra după heiuri, avînd astfel o singură poartă de ieșit la hudiță (uliță), înspre care niciunuia dintre iobagi nu-i era iertat să-și facă ferestrele.»

Sloboziți din iobăgie, după 1848, foștii iobagi nu vor mai avea unde să pădurească, deoarece ei primeau lem-

Scanned with OKEN Scanner

nele pentru foc și construcție de la grofi sau de la stat. Statul rezolvă această problemă prin segregarea pădurilor, defalcîndu-li-se și foștilor iobagi o porțiune din pădurea grofului sau a statului pentru trebuințele lor. În «amenajamentele silvice» și «protocoalele comitetelor composesoratelor» găsim scris că «pădurea a fost dobîndită prin răscumpărarea dreptului de uzufruct». Urma deci ca la folosirea pădurii să se constituie drepturi indivize, aplicîndu-se proporționalitatea intravilanelor. Într-o curte se așezaseră însă cinci sau șase familii, în alta mai puține, încît ar fi trebuit să primească fiecare heiu o soartă de lemne și s-o împartă apoi pe numărul de locatari. Prin voința lor, copărtașii au suprimat această inegalitate, întemeind îndreptățirea pe o echitate socială ; fiecare fost iobag, care face un foc (un fum), să aibă drept egal cu ceilalți și aceasta în orice vreme. Astăzi obiceiul îl găsim numai în variantele : fum, heiu, număr de casă, locuință, gospodărie.

Pe lîngă elementele de diferențiere se pot observa însă și regulile comune tuturor variantelor, care desigur e obiceiul în forma sa inițială, structura primară, înainte de a intra în procesul transformării.

Sintetizînd și coordonînd rezultatele unor cercetări făcute în vara anului 1939, în cadrul echipei monografice trimisă de prof. D. Gusti în Țara Oltului, am putut conchide că, pentru exploatarea fondurilor păduroase și muntoase aflate în indiviziune, coproprietarii sînt grupați în unități sociale, care s-au diferențiat formînd două categorii de composesorate, după proveniența proprietății lor.

Moșia unei categorii este străveche proprietate devălmașă recunoscută a unor oameni liberi ; a alteia e dobîndită pe calea segregării după suprimarea iobăgiei. În același raport stau și sistemele juridice care stau la baza practicilor cutumiare ale locului, manifestări juridice trecute și prezente dezlănțuite de către grupul membrilor, acționînd în composesorat.

După regulile cutumiare practicate se pot cristaliza două sisteme juridice consuetudinare (îndărătul reali-

Scanned with OKEN Scanner

tăţii empirice, cum ar spune Claude Lévi-Strauss:

1) Unul, *genealogic*, care orînduieşte indivizii devălmaşi, înlănţuindu-i biologic, pe criteriul consîngeniei, alcătuind spiţe de neam, în interiorul unităţilor sociale ce le-au adoptat.

2) Altul, *negenealogic*, care a grupat composesorii după o rudenie socială, conştiinţa unei comune descinderi din obştea unor oameni, în trecut liberă care prin vitregia soartei, au fost siliţi să formeze o clasă socială, aservită, înfeudată, deosebită social de aceea ce practica primul sistem.

Dar ne-am dat seama că nu aici stă cheia stabilirii de sisteme şi de elaborare a unei tipologii.

În lucrarea *Tipuri de composesorate ale foştilor boieri şi grăniceri din Ţara Oltului — Sistemul juridice consuetudinar genealogic*, scriam: «Dar nu numai din punct de vedere al *genezei* devălmăşiei, sau mai bine-zis al recunoaşterii coproprietăţii lor, se poate face deosebirea, ci şi din cel structural».

TABEL 1

Structura composesoratului «Muntele Izvorul» din Dejani

Faza I	Faza II	Faza III	
Izvorul $\frac{1}{1}$	Mailat $\frac{1}{2}$ (un frate de moşie)	$\frac{1}{6}$	Folos, anii fără soţ
		$\frac{1}{6}$	
		$\frac{1}{6}$	
	Caplea $\frac{1}{2}$ (un frate de moşie)	12 inşi pe $\frac{12}{24}$ drepturi	Folos, anii cu soţ

Scanned with OKEN Scanner

TABEL 2

Felile şi fîrtarele în structura composesoratului berivoian „Coman Bucur Irimie"

1. COMAN (un frate de moşie)

Nr. fîrt. (1)	Grupurile biologice (2)	Părţile fiecărei familii (3)	Total de părţi (4)
Fîrtarul I	Comăneşti	6/96	24/96
	Brezeni	6/96	
	Tuţari	12/96	
Fîrtarul II	Chişdari	12/96	24/96
	Ştefăneşti	8/96	
	Cristineşti	48/96	
		48/96	

Felea A

2. RADEŞ (alt frate de moşie)

Scos din fele	Silăgheşti	6/96	6/96
Fîrtarul III	Popa Andrei	5.25/96	21/96
	Vasiloi	5.25/96	
	Tăreni	5.25/96	
	Şandru		
	Hani şi Aron	5.25/96	
Fîrtarul IV	Grancea	7/96	21/96
	Criscoii	7/96	
	Tocsieşti	7/96	
		48/96	

Felea B

Unitatea 1/1 — 96 | 96

Scanned with OKEN Scanner

TABEL 3

Cotele părți inegale în cadrul drepturilor egale din structura composesoratului Vad.

Nr. crt.	Nr. de ord. al dr. la C. F.	Nr. non.	Numele îndreptățitului	Nr. poz. C. F.	Proporția dreptului din totalul devălmășiei	Nr. unit. în grup	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1	91	212	Pop Tămaș	B 136	1/128	25	25
2	92	213	Cosgarea S.	137—140	3/512	18,75	25
		214	Cosgarea G.	137—140	1/512	6,25	
3	92	215	Cosgarea I.	140—142	1/256	12,5	25
		216	Cosgarea A.	141—142	1/256	12,5	
4	94	217	Cosgarea L.	143—148	1/768	4,17	25
		218	Cosgarea G.	143—148	1/1536	2,08	
		219	Cosgarea H.	143—148	1/1536	2,08	
		220	Cosgarea E.	143—148	1/768	4,17	
		221	Cosgarea G.	143—148	1/768	4,17	
		222	Cosgarea V.	143—148	1/768	4,17	
		223	Cosgarea N.	143—148	1/768	4,17	
128	128	307	307	183	3.200	3.200	128×25=3.200

Scanned with OKEN Scanner

TABEL 6

Locul ocupat de composesoratele de „foşti iobagi" şi de c

	GRUPA	GENESA	
COMPOSESORATE de păduri, de păşune, de mori, de fierăstraie, maşini de îmblătit, bascule etc.	I	Perioada I 1462	Tipu
		Perioaaa II 1462—1766	Tipu mi (g
	II	Perioada III 1766—1851	Tipu „c Tipu Tipu
		Perioada IV 1848—1900	Tipu Tipu
		Perioada V 1900—1939	Asoc pă

„foşti iobagi" şi de cele „familiale" în tipologia composesoratelor Ţării Oltului

GENESA	TIPUL	STRUCTURA	SISTEMUL JURII
Perioada I 1462	Tipul „obşte de moşneni"	Devălmăşia: Feli de moş; Firtare de moş; pe cote egale fixe (cu inegalitate în cadrul cetei); cote părţi inegale	Consuetudinar genealogi sorii sînt legaţi bi
Perioaoa II 1462—1766	Tipul „boieresc sau familie" (grupuri biologice)		
Perioada III 1766—1851	Tipul „grăniceresc" „confesional-unit"	Devălmăşia: Fumul; Numărul casei; Familia; Carul şi vitele; Sarcini comune; Heiul; Gospodăria; Locuinţa; Confesiunea; Linie masculină	Consuetudinar negenealo (composesorii nu sînt dar sînt legaţi de cială, iobăgească s reasc)
	Tipul comp. f. iobagi		
	Tipul comp. mixt. (f. iobagi şi boeri)		
Perioada IV 1848—1900	Tipul comp. comunal		
	Tipul comp. confesional-ortodox		
a V -1939	Asociaţii de pădurit şi păşunat	Cote părţi (acţiuni)	După statute

composesoratelor Țării Oltului

STRUCTURA	SISTEMUL JURIDIC	CARTE FUNDUARĂ
năşia: Feli de moş; Firtare de moş; pe cote egale fixe (cu inegalitate în cadrul cetei); cote părţi inegale	Consuetudinar genealogic (composesorii sînt legaţi biologic)	Dreptul intabulat pe numele titularului
năşia: Fumul; Numărul casei; Familia; Carul şi vitele; Sarcini comune; Heiul; Gospodăria; Locuinţa; Confesiunea; Linie masculină	Consuetudinar negenealogic (composesorii nu sînt consângeni, dar sînt legaţi de o clasă socială, iobăgească sau grănicerească)	Dreptul neintabulat nominal, modificabil, anual
ărţi (acţiuni)	După statute	Intabulate

Scanned with OKEN Scanner

TABELA 5

Composesoratele cu regim social juridic consuetudinar negenealogic

Nr. crt.	Satul de domiciliu	Nr. de plan	Clasa	Numele hotarului devălmaș	Situat în cot
1	2	3	4	5	6
1	Arpașul de Jos	13	f. iobagi + boeri	Podgoria Flozroae	Arpașul de Jos
2	Arpașul de Sus	14	f. iobagi	Plăvaia	Arpașul de Sus
3	Berivoii Mici	39	f. iobagi + boeri	Pleașa	Lisa
4	Breaza	32	f. iobagi	Colțul Breița	Breaza
5	Comana de Jos	64	f. iobagi + boieri	Dabișul	Comana de Sus
6	Comana de Sus	67	f. iobagi + boieri	Chiciora	Comana de Sus
7	Corbi	17	f. iobagi + boieri	Corbu	Corbi
8	Cuciulata	65	f. iobagi	Branište	Cuciulata
9	Hârseni	46	f. iobagi (neuniți)	Plăețu	Copăcel
10	Hurez	41	f. iobagi		
11	Ludișor	29	f. iobagi (neuniți)	Valea Cărpiinișului	Breaza
12	Lupșa	66	f. iobagi	Hărhămel	Lupșa
13	Oprea-Cârțișoara	12	f. iobagi	Coasta Lăiții	Oprea-Cârțișoa
14	Pârău	58	f. iobagi	Osoiul	
15	Perșani	62	f. iobagi	Valea Brădetului	Perșani
16	Porumbacu de Sus	6	f. iobagi	Bărcaciu	Porumbacu de
17	Sâmbăta de Jos	22	f. iobagi	Moțu	Drăguș
18	Sărata	8	f. iobagi		
19	Scorei	9	f. iobagi	Frâncele	Scorei
20	Streza-Cârțișoara	11	f. iobagi	Seaca	Streza Cârțișoa
21	Ucea de Jos	15	f. iobagi + boieri	Corabia	Ucea de Sus
22	Ucea de Jos	15	f. iobagi + boieri	Corbușor	Ucea de Jos
23	Ucea de Sus	16	f. iobagi + boieri	Piscul Colțului	Ucea
24	Vaida Recea	37	f. iobagi + boieri	Piscul Alb	Vaida Recea
25	Vistea de Sus	19	f. iobagi + boieri	Vișlea	Vistea de Sus
26	Voevodenii Mici	26	f. iobagi	Moțu	Drăguș

Scanned with OKEN Scanner

muna	Suprafaţa (ha)	Nr. membr.	Nr. drept.	Nr. voturi	Obiectul principal	Observaţiuni
	7	8	9	10	11	12
	350,79	241	241	241	fumul	neîntabulat C.F.
	427,60	284	284	16 000	curtea	intabulat C.F.
	210,00	170	170	170	familia	
	704,00	204	204	204	curtea	obic. recunoscut
	397,97	288	288	288	familia	plata taxelor
	201,00	230	176	203	car şi vite	1/2 drept
	183,58	92	92	92	fumul	obicei nerecunoscut
	762,78	312	312	312	fumul	
	86,44	70	70	70	curtea	ortodox
	104,00	108	108	108		
	17,96	55	55	55	curtea	confesional
	217,27	55	55	55	fumul	
	534,96	230	229	229	heiul	locuinţa
	185,15	290	290	290	car şi vite	fumul
	1538,00	210	210	210	fumul	dr. se cumpără
	781,93				curtea	
	20,82		109	109	fumul	dr. inegale
	654,00	219	219	219	curtea	
	326,60	157	157	263,760	gosp. cămin	dr. intabulat
	551,40	156	160	160	curtea	
	150,00		100	100	drepturi fixe	100 părţi
	201,13	157	157	157	devălmăşie nerec.	
	607,00	234	234	234		
	221,08	157	157	157	locuinţa	
	491,15	231	84	84	dr. ineg.	obicei nerecunoscut
	19,82	59	59	59	curtea	obicei nerecunoscut

Scanned with OKEN Scanner

TABEL 4

Cotele-părți în structura composesoratului intersătesc „Bărbat" din Ucea de Jos și de Sus. (Întîlnirea a două sisteme juridice consuetudinare)

	Nr. crt. (1)	Numele composesoratului (2)	Domiciliul membrilor (3)	Dreptul la pășune (4)	Dreptul la pădure (5)	Totalitatea drepturilor (6)
A. Un sat	1	Sofia Hoaja	Ucea de Sus	$\frac{3}{72}$	$\frac{1}{72}$	$\frac{4}{72}$
	2	F. Bărbat	,,	$\frac{6}{72}$	$\frac{2}{72}$	$\frac{6}{72}$
	3	L. Z. Vlad	,,	$\frac{1\frac{1}{2}}{72}$	$\frac{\frac{1}{2}}{72}$	$\frac{2}{72}$
	Total A 73	73	,,	$\frac{3\times 72}{72} =$	$\frac{72}{72} =$	$\frac{288}{72}$
				3x $\frac{588 \text{ jug. și } 700 \text{ stj.}}{4}$	$\frac{372 \text{ stj. și } 100 \text{ jug.}}{2}$	
B. Alt sat	74	M. Z. Vodă	Ucea de Jos	$\frac{1}{100}$	$\frac{1}{100}$	$\frac{2}{200}$
	88	V. Băcilă	,,	$\frac{7}{100}$	$\frac{7}{100}$	$\frac{14}{100}$
	149	N. A. Doba	,,	$\frac{5/6}{100}$	$\frac{5/6}{100}$	$\frac{14/6}{100}$
	Total B 133	133	,,	$\frac{100}{100} =$	$\frac{100}{100} =$	$\frac{200}{100}$
				$\frac{588 \text{ j. și } 700 \text{ stj.}}{4}$	$\frac{372 \text{ j. și } 100 \text{ stj.}}{2}$	

În fiecare dintre cele două lucrări publicate găsim conturat cîte un «model». În prima, din relațiile social-economice și juridice ale tipului composesoratelor de foști iobagi, se conturează «modelul» sau «sistemul» juridic consuetudinar negenealogic, în a doua din relațiile social-economice și juridice ale tipului compose-

Scanned with OKEN Scanner

soratelor de foşti boieri şi grăniceri am construit «modelul» sau «sistemul» juridic consuetudinar genealogic».

Ele au fost construite pe „elemente" pe „variabile" care prezintă în fond diferenţieri sau conservări ale componentelor structurii primare, originare, avînd ca bază o devălmăşie absolută.

Am străbătut Ţara Oltului de la un cap la altul cu piciorul. În 68 de sate am descoperit 81 composesorate, dar m-am oprit în cercetare mai mult asupra celor care prezentau varietăţi mai diferenţiate faţă de acele elemente structurale pe care le-am apreciat că pot fi luate în considerare în analizele structurale (devălmăşia absolută sau pe cote părţi egale, sau proporţionale, votul egal sau plural, intabularea la cartea funduară).

Am prezentat mai amănunţit structura şi organizarea composesoratelor de interes pentru cercetarea noastră şi am notat numai pe o hartă avînd doar traseele intersăteşti pe ea «cazurile» întîlnite care se asemănau «structural» şi «organizatoric» cu cele anterior întîlnite (Tabelul nr. 5).

Am alcătuit o listă, un tabel pe o serie de indicatori, de caracteristici, de elemente structurale pentru composesoratele foştilor iobagi, cu părţi de participare egale.

Am notat numai pe cartogramă composesoratele foştilor grăniceri şi foştilor boieri, de «familii» cu o devălmăşie pe cote părţi proporţionale, inegale (Cartograma nr. 1).

Am reuşit apoi să stabilesc «tipurile», «sistemele» pa baza unor diferenţieri structurale luate de composesorate în decursul evoluţiei obştei săteşti şi a rămăşiţelor ei în *feudalism* şi *capitalism* în Transilvania în diferite *regiuni, în speţă în Ţara Oltului*. Am alcătuit o schemă. (Tabel nr. 6).

În final, în cadrul tipologiei composesoratelor Ţării Oltului am prezentat cele două sisteme cutumiare sau consuetudinare pe o singură cartogramă. (Cartograma nr. 2).

Scanned with OKEN Scanner

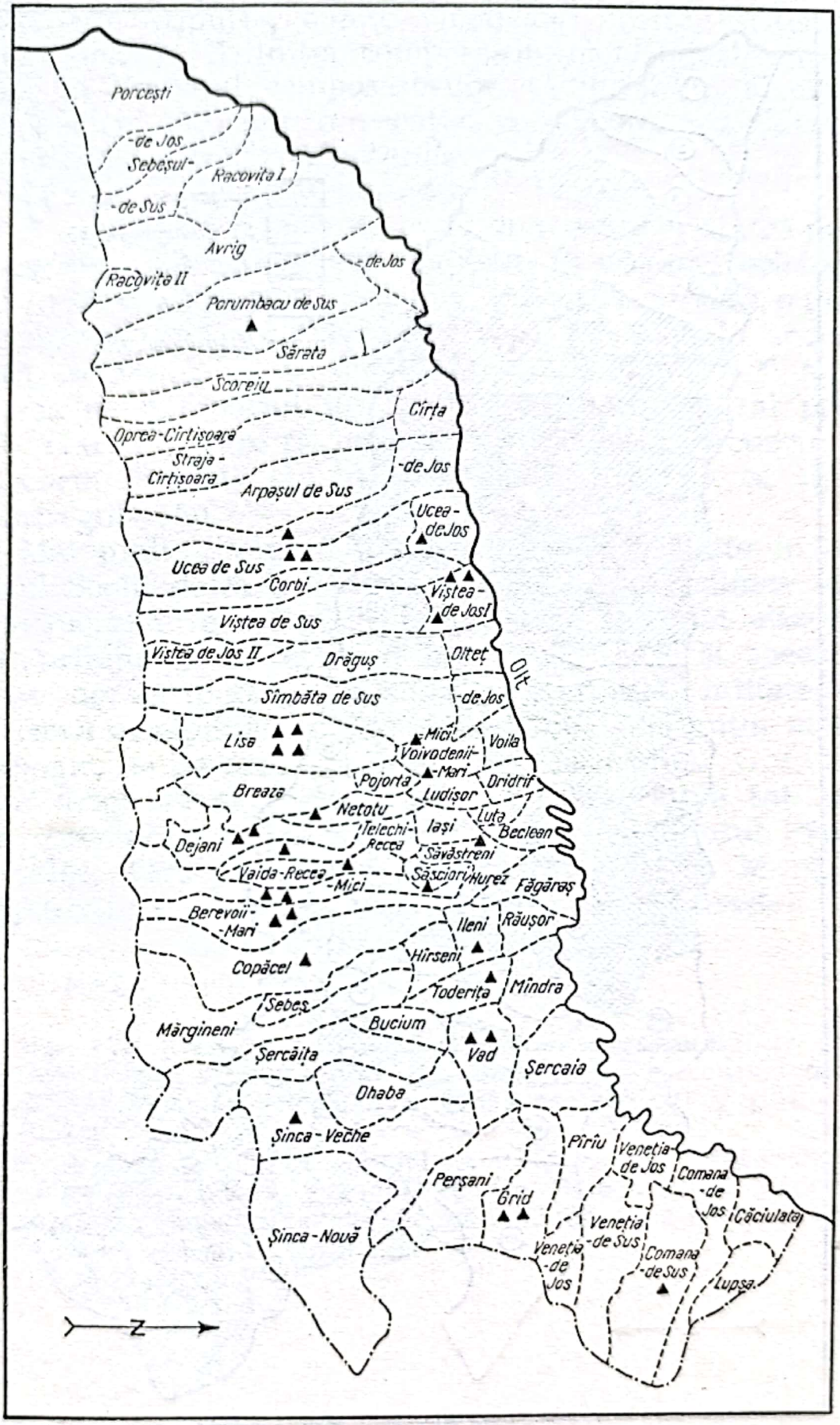

(Cartograma 1)
Frecvența tipurilor cu sistem juridic consuetudinar genealogic

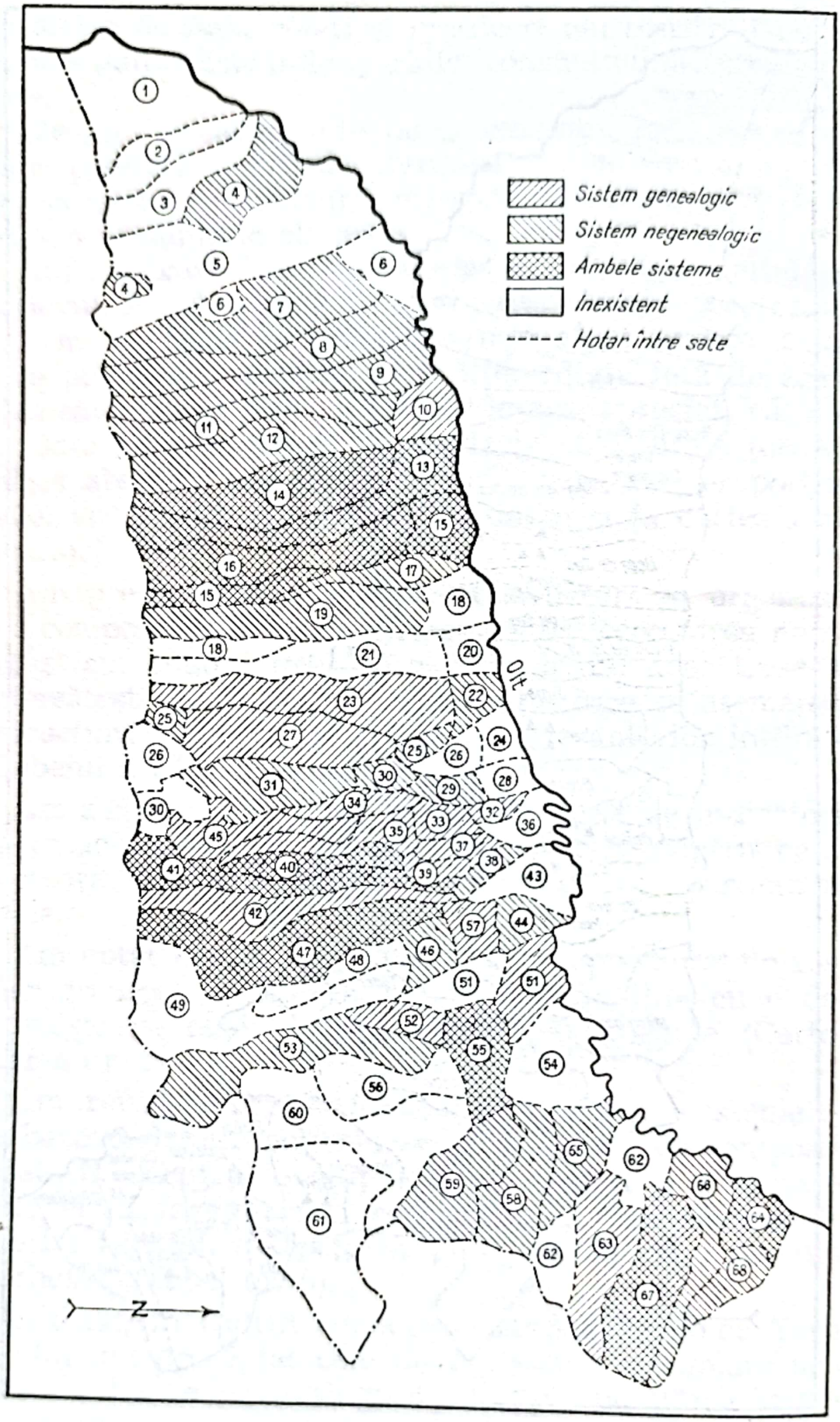

Scanned with OKEN Scanner

Aceste «tipuri», aceste «modele», aceste «sisteme» nu există în definiția composesoratelor, nu sînt folosite în limbajul composesorilor, al juriștilor, al silvicultorilor, ele sînt o creație, o *elaborare* a noastră în *urma analizelor structurale*.

Ce sînt analizele structurale ?

O metodă care permite cunoașterea uneia dintre problemele principale cheie, de bază în studiul sociologic al mediului social, economic și cultural, cu care putem compara ușor societățile (privind fenomenele sociale atît sincronic, cît și diacronic). În elaborarea și aplicarea ei, am pornit de la sistemul sociologic al prof. D. Gusti, care permitea atare modelări în cuprinsul fiecărui «cadru» și al fiecărei «manifestări» ca și în «întregul» său.

Mai mult, preluînd unele cercetări începute în cadrul Școlii de la București și rămase neterminate (noi am lucrat în etapa ei ultimă), le-am dezvoltat ulterior, cu prilejul unor cercetări interdisciplinare și specializate de antropologie socială și culturală, inițiate de această disciplină (care a profitat mult, cel puțin metodologic, de pe urma școlii sociologice a prof. Gusti), am diagnosticat foarte ușor composesoratele întîlnite în cercetările dintre anii 1957—1969 în Ținutul Pădurenilor, Țara Hațegului, zona Albei Iulia, a Munților Apuseni, a obștiilor din Oltenia, Țara Loviștei etc.

NOTE

1. Vasile V. Caramelea. *Composesoratele de foști iobagi din Țara Oltului. Sistemul juridic consuetudinar negenealogic.* În «Sociologia românească», anul V (1943) nr. 1—6.
2. Vasile V. Caramelea. *Tipuri de composesorate ale foștilor boieri și grăniceri din Țara Oltului. Sistemul juridic consuetudinar genealogic.* Cîmpulung-Muscel, 1945.
3. O. c., p. 4.

Scanned with OKEN Scanner

SOCIOLOGIE URBANĂ ŞI INDUSTRIALĂ

Scanned with OKEN Scanner

Probleme şi cercetări de sociologie urbană

LEON ŢOPA

1

Şcoala sociologică românească este cunoscută mai ales, iar de unii în mod exclusiv, prin cercetările de teren întreprinse în satele ţării noastre, considerate ca unităţi sociale distincte, cu o viaţă proprie, interesantă şi specifică. Însă problematica sociologiei naţiunii, potrivit însăşi concepţiei lui D. Gusti, nu putea să nu implice cercetări interrurale, pe mari regiuni săteşti (Ţara Vrancei, Ţara Oltului etc.) şi nu putea, în acelaşi timp, să nu reclame cercetări privind relaţiile dintre sate şi oraşe. Concepţia sociologiei naţiunii, pe măsură ce se contura şi se dezvolta prin lucrări complexe, obliga, în mod firesc, la relevarea proceselor de industrializare şi urbanizare, la alcătuirea de monografii urbane, pe unităţi industriale, pe cartiere sau sectoare orăşeneşti. De altfel, o privire sumară a unor lucrări de bibliografie confirmă marea diversitate a cercetărilor întreprinse [1].

După părerea noastră, reconsiderarea şi valorificarea realizărilor Şcolii sociologice de la Bucureşti ar fi lipsită de un substanţial interes actual, cu privire la concepţie şi metodă, dacă n-am evidenţia greutăţile, căutările şi succesele care au caracterizat un asemenea plan complex de investigaţii la scară naţională, în care unităţile rurale şi urbane, relaţiile, aspectele structurale şi dinamice se completează reciproc. Nu este lipsit de interes, vom spune, să se arate că însuşi profesorul D. Gusti îşi lărgea aria de cuprindere prin

Scanned with OKEN Scanner

cercetări de sociologie concretă, elabora noi poziţii teoretice şi metodologice — în cadrul sistemului său de sociologie, etică şi politică —, o elaborare continuă, determinată de însuşi experimentul unic, îndrăzneţ şi original, pe care îl reprezentau, în totalitatea lor, aceste cercetări pe colective rurale în primul rînd, purtate cu perseverenţă ani în şir. Asupra laturilor Şcolii sociologice de la Bucureşti, laturi ale devenirii şi diversificării, merită să se stăruie mai mult şi cu întemeieri teoretice corespunzătoare.

În cele ce vor urma, intenţionăm să arătăm că Şcoala sociologică de la Bucureşti a acordat atenţie sociologiei urbane, cercetării unor procese sociale complexe şi relaţiilor dintre cele două tipuri principale de aşezări umane, care erau şi care mai sînt două civilizaţii, în zilele noastre din ce în ce mai apropiate una de alta.

Totodată vom pune în lumină faptul că studiile de urbanistică publicate în «Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială», ca şi cele de geografie economică publicate în «Sociologie românească», sînt străbătute de viziunea sociologică. Ele apelează la cercetarea sociologică concretă şi o folosesc ca atare. Este aci o relaţie interdisciplinară caracteristică Şcolii sociologice de la Bucureşti, dovedită a fi deosebit de avansată şi deci de actualitate teoretică şi aplicativă.

2

Organ al Asociaţiei pentru studiul şi reforma socială, apoi al Institutului Social Român, «Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială», al cărei prim număr apare în aprilie 1919, publică în mod regulat studii, articole şi «documentări» cu privire la dezvoltarea oraşelor în România după Unirea din 1918. Cercetarea realităţii sociale se constituie de la început ca o caracteristică a publicaţiei, şi anume se realizează în primul rînd aspectul cercetării condiţiilor social-economice, administrative ale oraşelor. Se poate afirma că prima latură a realităţii sociale vizată de Şcoala sociologică de la Bucureşti a fost cea urbană. Problema era însă privită

Scanned with OKEN Scanner

într-un mod strîns legat de metodologia specialiștilor — ingineri, statisticieni și arhitecți urbaniști. În primul număr al revistei este abordată *Chestiunea îmbunătățirii locuințelor și a sistematizării Capitalei* de arhitectul Sp. Cegăneanu.

Legarea studiului sitematizării orașelor de studiul social-economic devine o preocupare tot mai accentuată a «Arhivei», ceea ce vom scoate în evidență cu scopul de a reconsidera o necesitate în actualitatea cercetării sociologice-urbanistice. Avem impresia că între sociologii de astăzi și urbaniști nu s-a realizat o sudură, o colaborare organizată, permanentă și la toate nivelele posibile. Există numai una sau două mari instituții care, în anumite perioade de lucrări sau campanii, au respectat o asemenea cerință metodologică modernă. De aceea vom rezerva atenția cuvenită studiului lui Cincinat I. Sfințescu *Cum să privim chestiunea sistematizării Bucureștiului* [2], și mai ales studiului care îi urmează, la interval de zece ani, *Cum să sistematizăm Bucureștiul* [3], care ridică încă de atunci atare probleme.

Autorul abordează curajos probleme cardinale ale dezvoltării Bucureștiului, constatînd că sistematizarea acestui oraș s-a făcut pînă în 1919 prin tatonări, că nu există un plan regulator și mai ales că în analiza pentru găsirea soluției problemei trebuie să se procedă «la stabilirea nevoilor reale de ordin material, moral și intelectual».

Unele dintre întrebările judicioase puse atunci de Sfințescu au fost de a găsi răspunsuri pentru viitorul îndepărtat, dar și pentru cel apropiat; de a cunoaște și de a respecta nevoile reale ale orașului și de a nu aplica unui oraș soluții care s-au aplicat în alte părți pe simplul motiv că în acele orașe au dat rezultate bune. Sfințescu se întreba în 1919: Bucureștiul este destinat a fi un oraș mondial? Va rămîne numai capitala unei țări? Va cădea în situația unui oraș regional? (Presupunînd că se va produce o mutare a capitalei, ceea ce s-a discutat în jurul anului 1919). Răspunsurile date sînt întemeiate pe un

Scanned with OKEN Scanner

principiu de neclintit : «...soarta unui oraș mare nu depinde numai de voința unor grupuri izolate de oameni, ci de o serie de alte condițiuni naturale» (p. 694), ale căror puncte de reper autorul le propune spre cercetare. Între aceste puncte de reper este de amintit mai ales problema resurselor financiare, asigurarea fondurilor necesare înfăptuirii unui plan de sistematizare de lungă durată (de 30 de ani), deci prospectînd orașul anului 1950. Se poate spune că studiul lui Sfințescu, intitulat semnificativ «*Cum să privim* (subl. n.) chestiunea sistematizării Bucureștiului» include unele laturi metodologice importante, a căror aplicare, atît de necesară, a devenit posibilă abia în anii noștri.

În continuarea studiului apărut în 1919, «Arhiva» publică după zece ani, de același autor, un alt studiu intitulat *Cum să sistematizăm Bucureștiul* [3]. Reluînd problemele, viziunea se conturează cu mult mai larg și mai precis. Nu este vorba de o sistematizare numai a orașului propriu-zis, ci și de un plan regional. Se desprind astfel trei zone de sistematizat : metropola, suburbanele și zona *non aedificandi*. În vederea cuprinderii acestora se propune realizarea unei documentări științifice pe comisii, ale căror sarcini sînt foarte asemănătoare cu cele ale echipelor monografice de specialiști care făceau deja cercetări sociologice la sate (1929). «Documentarea» trebuie să înfăptuiască studii geografico-istorice, sociologice și tehnice. Vor lucra trei comisii : prima, geografico-istorică, va avea un geograf, un geolog, un istoric, un membru al Comisiei monumentelor istorice, un meteorolog, un delegat al Casei pădurilor, un urbanist, un delegat al Camerei agricole ; comisia va lucra pe tot cuprinsul celor 36 000 de ha ale regiunii de sistematizat. A doua comisie, social-administrativă, va fi alcătuită de un sociolog, un economist, delegați ai Academiei industriale și comerciale, un membru al Consiliului superior administrativ, un jurist etc. A treia comisie va fi formată din ingineri, arhitecți, specialiști în comunicații, spații verzi, circulație, legislație urbană, igienă. Pentru a fi mai convingător, Sfințescu se referă la unele cerce-

Scanned with OKEN Scanner

tări de teren și arhivistice realizate cu prilejul sistematizării mai multor orașe din S.U.A. și Germania în perioada 1925—1929.

O primă lucrare fusese făcută în 1927—1929 prin ridicarea planului topografic al Municipiului București pînă la centura de fortificații prin metoda fotografierii din avion, aceasta cu concursul unor specialiști francezi.

Asemenea realizări, propuneri și inițiative au însemnat pași importanți pentru legarea cercetării sociologice de documentarea urbaniștilor, demonstrînd astfel că locul sociologiei este cel al unei științe a realității sociale mobile, concrete [4].

Între studiile și investigațiile publicate în «Arhiva pentru știința și reforma socială» trebuie amintită cu elogii *Politica demografică a orașelor și minorităților etnice din Transilvania* de Dr. S. Manuilă [5].

Pe aceeași linie de idei, a strînsei colaborări dintre urbaniști și sociologi, vom atrage atenția asupra amplului studiu al unuia dintre cei mai activi arhitecți români, Duiliu Marcu: *Problema sistematizării orașelor în România* [6].

Plecînd de la dezbaterile celui de-al III-lea Congres al arhitecților din România, ținut în 1928, D. Marcu analizează în prima parte starea orașelor României din acea vreme sub aspect tehnic (urbanistic), sub aspect legislativ și sub aspect cultural, iar în partea a doua propune soluții pentru viitor. După părerea noastră, studiul acesta este scris la un înalt nivel științific și ne întrebăm dacă a fost depășit în ceea ce privește orientarea, concepția și finețea constatărilor. Iată o observație nu lipsită de interes și azi: «Ca rezultat al dezvoltării „la întîmplare" — orașele noastre sînt alcătuiri haotice, în care populația urbană suferind consecințele fatale tuturor aglomerațiilor, nu profită în schimb de avantagiile la care ar avea tot dreptul orășenii. Alcătuiri fără caracter, de care călătorul care le vizitează nu-și mai amintește vreodată» (p. 175). După analiza aspectelor tehnico-urbanistice, se desprinde o concluzie «de ordin moral»: vădită întîrziere a activi-

Scanned with OKEN Scanner

tăţii urbanistice comunale şi «răspunderea generaţiei actuale faţă de generaţiile viitoare, care vor avea să suporte consecinţele dureroase ale acestei întîrzieri» (p. 178). La aceasta se adaugă o legislaţie, mai ales după primul război mondial, care n-a ajutat, ci «a sabotat» opera de sistematizare a oraşelor noastre. Interesantă şi actuală este partea în care se dezbat diverse aspecte ale sistematizării oraşelor : specialiştii urbanişti, personalul administrativ, publicul, învăţămîntul urbanistic. Observaţii incisive face Duiliu Marcu cu privire la public ca forţă activă în opera de sistematizare, înfrumuseţare şi gospodărire a oraşelor : «Marele public este şi el în general nepregătit pentru opera de sistematizare, este ignorant în această direcţie, cu idei greşite, este sceptic» (p. 191). Atunci, în 1929—1930, autorul constata că pe acest «mare public... nimeni nu-şi dă osteneala nici măcar să-l lămurească» (p. 191).

Printre principalele soluţii de viitor, care se propun în studiu, sînt de menţionat cele privitoare la legislaţie, la obligaţia comunelor urbane de a elabora proiecte de sistematizare şi la aplicarea practică a proiectelor.

Considerăm a fi de actualitate propunerile referitoare la educaţia orăşenilor : cursuri elementare în şcolile secundare pentru crearea spiritului urbanistic ; expoziţii de planuri de sistematizare care să releve cartierele vechi, starea lor actuală, şi cartierele noi, sistematizate ; înfiinţarea unui «Muzeu Social» cu machete, desene şi planuri de oraşe din ţară şi din străinătate.

Nu este întîmplător că studiul, care de altfel cuprinde şi unele părţi din raportul prezentat de D. Marcu la Congresul arhitecţilor din 1928, a fost publicat în «Arhiva pentru ştiinţă şi reforma socială» ; faptul dovedeşte interesul Institutului Social Român pentru problemele urbanistice, pentru investigarea realităţii sociale urbane în toată complexitatea ei, ceea ce profesorul Gusti urmărea cu tenacitate. Pe de altă parte, arhitecţii, inginerii care publicau în «Arhiva» se pătrun-

Scanned with OKEN Scanner

deau tot mai mult de necesitatea viziunii sociologice a orașului. Ei aveau la dispoziție periodice de specialitate, totuși își dădeau seama că specialitatea lor se valorifică în mod optim în contextul dezbaterii sociologice, în lumina unei metodologii a cercetării vieții sociale, ceea ce le putea oferi contactul cu Școala sociologică de la București.

3

Treptat se accentuează cercetarea de sociologie urban-rurală și cea urban-industrială.

În publicațiile Școlii sociologice de la București, se ataca încă înainte de 1930 problema cercetării unor unități industriale [7], iar mai apoi cea a pătrunderii unor efecte ale industrializării la sate [8]. Se continuă dezbaterile privind sistematizarea orașelor din România sau se fac însemnări sociologice din datele cercetărilor de teren despre desfășurarea procesului de «orășenizare» [9].

Între anii 1937—1943, în rezista «Sociologie Românească» au apărut mai multe articole și comunicări în care se relevă aspecte ale migrației spre orașe (Spineni — Olt ; Arcan — Gorj ; Căianul Mic — Someș) ; conflictul și colaborarea economică dintre sat și oraș, debușeele interioare ale forței de muncă sau gradul de modernizare a regiunilor rurale ale României [10]. Lucrări despre condiția socială a unor categorii de rurali veniți la București au abordat și au analizat procesul de urbanizare a acestora [11]. Aceste cercetări minuțioase, pe mici porțiuni de realitate, la care trebuie amintite aci măcar în treacăt cercetările unor geografi ca profesorii Vintilă Mihăilescu, Victor Tufescu și ale altora, au adîncit tehnicile cercetărilor relației dintre sat și oraș, a proceselor interdependente dintre agricultură, industrie și comerț. S-au aplicat procedee de analiză topografică, de observare a migrațiilor, de investigare a mobilității populației agricole. S-au dezvoltat tehnicile de cercetare prin «rute profesionale», biografii etc.

Scanned with OKEN Scanner

Pe linia aportului adus de publicațiile care au apărut sub îngrijirea lui D. Gusti, este de menționat aci o lucrare a lui N. Iorga *Sat și oraș*, care a apărut postum în «Sociologie românească» [12]. Studiul face o analiză complexă asupra dezvoltării orașelor antice și medievale din România. Urmează o valoroasă cercetare asupra istoriei orașelor din Transilvania, a celor așezate pe Dunăre, la trecătorile Carpaților, la sud de Carpați. Se disting următoarele tipuri de orașe, în baza unui criteriu sintetic, privind istoria și funcțiile specializate ale orașelor din România: orașe patriarhale, orașe locuri sfinte, orașe militare, miniere, sate transformate în orașe.

Conferința este străbătută de ideea că orașele trebuie să aibă o continuitate, un caracter istoric, realizîndu-și astfel personalitatea originală, specifică în cuprinsul vieții naționale, ca și prin funcțiunile lor caracteristice economice, regionale, geografice, artistice. Această idee, atît de valoroasă, ar urma să fie tradusă în viață prin străduința de a reînvia monumentele artistice ale trecutului, de a sistematiza unele cartiere în jurul unor asemenea monumente, legînd prezentul de tradiția activă, a vieții autohtone, locale.

4

Principiul baconian al științei ca experiment reprezentativ, principiul științei ca putere de transformare a naturii și societății, s-a dezvoltat în activitatea Școlii sociologice de la București prin fundamentarea teoretică și aplicată a îmbinării cunoașterii cu acțiunea. Dacă în aplicațiile cercetărilor monografice făcute la țară, acțiunea socială se concretiza în activități social-culturale specifice (pe latura sanitar-demografică, agricolă, culturală de masă, gospodărească), cercetările de sociologie urbană își aveau în mare parte corespondența aplicativă în tehnicile de asistență socială.

Școala sociologică de la București, sub directa îndrumare și coordonare a profesorului Gusti, a sprijinit și a dezvoltat o autentică și eficientă mișcare pen-

Scanned with OKEN Scanner

tru studiul și practica asistenței sociale, concepută și efectuată ca acțiune în baza cunoașterii vieții urbane — în laturile ei dereglate, caracteristice societății capitaliste, sub formele cunoscute de pauperism, dezorganizare familială, boli sociale, vagabondaj, cerșetorie, prostituție, delicvență etc.

Ideea întemeierii unei școli superioare de asistență socială în România apare ca expresie a mișcării de asistență socială. Astfel în primăvara anului 1929 se constituie cadrul viitoarei școli, care își începe activitatea în noiembrie 1929. Urma ca «seminarul de sociologie al facultății de filozofie din București să înceapă cercetările monografice», pentru cunoașterea condițiilor sociale. Majoritatea profesorilor școlii s-au recrutat dintre colaboratorii și elevii profesorului Gusti: Xenia Costa-Foru, H. H. Stahl, Mircea Vulcănescu, T. Herseni, Emanoil Bucuța, Dr. Sabin Manuilă și alții — statisticieni, juriști, medici etc.

Cursurile se predau pe mai multe specialități: evoluția asistenței sociale, puericultura, sociologia familiei, sociologia; asistența individualizată și tehnica ei; asistența colectivității. Stagii, lucrări practice, seminarii completau aceste cursuri și pe altele, ca de pildă asistența familiei, statistica socială, igiena, organizarea asistenței sociale, administrația sanitară, elemente de drept public, psihologie, criminologie; propaganda și publicitatea în asistența socială; etică profesională etc. [13].

Un moment deosebit de important în dezvoltarea cercetărilor sociologice aplicative în asistența socială urbană a fost constituirea Centrului de demonstrație pentru asistența familiei, în cartierul Tei din București, la 1 decembrie 1929. În primul an s-a lucrat cu 69 de familii având 201 copii.

Centrul a însemnat un adevărat laborator de cercetări sociologice urbane și de aplicații pe linia asistenței sociale. Astfel au fost investigate probleme de biologie socială, de relații familiale, de dezorganizare socială. Una dintre problemele grele a fost însăși educarea populației paupere de a nu apela la ajutoare, ci

Scanned with OKEN Scanner

de a-şi rezolva problemele prin muncă, în temeiul autonomiei relative a fiecărei familii, pe care asistenţa socială o refăcea, potrivit tehnicii sale de acţiune. Asistenţa socială punea astfel, pentru prima dată la noi în ţară, problemele acţiunii sociale de redresare a personalităţii umane, prin redarea capacităţii de muncă şi nu venea în sprijinul populaţiei doar cu o acţiune filantropică, caracterizată prin «milă».

Pentru dezvoltarea cercetărilor de sociologie urbană, ca şi pentru formarea de asistente sociale în România, o deosebită valoare a avut-o colaborarea permanentă dintre Şcoala superioară de asistenţă socială şi Institutul Social Român, respectiv catedra de Sociologie de la Universitatea din Bucureşti. Această colaborare s-a soldat prin formarea unor cadre tehnice cu o bună pregătire teoretică, capabile să efectueze cercetări de valoare ştiinţifică, iar pentru sociologi ea a constituit un excelent prilej de a face cercetări concrete în mediul urban. Între cercetările efectuate în cadrul Şcolii superioare de asistenţă socială privind ameliorarea condiţiilor de viaţă ale populaţiei paupere, sînt de menţionat :

— problemele dependenţilor asistaţi de Centrul de asistenţă a familiei din cartierul Tei între anii 1929—1932 ;

— condiţiile de viaţă ale populaţiei asistate în primul sector din Bucureşti în 1931—1932 ;

— condiţiile de muncă şi situaţia familială a 100 de muncitoare care au urmat cursuri de ridicare a nivelului cultural-sanitar ;

— repercusiunile vieţii profesionale asupra vieţii de familie la 100 de mame muncitoare ;

— situaţia sanitară, familială, socială şi profesională a prostituatelor care au fost în evidenţa Serviciului social al spitalului Colentina ;

— şomajul în oraşul Cluj în 1934 — studiu sanitar, familial şi profesional al şomerilor înregistraţi la Biroul de şomaj din Cluj în 1934 [14].

Mişcarea de asistenţă socială din România înscrie în 1929 şi o publicaţie de specialitate editată mai întîi ca

Scanned with OKEN Scanner

un buletin al Școlii superioare de asistență socială, primind din 1930 titlul de «Asistența Socială» și apoi ca buletin al Asociației pentru progresul asistenței sociale. După o întrerupere a apariției între 1930—1936, revista reapare sub direcția și administrația mai multor instituții, în frunte cu Institutul social român [15].

Dintre temele principale tratate în această publicație sînt de menționat : dezorganizarea familiei, asistența socială, tuberculoza, maladiile veneriene, infirmitățile fizice, diagnosticul și terapia socială, delicvența minorilor, protecția copiilor problema reglementării avorturilor, studiul a 100 de delicvenți minori din penitenciarul Văcărești ; psihologia delicventului minor ; din trecutul asistenței sociale românești etc.

Este de remarcat că revista a publicat în mod continuu numeroase recenzii și indicații bibliografice privind cărțile și periodicele de sociologie, statistică, politică socială, demografie din țară și din străinătate. Unele studii și articole erau rezumate în limba franceză și engleză. Această revistă a fost continuată în perioada celui de-al doilea război mondial prin Buletinul consiliului de patronaj al operelor sociale, oferind unor specialiști posibilitatea de a cerceta probleme de asistență socială și de a contribui astfel la dezvoltarea unei asemenea specialități în țara noastră.

Considerăm că vom întregi într-o măsură oarecare imaginea străduințelor de a cuprinde științific realitatea vieții sociale între cele două războaie mondiale, amintind lucrarea apărută în 1938 cu titlul *Instituțiile de asistență socială și ocrotire*, care prezintă rezultatele recensămîntului instituțiilor de asistență socială și ocrotire din România la 1 ianuarie 1936 [16]. Într-un capitol preliminar se fac precizări terminologice și se arată tehnica recensămîntului, aplicată în condiții foarte grele din cauza haosului legislativ din acea vreme. Se prezintă situația instituțiilor de asistență socială după vechime, formă de organizare, autoritate tutelară, buget. Activtatea instituțiilor este înfățișată pe capitole mari : asistența copiilor și a tineretului ;

Scanned with OKEN Scanner

ocrotirea copiilor și a tineretului ; asistența generală și asistența adulților. Lucrarea cuprinde indicatorul instituțiilor pe județe, indexul alfabetic al instituțiilor și rezumate în limbi străine. Prefața, scrisă de Dr. S. Manuilă, subliniază faptul că întîrzierea apariției acestei lucrări s-a datorat lipsei unei secții de statistică socială în cadrul Institutului central de statistică. Lucrările de prelucrare au fost efectuate prin Asociația pentru progresul asistenței sociale de sub președinția prof. D. Gusti, de către V. Manuilă și un grup de specialiste în asistența socială.

În colaborare cu Școala superioară de asistență socială, s-au făcut interesante prospectări în domeniul vieții familiei urbane. Astfel în revista «Sociologie românească» [17], apare cercetarea *Pauperismul și criza familială într-un cartier mărginaș al Bucureștilor (Tei)* semnat de Veturia Manuilă. Lucrarea se întemeiază pe datele (cazierele detaliate) ale Centrului de asistență din Tei al Școlii superioare de asistență socială și ale Biroului de asistență socială al sectorului I Galben din București.

Dereglările în viața familiei, potrivit acestor cercetări, se produc funcție de aspectul sanitar, psihic, moral și social. Din punct de vedere igienic, problema a fost studiată în corelație cu salubritatea locuințelor și starea de sănătate fizică a membrilor familiei. Un citat din lucrare demonstrează nu numai obiectivitatea cercetării, ci și gradul ei de precizie, acuratețea anchetei sociale. După ce se arată restrîngerile pe care le suportă familia lovită de șomaj sau cu venituri insuficiente, se face următoarea exemplificare a gradului de pauperism urban în București (1938—1939) : «Un alt factor, extrem de important pentru buna stare a membrilor familiei, este felul și posibilitățile lor de a se odihni noaptea. La cele 765 familii (cercetate), avem în total 2.782 membri. Revin deci mai puțin de 4 membri de fiecare familie. Toată această populație nu dispune decît de 1.150 paturi. În mijlociu, de fiecare cinci persoane revin 2 paturi. 433 familii nu au decît un singur pat în cameră. 286 familii au 2 paturi,

Scanned with OKEN Scanner

45 familii au 3 paturi și numai o singură familie are 4 paturi. Peste 50% din familiile dependente au un singur pat în locuință. În acest singur pat dorm toți membrii familiei, indiferent de vîrstă sau relații familiale» (p. 172).

Studiul înregistrează bolile sociale grave care măcinau familia : tbc, sifilis, precum și dezorganizarea familiei prin concubinaj, abandon al copiilor și stări psihice demoralizante.

Evident, cercetarea a avut în vedere acele familii care prezentau deja simptome de «cădere» (dereglare) de la nivelul considerat în mod obișnuit «normal». Totuși cercetătorii își puneau problema cuprinderii tuturor familiilor unui cartier : «Studiul acesta s-ar fi putut face mai bine, luînd pe rînd *toate* familiile dintr-un cartier, studiindu-se astfel întreaga comunitate, așa cum este ea în realitate... Cum însă o monografie a întreg mediului urban este foarte anevoioasă, costisitoare și de lungă durată, a trebuit să ne limităm numai la familiile asistate, urmărindu-le timp îndelungat, chiar și după normalizarea lor» (p. 176).

Exemplificările spicuite din publicațiile Școlii sociologice de la București dovedesc o gamă destul de largă a cercetărilor de sociologie urbană : procesul transformărilor rurale, intrate în sfera urbanizării, a industrializării ; dezvoltarea complexă a orașelor și problemele sistematizării lor ; familia urbană în incidența efectelor situației economice ; a crizelor și a pauperismului din ce în ce mai pronunțat în păturile proletare.

Evident, atunci cînd se va scrie o istorie a dezvoltării asistenței sociale în România, va trebui să se întreprindă o cercetare mai largă, exhaustivă și critică, de valorificare a trecutului. Noi am privit unele probleme de asistență socială la orașe, ca parte a acțiunii sociale întemeiate și sprijinite de cercetările sociologice în mediul orășenesc. Este o dovadă eclatantă că Școala sociologică de la București a fost nu numai preocupată teoretic de realitatea socială urbană din România, ci a îndrumat și a acționat, potrivit condițiilor de atunci, prin tehnici sociale specializate în mediul urban.

Scanned with OKEN Scanner

Una dintre cele mai valoroase lucrări de sociologie urbană publicate în revista «Sociologie românească» este studiul lui Victor Tufescu *Un oraș în declin — Botoșanii* [18], studiu care se întemeiază pe o riguroasă cercetare a realității geografice, istorice, economice. Cercetarea s-a desfășurat potrivit sistemului Școlii sociologice de la București, prezentînd însă numai cadrele geografic și istoric și analizînd manifestările economice. Ca geograf, profesorul V. Tufescu și-a concentrat atenția asupra condițiilor de viață ale unui oraș mai ales în perspectiva geografiei economice, considerînd în primul rînd determinante aceste condiții pentru declinul Botoșanilor. Lucrarea nu este doar o sistematizare de date, ci o dezbatere, o confruntare a datelor privind transformările social-economice ale unui oraș din țara noastră, înfloritor la sfîrșitul veacului trecut, cînd deținea locul al patrulea după București, (Iași II ; Galați III) dar care își pierde puterea economică începînd cu perioada anilor 1885—1890.

Cauzele acestui declin spectacular rezidă în schimbarea traseului arterelor de circulație economică, în fărîmițarea marii proprietăți agricole, în părăsirea comerțului de vite datorită unor convenții comerciale externe «nechibzuite, oricum nenorocite» — după cum arată unele acte oficiale din 1906 —, centralismul exagerat al statului și în alte condiții mai puțin importante. Concluziile autorului ilustrează aspecte parțiale ale contradicțiilor orînduirii capitaliste. Ceea ce trebuie de reținut, ca un moment important în dezvoltarea studiilor despre orașele țării, este abordarea problemelor în specialitate geografică prin viziune sociologică. Interesează tendința de a cuprinde viața economică și socială a unui oraș ca parte a vieții sociale naționale, ceea ce acest studiu realizează printr-o metodologie riguroasă, condusă cu măiestrie și se înscrie astfel

Scanned with OKEN Scanner

ca o lucrare pe care reconsiderarea sociologiei românești din trecut, în speță reconsiderarea celor dintîi lucrări de sociologie urbană în România, ne-o impune.

6

Nu este locul aci pentru a face o comparație între situația actuală a sociologiei urbane în lume și promovarea acestei ramuri a sociologiei în cadrul Școlii sociologice de la București. Însă o comparație între sociologia urbană *în acea vreme* și realizările românești pe această latură pînă în 1948, ni se pare obligatorie.

Constituirea sociologiei urbane a decurs din delimitarea colectivităților orășenești față de cele rurale, dar ea n-a luat un caracter propriu-zis sociologic decît în momentul în care urbanismul a fost definit ca un mod de viață, proces care s-a desfășurat pe o perioadă de mai bine de 20 de ani.

Sociologia urbană se constituie în primele decenii ale secolului nostru, la început ca un cîmp de cercetări nedumerit, dar separat de cel al sociologiei rurale, aceasta din urmă avînd un nume încă din 1916, primit în cursul unor ședințe ale Societății americane de sociologie.

Abia după apariția volumului de eseuri sociologice cu titlul *The City* (1925) de R. R. Park, E. N. Burgess și D. Mckenzie — Universitatea din Chicago —, studiului lui R. E. Park cu titlul semnificativ *The City as a Social Laboratory,* (Orașul ca laborator social) 1925, și a unei selecții de comunicări ale Societății americane de sociologie editate de E. N. Burgess *The Urban Community,* (Comunitatea urbană), 1926, se tinde la delimitarea domeniului sociologiei urbane, lucrare întreprinsă pentru prima dată în 1934 de Maurice D. Davis, *The Field and Problems of Urban Sociology* (Domeniul și problemele sociologiei urbane), publicat în lucrarea editată de S. L. Bernard *The Fields and Methods of Sociology* (Domeniile și metodele sociologiei), New York, 1934.

Scanned with OKEN Scanner

O importanță deosebită în dezvoltarea sociologiei urbane o are studiul *Urbanism as a Way of Life* (Urbanismul ca un mod de viață), apărut în «American Journal of Sociology» (iulie 1938), scris de Louis Wirth. Acesta marchează o poziție sociologică integralistă, în orice caz mai largă decît poziția preponderent ecologistă caracteristică școlii de la Chicago, al cărei reprezentant de frunte este Robert Park.

Louis Wirth face mai întîi o critică a dezvoltării sociologiei urbane și constată că viața urbană este insuficient de cunoscută. Aceasta se petrecea acum 33 de ani. El pledează pentru o lucrare de coordonare a diferitelor aspecte sociale ale vieții sociale urbane, pentru o cercetare de sinteză, făcînd deosebirea dintre perspectiva demografică, ecologică și cea sociologică propriu-zisă. Pentru prima dată urbanismul este definit ca *un fel de viață* distinct, specific, și care trebuie studiat în ansamblul său. După Wirth, unul din obiectivele importante, centrale ale sociologiei urbane, este cunoașterea personalității umane formate în marile centre urbane.

Evident, studiul lui Wirth se înscrie ca un pas deosebit de important în constituirea și profilarea sociologiei urbane. De asemenea nu putem face abstracție de studiul lui Max Weber, *Die Stadt* (Orașul), apărut în 1925 în colecția *Grundriss der Sozialökonomik* (Introducere în economia socială), partea a III-a, vol. II, cap. VIII din «Wirtschaft und Gesellschaft» (Economie și societate). Max Weber întreprinde o amplă incursiune sociologică în istoria civilizațiilor sub aspectul dezvoltării orașului. El tinde să elaboreze conceptul și categoriile sociologice ale orașului, în lumina concepției și metodologiei sale. Este mai curînd o interpretare a rolului orașelor în dezvoltarea civilizațiilor umane, putînd fi comparat cu pasionanta lucrare actuală datorată lui Lewis Mumford *The City in History* [19], expresie a concepției unui om de știință exactă și tehnolog umanist.

Această incursiune în dezvoltarea sociologiei urbane pe plan internațional, în perioada în care sociologia ro-

Scanned with OKEN Scanner

mânească a profesorului G u s t i și a colaboratorilor săi a cunoscut cea mai amplă extindere și cea mai înaltă ascensiune, ne permite să constatăm că ea a cuprins principalele laturi ale cercetării sociologice urbane, că s-a ridicat la viziunea globală a laturilor vieții umane în orașe, depășind aspectele pur geografice-ecologice, istorice sau limitat urbanistice.

Pregătirea celui de-al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie, care urma să se țină la București în toamna anului 1939 și a cărui tematică impunea comunicări și lucrări diferențiate, nu numai de sociologie rurală, ci și urbană, a solicitat atenția deosebită a tuturor sociologilor români care participau activ la cercetările de sociologie conduse de D. G u s t i sau gravitau spre acest fel de investigații.

Astfel, în anii 1938—1939, cercetarea relațiilor sat-oraș devenise curentă în cadrul tuturor echipelor de cercetători. Încă de atunci s-au inițiat lucrări de explorare a unor procese caracteristic urbane și s-a deschis posibilitatea de a se elabora o lucrare de sinteză în sociologia urbană, menită să fie un prim izvor de informații, sistematizate, prezentînd problemele și analizînd principalele tehnici de cercetare. De asemenea, lucrarea urma să conțină o cît mai cuprinzătoare bibliografie tematică. O asemenea lucrare, înscrisă ca a 14-a în seria de «Studii și cercetări» publicate în Colecția de sociologie, etică și politică condusă de D. G u s t i, a fost tipărită în 1948 la Editura Așezămintelor pentru cultura poporului, autorul ei fiind semnatarul rîndurilor de față [20]. Materialul prezentat atunci este acum în curs de elaborare în vederea unei lucrări reprofilate.

Cercetările de sociologie urbană, cărora profesorul D. G u s t i le acorda o mare atenție, au fost continuate pe diverse laturi, ca de pildă, cercetarea problemelor de prevederi și asistență socială, de igienă ; cercetări statistico-sociologice privind bugetele familiale sau cercetări de sociologie economică.

În ultimii ani (1967—1969) cercetările de sociologie urbană în țara noastră au trecut pe primul plan. Ca-

Scanned with OKEN Scanner

tedra de sociologie a Facultății de filozofie din București, cu colaborarea altor catedre de științe sociale au desfășurat cercetări asupra procesului de urbanizare în orașele Slatina, Brașov, Vaslui și în alte orașe.

Sîntem de părere că investigațiile contemporane de sociologie urbană, în mod firesc axate mai ales pe investigații de teren, vor trebui să fie însoțite treptat și de *cercetări de istorie socială*, de studii *sociologice comparate*, ca și de unele lucrări de critică și valorificare a rezultatelor obținute în diferite țări și pe plan internațional.

Între sociologi și urbaniști (arhitecți, ingineri, medici, igieniști, artiști plastici urbaniști), trebuie să se realizeze un contact permanent, sistematic și instituționalizat. Problema urbanizării României socialiste este în primul rînd o problemă de economie și mobilitate socială-profesională, de integrare socială și etică, dar și o problemă ecologică de sistematizare teritorială, toate aceste laturi ale aceluiași proces social complex formînd o unitate.

NOTE

1. Lucia Apolzan, *Sate, orașe și regiuni cercetate de Institutul Social Român 1925—1945*. Prefața de D. Gusti, București, 1948. Vezi și *Institutul de științe sociale al României. 25 ani de publicații 1919—1944*. Biblioteca de sociologie etică și politică condusă de D. Gusti, București, 1944.
2. «Arhiva pentru știința și reforma socială», anul I, nr. 4, pp. 678—707.
3. «Arhiva pentru știința și reforma socială», anul VIII (1929), nr. 1—3, pp. 241—267.
4. Cincinat Sfințescu este autorul unei cuprinzătoare lucrări în domeniul urbanisticii, *Urbanistica generală și urbanistica specială*, apărută în nouă volume, însumînd 1421 pagini. A fost publicată în Biblioteca urbanistică a Uniunii orașelor din România, Institutul urbanistic al României. Partea întîi, *Urbanistica generală*, tratează evoluția, igiena, economia, circulația, estetica, legislația urbană (vol. I—VI), iar partea a doua, *Urbanistica specială*, se subîmparte în tehnologia și urbanohistologia — constituție și funcțiuni (vol. VII—IX). Dintre lucrările

Scanned with OKEN Scanner

lui C. Sfințescu mai amintim aici: *Circulația în Capitală*, în «Buletinul Societății inginerilor din România», 1925; *Așezările urbane în România*, în rev. «Urbanismul», nr. 10—12, 1938; *Transformarea constructivă a Capitalei*, București, Gutenberg, 1921. De asemenea *Studiu asupra planului general de sistematizare al Capitalei urmat de un anteproiect de lege asupra stabilirii, construirii și sistematizării comunelor*, București, f.a.

5. Anul VIII (1929), nr. 1—3, pp. 91—212.
6. «Arhiva pentru știința și reforma socială», an. IX. (1930), nr. 1—3, pp. 173—200.
7. Ion Setlacec, *Organizarea monografiilor industriale*. În «Arhiva pentru știința și reforma socială», an. VI (1937), nr. 3—4, pp. 376—394.
8. Cf. și G. Vlădescu-Răcoasa. *Débuts d'industrialisation d'un village roumain*. În «Arhiva pentru știința și reforma socială», an. XIII, 1936, pp. 470—473.
9. Anton Golopenția. *Aspecte ale desfășurării procesului de orășenizare a satului Cornova*. În: «Arhiva pentru știința și reforma socială», an. X (1932), nr. 1—4, pp. 544—527.
10. Idem. *Gradul de modernizare a regiunilor rurale ale României*. În «Sociologie românească», an. IV (1939—1943), nr. 4—6, pp. 209—211.
11. G. Retegan. *Condițiile de viață ale oamenilor de serviciu*. Institutul central de statistică, București, 1945. (Aplicarea metodei biografice completată cu descrierea bugetului). De asemenea: N. Dunăre. *Fii de țărani vînzători ambulanți în capitală*. Institutul central de statistică. București, 1945.
12. Anul V (1943), nr. 1—6. Se publica astfel o conferință ținută de N. Iorga la Institutul social român în ciclul «Sat și oraș» la 2 mai 1927. Textul a fost tipărit pentru întîia oară după stenograma luată de H. H. Stahl și cu modificările făcute de autor.
13. Datele sînt prezentate sumar după Veturia Manuilă. *Le rôle de l'École supérieure d'assistance sociale dans le mouvement d'assistance sociale roumaine*. În vol. «L'assistance sociale en Roumanie», Bucarest, 1938, pp. 7—76.
14. Idem. *Op.* cit .,pp. 47—48.
15. Asociația pentru progresul asistenței sociale a luat ființă la 20 ianuarie 1936. Vezi «Sociologie românească», an. I, nr. 7—9 (1936), pp. 202—203.
16. Editura Institutului central de statistică, București, 1938, 263 p.
17. Anul IV (1939), nr. 4—6, pp. 170—178.
18. Anul III (1938), nr. 10—12, pp. 468—518.

Scanned with OKEN Scanner

19. Cu titlul complet : *The City in History, its origins, its transformations and its prospects* (Orașul în istorie, originile, transformările și prospectele sale), Londra, Secker a. Warburg, 1961. O traducere în limba franceză a apărut în 1964 la Paris cu tilul *La cité à travers l'histoire*, Éd. du Seuil.
20. Leon Ţopa. *Sociologia urbană. Introducere istorică, sistematică și bibliografică.* București, 1948, 408 p. (Vezi de același : *Câteva ipoteze despre geneza orașelor.* În «Sociologie românească», nr. 1—4, 1943, și *Istoria orașului*, colecția Orizonturi, Ed Științifică, 1968).

Scanned with OKEN Scanner

Investigații de sociologie industrială

LEON ȚOPA

Una dintre primele încercări de sociologie industrială în România este cea schițată de Ion Setlacec[1]. Planul unei asemenea cercetări cu caracter monografic, potrivit celor cinci capitole care marcau principalele obiective în obținerea datelor de teren, era următorul: 1. generalități asupra regiunii și industriei; 2. organizarea economico-financiară; 3. organizarea tehnică; 4. organizarea, reglementarea și ocrotirea muncii; 5. instituții create în favoarea salariaților.

După autor, capitolele care se ocupă îndeosebi de problema socială au cea mai mare extindere. Anexa 1 la *Organizarea monografiilor industriale* cuprinde la cap. IV (Organizarea, reglementarea și ocrotirea muncii) subcapitolele: recrutarea personalului, compunerea acestuia, pregătirea profesională, recrutarea personalului calificat și necalificat; mijloacele de recrutare a «personalului de execuție»; fluctuațiile de personal, subcapitole care se divid, la rîndul lor, îmbrățișînd astfel numeroase aspecte ale procesului de industrializare.

Modelatorul anchetei monografice industriale observă că după primul război mondial problema recrutării lucrătorilor calificați apare cu toată intensitatea. Imposibilitatea de a satisface trebuințele industriei noastre prin recrutarea lucrătorilor calificați din interior, unită cu dorința de a asigura caracterul național al industriei și în această direcție, determină statul la luarea unor măsuri speciale pentru pregătirea viitorilor salariați. Dar pe lîngă această latură vremelnică a proble-

Scanned with OKEN Scanner

mei, rămîne a se examina, în genere, dificultăţile ce se semnalează în recrutarea personalului «ataşamentul acestuia de întreprinderi, precum şi măsurile de prevenire a relelor constatate sau de promovare a stărilor de progres» (p. 381).

Este interesant să redăm unele întrebări pe care le prevedea planul de cercetare din 1927 cu privire la «organizarea ştiinţifică a muncii şi orientarea profesională» : Ce măsuri s-au luat pentru modernizarea utilajului şi sporirea randamentului prin perfecţionarea tehnică ; pentru economisirea materiei prime şi a forţei omeneşti ; pentru specializarea cît mai pronunţată ; pentru a da fiecăruia întrebuinţarea cea mai conformă cu aptitudinile şi specializarea sa ?

Planul de cercetare acordă atenţie problemei regimului de muncă, propunîndu-şi să determine caracterul lui şi rolul asociaţiilor profesionale ; condiţiile în care se prestează munca (durata ; repausul ; concediile ; sărbătorile ; remunerarea ; igiena industrială ; regimul pedepselor şi concedierile).

Capitolul al V-lea al anchetei are ca obiectiv să stabilească natura instituţiilor create în folosul salariaţilor şi înzestrarea lor. Este vorba de instituţiile culturale, de asigurări şi asistenţă socială, de «recreare şi confort», de economie şi credit, de aprovizionare.

Caracterul integral al cercetării modelate în 1927 se vădeşte în tendinţa de a cuprinde şi viaţa din afara uzinei, a muncitorului, viaţa sa de familie şi cea socială. În acest scop, *Organizarea monografiilor industriale* are încă două anexe (nr. 2 şi nr. 3), prima fiind schiţa unei monografii de familie muncitorească, iar a doua o schiţă a bugetului unei familii muncitoreşti. «Alături de monografia familiei uvriere (anexa 2), prelucrată şi adaptată după planul unei monografii rurale, întocmită de Seminarul de sociologie al Facultăţii de litere şi filozofie din Bucureşti, de sub conducerea d-lui profesor D. Gusti, am socotit util, arată Ion Setlacec, să completez cercetarea monografică şi prin analiza bugetului unei familii de lucrători. Căci dacă bugetul, considerat izolat şi singur, nu este capabil să evidenţieze în mod complet viaţa

Scanned with OKEN Scanner

de familie, el este totuși un instrument însemnat de apreciere a progreselor realizate, dacă vine să adauge precizările sale la acelea culese pe calea monografiei de familie și a monografiei de atelier.

Întrebuințarea simultană a celor 3 scheme monografice (de uzină, de familie și de venituri și cheltuieli), pe lîngă că pune la îndemîna anchetatorului un material complet din viața muncitorului, privită sub toate aspectele ei variate, îi mai pune la îndemînă și un mijloc serios de control asupra exactității datelor culese.

Cele trei anchete monografice, așadar, departe de a se exclude, se condiționează și se completează» (p. 382).

Observăm că planul de cercetare cuprindea condițiile de viață ale muncitorilor și nu se axa exclusiv pe relațiile intraumane în procesul muncii, în fabrică.

Prima propunere cu privire la zona industrială în care urma să se facă cercetarea de sociologie industrială în țara noastră indica Valea Jiului «unde avem o unitate socială compactă și distinctă sub toate raporturile», se preciza în propunerea făcută. Totuși a fost acceptată propunerea de a se începe o astfel de cercetare în București, ținînd seama de faptul că va comporta mai puține cheltuieli. Și anume, cercetarea urma să se facă într-o unitate de industrie metalurgică.

O întrebare legitimă pe care și-o puneau cercetătorii era alegerea, după anumite criterii, a atelierului, a secției și a uzinei, definind aceste unități și fixînd unele tipuri.

Se preciza că este nevoie de cercetători specialiști pentru problemele tehnice, economico-sociale și de igienă industrială, care să fie coordonați de o conducere unică, în vederea asigurării unității de metodă și de obiective.

Cercetarea propriu-zisă industrială va premerge celei familiale. Dacă prima reclamă o bună pregătire de specialitate tehnică, industrială, economică, rezultatele celei de-a doua depind de calitățile anchetatorului social, a cărui sarcină deosebit de delicată este să-și asigure încrederea celor anchetați.

Scanned with OKEN Scanner

După 23 August 1944, Institutul Social Român și-a reluat activitatea și s-a orientat cu și mai mare atenție în direcția cercetărilor de sociologie industrială. Noua campanie de investigații nu putea fi, sub unele aspecte, decît o continuare a celei concepute în 1927. Ea se completa prin cuprinderea procesului de industrializare și prin oglindirea marilor frămîntări revoluționare ale oamenilor muncii sub conducerea Partidului Comunist Român.

În 1948 apare pentru prima dată în limba română în editura Institutului Social Român (Institutul de cercetări sociale al României) Karl Marx, *Ancheta pentru muncitori*. În *Cuvîntul înainte*, D. Gusti anunță reluarea cercetărilor de sociologie urbană și industrială, subliniind că Marx a preconizat și a întreprins anchete sociale pe baza metodei de cercetare dialectice, concrete: «Institutul Social Român (Institutul de Cercetări Sociale al României), în pragul acțiunii lui de cercetare a întreprinderilor industriale (mari, mijlocii, mici), precum și a muncitorilor și familiilor lor din România, pe bază de planuri amănunțite, are deosebita satisfacție a aduce la cunoștința publicului românesc *Ancheta pentru muncitori*, puțin cunoscută, a lui Karl Marx, care dovedește că încă din 1880 el a preconizat necesitatea unor astfel de lucrări».

În cadrul Institutului Social Român s-a discutat și s-a aprobat în ședința din 2.XII.1947, la care au participat sociologi, psihologi, economiști, juriști etc., *Planul minimal de cercetări în mediul muncitoresc-industrial din București*. Scopul cercetării, se arăta în acel plan, este să contribuie la cunoașterea «procesului de formare a clasei muncitoare din România și a standardului de viață al muncitorilor și al familiilor lor». Se urmărea determinarea fazei de urbanizare sub aspectul pregătirii profesionale și integrării în munca industrială, ca și din punctul de vedere al eficienței economice a muncii. Cercetările în echipă complexă de 45—50 de persoane urmau să se desfășoare într-o unitate industrială potrivit unui plan : instituția ca întreprin-

Scanned with OKEN Scanner

dere economico-financiară ; organizarea tehnică ; personalul ; munca și organizarea științifică a muncii ; regimul muncii ; întreprinderea ca unitate socială, capitol în care se prevedea și cercetarea «relațiilor de simpatie, prieteniile și alte relații», principalele instituții cu caracter social-cultural de pe lîngă unitatea industrială — de asistență socială și de cultură, cantine, economate, construcții de locuințe, activități de recreație și sport, sanitare etc.

Un capitol special era rezervat problemei naționalizării industriei și dezvoltării aspectelor luptei de clasă în perioada desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice și a trecerii la construcția orînduirii socialiste.

Partea finală a planului privea cercetarea condițiilor de viață ale muncitorilor și ale familiei lor — cu mai multe subcapitole, între care menționăm investigarea sistemului de relații în sînul familiei, regimul de conducere, gradul de cultură și pregătirea profesională a membrilor familiei, concepția de viață.

Preocuparea de a efectua cercetări monografice de întreprinderi industriale, cercetări sociologice cu caracter integral, apare în plină lumină prin publicarea unui program de lucru care urma să se desfășoare în colaborare cu Comisia de redresare economică, în cursul anului 1948 [2].

Programul prevedea să se cerceteze unități de industrie metalurgică în București și Reșița și de industria extracției cărbunelui în Valea Jiului. Sînt incluse în acest program anexele, calendarul cercetărilor, bugetul, organizarea documentării, instituțiile care vor colabora, compunerea echipelor (5 echipe cuprinzînd 53 de persoane, din care 18 specialiști și 35 de studenți).

Schema propriu-zisă a cercetării cuprinde mai întîi cunoscuta schemă metodologică a «cadrelor» și «manifestărilor».

Un capitol al acesteia detaliază problemele întreprinderii industriale — ca instituție economică, tehnică, comercială și financiară — și apoi problemele întreprinderii ca instituție a muncii : condițiile muncii și igiena industrială ; personalul de conducere și de direcție, de supraveghere și control ; muncitorul și uce-

Scanned with OKEN Scanner

nicul ; durata muncii și randamentul ; salarizarea ; raportul dintre muncitor și conducerea întreprinderii ; personalitatea muncitorului.

Un alt capitol, «Întreprinderea ca unitate socială», vizează probleme ca : gradul de integrare a muncitorului în viața industrială, socială și culturală a întreprinderii ; lupta de clasă ; grevele, naționalizarea.

Mergînd pe aceeași linie a cercetărilor sociologice integrale, inițiate în 1927 (proiectul S e t l a c e c), cercetarea propriu-zis industrială este corelată cu o cercetare privind «familia muncitorului și a ucenicului». Între subcapitolele tematicii acestui domeniu, menționăm cadrul biologic al familiei, cadrul ei istoric (genealogia) ; bugetul de timp ; bugetul de venituri și cheltuieli, viața culturală și socială (tradiții familiale, moralitate, divorț), încheindu-se cu prevederea de a se realiza biografii muncitorești și monografii de familii muncitorești.

Tendința școlii monografice de la București de a cuprinde realitatea industrială în variatele ei aspecte nu s-a dezvoltat fără să fi fost pregătită și fără a dispune de o experiență metodologică. Este regretabil că aceste încercări, proiecte și programe n-au putut fi aplicate pe o scară mai largă, care ar fi putut să înlesnească o mai riguroasă elaborare a tehnicilor specifice de investigare în sociologia industrială. Pe măsură ce se dezvoltă în zilele noastre o sociologie industrială românească, adică întemeiată pe cercetări concrete concepute și elaborate metodologic pe măsura unor investigații realizate la noi în țară, profilate și puse în aplicare corespunzător problemelor specifice stadiului industriei noastre socialiste actuale, este nu numai o datorie morală de a cunoaște firul tradiției românești în investigația industrială, ci o necesitate a reconsiderării unei metodologii aflate încă acum 30 de ani la un înalt nivel al cercetării de teren.

Încercările de sociologie industrială din cadrul Școlii sociologice de la București se aflau, în general, la un

Scanned with OKEN Scanner

nivel corespunzător celui mondial în acea vreme ; perfecționarea lor continuă poate marca o mai bogată și mai rapidă dezvoltare a sociologiei industriale actuale.

NOTE

1. *Organizarea monografiilor industriale.* În «Arhiva pentru știința și reforma socială», an. VI (1927), nr. 3—4 pp. 376—394.
2. Acest program a fost publicat în «Buletinul informativ, științific și administrativ» al Academiei Române, vol. I, nr. 1, Editura Academiei Române, București, 1948, p. 180 ; cf. Dimitrie Gusti. *Pagini alese*, Editura Științifică, București, 1965, pp. 159—171.

Scanned with OKEN Scanner

Un proiect de Sociologie a României

TRAIAN HERSENI

D. Gusti a fost preocupat de problema națiunii, de națiunea însăși ca realitate socială, unitate de măsură pentru toate celelalte forme de existență socială, inclusiv pentru viața de stat (statele naționale), încă din primele lui scrieri.

Cu inaugurarea și dezvoltarea monografiilor, Școala sociologică de la București a fost preocupată tot mai stăruitor de *scopul final* al cercetărilor de teren pe care le întreprinde și care se proiectau pe o scară tot mai mare. Eram cu toții de acord că trebuie să se urmărească în același timp scopuri teoretice și scopuri practice, «cunoașterea și acțiunea», dar se punea problema din ce în ce mai acut : «cunoașterea a ce ?» și, în consecință, «acțiune asupra cui ?». Deci o problemă de însemnătate covîrșitoare pentru întreaga muncă pe care o desfășuram.

Într-adevăr, apăreau în această privință mai multe posibilități, fiecare atrăgătoare sau ispititoare, în felul ei.

Se deschidea în primul rînd un grup de finalități pe un plan oarecum concret, de știință aplicată la realitățile naționale și procesele lor de dezvoltare.

Un sat cercetat interesa prin el însuși, — cunoașterea lui științifică poate fi de folos în acțiunea de ameliorare a vieții sale proprii, inițial cu ajutorul «echipei monografice» (formată din cercetători științifici care urmăreau deci în primul rînd cunoașterea), sau a «echipei studențești» (formată din studenți și un inspector cultural, care urmăreau în principal ameliorarea unei si-

Scanned with OKEN Scanner

tuații concrete), apoi, în continuare, prin eforturi și mijloace locale.

O astfel de «monografie sociologică» avea o finalitate restrînsă, ea se făcea oarecum «în sine și pentru sine»: în sine ca fenomen de cunoaștere într-adevăr «monografică», — pentru sine ca fenomen de acțiune exclusiv asupra obiectului cercetat (deci fără tendințe de teoretizare sau generalizare de nici un fel). În această concepție urma să se întocmească atîtea monografii sătești (mai ales de tip sumar, operativ) cîte sate s-ar fi supus unor acțiuni de «ridicare».

Un sat cercetat poate interesa însă și numai ca bază de plecare pentru cunoașterea altor sate de același tip sau aceeași structură, în cazul nostru a satelor românești sau a satelor din România în ansamblul lor (fără a se exclude, într-o perspectivă de colaborare științifică internațională, nici cunoașterea satului ca atare, a satului contemporan de pretutindeni). Metodologia cercetărilor științifice pune la dispoziția cercetătorilor mijloace eficiente de a restrînge numărul cazurilor investigate și totuși să poată generaliza rezultatele obținute asupra întregului cîmp de fenomene din aceeași clasă. Așa sînt inducția, eșantionajul statistic etc. Deci, nu se punea problema ca să se cerceteze toate cele cîteva mii de sate din România, pentru a se face o sociologie a satului românesc, ci numai numărul necesar, fixat pe baza unor criterii și procedee precise, care să permită extinderea rezultatelor obținute în cercetarea cîtorva din ele la totalitatea lor.

Un sat nu este însă o unitate izolată de viață ; el face parte integrantă dintr-o unitate socială mai cuprinzătoare, dintr-o națiune, o țară, un stat, împreună cu alte unități sociale asemănătoare, nu numai cu celelalte sate, și cu toate orașele din aceeași perioadă și alte așezări mai puțin importante (sălașe, stîni, colibe pescărești, case de vînătoare, iar la un nivel mai dezvoltat, ferme agricole sau întreprinderi industriale izolate), împreună cu toate mijloacele de legătură dintre ele (împărțirile administrative, rețeaua de comunicații, transporturi și transmisiune, etc.). Deci satele mai pot

Scanned with OKEN Scanner

fi studiate și ca părți integrante din unități sociale mai mari, complexe, în care caz, firește, se cere investigarea paralelă sau ulterioară și a orașelor, împreună cu toate sistemele de conexiune dintre diferitele așezări de pe suprafața considerată. În această perspectivă, scopul final al cercetărilor monografice sătești depășește «cunoașterea și acțiunea» rurală și se referă mai mult la cunoașterea «întregului», la sociologia națiunii, a țării și la acțiuni mai vaste de ameliorare, care se ridică pînă la nivelul legislației, reformelor sociale, a unor acțiuni administrativ-politice statale.

Mai pot apărea și alte finalități — inițial cel puțin, preponderent *teoretice*: fundamentarea realistă a sociologiei rurale, a sociologiei agrare, a sociologiei în general, dar de acestea nu ne putem ocupa aici.

Primele cercetări monografice — dacă lăsăm la o parte implicațiile social-politice, semnalate în altă parte — au avut mai mult un scop pedagogic: să pună un seminar universitar de sociologie în contact direct cu realitatea socială și să deprindă pe studenți cu utilizarea unor metode științifice de investigare a faptelor concrete și de prelucrare a datelor astfel obținute. S-a trecut însă foarte repede la scopuri mai complexe, fără a se fi ajuns vreodată la o unitate de vederi în această privință. Mulți studenți din echipele Fundației nu au depășit niciodată orizontul satului cercetat de ei, în care-și desfășurau «acțiunea social-culturală», pe cînd unii dintre sociologii de profesie erau foarte puțin convinși de eficacitatea unor acțiuni atît de mărunte și în fond empirice în locul unor acțiuni statale de mare anvergură, care să fi vizat structura însăși a societății, deci inclusiv a orașelor, economiei, culturii, a statului. În orice caz, D. Gusti, cu spiritul avid care-l caracteriza, nu s-a decis niciodată pentru vreuna din multele finalități care se deschideau în fața cercetărilor monografice, încît le-a îmbrățișat fără nici o rezervă pe toate, chiar dacă nu aveau nici o șansă de realizare. Cine va examina cu atenție scrierile sale «programatice» din diferite perioade, dar mai ales cuvîntările «festive», va găsi la el deopotrivă ideea necesității

Scanned with OKEN Scanner

de a se cerceta toate satele și orașele, numai o parte din ele, cu intenția unei generalizări sistematice și, de la o vreme încoace, pledoarii tot mai entuziaste pentru o «știință a națiunii», pentru «știința, politica și etica națiunii», pentru «știința și pedagogia națiunii» și, în același timp, pentru «sociologia României», fără a fi ajuns la un punct de vedere precis.

Institutul Social Român, prezidat de D. Gusti, a publicat o colecție de cărți intitulată «Biblioteca de sociologie, etică și politică», care cuprindea subdiviziunea «A. Sociologia României», în cadrul căreia au apărut monografiile satelor Nerej și Clopotiva, cîteva capitole — ca lucrări de sine stătătoare — din monografia satului Drăguș, patru volume din cercetarea efectuată de echipele studențești în 60 de sate, diverse alte lucrări privind portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni și magia la românii din Munții Apuseni.

Este limpede pentru oricine analizează cuprinsul celor cîteva volume de cercetări sociologice de teren sub eticheta de «Sociologia României» că, la data în care și-a încheiat existența, Institutul Social Român era foarte departe de ceea ce ar putea să însemne o *sociologie a României*. Deci ne găsim în fața unei simple intenții, nici măcar a unui program precis, a unui plan de perspectivă bine conceput, care să poată fi oricînd reluat și realizat. Ideea însă este originală, probabil fecundă și ea aparține integral Școlii sociologice de la București.

S-a mai întîmplat în anii aceia un lucru care are o atingere directă cu problema pe care o tratăm. Ivindu-se necesitatea creării unei catedre de sociologie la Universitatea din Cluj, Ministerul Instrucțiunii Publice, în urma recomandării prof. D. Gusti, a făcut apel la mine (eram atunci conferențiar de sociologie rurală la Facultatea de Filozofie și Litere din București) și urma să stabilim împreună : ministrul Ion Petrovici, rectorul dr. Iuliu Hațiegan, Prof. D. Gusti și cu mine, la care facultate să se repartizeze și cum să se intituleze noua catedră. Recto-

Scanned with OKEN Scanner

rul Universității din Cluj, celebrul internist înrîurit și de prof dr. Iuliu Moldovan, înclina pentru Facultatea de Medicină, deci ar fi preferat o catedră de sociologie sanitară (sociologia sănătății publice) ; ministrul Ion Petrovici, profesor universitar de filozofie, sugera păstrarea sociologiei între disciplinele filozofice și se arăta dispus să creeze o catedră de sociologie rurală la Facultatea de Filozofie și Litere. Prof. D. Gusti a pledat pentru o catedră de sociologia poporului român la aceeași Facultate, iar eu pentru o catedră de sociologia României, nu însă la Facultatea de Filozofie și Litere, care avea o «catedră de sociologie și etică», ocupată de C. Sudeţeanu, ci la Facultatea de Drept și Științe Administrative, unde existau preocupări sociologice mai vechi, în cadrul «catedrei de filozofia dreptului și sociologie generală», ocupată de Eugeniu Speranția, — pe motivul că Sociologia României, așa cum o concepeam la acea dată, este mai utilă pentru juriști (magistrați, avocați, procurori, notari publici) și personalul superior administrativ (pretori, subprefecți, inspectori administrativi, etc.) decît pentru profesorii de filozofie din învățămîntul secundar. În cele din urmă a învins punctul meu de vedere, pur și simplu din cauză că ceilalți au preferat să decidă cel care se angajează la treabă.

În ceea ce privește titulatura, ea a fost fixată de ministrul singur, care a numit-o *sociologie națională*, pe modelul economiei naționale, istoriei naționale etc., dar cu indicația precisă că este vorba de *sociologia României*. Deși numit titular al acestei catedre, la începutul anului 1943, n-am ajuns să funcționez efectiv din cauza războiului, fiind eu însumi mobilizat. După întoarcerea mea, am elaborat, de comun acord cu profesorul meu, D. Gusti, cu ministrul instrucțiunii și rectoratul Universității din Cluj, un plan amănunțit al cursului și seminarului de «sociologie națională», care n-a putut fi însă realizat și deci nici verificat, îmbunătățit și definitivat. Prezint numai un rezumat al acestui plan.

Scanned with OKEN Scanner

Am pornit de la ideea că nici justiția modernă, nici administrația publică, adică cele două ramuri principale pentru care pregătea cadrele necesare Facultatea de drept, nu pot funcționa pe bază științifică decît dacă în afară de *principii*, care rămîn necesare, se orientează deopotrivă spre *realitățile concrete* în care cadrele judiciare și administrative își desfășoară activitatea zi de zi. În exercitarea eficientă a unei profesii nu este suficient să se știe *ce* anume este de făcut, ci este necesar să se știe tot atît de precis *cum* anume urmează să se realizeze. Cunoașterea problemelor juridice și administrative, oricît ar fi ea de profundă și detaliată, nu are valoare decît în măsura în care contribuie la *rezolvarea* lor, iar rezolvarea însăși nu depinde numai de cunoașterea teoretică, ci și de tehnicile și mijloacele care urmează să fie întrebuințate și de priceperea cu care acestea sînt într-adevăr întrebuințate. Urma deci să arăt studenților de la «sociologia națională» care sînt *tehnicile sociale* cele mai potrivite pentru rezolvarea optimă a problemelor pe care le vor avea de întîmpinat ca slujitori ai justiției și ai administrației, dar nu «în general», ci concret, în țara noastră, pentru fiecare sarcină în parte, după specificul local. De aceea urma să prezint la curs tot ceea ce se cunoștea util pentru profesiile viitoare ale studenților din toate științele (istorie, antropogeografie, demografie, etnografie, statistică economică, sociologie, etc.) cu privire la țara noastră, zonă de zonă, mai exact, după împărțirile administrative existente la acea dată (comune rurale și urbane, plăși, județe, inspectorate adminstrative și judecătorești, etc.), cu indicarea precisă a ajutorului pe care-l oferă ele în exercitarea profesiilor juridice și administrative. Licențiații și doctorii Facultății de Drept și Științe administrative ar fi dobîndit deci suficiente cunoștințe sociale cu privire la zonele în care urmau să fie numiți și deci să-și exercite profesia, ca și indicațiile necesare pentru utilizarea practică a acestor cunoștințe. Repartizarea documentarului pe «unități sociale» (sate, comune rurale, orașe, plăși, județe, iar în cadrul acestora : familii, gospodării, instituții, întreprinderi etc.), «activități sociale» (economice, culturale,

Scanned with OKEN Scanner

juridice, politice), «cadre» (geografice, biologic, istoric, psihic) și «procese sociale» (industrializare, urbanizare, culturalizare, statizare, etc.) era provizorie, dar ajuta la sistematizarea materialului concret, care altfel n-ar fi putut fi mînuit cu ușurință.

Fenomenele sociale concrete sînt însă realități vii, în plină desfășurare și dezvoltare, deci nu pot fi cunoscute odată pentru totdeauna, oricîte eforturi s-ar depune în această direcție, chiar dacă lăsăm la o parte faptul, tot atît de sigur, că niciodată cercetările științifice nu epuizează bogăția existenței, nu sînt capabile să o reflecte integral, oricît de intens ar fi desfășurate. Deci nimeni nu poate ieși din universitate cu toate cunoștințele necesare privitoare la realitățile în care urmează să se încadreze profesional și asupra cărora trebuie să-și exercite misiunea publică ce îi revine. Din această cauză, singura soluție este ca fiecare să-și însușească metodele și tehnicile necesare pentru cercetarea realităților, în continuare, după împrejurări și după necesități. Rolul principal în deprinderea studenților cu aceste metode și tehnici urma să-l aibă seminarul de sociologie națională, orientat mai ales spre lucrări practice de teren. Temele urmau să fie formulate în modul următor: «Să presupunem că sînteți (studentul cutare, nominal), judecător, procuror, pretor etc. în localitatea cutare (concret) și aveți de rezolvat cutare problemă (tot concret) care vă cere informații sociologice foarte precise, pe care nu le găsiți decît parțial în publicații și arhive, sau nu le găsiți de loc, — cum anume procedați ca să le completați sau să le obțineți?» Studentul urma, sub îndrumare profesorului și cu asistența colegilor săi, să efectueze direct, în teren, deci «la fața locului», cercetările necesare în acest scop. Odată informațiile obținute, i se cerea studentului să le utilizeze efectiv în rezolvarea problemei care îi revenea, iar soluția era analizată critic de întregul seminar. Deci se proiecta o școală de «decizie optimă» pe bază de documentare sociologică de tip complex, pînă se obținea certitudinea că este într-adevăr soluția

Scanned with OKEN Scanner

cea mai bună dintre toate cele posibile și îngăduite de legi.

Nu putem preciza dacă procedeul ar fi dat cu adevărat rezultatele scontate, dar ar fi fost, fără îndoială, un experiment didactic care merita să fie făcut. S-ar fi încercat, în orice caz, o apropiere mai mare a învățămîntului universitar de realitate, o îmbinare a principiilor de drept și administrare cu realitățile sociale care au nevoie de o adaptare continuă unele la altele, nu de o aplicare mecanică, abstractă, speculativă a celor dintîi, cu neglijarea, mai mult sau mai puțin completă, a cîmpului de aplicare.

Se mai poate pune azi problema unei sociologii a României ? Credem că da. Necesitatea cunoașterii precise a realităților concrete este permanentă pentru orice activitate publică de orice fel și ea crește cu cît această activitate tinde să devină mai rațională și mai eficientă, cazul precis al orînduirii socialiste. Noua concepție despre societate, teoria marxist-leninistă, oferă în același timp o bază științifică nouă, calitativ diferită față de cea din trecut. În acest înțeles se poate afirma că abia acum este posibilă o sociologie științifică a României, studiul sociologic al țării noastre în sprijinul direct și perfect conștient al construirii societății socialiste multilateral dezvoltate. Nu ne-am gîndit să elaborăm un plan de acest gen de pe noile poziții, dar avem siguranța că nu este numai posibil și necesar, dar va fi și superior față de tot ceea ce s-ar fi putut obține înainte vreme, în perioada Școlii sociologice de la București.

Ne gîndim în mod special la activiștii sociali din diferitele sectoare de activitate din România, la cei care, prin însăși misiunea lor, lucrează permanent cu oamenii, cu realitățile social-omenești concrete. Este în afară de orice îndoială că reușita în îndeplinirea acestui gen de sarcini nu depinde numai de principii, doctrine și directive, ci și de modul în care sînt aplicate acestea în teren, de modul în care sînt adaptate la specificul realității, integrate activ în realitate și transformate din forțe teoretice în forțe vii, practice, capabile să pună în mișcare oamenii, instituțiile, întreprin-

Scanned with OKEN Scanner

derile, întreaga existență socială spre forme noi, superioare de viață colectivă. Lucrul acesta nu poate fi atins decît prin cunoașterea cît mai precis cu putință a realităților sociale implicate, deci prin sociologia realităților concrete din țara noastră, prin sociologia României. Cum anume trebuie structurată această ramură aplicativă a sociologiei și cum anume trebuie deprinși cei care au nevoie de spriijnul ei, cu tehnicile de utilizare și de investigare, pentru a-și îndeplini cu maximum de eficiență posibilă sarcinile care le revin, depășește limtele însemnărilor prezente.

Scanned with OKEN Scanner

Redactor : POMPILIU CARAIOAN
Tehnoredactor : IOANA DRAGOMIRESCU

Coli de tipar : 17,25 2 pag. planșe.
Indici pentru clasificarea zecimală : biblioteci mari 1 M 3 biblioteci mici 1 M 3.

Lucrare executată la Întreprinderea poligrafică „Tiparul", str. Fabrica de chibrituri nr. 9—11, București, Republica Socialistă România.
Comanda nr. 418

Scanned with OKEN Scanner

DIN CUPRINSUL VOLUMULUI

IV

OPINII

O. BĂDINA

Însemnări despre D. Gusti și Școala sociologică de la București

P. CARAIOAN

Profesorul Dimitrie Gusti și Școala sociologică de la București

DOCUMENTAR

PAULA HERSENI

Din publicațiile Școlii sociologice de la București

* * *

Lucrări apărute în limbi străine referitoare la Școala sociologică de la București

Scanned with OKEN Scanner

III

ŞCOALA SOCIOLOGICĂ DE LA BUCUREŞTI

Cuvînt înainte – HENRI H. STHAL

STUDII

TRAIAN HERSENI
Sociologia cogitans

HENRI H. STHAL
Învățămintele metodice și tehnice

OCTAVIAN NEAMȚU
Instrumente ale cunoașterii și publicisticii sociologice

TRAIAN HERSENI
Atlasul sociologic

OCTAVIAN NEAMȚU
Organizarea cercetării științifice

HENRI H. STHAL
Facultatea de științe sociale

OCTAVIAN NEAMȚU
Serviciul Social

HENRI H. STHAL
Nerej, un sat dintr-o regiune arhaică

VASILE V. CARAMELEA
Berivoești – studiu de structură socială

ANTON GOLOPENȚIA
60 sate românești

TRAIAN HERSENI
Despre monografiile regionale

VASILE V. CARAMELEA
Analize structurale în elaborarea unei tipologii a composesoratelor

LEON ȚOPA
Probleme și cercetări de sociologie urbană

LEON ȚOPA
Investigații de sociologie industrială

TRAIAN HERSENI
Un proiect de Sociologie a României

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ

Lei 7,50

Scanned with OKEN Scanner